Biekorf. Jaargang 49

bron
Biekorf. Jaargang 49. A. Van Poelvoorde, Brugge 1948

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/_bie001194801_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren i.s.m. BIEKORF

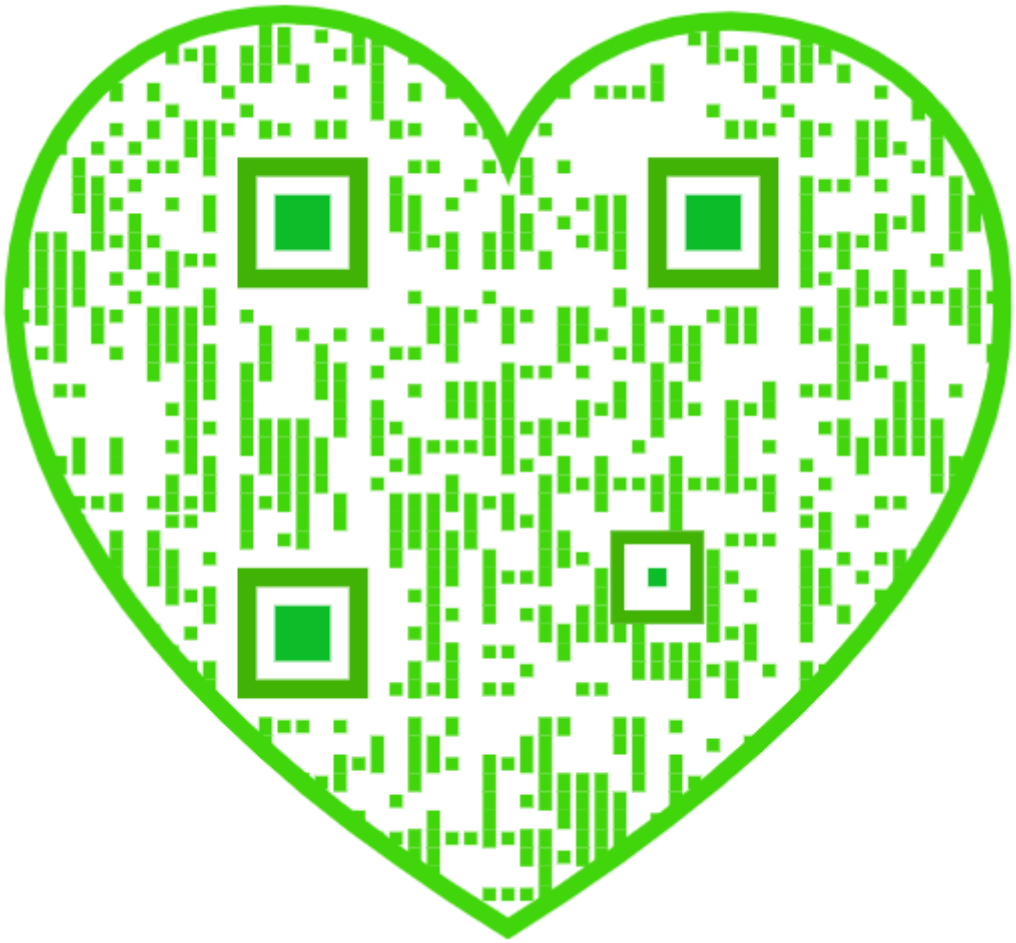

[Nummer 1]

De molen van Poelvoorde en zijn zeven gematen
Een brokske Wingensche geschiedenis

HEBT ge dat ook niet belet hoe onze menschen lijk met zijn lot begaan waren, dien Woensdagmorgen toen de mare rondliep ‘dat Baelen's molen omgevallen’ was.

Nu dat hij er niet meer staat, schijnen onze Wingenaren te beseffen dat er met hem iets kostbaars, een brokske poëzie, zou ik zeggen, uit hun dagelijksch leven is weggerukt. En dat er van ons lieve Wingene nog een stukje schoonheid te meer is teloorgegaan.

Reeds meer dan driehonderd jaar stond hij daar van op zijn hooge mote, als een goedaardige reus, uit te kijken over land en volk der aloude heerlijkheid van Poelvoorde.

Hij was daar met dat landschap vergroeid. 'n Ontelbare reeks dagen had hij daar, van op zijn hoogen uitkijkpost, weten open- en toegaan, - lente, zomer,

herfst en winter zien opkomen en voorbijwentelen, jaar op jaar, - regen en wind, sneeuw en hagelvlagen over zijn stoeren kop laten heengaan, - hitte en koude verdragen, - stormen en oorlogen getrotseerd en als een veelbegrijpend filosoof glimlachend neergekeken op de menschen rondom hem en hun dagelijksch gedoe, - kinderen zien ten doop dragen die later kwamen spelen aan zijn voet, jolige benden trouwers hun levenslust hooren uitzingen, dat het helmde heinde en verre, - en stille trage stoeten nagekeken die allen Wingenekerkewaarts togen met 'n witte wijtewagen vorenop... tot hij eindelijk zelf oud en versleten wierd, en zijn dag aangebroken en zijn uur gekomen was.

En nu ligt hij daar geveld, die oude reus; maar van hem toch zullen we moeten getuigen dat hij eervol gevallen is. De stormen hebben hem niet klein gekregen, noch onteerende menschenhanden hem van zijn voetstuk gerukt... maar op een der schoonste dagen die de Meimaand in Vlaanderen geven kan, ten einde krachten, is hij bezweken en ineengestort als een oude vergrijsde zeekapitein op de brug van het schip.

- ‘We hebben hem nog liever zoo te zien ineenstuiken, zei Liza eenvoudig weg, dan hem stuk voor stuk te moeten zien onttakelen en wegdragen. - Dat zou ons nog meer in het herte gegaan zijn!’

- ‘'t Is verloren, wist ons de baas uit “Poelvoorde” te vertellen, maar 't doet mij aardig als ik 's morgens in mijn deuregat kom, en Baaske's molen niet meer 'n zie..., oprecht, 't doet mij aardig 1 Rond den negenen gisteren avond is hij beginnen vervaarlijk spoken en kraken. 'k Hebbe Baaske weest opkloppen en we zijn opgebleven tot rond den twaalven... - en toen zat het onderste moleneinde al een heel einde in den grond... en van den uchtend, kwart voor den zessen, is hij ineengezakt.

Onze Cyriel, en Baaske van in de deure van zijn koestal, hebben hem zien tuimelen. 't Was een gekraak en gedruisch van d'andere wereld... en een stofwolke

die de lucht inging, lijk of er een bom van zwaar kaliber ontploft was: g'hadt dat moeten zien.

Maar bekijk ne keer hoe hij daar ligt, schooner 'n kost hij toch niet vallen... twee takskes van dat pruimelaarken dààr heeft hij mee... en 't is al de schâ die er is! 't En zou nooit gebeuren!

We vreesden altijd nog voor ongelukken, met al die jongens die er altijd kwamen spelen. En 't en was geen wegjagen aan! Maar hij is gevallen als die brave jongens nog in bedde lagen!'

- 'Hadde er gekeken geweest, door die Commissie daar van natuurschoon en monumenten die hem in 1942 klasseerde, voegde Baaske er aan toe, hij kost nog eeuwen staan met een klein onderhoud, zoo een sterke molen! d'er zaten daar twee balken meer in, dan in de molens effenop! maar... ja... 't is nu te late!'

Hoort ge 't? en voelt ge 't?... hoe die menschen daar over hun molen spreken als over een levend wezen, ja, als over een goede oude kennis en vriend die de eeuwigheid is ingegaan!

- 'Hadde den dienen kunnen klappen, zei een der omstaanders, dat hadde zeker wel 't hooren weerd geweest!'

Inderdaad, hadde die oude molen van Poelvoorde kunnen spreken, hij hadde heel wat kunnen vertellen. Over zijn voorganger zou hij wel 't een en ander geweten hebben, over den allereersten molen van Poelvoorde die de eerste heeren Wouter en Olivier van Poelvoorde - gelijk hun namen luidden - rond de jaren 1300 daar gebouwd hadden, midden in den grooten kouter, rechts van den ouden heirweg van Tielt naar Brugge, wat dieper dan de erve van Henri Degant. Baaske Baele weet ons nog goed die plaats te wijzen: de ronde van den wal en den trakelweg, naar hij zegt, waren vroeger jaren, 's zomers, nog altijd goed zichtbaar in de vruchten.

En oude oorkonden vertellen dat in 't jaar 1383, na den slag van (West-) Rozebeke 'Poelvoordecasteel ende Meulne verbeurt verclaert' werden door den graaf van

Vlaanderen, Lodewijk van Male, als straf voor den heer Olivier van Poelvoorde, omdat hij tegen ‘sijn gheduchten Heere den Grave had samen gespannen met Philips van Artevelde’.

Ja, hadde hij kunnen klappen, die oude molen van Poelvoorde, hij zou ons wel in geuren en kleuren verteld hebben hoe, in Meie van 't jaar 1452, de Gentenaars heel het gewest daar plunderden en in brand staken... om hun gramschap bot te vieren op mijnheere Bladelin, heere van Middelburg en Poelvoorde, tresorier van 't Gulden Vlies, en burgemeester van 't Brugsche Vrije.

De Gentenaren, moet ge weten, waren voor den zooveelsten keer opgestaan tegen hun graaf, Philips den Goede, en waren met ‘grooten geselschepe’ naar Brugge getogen om deze stad mee te sleuren in den opstand. Maar Pieter Bladelin, samen met de heer van Gruuthuuse, deed de poorten der stad sluiten: en de Gentenaren moesten onverrichterzake afdruipen. Om zich op Bladelin te wreken, kwamen ze langs Moerkerke naar Poelvoorde afgezakt, waar ze wisten dat hij een schoon kasteel staan had ‘'t welcke, omtrent twee jaeren te voren, hem ghecost hadde wel vier duust cronen, dewelcke wuenste ende ooc huusen van de laten ende onderlaten si gheheelicke verbarrende (verbrandden) op denselven dagh’. De molen wordt hier niet vermeld, maar, zonder twijfel, is hij eveneens in de vlammen opgegaan.

Dat kasteel van Bladelin stond bezijds de hofstede van Wed. Delaere in een boomgaard. En nu nog, als er daar gedolven wordt, gebeurt het dat er groote witte steenen bovenkomen.

Dien rijken en machtigen heer Pieter Bladelin, hebben we in onzen historischen stoet, ter gelegenheid der inhuldiging van onzen nieuwen Pastoor (1945), te paarde zien voorbij trekken, samen met zijn gemalin Magriete vande Vagheviere. En die andere edele heer en dame te paard die op Bladelin volgden en begeleid werden door die bonte groep landlieden, waren de edele

ridder Anselmus Pieter Adornes en zijn gemalin Agnes de Beer. Immers de heerlijkheid van Poelvoorde was in het bezit van die edele familie Adornes gekomen rond de jaren 1550. Deze Adornes waren afstammelingen van rijke Genueesche bankiers die zich jaren te voren in Brugge gevestigd hadden en die aldaar o.a. die eigenaardige Jerusalemkerk hebben laten bouwen.

Dezelfde Adornes zijn het die 't huidige kasteel en neerhof Poelvoorde, dat er nu nog altijd staat, wat verminkt weliswaar, hebben laten optrekken. Het is trouwens het wapen der familie Adornes dat boven den ingang der monumentale poort nog te zien is. Naar alle waarschijnlijkheid zullen het wel diezelfde Adornes geweest zijn die tegelijkertijde den molen. waarover we het nu hebben, zullen gebouwd hebben. Zoo leert het trouwens ook de overlevering.

'Omdeswille dat er op Poelvoorde rond dien tijd een nieuwen molen gebouwd was, werd de molen die in Ratelinge stond nabij de palen van Eegem, en die met veel andere molens der streke door een grooten storm was omvergeworpen, niet meer opgebouwd' - zoo vertelt onze verdienstelijke Wingensche zoeker en vorscher Désire Desomviele in een zijner bijdragen. Dat moet hij, zonder twijfel, in den ouden 'lantbouck' van de jaren 1500 gevonden hebben. Kostbare landboek die in 1940, met tal van andere archieven, jammerlijk omgekomen is in den brand der gebouwen van de Lakenmarkt te Tielt.

Op het 'Tiendenboek van de Kercke van Wingene en d'Abdije van St. Amant', bewaard op het archief van het Bisdom te Brugge, en den Heerlijken Rentenboek van 1656, is van den Ratelingemolen geen spoor meer te vinden, maar onze Poelvoordemolen staat er ten voeten uit in uitgeteekend; waaruit we met zekerheid mogen besluiten dat het geboortejaar van dezen molen in het midden der 16^{e} eeuw ligt.

Dien dag, zijn eerste levensdag, als we het zoo noemen mogen, moest hem voorzeker nog geheugen,

lijk of het maar van gisteren was, dien dag dat hij met den feestelijk gepinten meitak op den kop, in het goede gat gestoken wierd, de vange losgelaten, en zijn wieken voor den allereersten keer aan het zwaaien gingen! Moet dat geestig geweest zijn!

U jong voelen en sterk, en mogen uw krachten uitvieren in den frisschen morgenwind! Jochei! De heele molen zuchtte in zijn voegen als de wieken aan het wentelen gingen, alsof ze er zelf deugd aan beleefden. En de wieken zoefden en zongen een vroolijk lied! Jochei!

Ja, in zijn ouden dag dacht hij daar nog geerne aan terug, en nog altijd hoorde hij in zijn ooren klinken de welgezinde fiere woorden van den baas: ‘Fijnder er maalt er geeneen, uren in het ronde!’ terwijl hij 't warme meel, keurend door zijn handen liet stroelen. Dat wist hij nog allemale goed, en hoe hij stilaan, 'n dagske met ne keer, de wereld had leeren verkennen en de streek rondom hem in al haar bijzonderheden.

Keek hij den westkant uit, Wingenewaart, dan ontwaarde hij daar zijn oudere broers, de drie andere windmolens van Wingene: de ‘Goemaringemeulen’ of ‘Plaetse-meulen’, nu beter gekend als Coussens' ast; nog meer west den ‘meulen up 't leen’ of Leenmolen, en daartusschenin de ‘Lentackermeulen’ of molen van St. Amandsche. Allen staakmolens op teerlingen, lijk hij er een was. En het docht hem dat ze hem alle drie van verre ‘welkom’ toeriepen en goedendag toewuifden met hun wentelende wieken.... en dat deed hem goed en hij zwaaide tegen uit alle macht.

De kerke van Wingene zag hij staan, achter het kasteel van ‘Capelote’, met den toren nog op de viering, een schoonen romaanschen, eenvoudigen achtkantigen toren, in grijzen veldsteen der streke, waarvan we de weerga nu nog bewonderen kunnen op de kerken van Pittem, Koolskamp en Oostkamp; en links van de kerke ontwaarde hij de hooge torens van 't kasteel der heeren van Wingene, met de heerlijke

dubbele lindedreven die er van uit verschillende richtingen naartoe liepen.

Keek hij naar het Zuiden toe over het Walleken weg, tusschen Poelvoorde-ten-hove (hofstede Maurice Baert) en den heuvelkam van Ratelinge, dan zag hij daar dat trotsche Ratelingebosch waaruit hij gesproten was met staander, balken en stijlen, dat bosch waarin hij op- en uitgegroeid was tot een ware koning van het woud[1], tot hij daar zekeren dag werd uitverkoren om tot standaard te dienen voor den molen van Poelvoorde.

Keek hij recht het Zuiden in, dan lagen Poelvoordekasteel en neerhof vlak onder hem, en daar achter de Ooitsche bosschen, en dieper nog, de vele molens van Tielt, op iedere hoogte bijna een.

Keek hij naar het Noorden over de heerlijkheid van den Westakker (hofstede Ivo Bousson) weg, dan zag hij zooverre zijn oogen dragen konden niets dan heide, de groote uitgestrekte heide van 't Bulskampvelt; en hij zag de vele vijvers en plassen blekkeren in de zon.

Ja, die eerste jaren zijner jeugd en dat ontdekken van de wereld en van zijn streke onder alle seizoenen en bij alle were, dat was iets heerlijks geweest.... Doch die heerlijkheid, helaas, 'n was van geen langen duur.

Weldra kwamen er droeve tijden over onze gewesten: de geuzenberoerten. En van op zijn hoogen uitkijkpost moet hij zekeren dag, in Nieuwjaarmaand van 't jaar 1593, de vlammen zien opslaan hebben uit onze kerk, en den toren hebben zien instorten; en hij zal wel hooren vertellen hebben hoe op den ‘vercoren Maendach naar Kersmisse XV^{c}XCIII (dat is den 11 Januari 1593) op de prochie van Winghene ghecommen zijn, omtrent twee hondert vrybuters van Oosthende

(1) Peetje vande Wielens' eeke, zaliger memorie, die andere koning van het woud, was ook nog een afstammeling uit dat zelfde Ratelingebosch.

die geheel de prochie hebben geplundert en 't vier gesteken in de kerke, ende in de XXVII huysen daer omtrent, so datter tot acht personen die op den torre ghevlucht waren aldaer te pulvere verbarnden'; zoodat, gelijk een vertoog van dien tijd luidde: 'Winghene an 't Bulscampvelt, de alder aermste en miserabelste prochie was onder de roede van Thielt, ende datter niemandt van al de parochianen eenen stuivere behouden en hadde'.

Maar ongeveer tachtig jaar later, als kerk en huizen met ruize weder waren opgebouwd, braken nog slechtere tijden aan, de rampzaligste die ooit over onze streken gekomen zijn: de tijden namelijk der Fransche Représaille, de tijd dat Louis XIV, of 'Pietje Katorze' lijk ons volk hem noemde, onze streken te vuur en te zwaarde verwoestte. 'Vlaanderen moet ge zoo toetakelen' had hij gezegd, 'dat het in lange voor Spanje niets meer opbrengen kan'. En de Fransche legers deden hun werk goed. Geheele streken werden geplunderd, verwoest en platgebrand. Ook ons Wingene kreeg zijn deel.

In den voorzomer van 1679 kwamen de Fransche krijgslieden hier toe, eischten een oorlogsschatting die ons arme Wingene niet ophalen kon en weldra stonden dorp en kerk in lichte laaie. En als de volgende morgenstond aanbrak, zag men den ingestorten toren tusschen de gloeiende kerkmuren liggen. Wingene was als de woestenije des doods. De inwoners waren wijds en zijds gevlucht en de weinigen die nog overbleven, dwaalden treurig rond hun geplunderde en verbrande hofsteden.

Van die gruwzame tijden droeg onze Poelvoordemolen nog de merkteekens diep in het lijf geprent, happe-inslagen namelijk in een der zware hoekstijlen...: een gabbe wel van ne goe' vuist diepe en nen elleboge lang. Geen mensch, moet ge weten, 'n rieschierde zich te dien tijde, ongewapend op de bane, en de boeren uit de omstreken die met hun bakten op het hoofd naar Poelvoorde kwamen, droegen altijd een bijl of happe

*1

DE MOLEN VAN POELVOORDE TE WINGENE
'Baelen's molen'
omgevallen den 14 Mei 1947

in den gordel, om zich in geval van nood te kunnen verdedigen tegen dieven en baanstroopers die de streek onveilig mieken: of ook wel tegen de aanvallen der wolven die toen ter tijde, in onze ontvolkte gewesten, zeer talrijk voorkwamen. Maar eens goed en veilig op den molen aangeland, sloegen ze hun happe vast in den hoekstijl... tot hun bakte gemalen was!

Gruwelijke verhalen moeten den molenaar daar ter oore gekomen zijn als die ruwe onverschrokken kerels, terwijl ze daar in den molen op hun bakte zaten te wachten, aan 't vertellen gingen...

Als we de geschiedschrijvers uit dien tijd mogen gelooven, dan moet 't er, in die jaren, hier uitgezien hebben alsof alle plagen van Egypte tegelijkertijd over onze gewesten waren neergestreken.

Hoort liever! Den 26 Januari van 't jaar 1680, - zoo weten ze te vertellen. - stak hier in Vlaanderen 'n storm op, die alles platvaagde dat, na den doortocht der soldatenbenden, nog half verbrand of half verwoest rechte stond. En op dien storm volgde dan een watervloed die den schralen oogst die hier en daar nog te velde stond, geheel en al vernielde en te niete deed.

En alsof de maat nu nog niet vol was, brak het volgende jaar een besmettelijke ziekte uit, ‘de roode loop’ die de menschen in overgrooten getale, vooral hier in ons Wingene, ten grave sleepte. Geen wonder dan, dat de Wingenaren toen ter tijde hun toevlucht namen tot *St. Marculphus* of St. Marcou, den patroon tegen besmettelijke ziekten, en dat onze ijverige pastoor Drubbele in dien tijd dien eeredienst hier in het leven riep.

‘Van peste, oorlog en hongersnood! verlos ons Heer!’ zoo klonk het smeekend in de litanieën... Nooit voorzeker werd de hemel met meer aandrang en devotie geweld aangedaan als in die sombere dagen.

Ja, dien ellendigsten aller tijden had hij meegemaakt, onze molen van Poelvoorde, maar Goddank! ook den gulden tijd van Maria-Theresia van Oostenrijk die daar korten tijd nadien op volgde.

Van dien goeden tijd, van die ‘vette boerenjaren van Maria-Theresia’, toen de tarwe tal van kronen den zak ging, moest hij heel wat vroolijker herinneringen overgehouden hebben; toen t' allenkante hier in Vlaanderen die grootsch aangelegde schoone hofsteden opgetrokken werden die nu nog onze bewondering in groote mate gaande maken. Uit dien weeldetijd is het, dat onze ruime boerenkeukens dateeren, die keukens met hunne breede opene heerden geheel uit blauwe klompsteentjes opgemetseld, die heerden met die frissche gordijntjes en die geestig-gekleurde tellooren op den kaveboord; die bruingerookte zolderingen met die zware, soms kunstig gesneden eiken balken en die kloeke ribben; die vloeren met die groote, 's zomers zoo koele, blauwe schorren.

Ja, dien gulden gezegenden tijd van Maria-Theresia had hij ook beleefd, en daaraan dacht hij nog wel eens met vreugde en met blijdschap terug. In dien tijd was het ook, dat ten allen kante, in de Oostenrijksche Nederlanden nieuwe windmolens uit den grond oprezen. En ook onze goede Poelvoordemolen zag, in de laatste jaren der 18e eeuw, drie nieuwe molenkruisen in de Wingensche lucht verschijnen: de Zandbergmolen namelijk, de molen aan den Verrekijker of ‘Veldensmolen’ lijk wij zeiden, en den Pijpemolen of beter ‘Vercoutersmolen aan den pijpe’.

De eerste, de Zandbergmolen was er nog een naar het oud model, een staakmolen op teerlingen, maar de twee andere waren reeds van het nieuwere type op een steenen kuipe of een *onderkot*, lijk het volk dat zei. Bij het malen kwam er nu bij alle drie het olieslaan ook nog bij, en alle drie staan ze als ‘koornoliewindmolens’ opgeschreven in de leggers van dien tijd.

De Zandbergmolen, naar alle waarschijnlijkheid de oudste der drie, werd door de voorouders van burgemeester Van Den Brande gebouwd in dien voorspoedigen tijd van Maria-Theresia.

Een bejaarde Wingenaar die er ‘omtrent’ was toen men hem afgetrokken heeft - en dat was in het jaar '88 - weet dat nog heel goed. ‘Als ze de teerlingen afbraken, vertelt hij, kwamen ze al met ne keer op een flassche

waar dat er oud papier in zat, 'n oud vergeeld papier, en waarop er geschreven stond wie den molen gezet had... - die name is mij ontvlogen - en dat hij daar gebouwd was “onder de regeering van Maria-Theresia”. Dat laatste heb ik altijd onthouden, en ik zie nog voor mijn oogen die flassche en dat papier’.

De twee andere molens moeten er korts nadien, einde 18e eeuw of begin van den Franschen tijd, bijgekomen zijn. Ge moet weten, de tijden waren aan het veranderen. Het dwangregiem der banmolens, die een heer toebehoorden, lijk deze van Poelvoorde, en waar eenieder die op zijn heerlijkheid of ban woonde, verplicht was zijn graan te laten malen, was vervallen. Nu mocht iedereen die wilde of kon, molens optrekken en de boeren laten malen waar zij verkozen.

Van in Maria-Theresia's tijd was er daar reeds verandering in gekomen, en nu vaagde de Fransche omwenteling, met een slag, alles wat nog van de leenroerigheid overgebleven was, weg.

Die vrijheid bracht ze mee, de Fransche revolutie, maar andere vrijheden al zoo dierbaar of nog dierbaarder aan onze voorouders legde ze aan banden, de vrijheid van eeredienst namelijk, en het werd ‘de beloken tijd’: de kerken werden gesloten, en de priesters verjaagd.

Toen nam Napoleon het bewind in handen, sloot een concordaat met de paus en onze menschen bezongen hem ‘als van God gezonden’. Doch dat lied verstierf op hun lippen toen hij onze jongens opeischte om ze in te lijven in zijn legers.

Onze lotelingen voelden er maar bitter weinig voor, om op vreemde slagvelden voor een vreemd land hun bloed te geven en ze ‘doken onder’ in onze bosschen. Maar van uit hun schuilhoeken hielden ze goed onze molens in het oog. Was de ‘colonne mobile’ - de gestapo van dien tijd - op ronde, dan gingen de moleneinden overhoeks staan. Maar eenmaal de Fransche gendarmen weg, kwamen ze weer overende, ten teeken dat de bane weer vrij was. En onze jongens herademden.

In den tijd van Jantje Kaas en zijn verwenschte belasting op het gemaal, spraken onze molens een even duidelijke taal. Stonden de wieken overende, dan viel er geen onraad te vreezen, en de graankorrels schoven lustig knarsend tusschen de molensteenen. Maar... stonden ze overhoeks, met de zeilen in averechtschen bek, dan begrepen met den slag, de verre molenaars zoowel als de naaste gebuurs, dat de Hollandsche kommiezen in aantocht waren ‘Hola! opgepast!, zeiden onze boerkes, *de molen staat kommies*!’ De molenaars uit den omtrek mieken in aller haast schoon schip in hun molens en de kommiezen kwamen... visschen achter 't net!

Onze achtste molen kwam tot stand een jaar voor 't begin der ‘slechte jaren’, in 't jaar 1844 namelijk. Geen aanmoedigende inzet voorwaar! Dat was de schoone steenen molen met gaanderij van Jantje Deneweth op het ‘Zwarte Gat’; ook een koornoliewindmolen. Deze had nu geen wal of mote meer van doen. Men bouwde hem op tot hij schoon in den wind stond, en de onderbouw diende tot stampkot of magazijn.

Kunt ge 't u een oogenblik inbeelden, welk een levendigen aanblik, welk een indruk van noeste bedrijvigheid ons Wingene den vreemdeling moest aanbieden, die hier voor een goede honderd jaar, op een schoonen zomermorgen op ons dorp aankwam, als onze molens alle acht als om prijs hun twee en dertig wieken deden schijveren in de morgenlucht?

Dat zelfde jaar 1844 werd ook weer, voor de zooveelste maal, ‘in huur en pachte gegeven de korenwindmolen en rosmolen van Poelvoorde door Mevrouw Mathilde Papeleu, in huwelijk met den heer Jean Speelman, zaemen woonende binnen de stad Gend, voor een termijn van zes achtereenvolgende jaren’ aan een afstammeling uit het molenaarsgeslachte dat sedert 1700 reeds Poelvoordemolen beging, - namelijk aan Clement De Rynck, kleinzoon van Jacob - ‘en dit mits de jaerlijksche pachtsomme van achthonderd frank, welke den pachter belooft

en zich verbindt te betalen met goude of zelvere muntspeciën en anders niet'.

Dien naam daar, Clement, bielden onze molenaarsfamilies hoog in eere. Sint Clement trouwens was de patroon van het molenaarsvolk, en St. Clementsdag (23 November) vierden ze trouw met dienst in de kerk en rustedag voor molen en volk.

Clement De Rynck moet Poelvoordemolen in de eerstvolgende jaren kunnen koopen hebben aan Mevrouw Papeleu de Poelvoorde, want in 1855 verkoopt hij hem aan een molenaar uit Lovendegem, zekeren August van Vlaenderen.

Doch enkelen tijd nadien, tot heftige verwondering der menschen van den Beer en Poelvoorde, stond de molen zekeren morgen in rouwe, 't is te zeggen lichtelijk overhoeks, en wel in dubbeldroevigen rouwe. In een vlaag van zinsverbijstering had de nieuwe molenaar, in den molen zelf, een einde aan zijn leven gesteld. De weduwe, over van verdriet, 'n wilde op den molen niet meer blijven, en zocht om hem over te laten.

In 't jaar 1866 gaf ze hem in pachte en gebruik voor drie jaar aan een familielid van haar man, ook een geboren molenaar, Leopold Baele uit Vinderhoute. Na dien proeftijd kocht hij hem van haar af in 't jaar 70, en onze nieuwe eigenaar sneed datzelfde jaar met sierlijke letters in de lichte: 'L.P. BAELE 1870'. Stukje hout dat de kinders Baele uit de afbraak hebben achtergehouden, en als een dierbare herinnering aan vader Baele bewaren.

'Ja, in het jaar '66 is het geweest, vertelt Pelagie, dat we hier toegekomen zijn, - 't jaar dat de '*kole*' hier was op den Beer. De menschen vroegen aan ons moeder of ze niet benauwd was van de cholera. 'Jamaar, zei moeder, 't en is naar den Beer niet dat we trekken, 't is naar Poelvoorde!' En Pelagie moet er zelf nog hartelijk om lachen,

Of ze niet verschoten hebben, de kinders Baele, door het vallen van den molen? 'Stijf verschoten 'n hebben we niet, zegt Liza, we hadden dat van te verre zien aankomen. En den laatsten tijd, lijk hij daar stond, oud en

versleten en vallensgereed: rechtuitgezeid, we waren er lijk een beetje beschaamd in...! en we kosten er niets aan doen: 't was den onzen en 't was den onzen niet!'.

Die staander daar, die, toen alles nevens en rond hem ineenstortte, nog koppig was blijven rechte staan, en lijk nog niet begeven wilde, - die staander was eigenlijk herkomstig uit de omstreken van Rijsel. Baaske en Jan Coussens zijn hem daar weest halen in 't jaar 1903 met ne koppel felle peerden.

Drie jaar voordien, in 1900, was de donder op den molen gevallen en had er leelijk huis in gehouden. De staander was gespleten en ijzeren banden 'n hielpen niet; 't hout was verdonderd, en 't bederf zal er in. Zekeren dag nu vernamen de Baele's dat men te Quesnoy-sur-Deule een molen afgebroken had met ne staander die nog gave was. En met genoeg schoone te spreken - want hij was reeds halvelinge beschikt voor den toren van de kerke van Wervik, - hebben ze hem nog kunnen koopen.

''t En was geen klein werk om nu dien verdonderden staander uit de molenkas te halen en den nieuwen in zijn plaats te steken... De kas wierd op de vier hoeken opgeschoord, langs onder en langs boven, en 't deed er lijk omme, zegt Baaske, dienzelfden nacht brak er een geweldig onweer los, maar tegen alle verwachtingen in, bleef de kas ongedeerd rechte staan. Wij hebben den wal wat moeten uithalen en er hem alzoo ingeschoven.'

Pastoor Devos zaliger, die van dien nieuwen staander gehoord had, kwam kort nadien op bezoek, en vroeg of hij ne keer op den molen mocht gaan. Baaske nam den sleutel en trok vooraan den steeger op. 'In den molen heeft de pastoor daar toen 'n lange pooze staan lezen in 'en boek', vertelt Liza, 'en een kruiske tegen 'en balke omhooge gehangen'.

'Moeder Baele, zei hij, als hij weer in huis kwam, ge moogt nu gerust zijn... den donder en zal uwen molen geen kwaad meer doen! 'k Heb hem *verzekerd*! En waarachtig, vertelt Liza voort, waarachtig tot drie

keeren toe is hij er dichte tegen gevallen, den dondere, den laatsten keerop een schelveken niet verre d'er van: en den molen, die daar stond met zijn armen open, liet hij gerust en ongedeerd.'

In den oorloge hebben ze er naar geschoten; de granaten zijn er vlak nevens ontploft, maar den molen hebben ze niet gepast! En nu is hij omgevallen, vanzelf, zonder iemand schâ of letsel te doen... Zouden we algelijk niet moeten gelooven, voegt ze er aan toe, dat hij, gelijk pastoor Vos beweerde... dat hij *verzekerd* was!'

En alzoo draaide en maalde onze molen van Poelvoorde maar altijd neerstig en lustig voort, jaar in jaar uit, dag uit, dag in... als er molenwind was wel te verstaan. En was er geen, dan werd de rosmeulen ingespannen en 't malen ging toch zijn gang...

(*'t Vervolgt*)

J. FRAEYMAN

Het Stevenisme te Gits rond 1850
I. De Gezusters Theresia en Barbara van Canneyt.

IN 1852 zijn twee Vlaamse vrouwen, Theresia van Canneyt uit Gits en Theresia de Croocq uit Eekloo naar Rome afgereisd met een smeekschrift van de Vlaamse Stevenisten, om te vragen wat hun te doen stond, daar hun priesters overleden waren. Paus Pius IX verleende hun een verhoor door bemiddeling van Mgr. F. de Neckere, den toenmaligen Rector van St. Juliaans-ten-Vlamingen, en gaf hun een brief mede, waarin hij hun gebood tot de 'unio catholica' terug te keren. De twee vrouwen bekeerden zich, doch toen men hun in Vlaanderen vroeg of de handtekening van den Paus onderaan het schrijven wel echt was, begonnen zij zelf te twijfelen. Zij vertrokken ten tweede male naar Rome, waar Pius IX zijn handtekening bevestigde en

nogmaals den brief tekende[1]. Door dit merkwaardig geschrift hebben zich een dertigtal Stevenisten te Gits en te Eekloo bekeerd. Het gering succes ligt in de schijnheilige streken van Lodewijk Callewaert, zooals we verder zullen zien. Dit is ongeveer zowat alles, wat we weten uit het boek van Kenis over de geschiedenis van dit merkwaardig schrijven van Paus Pius IX.[2] Wat ons echter hier vooral interesseert, zijn de verdere lotgevallen van Theresia van Canneyt en haar zuster Barbara.

Voor een derde maal is Theresia van Canneyt op pelgrimstocht naar Rome teruggekeerd, en is gaan wonen te Loretto in 1856.[3] Ze woonde er met een oude vrouw in een klein huisje, en had slechts haar reiszak meegebracht. Haar familie zond haar steeds het geld, dat ze verlangde. Ze leefde armoedig, daar ze alles aan de armen wegschonk. Het blijkt echter dat het aanvankelijk niet haar bedoeling was daar heel haar leven te blijven wonen.

Immers, haar zuster Barbara heeft in 1857 een reis naar Rome ondernomen om er de graven van de HH. Apostelen te bezoeken, om de bekering van de overige Stevenisten te bewerken en ook om haar zuster terug te brengen naar Gits.[4] Ze is vertrokken uit Gits den 22 Oktober 1857 en ‘tot Romen aengekoomen den 28 der zelve maend, naer drie dagen te Marseille te moeten

(1) Ooze bedoeling is een aanvulling te geven op enkele gegevens in het werk van August Kenis, Eene Godsdienstsecte in België of het zoogezegde Stevenismus, 2e vermeerderde Druk, Roeselare, 1903. - Eerste druk: Lier, 1900. (vooral blz. 125-135)

(2) Deze brief, waarvan het Latijns origineel te Veurne berust, en waarvan fotografische afdrukken bestaan (een is o.a. in de Pastorij te Gits) kan men in Nederlandse vertaling lezen bij Kenis, o.c., blz. 127-131.

(3) Deze en verschillende van de volgende gegevens hebben we uit de korte biografie van Theresia van Canneyt; deze biografie werd in het Frans opgesteld door Pater Luigi Hermes, den Belgischen Penitencier van Loretto. - Van deze biografie ontvingen we uit vriendenhand een trouw afschrift.

(4) A. Kenis, o.c., blz. 132.

wagten om met een paquebo na Cevita-Vicchia te vaeren'.[1]

Op Zondag 8 November heeft ze, door bemiddeling van Mgr. de Neckere, met wien ze goed bekend blijkt te zijn geweest[2], een audiëntie verkregen bij Paus Pius IX, lijk ze 's anderendaags schrijft naar pastoor De Vos van Gits. Uit hetzelfde schrijven aan den pastoor van Gits, dat we aantroffen in de pastorij van Gits onder het archief van het Stevenisme, blijkt 't heel duidelijk dat ze wel stellig van plan was haar zuster mee te nemen naar huis; Pius IX dacht dat deze wel zou meegaan wegens de 'scoone occasie', doch 'de menschen' zegden haar het tegenovergestelde: de vreemdelingen die naar Rome of Loretto komen, blijven er.

We delen hier dezen belangrijken brief van Barbara van Canneyt aan den Pastoor van Gits in zijn geheel mede:

> Zeer Eerweêrden Pastor!
> Zondag 8 9ber, hebbe ik met veele voldoening audientie bij zijn Heiligheid bekomen.

(1) Enkele gegevens hebben we ook ontleend aan 't reisverhaal van Barbara van Canneyt van haar laatste Rome-reis. (Reis na Roomen). Deze eigenhandige aantekeningen die B. van Canneyt over haar reis maakte, en waarvan Kenis (o.c., blz. 132 in voetnota 1) spreekt, berusten ook hoogstwaarschijnlijk bij de familie van Canneyt. - We ontvingen hiervan ook een zeer trouwe copie uit vriendenhand.

(2) Deze vriendschap blijkt uit verscheidene plaatsen: In zijn brief aan Pastoor De Vos van 18 Sept. 1857 zegt Mgr. de Neckere: Mes compliments s.v. p. à la d^{lle} Barbe van Canneyt. (Dit wijst tevens op meer dan één Rome-reis van Barb. v. C.) - In haar brief van 8 Nov. 1857 aan Pastoor De Vos zegt Barbara dat ze samen met Mgr. De Neckere 'met elk eene voyture' naar 't Vatikaan gereden is.- Ook met den Belgischen aalmoezenier Pater Hermes moet ze in goede relaties gestaan hebben, gelijk deze zelf getuigt in zijn Franse biografie van Theresia: 'Sa famille et sa soeur en particulier, sachant toute l'assistance que je lui avois prêtée, m'en ont témoigné leur reconnaissance par plusieurs lettres.'

Ik en Monseigneur De Necker zijn met elk eene voyture naer het Vatikaen gereden. Zijn Heiligheid heeft mij gezegent en geheel mijne familie, ik heb zijnen voet gekust, hij was geheel kontent van mijne reis, hij dachte wel dat mijne zuster met mij zal afkoomen, om reden zij nog nooyt zoo eene scoone occasie gehad heeft. - Ik sprak van eene Mis, hij nam dat niet aen, maar zeid dat hij voor die menschen zou gebeden hebben, en dat hij hoopte dat die menschen hun nog al zouden bekeêrt hebben, hij heeft den afvelaet in mijne tegenwoôrdigheid geteekend, en in het afscheiden gaf den heiligen Vader mij zijn hand te küssen, hij is zoo minzaem en vriendelijk - Wégens de reliquin alhier is het zes weeken vankansie, alle de reliqui kassen zijn gesloten. Ik hebbe hier veele wonder en heilige zaken gezien, ik dachte wel haest na Loretten te vertrekken, de voyture vertrekt twee mael ter week op Loretten.
Den weg van Loretten is moeilijk, de voy turen moet van ossen op de bergen gevoerd worden.
Ik hebbe na mijne zuster te Loretten geschreven, ik verwagte antwoorde, als ik antwoorde bekoomen hebbe, zal ik aanstonds vertrekken, ik verlang om mij zuster en het heilig huysken te zien. De menschen zeggen hier dat mijne zuster niet zal afkoomen, om reden dat alle de vremdelingen die koomen of na [R]oomen of Loretten daar blijven woonen, hier zijn zoo veel vreemdelingen van alle landen, ik hebbe hier eene prencesse van Kosqui van Rusland bezog; wat eene heilige ziel, zij leeft met kruyden der aerde, het vleesch is van de beenderen verteert, zoo minzaam en lief, zij kuste mij en verzocht voor haeren zoon te bidden, om katolijk te worden, zij doet veel penitente tot bekeêring van haeren zoon, zij is gelijk een heilige Monica.
Veele groetenissen mijn heer den Pastor aen U.E. en aen andere goede kennissen, bid op dat den Heer mijne voyage zegene, ik zal ook in het heylig huysken een veurig gebed storten, aen onze lieve Vrouw op dat zij mijne inzichten ondersteune. Roomen den 9 9bre 1857. Uwe oodmoedige dienaresse
B. Van Canneyt.
Mijnheer De Vos Pastor te Gits.

Te Loretto verbleef ze negen dagen, lijk ze zelf zegt in haar nota's: ‘Ik hebbe negen dagen te Loretten verbleven, alle dage ging ik gaen mis hooren in het heylig huysken. en hebbe daer verscheidene malen ter heilige communie geweest.’ Haar zuster kon ze echter niet mee-

nemen wegens een ziekte aan haar been, die haar veel pijn veroorzaakte: ‘Ik had moeite om Loretten te verlaten, ter oorzaak van twee dingen, die my zoo lief en aengenaem waren, ten eerste het heylig huysken, te verlaten, ten tweede myne zuster, met de gedachte haer noyt meer te zien.’

Pater Luigi Hermes, de Belgische Penitencier te Loretto, vertelt verder over Theresia: Een jaar voor haar dood trof ze schikkingen nopens de verdeling van haar goederen: een aanzienlijke som (3000 Lire) besteedde ze voor de armen van Gits en een even grote aan het gasthuis der ouderlingen te Loretto. Ze deed Pater Hermes de werken ter uitbreiding van laatstgenoemd gesticht beginnen, wat gebeurd is. Verder moeten nog te harer zielerust 300 missen gelezen worden na haar dood: 150 te Gits en 150 te Loretto. De rest van haar fortuin liet ze over aan haar familie, en het weinige dat ze aan kleinoden bezat, werd volgens haar wilsbeschikking geschonken aan de vrouwen die haar bijstonden in haar laatste ziekte. Ze overleed ten gevolge van een beroerte, te Loretto den 29 December 1862, en werd met de nodige vereisten begraven in de Basiliek van Loretto, waar tevens de missen tot haar intentie werden gelezen.

Pater Hermes getuigt tevens van deze hoogstaande vrouw: ‘Thérèse Canneyt étoît une personne de grande vertu, menant une vie pénitente et toute retirée, si bien que la langue Italienne lui étoit tout-à-fait étrangère.’

RIK VAN ONLEDE

Bakweere

Als 't waait dat het buischt en helledonker is, zeggen de pensejagers te Ardooie:

- 't Is bakweere!

Van flauwte gesproken

- 'k Was verre gezet, ge koste 't jaargebed lezen deur m'n ooren. Pittem.

L.V.A.

De oude preekstoel van Nieuwpoort

NA vele veronderstellingen en allerhande gezegden van oudheidkundigen en vertellingen uit den volksmond[1], komen we opeens de volle waarheid te vinden over den ouden preekstoel die vóór den oorlog 1914 stond in de parochiekerk te Nieuwpoort. En aldus ook over den vroegeren preekstoel van St. Maartens te Ieper, die nu staat in de parochiekerk te Winnezele (Fransch-Vlaanderen).

De Kerkrekeningen van Nieuwpoort van het jaar 1514-1515[2] geven ons hiervoor de volledige oplossing. Daar lezen we:

> 'Jacob de Hoossche, beeldesnider vander stede van Dixmude die anghenomen heeft jeghens de kercmeesters te maken, leveren ende te stellen eenen nieuwen preecstoel up de vormen ende maniere van eenen stoel staende binder stede van Ypre inde kerke van Sinte Maertins omme DXLIIII l.p. ende eene halve tonne harinx, waerup hy Jacob ontfaen heeft up... (rekening?) XXXVI l.p. ende betaelt XXXVI l.p.'

Dus is de preekstoel die stond in de St. Maartenskerk te Ieper, de oudste; hij diende als model voor dien van Nieuwpoort. Is de beeldhouwer van den Ieperschen preekstoel nu een D'hondt of Desquien, zooals men beweerd heeft, de Nieuwpoortsche preekstoel is gemaakt, geleverd en gesteld door Jacob de Hoossche, beeldhouwer te Diksmuide. De kunstenaar aanvaardde het werk tegen een som van 544 pond parisis en een Nieuwpoortsche toemaat van een halve ton baring.

Jacob de Hoossche, alias de Hoosche, wordt in 1523

(1) Biekorf 1937, bl. 73: St. Bernardus en zijn preekstoel te Nieuwpoort, door C.D.-A.V.

(2) Oud Archief-Nieuwpoort, N^{r} 3149, Kerkrekeningen 1514-1515. - Deze tekst werd ons bereidwillig bezorgd door den Heer Dr. L. Desniek, waarvoor onzen besten dank.

vermeld als meester ‘beyldesniider’ en lid van de gilde van ambachten van Diksmuide[1]. Wie weet er meer over dezen kunstenaar?

Onze tekst stelt niet alleen de prioriteit van den Ieperschen preekstoel vast: hij bevestigt. eens te meer het besluit van de oudheidkunde, die de beide werken aan het begin der 16e eeuw toeschrijft. De Nieuwpoortsche preekstoel is van 1514-15: hetgeen terzelfder tijd de overlevering van den ‘preekstoel waarin Sint Bernardus te Nieuwpoort gepredikt heeft’ naar het rijk van de moderne legenden verwijst.

C.D.

Mengelmaren
De Boerenmakke

(*Vgl. Biekorf 1940-45, bl. 127 volg.*)

Wat ik over de boerenmakke vernomen heb te Lapscheure en Oostkerke (Brugge) strookt volkomen met den uitleg gegeven door Deken De Bo in het ‘Westvlaamsch Idioticon’. De uitleg van Hervé Stalpaert over het gebruik van de boerenmakke in Biekorf t.a.p. komt zeer goed overeen met wat ik vernomen heb in bovengemelde gemeenten.

Ik bezit een boerenmakke, die Vader erfde van zijn oom Jacobus De Leyn, landbouwer te Moerkerke, den Hoorn, in de jaren 1870-1900. Doze makke bestaat uit drie delen: een vorkje plm. 10 cm. lang in ijzeren smeedwerk; een koperen ronde ring en een negenzijdig koperen steelstuk; een houten steel, eveneens negenzijdig en zwart geverfd.

Mijn moeder vertelt dat grootvader Franciscus Strubbe, bij zijn aanstelling als burgemeester te Oostkerke (Brugge) in 1894, van den dorpsmid twee boerenmakken als geschenk ontving: de eerste was een schupje, de tweede was een vorkje. Deze zinnebeelden van de boerenstiel of boerenmacht werden in de keuken opgehangen aan de bedsponde. De Zaterdag werd de boerenmakke netjes gekuist. Wanneer grootvader de Zondagnamiddag door zijn velden en weiden wandelde en zijn vruchten en beesten ging bezichtigen, droeg hij een boeren

(1) J. Weale, Les Eglises du Doyenné de Dixmude, bl. 149 (Brugge, 1874).

makke mee. Bij het afsterven van grootvader zijn de twee boerenmakken op de hoeve gebleven waar mijn oom nu woont.

Ik ken te Lapscheure een oude boer die mij een en ander vertelde over het gebruik van de boerenmakke. Hij beweert dat hij ook nog een boerenmakke bezit, maar dat ze ergens op den rommelzolder ligt.

A.D.B.

Kapelleke van Sint Guthago

Op de vraag van Biekorf 1947, bl. 258.

Volgens ik vroeger in de streek vernomen heb, zou de plaats, waar Sint Guthago en zijn gezellen Guillo en Gudolf geleefd hebben, de noordelijke uithoek van Oostkerke zijn: Daar staat o.a. de hofstede waar mijn broeder Gerard woont. Deze ligt niet ver af van de baan Brugge-Knokke rechts en op 20 minuten van Westkapelle-dorp. Deze ligt in het 105^{e} begin van de watering van Groot Reigarsvliet. Op de oude kaarten staat zij aangeduid als Jacobinessenhof.

Bij de balie (ingang van de hoeve) staat een oud kapelleken dat dagtekent van rond 1840. Het was bouwvallig geworden. Na de bevrijding werd het hersteld en een beeld van O.L. Vrouw van Lourdes werd in de nis geplaatst uit dankbaarheid om de bescherming tijdens het onheilsjaar 1944.

De overlevering beweert dat deze heilige kluizenaars daar zouden geleefd hebben en dat dit kapelleken werd gebouwd tot aandenken aan hun verblijf aldaar.

Het zou mij interesseren te vernemen of de overlevering geen andere aanduidt tussen Oostkerke (Br.) en Knokke.

A.D.B.

Nog over offeranden van dieren en vruchten (*Vgl. Biekorf 1947, bl. 257 en vorige*)

Te Hoeke, S. Jacobus de Meerdere, is buiten de kerk een hok met hekken om er zwijntjes in te steken, die geofferd werden. Er boven is, in naieve kleuren, een S. Antonius geschilderd, houdende in zijn hand een kruis (Taukruis) waaraan een S. Antoniusbel vastgehecht is; aan zijn voeten ligt een varken. Een vrouw. voor de voeten van de heilige, biedt met beide handen een S. Antoniusbroodje aan. Er nevens, rechts, bevindt zich een rechtstaand man. Het opschrift legt het dienen uit: S. Antonius bevrijdt ons van het vuur en andere plagen, vooral onder de dieren en de vruchten. Oudere dorpelingen hebben nog den bloeitijd van het gebruik gekend.

Ook te Wilskerke werd vroeger geofferd in natura en was er een schettekot.

A.L.

Ovenskappelletjes: een vraag

Men geeft de volgenden naamverklarenden uitleg als men spreekt over: ‘ovenskapelletjes’. De benaming schijnt ontleend te zijn aan de vorm van het kapelletje dat dezelfde structuur heeft als het kleine bakovengebouwtje dat op vole hofsteden in Midden-West-Vlaanderen te zien is. Gewoonlijk heeft het een spits dak, plm. 2 m. × 3 m. als oppervlakte, en is horizontaal in twee delen verdeeld. In het bovenste staat het beeldje en het onderste is afgesloten met een hekkentje in ‘schettewerk’. Hier zouden de giften ingeplaatst zijn. Kan iemand de echtheid achterhalen van dit volksgezegde over den oorsprong van den naam van die soort wegkapelletjes?

A.L.

Van Sinte Brigida

Over deze Iersche heilige, die ook in onze streken bekend is en vereerd wordt, Het A.O' FLANDERS een werkje verschijnen: *Van Sinte Brigida, Beschermster van Stal en Neerhof* (Tielt, 1946; 60 blz.). De naam van den geleerden Schrijver zegt alreeds dat het over de Iersche - en niet de Zweedsche - heilige gaat; wie hem noemt, noemt Ierland, dat in zijn schrijversnaam weerklinkt en steeds het beste deel van zijn letterkundigen arbeid krijgt. Schr, behandelt hier bondig de devotie tot Brigida op het vasteland en in de Nederlanden; Sinte Brigida in de Folklore. Een volle uitbreiding geeft hij aan de Iersche Brigida-legenden. Met een goed overzicht van de literatuur.

B.

Uitvaart met stroo in de kerk

De gravin Louise de Limburg Stirum kasteelvrouw van Anzegem, werd op 15 Januari 1948 begraven met de plechtigste uitvaart te 11 uur in de parochiekerk aldaar. Geheel de kerkvloer lag vol stroo, in de gangen en tusschen de stoelen. lets ongewoons, dat maar gebeurt ‘als het edeldom is’. Anders is er nooit stroo op een begrafenis, ook niet op den hoogsten dienst voor den rijksten boer.

Volgens een mededeeling van Dr. de Borchgrave uit Anzegem was zulks sedert 1867 niet meer voorgekomen.

G.D.

Dokkewortels

Tegenwoordig wordt er veel gemeesterd met dokkewortels en dokkeblaren, nl. aftrek, thee van dokkewortels tegen allerlei inwendige kwalen. Men vertelde mij van een ‘wilden dokteur’ hier in 't Westvlaamsche, die bijkans met niets anders meestert dan met dokkewortels. En hij heeft veel te doen.

‘Mijn broere heeft mij gezeid: Drink thee van dokkewortels dat is de remedie. En hij zal er mij zenden. Ge moet weten, bij

de apothekers zijn er geene meer te vinden.’ Zoo hoorde ik van een gekwelde bejaarde vrouw van Westrozebeke. 't Was namelijk ‘om het bloed te doen leegen’.

De vraag is nu: Wat is Dokke bij het volk? In de wetenschap (De Bo, Paque) staat ze wel vermeld, doch de menschen geven den naam Dokke aan verschillende planten. En zij verschillen, meen ik, volgens geweste. Wie weet er meer daarover?

M.D.

Kinderliedjes

Anna zat op een blauwen steen.
Maar Anna waarom schreemt ge zoo?
Dat ik moet sterven, sta erven.
Er kwam daar een jager bij,
Hij tastte daar in zijn zakske.
Hij haalde daar 'n mesje uit,
Hij stak dat in Anna's borst.
En daar kwam een moeder bij,
En ze vroeg: Waar is Anna, Anna nu?
Maar Anna was allang begraven.

Wordt als een gewoon liedje gezongen. Het volgende is een uitverkiezingsliedje bij het spel:

Een boerinneke uit Frankrijk
Stame 'j an?
Dat zal N... zijn
die naar den trein zal gaan.
Ziet ze daar passeeren
Met haar bloote beenen,
Rouwe, rouwe, rouwe,
't Eerste was ne canadee,
't tweede was nen officié,
't derde was ne man
die niet dansen kan.
'k Heb de laatste keer
nen brief ontvangen van Marieke
en van Madam.

Beveren (Roeselare)

L.V.A.

[Nummer 2]

Van Jan van 't Poortji[+]

HIPPOLIJT, oude gardebriere, en zuster Serafijne weunden tegare daar bij 't Portji; twee oude krakers voorenaan de tzeventig - uitgang de tzestig, en ze waren gelukkig. Monfrere smoorde gheel den dag z'n toebak, als 't maar 'n rookte en rook; Serrefijne kookte petatten en melk, stopte en naaide, fruitte visch en spellewerkte voor Gillemon'hs. Kan je meer droomen? Wat moet je meer hebben?... Zoo, ze waren gelukkig.

En ze kwamen een keer van Blendetjes dat de messe gedaan was, en, zegt Serrafijn'h alzoo binst dat ze heur kappemantel aan den kapstok hong en op 't koertje keek:

- Nè, zegt ze, 't zit daar een katte bachten op 't muurtji, een leelike zwarte pottefeer van een kattepoeze.

[+] Poortje. - Hier 't Oerapoortje of Poortjen-Oera t[k] 23 in de Greinsctmurstrate, te Brugge.

- Ze zit er al te rentenieren en te loeren vóór dat me weg gingen, zei Hippli; en ze kan der blijven zitten, 't is lijk een moffel in-een geflokt.

Serrefijne vond dat aardig, en zij naar 't koertje met d'handen op d'heupen.

- Mo, zegt ze, van waar kom je gij, sloore? Je zie' zeker scheel van den honger, en vergaan van den dorst?

Mijne-poeze was al omleege gesprongen, rok heur een keer goed uit en, met den steert in de lucht, kwam ze al zeemvellen en flikflooien bij de vrouwe gepavaand.

- Alla kom, me gaan e keer zien wat er van melkswege nog overschiet.

- Sa, ga-je daar aan beginnen, zustere!? Toen zij-je verkocht, zulle! in een pijpesmooren is 't gelapt en he'je z'aan jen vingers!

- Bah 't en gaat daar niet op steken. Nè, Poere, en gaat toen maar zeere naar huis, naar Verre-Metjes; en da' me je van onz' levensdagen nooit nievers meer 'n zien, zulle. Allei, ziet da' je niet en kwiestikwast en 'n kachtelt, 't is 't restji van den pot ommers.

De katte lekte en smekte ‘à la minuut’ g'heel 't schotelken uit, wiesch pooten en ooren, kuischte en kamde naar hertelust.

- Ja, smeet er Hippli tusschen, met zoo 'n gaffel aan tafel 't blijft niet veel over voor d'andere.

En hij gooide met een steentje, maar... 't was er juiste nevens; en Poester kuischte voort...

- Jamaar, broeder, beet de baas, me 'n hen mijnder hier geen luizen noodig, allei vooruit!... no je kot!...

Serrefijne deed voorzichtig de keukendeure toe en Hippli schoof den grendel in... Jamaar 's avonds zat de katere - want 't was een kater - nóg aan 't kassijntje te kijken, te kemelen en te krevelen... Zoo... ze liefen Ko maar kreunen en kriepen en kravelen en trokken naar boven gaan slapen. Serrefijne 'n zei niet maar z'had er algelijk hertzeer in, en Hippeliit n' zei ook niet... maar hij stak twee groote proppen watte in z'n ooren om niet te hooren... waaien.

's Nuchtens vroeg vonden ze Knijspense nog altijd

profijtig in 't zelfste hoekske gedogen en nog altijd vol devotie aan 't gebed van veertig uren.

- Ga' je haast voort of 'k schuppen je!

- E... geef' hem nog e' zuiptje, zei Serrefijne, kun' je dat zien? En ze trok de deure een garreken open en katerke kwam seffens binnen hooveerdig en preusch lijk 'en prinse!... en kijken dat hij deed... e' keer rechts en e' keer links: en de kennisse was gemaakt! Hij groeide van genot, ziender ooge g'heel den dag... 's Avonds kende Jan - hij was al seffens gedoopt - al g'heel het huis, onder en boven: de tafel, de stoelen, de stove, de kelder, de melkpot, de melkege, 't geernaarswijf! en j'had een kussen - zoo zochte - om op te slapen! en hij wupte op Hippli z'n schoùre, en hij ronkte en hij raasde in Serrefijne heuren school,... zie,... je was den uit en den in en de sprake van g'heel 't gezin! Zoo 'en gassereerde gasronker was me dadde!! Natuurlik dat hij met al de restjes en d'overschotjes weg was van uit de spinde.

- Jamaar, smoutval! rulde de baas met liefde, gij leeliken dief da' je 't zijt, pooten thuis of me gajjen je buiten!

- Wè! troostte de vrouwe, j'heeft hij ook een muile en een mage om te leven!... en hij zat al onder de stove te putteren... in peis en vrêe, aan een gestolen scharretje uit 't kelderhoofd.

En alzoo kwamen ze overeen en wierden ze stilletjes 's eens, alle dage wat meer... pianewijs weg.

Jamaar, van d'eerste weke... 't vervuilde, en zeere. Jan was al eens loopen-kijken in 't gebuurte om te weten of ze 't daar ook zoo wel stelden als t'zijnent. Al de ‘schillewachten en de blende vinken’ waren voor over 't muurtje, en de stratevager en 't vuilblek hadden hun werk. Dat was een beetje tegen de goeste en ‘'t riggeur’ van die brave menschen, te weten die vrij gevigheid, die ongemanierdheid en die ongeneerdheid...

- Komen is gaan! zei Jan, gaan is komen, bezoek wederbezoek, geven is... is... is nemen! En alle dage dat God verleende kwam hij 't af, 't zij van hier, 't zij

van ginder, met entwa' van goed om aan te lekken, een rooverskoop! e platje, e schapliertje of e truttedekkertje,[+] e sleuveringstjin ijsvleesch of e machienekiekstji uit de broeikasse, of 'en blauwster,[+] importe wadde... en tóch zoo goed! maar eendelike dingen voor entwien wiens ze bezit dat 't was en die 't moest zien verdwijnen... al over 't muurtje. Djeemenis kredow! 't was 'en keer met een biefstuk van een hand groot, entwat van den tand in zulke harde tijden...

Kater-Jan kwam afgespotterd; en seffens een brokke spaboom achter z'n kloefen; een geschruwel en e getier van alle duivels!... Hippli wist genoeg, sprong van z'n stoel en met z'n pijpe in huis! Hij liet de vlage voorbij trekken, Serrefijne ook was weg en 'n piepte niet... maar g'hadt dat moeten hooren-afwinden!... 't was Barbra die, witbekte van kwaadheid, met heur hoofd vul pavveljotten, boven de muren verscheen...

- Wroedzak! Leelike stinker! Kloefeboer! ging dat.

Jamaar voor Jemand die Babe kent! zoo 'en opgezette veugel! een pokke van 't Vrijbusch,[+] met een kiekeborst en een bulte! Zoo'n Sarra! zou' j'er niet beter meê eten, of bij kijven?

- Blijft in je kot, en steelt do' jen mage vul, gij gloeienden dief!...

En nu klonken z'aan de voordeure! Hippli trok oogen... en verdween in 't koolkot... Serrefijn'h rood van alteratie, deed al beven opene en... 't was bal! Jan was 't gat uit, God weet waar belonden met dat biefstuk, en... kwam er niet tusschen...

- E..., zei Serrefijne deemoedig en beschaamd, Barbra, me'n hên mijnder hem dat nie' geleerd, mensch, de stroote 'n loopt ol door nie! j'is hij hier binnengebeenderd God weet van waar, uit wafferen kan ton...

+ SCHAPLIERTJES EN TRUTTEDEKKERTJES: kleine vischjes zooals kleine platjes, scharretjes, pietermannetjes, enz.
+ BLAUWSTER: groote haring.
+ VRIJBUSCH: was te Brugge: de Klokstraat, de Fonteijnstraat, de Bisschopstraat en de Spiegelstraat. In 1876-79 werden de twee laatste gedempt en d'andere verbreed. 't Was noodig, 't was een echt Vrijbusch!!

en me 'n krijgen hem hier nie meer weg met ol z'n strootemanieren!

Jamaar Babe zat er tusschen: - Mè jen katte! zóó 'n gloeiende lastige dunderpinne! 'en potlekker! 'n stinker! 'n schouwvagere!!

En Serre altijd maar bedeesd voort: - Je gaat hij z'n gang, mensch, en je 'n tait hij achter niemand.

Serre 'n gerocht niet verder; ze'n had nog 't tienste niet gezeid!... en:

- Babe, och Babe, je zet me seffens op e' bankstje, en je weet gij seffens m'n name van als je binnen komt!

Babe wierd me zóó kwaad en zóó ding, zie, en Serre kreeg al dat voor heur kwam, gheel heur hoofd vul:

- De menschen alhier hên veel meer manieren!

- E jamaar, Barbra, die katte dat's via-vreemde, mensch, en onbeschoft.

- Blijft in jen haak en do meê doef! tierde Barbra.

- Wal da'k zeggen, bad Serrefine d'handen te gare en d'oogen ten hemele, kleene menschen maken daar geern e' groot beslag van.

- Me' jen katte, en jen katte, en g'heel jen katte! je gaat van je' leven nog weggedregen worden van de luizen.

- Wal! Wal! Serrafijne, m'n heilige patronesse! Van de luizen! Hurkt e keer daar! Hurkt 't is duitsch!

- 'k Zou je geen val van 'en luis junnen, met ol jen ieffrouwderij! Dwaas vromensch! Soepekieken! Met jen mond van acht dagen kun je 'en g'heele weke klappen.

- Dat is hier ingekomen en da' wilde hier seffens eigen en eens zijn, en alles meugen zeggen.

- Os 't nog gebeurt, tierde Barbara, en geheel haar hoofd met krulderij viel scheef, alzo waar of da'k hier stoon, 'k pakken m'n sjaal en 'k gaan 't an de plisse in kennesse geven! Verstaan, ei? Je kun 't gunter toen mor effen toteren en... betollen, vat je? Wat dingen!!...

Daarmeê was ze eindelijk wag. Serrefijne, zoo wit of een lijk, deed de deure wederom toe:

- Och, mijn herte klopt,... zuchtte de sloore en ze viel op een stoel; en al met een keer 't robbelde entwat van 't dak, ze zag entwat dat zwart was, draaien, draaien,

't was lik een varende vrouw!... en 't was Jan! Lik ofdat 't in zen draai kwam, sprong hij uit den broek van de gote omleege en lekken dat hij deed aan z'n baard, en zot dat hij was en blije!...

- Aa! zotgat! zei Hippoli, die uit de kolen kroop, moe' j'alzo zo kontent zijn? Als g'heel het gebuurte op sprieten staat, is dat wel e' moment? Wat gelijkt dadde? Onbeschoftegoord, je loopt overal met de brokken weg en je komt toen, kop over eers, afgedokkerd met 'en vreugde!... Kun je gij nieten laten liggen?... Me gaan der moeten middel in schaffen, besloot de man, maar 't bleef daarbij en de katte zat op z'n schoot.

Van als de baas of de bazinne 's nuchtens den trap afkwam, sprong Jan uit de mande, stak z'en pooten uit, 't achterste in de lucht en gaapte dat 't spuigsel van z'n kinne droop. Hij rulde wat in z'n eigen, kwam langs de beenen wrijven en fleemkousen: Jan had goed geslapen. Hippli zei 't ook. en hij zette hem op een stoel voor de koffie. Poere-poere zat er al bij, op en neder te wuppen en te spelen, te prutsen aan d'horlogeketen, op de schoûre van baas aan een flente van z'en onderveste te trekken, en langs z'n broekzak omleege te slibberen... Intusschen zat Serrefijne te koteren, te mooschen, en de stove t'onsteken; Jan was er seffens bij en mooschte geern mêe.

- Oej gij 'n droevaard, zei Serre, ga' je e keer goed van den zot scheren vandage en strij'n tegen penning zestiene? en Stelen dat 't haar deur je mutse groeit?... ja, en dat me niet weten waar gekropen van schaamte? Je zijt zoo'n bedorveling, ei? Ai gij 'n bedorveling!! kalijnde Serre, 'k en kan voor m'n part naar geen bedorven kindjes kijken; en gij, frejre?

- Wal! en steelt hij wadde of kijkt hij scheef of scheel of oosters, e' wel peist dat 't e kind is die nog in z'n apejaren is, ei? e' ja, ei?! Kom, Serrefijne, van dat stelen me gaan daar niemeer van klappen; dat 'n komt ons niet toe ommers, God gaat z'en ziele wal wegen als 't zoo verre komt.

(*'t Vervolgt*)

K. De Wolf

De zogenaamde sage van het minnewater te Brugge

VEEL van hetgeen als ‘historische sage’ in onze folklore bekend staat, stamt zeker niet uit de volksoverlevering en kan nimmer als gemeengoed van het vertellende volk beschouwd worden. De zogenaamde ‘Contes et Légendes’, die thans veelvuldig als kinderlectuur op de markt worden gebracht, en uit vroegere dergelijke verzamelingen werden geput, spruiten meestal slechts uit het dichterlijk brein van een of ander letterkundige of steunen op verhalen die volledig door kroniekschrijvers werden verzonnen.

Uit dergelijke bron is ook de zogenaamde sage van het Minnewater te Brugge afkomstig; hiervan willen we enkele bijzonderheden over ontstaan en verspreiding ten bewijze mededelen.

De romantische geschiedenis van Stromberg en Minna verscheen voor het eerst in het werk van J.O. Delepierre: ‘Chroniques, Traditions et Légendes del'ancienne histoire des Flandres’, te Brugge in 1834 uitgegeven.[1] De schrijver werd te Brugge op 12 Maart 1802 geboren. Opeenvolgens is hij advokaat, bibliothecaris van de stad, archivaris van het provinciaal archief; en hij verlaat later zijn geboortestad om te Londen ons land als consul te vertegenwoordigen en sterft er op 18 Augustus 1879. Hij genoot een zekere bekendheid als geschiedschrijver, taalkundige en bibliofiel.[2]

Bij het opstellen van zijn ‘Chroniques’ nam Delepierre een Engels werk tot voorbeeld (Romances of History)

(1) In hetzelfde jaar verschijnt een eerste uitgave bij Brouner te Rijsel. Vgl. ook O. Delepierre. Old Flanders, or popular traditions and legends of Belgium. London, Newsby, 1845.

(2) Mts. Van Coppenolle bezorgde in het Brugse weekblad ‘West-Vlaanderen’ (Oct-Nov. 1944) enkele goed gedocumenteerde bijdragen over deze Bruggeling. De reeks bleef echter onafgewerkt.

in hetwelk een aantal uittreksels uit alle tijdperken van de geschiedenis voor een breed publiek, althans te dien tijde, opengesteld worden. Geschiedkundige gebeurtenissen uit onze eigen gewesten verwerkte hij tot romantische novellen, en hoople hierdoor menig lezer de baan te wijzen naar zuiver historische verhandelingen.

Menig ander schrijver is op dezelfde manier te werk gegaan in en buiten onze streken: H. Berthoud, Car. Popp, Collin de Plancy, A. Siret, J. Huyttens, e.a.m.[1] baden in de historische romantiek, zodat merkwaardige geschiedkundige gebeurtenissen onder hun vaardige handen vervormd worden tot soms weemoedige verhaaltjes met min of meer ‘happy end’. Hun materiaal staat dan ook volledig in de ban van de zuiver folkloristische belangstelling. In zekere mate nochtans bleef hun invloed bestaan tot op heden en zijn het deze dichterlijke verhaaltjes die de plaats veroverd hebben, welke eigenlijk aan het onvervalst volksgoed toekwam.

Delepierre's zogenaamde Minnewatereage draagt de zoeterige titel: ‘Le Lac d'Amour ou Stromberg et Minna’ en opent de reeks vertellingen in deze bundel. Het wordt een tranerige geschiedenis uit de tijd van de verovering van Oud-België door de legioenen van Julius Caesar. Minna vlucht het dwanghuwelijk om haar geliefde, die ten strijde trok, trouw te blijven. Zij sterft echter in de wildernis aan de oevers van een watervliet, juist vóór de komst van haar Stromberg. Hij begraaft haar in de bedding van de rivier en grift in een steen het opschrift ‘Minnewater’. En uit die oeroude tijden zou de naam zijn bewaard gebleven.

Zeer romantisch klinkt dit wel... Maar toen J.W. Wolf, een tiental jaren later zijn ‘Niederländische Sagen’ uitgaf, na ernstig bronnenonderzoek, kon hij niet nalaten, een thans voor ons gewichtige beoordeling over deze zogenaamde sage in zijn inleiding over te drukken. Over dit werk, dat hij vanwege de schrijver ontving, zegt hij: ‘De avonturen van Liede-

(1) Vgl. Biekorf 1946, blz. 57.

rik uitgezonderd, bevat het slechts geschiedenis,' en hij vervolgt: 'Delepierre's Lac d'Amour beschouwden we aanvankelijk als een werkelijke sage, maar na ingewonnen inlichtingen kwamen we tot de overtuiging dat het slechts verzinsel was!'(1)

Wie Wolf die inlichtingen bezorgde weten we niet, hij had talrijke briefwisselaars in onze streken: waarschijnlijk is het de schrijver zelf die hem op de hoogte bracht, zoniet kan het ook afkomstig zijn van Kan. Carton, met wie Wolf heel vriendschappelijk omging.(2)

Het is wel eigenaardig dat noch Caroline Popp in haar 'Récits et Légendes des Flandres', noch A. Brooke in haar 'Legends of Bruges'(3) zich door de romantiek van die Brugse plaatsnaam hebben laten verleiden tot nieuwe sagenverwerking.

't Minnewater wordt alzo geruime tijd gerust gelaten door de 'folklorisanten' of minnaars der romantiek, alhoewel in historische verhandelingen ondertussen menigmaal over de naamoorsprong op meer wetenschappelijke wijze wordt geschreven. Toch zijn er taalkundigen die zich laten bekoren door het folkloristische in die plaatsnaam. Zoo tracht J. Claerhout in 'Biekorf' te bewijzen dat *minne* hetzelfde betekent als meerminne of waterkalle. En, zegt hij heel welluidend en met stijl: 'omdat 't Minnewater te Brugge zulk een lief, zulk een schilderachtig, zulk een volksbemind water is: 't zal daar voorzeker een welbekende waterkalle, een veelbesproken watergeest, een wijdvermaarde ondine, een uitnemende minne verkeerd hebben: van daar de naam van 't Minnewater.'(4)

't Klinkt zo geleerd en tevens zo naïef een goede vijftig jaar nadat 't neergeschreven werd.

Toch was Mr J. Vermeulen van Gent in zijn uitgebreide uiteenzetting over de naamoorsprong van de

(1) J.W. Wolf, o.c. blz. XIX.
(2) Een brief van Wolf aan Carton berust tussen dezes briefwisseling; in het Rijksarchief te Brugge.
(3) Bruges. The St. Catherine Press, 1910, 118 blz.
(4) jg. 1892, blz. 228-230.

‘Minnemeerschen te Gent’ ongeveer in 't spoor van J. Claerhout ontspoord.[1] Doch in een bijvoegsel op zijn eerste overzicht wijst hij zelf op 't gebrekkige in zijn bewijsvoering daar hem van toponymische zijde op meer waarschijnlijke gegevens voor de uitleg van die ‘minne’ -namen werd gewezen.[2]

Intussen zinspeelde ook deze Gentse schrijver op de zogenaamde Brugse sage en sprak zelfs over de mogelijkheid een plastische uitbeelding te plaatsen in de nabijheid van ons Minnewater, en opperde daarbij het vermoeden dat deze geschiedenis als poppenspel zou kunnen uitgewerkt worden. Waarschijnlijk omdat te weinig Bruggelingen ‘Oostvlaamsche Zanten’ lezen, kwam van die plastische uitbeelding niets terecht. Daarentegen werkte L. Hoste een berijmd spel voor het draadpoppentheater uit, getiteld: ‘Minna Wunnestein of de sage van het Minnewater’, dat dan ook volledig steunt op het thema van Delepierre.[3]

Ook te Brugge trok 't Minnewater nu en dan de aandacht. Eerst van Maurits Sabbe, die humoristisch vertelde, in zijn ‘Filosoof van 't Sashuis’, hoe dit water aan zijn naam geraakte. Men kent genoeg die dramatische twist tussen een schoenmaker en zijn wijf om te weten in welke richting Damme ligt. Koppig is dit wijf wel en als ze dan in het water gedonderd wordt, blijft ze nog hààr richting aanwijzen. Daar voegt Sabbe dan spottend bij: ‘En omdat dat schoon model van huwelijksliefde daar verdronken is, hebben ze dat water 't Minnewater geheeten.’ Plezant is die geschiedenis wel, maar zeker niet oorspronkelijk, want onder heel verschillende vormen is dit voorbeeld van vrouwelijke koppigheid in ons volksvertelsel bekend.[4]

(1) Nochtans vermeldt J. Vermeulen het artikel van Claerhout niet.
(2) De Minnemeersch te Gent. Oostvl. Zanten, 1941, blz. 79-111. Met een bijvoegsel blz. 194-213.
(3) De Magie van het Poppenspel. Gent 1943, blz. 111-136.
(4) Vgl. M. De Meyer. Les Contes Populaires de la Flandre. Helsinki 1921. Type 1351 en 1365.

Rond 1938 verscheen te Brugge een bundeltje ‘Brugsche Legenden’ verzameld door Hugo Vrielinck in hetwelk de legende van het Minnewater wordt naverteld. Oorspronkelijke sagen zal men trouwens in dit boekje te vergeefs opsporen. Bij zijn Minnewaterverhaal vermeldt de verzamelaar laconisch ‘naar O.D.’ wat voor een oningewijde wel op een raadseltje gelijkt.(1)

Best maar dat deze legendenverzamelaar niet leefde in die jaren 1874-1880 toen er geleidelijk te Brugge voor sagen en legenden heel wat belangstelling ontstond, gegroeid uit de samenwerking Gilde van Sinte Luitgaarde en Rond den Heerd, en door oproep en zantenuitgave levendig gehouden. Dat er zelfs naijver en pennetwist uitbrak, is misschien minder bekend.

In een Brugs weekblad, ‘De Halletoren’, door Julius Sabbe uitgegeven, verscheen onder de titel: ‘Brugge-Nuerenberg’ een oproep voor een legendenprijskamp. Na een vergelijking getrokken te hebben met de beroemde Duitse stad, over dewelke veel sagen en legenden opgetekend werden, schrijft het blad: ‘... Wij openen een prijskamp voor het inleveren van het grootste getal legenden, betrekkelijk op huizen, gebouwen, beelden, gewesten en andere bijzonderheden onzer stad.’(2)

Een schoon opzet mocht dit wel genoemd worden. Doch ‘Rond den Heerd’ nam het anders op en voelde zich gekrenkt. Kan. Duclos scherpte met veel zorg zijn pen om een antwoord op te stellen als afweer op deze aanval tegen zijn heilige rechten. ‘Wij verzoeken onze lezers, zo schrijft hij, wel te willen acht nemen op het recht dat wij ons voorbehouden op al wat in RdH sedert zijn bestaan gedrukt is. Dat geldt ook voor vertelsels, legenden, enz. en wij herhalen 't hier met inzicht omdat er wel zouden zijn die goeste hebben om RdH te pluimen, ten einde een

(1) Brugge, De Reyghere, z.j. 86 blz. Bevat een 12-tal vertellingen.
(2) Halletoren 1879, blz. 25.

prijs te winnen in den een of anderen prijskamp, met 't gene wij verzameld hebben.'[1]

Het wederwoord weergalmde uit de 'Halletoren' onder de titel: 'Een zonderlinge monopolie'. En men stelde hierin de vraag: 'Wil RdH misschien het monopolie eischen van het opzamelen der volkstraditiën? Zoo iets ware verre gezocht en ten andere nadeelig voor de zedenkennis der Vlamingen.'[2] Het is Duclos, die het debat beëindigt met de verklaring dat al hetgeen in RdH verschenen is eigendom blijft van de medewerkers of de inzenders en dat hij slechts dit recht wilde zien handhaven.[3]

Tot besluit dienen wij enkel te vermelden, dat een uitslag van deze prijskamp verder in de 'Halletoren' niet voorkomt. Wat daarna gebeurd is weten wij niet, maar als volkskundige, hier legenden-, pennetwist is het een plezant staaltje.

Deze enkele gegevens over de zogenaamde sage van het Minnewater bewijzen dat men soms heel voorzichtig dient te werk te gaan vooraleer men sagenmateriaal uit 19e-eeuwse 'Chroniques' of 'Légendes' zal durven onder de algemene benaming volksvertelsel rangschikken of aanvaarden. Het bewijst ons insgelijks dat dergelijke mooie en goedgeschreven verhaaltjes uit een tijdperk van volle opbloei van het romantisme, van een taaie levenskracht getuigen en meer dan één maal verwarring hebben gesticht. Zelfs folkloristen lopen al eens in de val, omdat deze stukjes, op een zekere tijdsafstand beschouwd, en tevens op het eerste zicht, letterkundige bewerkingen schijnen van mondelinge volksoverlevering, hetgeen vroeger wel meer in zwang was.

H. STALPAERT

(1) RdH 1879, blz. 192.
(2) Halletoren 1879, blz. 40.
(3) RdH 1879, blz. 248.

De molen van Poelvoorde en zijn zeven gematen
(Vervolg van bl. 12)

MAAR op het einde der 18e eeuw kwamen almeteens voor onze windmolens, dondertorens hun grijze koppen dreigend opsteken aan den horizont.

In Engeland, moet ge weten, was op het einde der jaren 1700, een man opgestaan die voor hen veel gevaarlijker zou worden dan Don Quichot in zijn tijd, met zijn lans en zijn Rossinante, zaliger memorie, - die man was James Watt, de uitvinder van het stoomtuig.

In den beginne kon niemand voorzien dat deze uitvinding, een paar tientallen jaren later, heel de wereld ging op stelten zetten en de 'industrieele revolutie' verwekken, laat staan het bestaan onzer windmolens in gevaar te brengen. Doch naarmate het stoomtuig de kinderziekten te boven kwam en, dag op dag, meer en meer veld won, en gebied na gebied veroverde, bleek het onze molenaars maar al te klaar, dat een gevaarlijke mededinger voor hun windmolens was opgedoken.

Hadde Dekker toen geleefd, dan hadden onze molens wellicht den strijd, met eere, kunnen volhouden en hun steke kunnen staan, maar helaas, van Dekker of zijn stelsel was er in de verste verten nog geen sprake, jammer genoeg. - Dekker? - Wel ja, A.J. Dekker, de Hollandsche molenbouwkundige die er in slaagde, in 1924, zonder den schoonen oerouden vorm van onze windmolens te schenden, zulkdanige verbeteringen: - assen op kogelkussens en gestroomlijnde wieken - aan de mekaniek van den molen toe te passen, dat het minste windzuchtje de wieken aan het wentelen brengt en den molen in gang steekt; en er nu niet meer 80 procent van de windkracht verloren gaat, gelijk bij de oude molens, maar integendeel 80 procent van die drijfkracht kan omgezet en benuttigd worden; of in verstaanbaarder Vlaamsch: dat hij op 100 uren,

nu niet meer slechts 20 uren, maar wel 80 volle uren draaien en malen kan.

Dat was, gelijk ge ziet, een verbetering die nogal tellen kon en 't en is niet te verwonderen dat er in Holland - het land der windmolens bij uitnemendheid - dadelijk ‘verdekkerd’ werd dat het een aard had, lijk ze daar zeggen.

Ja, ‘verdekkeren’ - zoo werd die verjongingskuur onzer oude windmolens genoemd, ter eere van den uitvinder, en dat was dubbel en dik verdiend. Ook hier in Vlaanderen genoot het Dekkersysteem weldra groote bijval, en in ons West-Vlaanderen waren er voor den oorlog reeds tientallen molens verdekkerd, o.a. de steenen molen in Ruddervoorde, de molens in Gistel, Zwevegem, Moere, e.a.

Maar, helaas, voor 't meerendeel onzer molens is Dekker te laat gekomen, de meesten werden het slachtoffer van de uitvinding van James Watt, en zijn in den strijd met het stoomtuig bezweken.

Hier in ons Wingene deed dat duivelstuig zijn intrede in 't jaar 1864, en wel in de spinnerij van Louis Maeyaert. Toen was 't groote nieuws: ‘Louis Mayaert zet ginder aan 't Saros 'n spinnerije die met 't vier gaat’. - ‘Wel, wel!’ zeiden d'oude menschen, en ze schudden hun hoofd, ‘met 't vier!’ - ‘Wij zullen niet moeten verschieten, a'me van ongelukken hooren!’. Maar de schaapboer van Poelvoorde, dhr. Jozefus Coussens Galle, die ook eigenaar was van den Plaatsemolen, en was daar zoo schuw niet van. Hij voorzag dat de windmolens het onderspit gingen moeten delven en hij dierf het aan rond de jaren '70, hier op het ‘Zwarte Gat’ een groote stoommaalderij op te richten, of lijk onze Wingenaars zeiden, een ‘bloemfabriek’ te zetten.

- 'k Heb er den stoomketel weten in steken, vertelt Naardje Puype, 'k ging dan nog naar schole en Meester Hoornaert ging met de jongens aldaar gaan wandelen om daar dan lesse over te gaven! Da meulen toen en draaide niet meer!’

- ‘Ja 'k’, zegt Dolf Cauwenberghe..., 'k hebbe de

Plaatsemeulen nog weten draaien, maar niet lange meer. En al d'andre meulens ook! Spysschaert was daar toen ketser en hij bracht de bakten thuis, naar Ratelinge, op zijn hoofd. '*Fijn gemalen en gauwe thuis!*' was zijn spreuke als hij binnentordt, en wij, kleene schavuiten, riepen tegen: '*Veel blomme en letter gruis!*'

Nu de stoommaalderij er stond en 'floreerde', werd de Plaatsemeulen voor goed op rust gesteld en eenigen tijd nadien neergehaald. De Plaatsemeulen was de eerste kameraad, en zeker en vast een van zijn oudste die onze Poelvoordemolen verloor. Hij was begonnen als molen op teerlingblokken, in de 18e eeuw omvormd tot molen op torenkot, en nu werd hij onttakeld en afgetrokken, en het onderkot omgebouwd tot chicoreidrogerij. De deemstering onzer Wingensche windmolens was ingezet!

Enkele jaren later moest onze Poelvoordenaar, en niet zonder hertzeer voorzeker, nog twee van zijn kameraden zien verdwijnen: de Lentakkermolen en de Zandbergmolen, de eerste in 't jaar '86, de tweede in '88.

De eerste, *Wanzeelens molen*, werd door een stormwind neergeworpen den 12den Maart 1886. 'ne Zondag achter d'hoogmisse', zegt Jozef. ''k Heb het vader meer dan honderd keeren hooren vertellen: door ne storm die opstak van over den Gitsberg, en in de weerdije van geen tijd, op den molen gesprongen kwam. Vader vloog er naartoe. Hij wilde hem nog uit het werk steken, maar 't en ging niet meer! Sloot nog de vange, maar 't vier kwam in den asse! En toen en was er geen doene meer aan! Hij moest springen dat hij uit de weg was. En 'n minuut nadien, sloeg de molen neer in volle geweld!' - 'Ja, daar weet ik nog van, vertelt de oude Velde van de Klijtmolen. 't Volk liep in Eegem uit de Hoogmisse, van schuwte dat de kerke ging instuiken... en de wind rees tot den driëen in den achternoene. Was dat een geweld .. Vader hing ne kommel met een zwaar gewicht aan onzen gevel... wille van het invallen!... 'k

zal het nooit vergeten. 't Was of de wereld ging aan stukken vliegen!'

Onze Lenteakkermolen werd niet meer opgebouwd, - maar in den geest en naar de vrage van den nieuwen tijd, vervangen door een stoommaalderij. Het uitzichtbeeld van Wingene was aan het veranderen, de molens verdwenen, en de hooge kaven rezen de lucht in: nieuwe tijden waren in aantocht.

In den voorzomer van het jaar 1888 werd ook de *Molen van den Zandberg* afgetrokken. Geene die dat beter weten dan onze oude garde Adolf Van Renterghem. Dolf was toen ne kerel van rond de twintig, en hij heeft daar een handje moeten aan toesteken. Ge moet hem dat zelve hooren vertellen. 'Dat moet in de maand Juni geweest zijn, zegt hij, - 'n beetje vóór of achter mijn 'consul'[(1)]. Dat en kan ik precies zoo juiste niet meer zeggen, in '88 al dat mij dunkt, ja, ja, in 't jaar 88. Ivo Martens, de meulemaker, da' me zei, had hem, te voren, geheel onttakeld en er al het binnenwerk: steenen, kam- en vangwielen uitgehaald, en Ivo gaf de kommande. 'k Zie het nog gebeuren. Met zes man stonden we trekkensgereed op de plekke waar dat nu Felix Demerisse woont. De strate was daar toen tenden, verder en liep ze niet. Ze hadden een reke steenen uit de teerlingen gelicht, en ne lange kommel aan de nokke vast gebonden. Eén twéé! zei Ivo... en we trokken. De molen helde, draaide halvelinge rond, klaaide... en met ne pardaf en 'n gekraak van de andere wereld, lag hij juiste waar we hem hebben wilden. Maar ge hadt dat toen moeten zien...! 't Was of geheel de Zandberg, en de helft van de plaatse in brande stonden... lijk dat dat rookte en kuilde van al die blomme, en van al dat stof en den bucht... 'k Wil had je dat ne keer gezien! De Zandberg was er wel de helft mee verleelijkt, met die molen daar weg te zijn, maar ja wat wilt ge, de tijden veranderen hé?'

Waar dat die molen juist stond? Dolf zal ons dat

(1) Militair rekrutenonderzoek.

zeggen: ‘Precies vlak op de Nieuwstrate. Dat ende, lijk of dat ik zei, van aan Felix Demerissens tot op den Zandberg, is uit de erve gekomen van den brouwer Vanden Brande. Zij hebben dat gratieus-voor-niet, aan de gemeente afgestaan, om er de Nieuwstrate deure te trekken, en onze Rue Neuve, lijk of dat Jules Michiels in zijnen tijd zei, loopt dweers door en door den ouden meulenwal. De aardappelkelder van René Verkest is nog een overschotje van die oude mote!’

Onze derde molen die er moest aan gelooven, was de steenen molen met houten gaanderij, van Blondien Deneweth.

In 't jaar 1905 kwam ‘die molen, molenhuis en erve, staande en gelegen op 't Zwartegat’ in openbare verkooping. De liefhebberij was klein, en de molen gerocht zoo, met al de rest, in handen van de familie Coussens, die alzoo kanse zagen om dien concurrent van voor hun deure uit de bane te ruimen en hem lieten afbreken.

‘Zie, zegt Leontine Martens, de dochter van Ivo, zie ge'n kunt niet peizen hoe ons vader daar van afzag, als Pius Baesens en zijn volk aan 't kappen gingen. Hij had daar nu ne keer oprecht verdriet in!... Zoo'n schoone meulen! zei hij altijd, de schoonste meulen van uren in het ronde... en ze breken dat af! 't Is zonde Gods!’ en hij liep al hoofdschuddend over den vloer. ‘In de sollementen alleene zitten er steenen genoeg om een grooten bouw te zetten... en ze slaan dat met hamers kapot!... zoo'n kloeke meulen, hij kost nog honderd jaren dienst doen!’ Hij liep het huis uit... we woonden d'er toen vlak voren, hij liep uit het huis, zuiveruit om dat kloppen en kleunen niet meer te moeten hooren. 't Ging dweersch deur zijn herte! en dat was nog te verstaan! Hij had hij hem trouwens gezet, dien molen, in 't jaar 44... en hij was preutsch op zijn werk, en hij mochte...!’ - ‘In 1844?’ - Ja, 't stond van boven in het lattewerk van de kappe, te lezen - 'k kan het nog zien staan 1.8.4.4. in groote letters.’

Waar die molen gestaan heeft moeten we zeker

Leontine niet doen vertellen, dat weten trouwens de meeste Wingenaren nog. De villa van Juffr. Maria Persijn staat nu op de plaats waar hij eenmaal stond. En dat schoone, ouderwetsche huis, door de kinders van Gustaaf Deserrano bewoond, is nog het oude molenhuis.

('t Vervolgt)

J.F. Wingene.

De Beuterdijk

ELKE baan of wegel heeft zijn eigen wezen, een eigen stemmigheid en poëzie. Ook de dijken hebben dat.

Zij hebben ook een eigen geschiedenis. Men zou, als dat zoo geen groote woorden waren, hier ook mogen spreken van hun opgang, bloei en verval, naar gelang van hun wisselende betrekking met het menschelijk verkeer.

Onze heemkundigen - die late romantiekers - worden minder geboeid door spoorwegen, autostraden en dies meer De bekoorlijkheid van de rechte lijn, van assche, asphalt, beton, en de poëzie der palen, laten hen nog onberoerd. Onze jongere dichters - die der palen vooral - mogen hun dat niet kwalijk nemen. Voorloopig speurt de heemkundige liever naar het verloren spoor van een romeinsche heirbaan, van een middel eeuwschen kerkwegel, of zelfs alleen maar van een vergeten 19de-eeuwsch veldwegeltje. Er zijn echter ook banen, wegen en dijken, die nog goed te vinden zijn, maar die hun ziel verloren hebben. In hun verlatendheid schijnen ze te treuren.

Zulke beschouwingen maakte ik verleden zomer terwijl ik wandelde langs den Beuterdijk, gelegen aan den boord van de Krekebeek (niet Krekelbeek) vanaf Beerst tot aan Einsdijk tegen Werken. Tot aan De Drie Musschen (van vroeger) ligt er een steenweg op. Verder, tot aan de IJzeren Brug (baan Eesen-Vladsloo) en nog verder tot aan Werken niets dan gras.

Deze dijk is daar door onze voorzaten - wie kan zeggen wanneer? - opgeworpen om het water van de Krekebeek in heur bedding te houden en het overstroomen van de noordelijk gelegen landerijen te beletten. Nog in de vorige eeuw moet het water dikwijls over of door den dijk gebroken zijn. Immers de naam ‘Krekebeek’ (men zegt ook Handzaamtje) wijst erop

dat zij oorspronkelijk in verband stond met de kreken van den IJzer en dus ook nu nog gevoelig is aan ebbe en vloed van de zee. Zekeren Kerstnacht (welk jaar?) heeft men de stormklok geluid te Vladsloo en alleman liep naar den dijk om het water te weren. Zoo liet 'k mij vroeger vertellen. Er stond of staat nog een dank-kapelleke ter eere van Sint Joseph op de baan naar Vladsloo: verder was het water niet gekomen. Men ziet: de Beuterdijk had zijn reden van bestaan.

Van waar komt eigenlijk zijn naam? Ik lees daarover bij A.R. Van den Bussche (Beerst. Geschiedkundige Aanteekeningen): ‘Langs dezen dijk is het dat de landbouwers van Vladsloo, Bovekerke, Wercken en van verder nog, de mande op den rug gesingeld, met hunne boter naar Diksmuide trokken. De zwaarste manden en de ‘slechtste voetgangers’ namen echter het marktschip aan Einsdijk (de Flou teekent aan: Hondsdijk) te Vladsloo om de kostelijke waar ter bestemming te brengen.’ Dit verkeer behoort natuurlijk al lang tot het verleden.

Naar het blijkt komt het nu maar zelden meer voor dat iemand, komende van Diksmuide (ik bedoel van de wijk de Keizer van Beerst), nog verder zou wandelen dan tot aan de ‘Drie Musschen’. En dit wegens de vele afsperringen en het vee dat nu op den dijk graast. Vroeger was de dijk de aangenaamste weg van Diksmuide naar Vladsloo. Vooral in den zomer. In den hooitijd lag daar in de meerschen een weelde van hoppers onder de blakende zon, en de warme lucht was zwaar van honing- en balsemgeur.

Als men nu langs den dijk wandelt, moet men de bloedige gevechten van den IJzerslag vergeten die zich daar, in deze weiden, in 1914 afspeelden. Men moet vergeten - bij wijze van spreken! - dat Diksmuide, Beerst, Vladsloo, Eesen niet meer bestaan, tenzij alleen heropgebouwd. Men moet aannemen dat er niets gebeurd is: het heele perspectief van deze Krekebeekoevers is nog steeds hetzelfde. De uitgestrekte weiden vloeien naar den horizon in breede schoonheid. Rechts ziet men in de verte den massieven toren van Eesen, een klomp van macht, vuurbaken der oude zee-havens van de IJzergolf, een door Gezelle en Verhaeren ongeschreven poëma. Links het romantisch torentje van Vladsloo, een idylle op den zoom van een verlaten groene zee.

Maar over die zee moet ik u nader zeggen, dat ze mij verleden zomer eerder voorkwam als een reusachtig groen tapijt, echter bestikt met een astronomisch aantal gouden beuterbloempjes en, er tusschenin, de schakeering van nog fijner

purperen gebloeisel. Moest zoo iets in een museum hangen!... Nooit zag ik zoo een onmetelijk bloeiende vlakte... Nooit méér bloemen dan van op den Beuterdijk! Een heele poos heb ik dat bewonderd.

Toen dacht ik aan toerisme en heemkunde. Zoo ver zijn we nog niet dat het toerisme zich laat organiseeren tot bezoek aan 'boterbloemvelden'.

Maken de meesters van de plaatselijke scholen hun kinderen soms opmerkzaam op hun schoone streek? Ik vrees veeleer dat het nuchter intellect van dit gewest er veeleer op nazint met welk soort 'chimique' of ander doeltreffend middel men deze nadeelige flora uit de weiden gaat krijgen.

O Agronomie! ge hebt al de roode papavers en de blauwe korenbloemen op uw geweten, zullen de gele beuter bloempjes er ook nog moeten aan gelooven?

Er was een tijd dat landbouw en poëzie samen vrijden. Het is echter al een heele tijd dat het niet meer 'beutert' tusschen die twee...

Hiermede genoeg over den 'Beuterdijk'.

K.S.

Een schepenakte van het maandagsche

NA 1250 was het Brugsche stadsgebied te klein geworden. Het bevatte slechts het gebied gelegen binnen de binnenreien, met het Begijnhof en het gewest waar nu het Koningin Astridpark ligt. Een deel van de bevolking woonde op de omliggende gebieden.

Rond 1270 vroeg de stad aan den graaf om haar gebied te mogen uitbreiden door de inlijving van deelen van de heerlijkheid van Sijsele en van gansch de heerlijkheden van het Maandagsche en van het Voormezeelsche. Wouter van Sijsele maakte moeilijkheden, en daarom benoemde gravin Margareta scheidsrechters die de nieuwe grens van de stad zouden vaststellen en den prijs van het ingelijfde gebied bepalen.

De nieuwe stadsgrens werd op 1 Mei 1275 vastgesteld. Ze liep van aan de Reie tusschen Brugge en Damme,

(daaromtrent waar nu de kilometerpaal n^{r} 1 staat), naar de Karel van Robaeysstraat te Sint-Kruis; verder naar de plaats waar tot vóór een twintig jaren de oude zustersschool stond langs den steenweg op Moerkerke; naar de oude herberg Het Schaak, langs den steenweg op Male; verder naar het Tramhuis te Assebroek; naar het kruispunt van de Peerdestraat en de Daverloostraat; verder naar Meulestede achter de statie van Steenbrugge; vandaar naar het kerkhof van Sint-Michiels; verder naar de nu verdwenen Sint-Baafskerk in het midden der Sint-Baafsstraat te Sint-Andries; vandaar rechtdoor naar het verdwenen Tempelhof op de Oostendsche Vaart, waar nu de spoorwegbrug ligt: en vandaar terug naar kilometerpaal n^{r} 1 langs de Damsche Vaart[(1)].

We wisten vroeger niet waar het Maandagsche binnen Brugge lag. Volgens de hierna afgedrukte akte lag een deel ervan op de grens van de Sint Gillisparochie, bij Sint-Pieters, in den poldergrond, dus bij en ten zuiden van de lijn die de spoorwegbrug over de Oostendsche Vaart verbindt met de kilometerpaal n^{r} 1 langs de Damsche Vaart; en tusschen den Lisseweegschen Watergang en den Steenweg op Dudzele. Van het Voormezeelsche weten we alleen dat het klooster der Geschoeide Carmelieten (hoek Carmersstraat en Potterierei) in 1264 op dit gebied werd gesticht.[(2)]

J. DE SMET

Schepenakte van 6 mei 1275

Gift van 25 roeden land bij Sint-Pieters-op-den-Dijk door Bouden f. Ingravens en zijn vrouw Maria aan Simoen Provensin, kapelaan van Sint Salvators; voor schepenen van het Maandagsche.

Wie Wouter Hoeft, Pieter Hoem, Dierman van Zevencote, Dierman van Sinte Lourens, Wouter van Essen, ende Weitin die Grave, schepenen in 't Maendaesche, doen te wetene allen den goenen die dese lettren zullen zien ende horen Iesen, dat

(1) L. Gilliodts van Severen. Coutume de la Ville de Bruges. I^{e} Deel, Brussel, 1874, bl. 189 volg.

(2) Sanderus. Flandria Illustrata, 's-Gravenhage 1735. IIe Deel, bl. 114.

Bouden filius Jngravens ende Maria ziin wiif quamen voer ons ende gaven up den here Symoene Provensine, capellane van Sint Salvatoers, wettelike halm ende ghifte van viventwintich roeden lands, lichteleic min jof lichteleic mer, licghende binnen Sint Gielis prochie, bi Sint Pieters up den Diic, binnen vrou Marien Jans filius Lams wedewen lande. Ende dit voerseide land wedden zi hem te wetten te waerne tjeghen elken mensche. Ende omme dat dit wettelike ghedaen was voer ons alze voer schepennen, ende wie willen dat di... zi ghestadich, zo hebben wie dese lettren uthanghende ghezeghelt met onzen zeglen.

Dit was ghedaen jn 't jaer der Jncarnatie ons Heren als men screef M.CC.LXX ende vive. Sint Jans daghe in Meye.

De zes uithangende zegels zijn verdwenen.

Op de keerzijde staat: in sancti Egidii de xxv virgis terre quondam Boudin filius Ingravens, jn 't Maendaessche. Solvit xliiij. Folio xxxvij.

In parochia Sancti Egidij brugensis prope parochiam Sancti Petri supra Diic Elizabet relicta Lamsini Keite solvit annuatim Simoni Provensin capellano iiii solidi super... terre argillose.

Rijksarchief te Brugge. Chartes mélanges. Doos: St. Sauveur.

Mengelmaren

De Bevolking der Duinenabdij in de 16e eeuw

De abdij van de Duinen bij Koksijde telde in 1553 in 't geheel 31 geprofeste monniken: 20 verbleven in de abdij en de elf andere vertoefden ‘en divers lieux subiectz audit seigneur abbé et cloistres où il a visitation et superintendence’. (Getuigenis van den abt R. De Clercq op de informatie van 5 Sept. 1553).

Op een vergadering in de kapittelzaal, den 15 Oct. 1530 belegd om te beslissen over de verkoping van goederen te Bergen-op-Zoom, worden 15 aanwezige monniken met name genoemd. De tekst voegt erbij: ‘ceterique religiosi’, verwijzend naar de enkele niet geprofeste kloosterlingen die aldaar aanwezig waren. (Archief van de Abdij in het Brugs Seminarie. Zande. Bergen-op-Zoom, n. 2).

Het aantal te Koksijde residerende monniken bleef tamelijk

bestendig. Op een kapittelvergadering van 4 Jan. 1569 (n.s.) verschijnen 15 priesters-kloosterlingen en 5 geprofeste studenten, De rekening van 1565 (f. 23-24) vermeldt betaling van kleren voor 20 ‘religieuzen’. In dit jaar wordt één enkele maal een broeder vernoemd: Jan van de Visscherie. Een groot aantal knechten en meiden - ‘cnapen ende joncwiven’ vervangen de vroegere lekebroeders.

Na de uitdrijving in 1578 komen 12 monniken (de abt inbegrepen) samen in het Duin huis van de Snaggaertstraat te Brugge; vijf andere worden als afwezig opgegeven: van twee weet men dat zij te Sint-Omaars verblijven, de supprior is afvallig geworden. (Informatie van 25 Maart 1579).

Bij de aanstelling van Laurens van den Berghe als abt-coadjutor (21 Juni 1579) zij a tien monniken te Brugge tegenwoordig, dezelfde die hem enigen tijd later (8 Januari 1581 n.s.) als hun abt erkennen en hem plechtig gehoorzaamheid beloven. Bij het ontslag van dezen abt op den Bogaerde (Koksijde) in 1606 bestond de bevolking van het klooster uit 14 monnikenpriesters, een diaken (Bernard Campmans, de latere grote abt) drie geprofeste studenten en den ‘gekleden’ neef van den abt. (Informatie van Oct. 1606. De vermelde informatiën berusten op het Rijksarchief te Brussel, Papiers d'Etat et de l'Audience).

A.V.

Schaapsgat

- 't Is een schaapsgat; dat 'n staat nooit stille.

Wordt gezeid van iemand die standvastig den mond roert en altijd maar door lichtzinnig babbelt.

Ruiselede

Klisgei en Dodder

Om iemand te bestempelen zoowat tusschen vrouwezot en trunteklaai, hoorde ik hem noemen: klisgei.

Stalhille

Om denzelfden snul aan te duiden noemde een man van Ichtegem hem ‘dodder’. De aangesproken ‘dodder’ (van Stalhille) verstond hem seffens en antwoordde hem:

> ‘Van een dodder verweten
> Is gauwe vergeten’

Vgl. daarmee Dutske en Truntebaas bij De Bo.

Duivels van Menschen

Om slechte menschen te bestempelen hoorde ik:

te Oostkamp: 't Zijn duivels met horens.

te Beernem:	't Zijn duivels op stokken.
te Kortemark:	't Zijn duivels op sprieten.
te Eesen:	't Zijn duivels te peerde.

G.P.B.

Regenweer

- Regenweer is schoon weer: 't wascht zijn zelven. Dikkebusch.
R.M.

Schrepelingskes

Een bejaarde vrouw was altijd tęer geweest in haar ooren. ‘Enja, zei ze, 'k ben de jongste geweest van een groote bende, we waren met twaalven, en vader is gestorven veertien dagen eer dat ik er gekomen ben, en als ik kleene was, 'k hadde al de plagen van Egypte. Dat is alzoo, zeiden ze thuis: schrepelingskes hebben dat mee’. Heule.
Vgl. De Bo op Schrepeling.
S.R.

Prokkedizie

- Ze klapt altijd van prokkedizies, en m'hên daar altijd zulk een leute mee. Werken. Prokkedizie = prul.
- 't En is maar prokkedizie. Ardooie.
M.D.

Leie en Schelde

Over Leie
d'hooveerdije.
Over 't Schelt
't geld.

Anzegem
D.P.

Met de bate naar den zak

‘Hij houdt de bolle met de bate naar den zak’ is een vakwoord uit het boldersspel, en wordt gezeid van iemand die altijd op voordeel uit is. Koolskamp.

Geen krem

- ‘Hij zei niets, - geen krem’. Stalhille.
De beteekenis van ‘krem’ is mij onverklaarbaar en is nergens te vinden.

G.P.B.

Dansliedje

Te Beveren (Roeselare) dansen de kinderen op:

't Kwam daar een zwaantje
Uit het duikertje gekropen,
Tralaliere, - de beuter is zoo diere.

L.V.A.

[Nummer 3]

Doopnamen te Brugge in 1947

VAN 1 Januari tot 31 December 1947 hebben we voor de derde maal de mededelingen over de ‘Geboorten’ te Brugge bijgehouden, zoals ze overgedrukt werden in de rubriek van de Burgerlijke stand in een plaatselijk weekblad.

We dienen hetzelfde voorbehoud te maken als voorgaande jaren (Biekorf 1946, 108 volg.; 1947, 56 volg.), doch het overzicht dat op dergelijke manier verkregen wordt, is op zich zelf merkwaardig genoeg om het als vergelijkingsmateriaal voor verdere of bredere navorsing te laten dienen.

Dit nieuw overzicht staat echter in nauwere verwantschap met het eerste (Sept. '44-45) dan met het tweede (1946), omdat opnieuw de aangiften van de geboorten in de moederhuizen aan de plaatselijke nieuwsbladen werden meegedeeld. Het is vooral uit Brugge's randgemeenten dater op die manier op de naamgeving zou kunnen druk uitgeoefend worden. We betwijfelen ten zeerste dat er een merkelijk verschil zou bestaan tussen de voorkeur

in Brugge-stad en in de randgemeenten, we merken slechts dezelfde verschijnsels als beide voorgaande jaren. Sommige namen vallen min of meer in de smaak, een paar slechts maken een sprong voor- of achterwaarts. De meeste namen behouden voor de derde maal in meerdere of mindere graad hun verworven populariteit.

Voor 1947 beschikken we over een totaal van 1737 namen, 883 jongens- en 854 meisjesnamen. Dit is het hoogste aantal gedurende deze drie jaren bereikt, zodat de meeste namen met versterkte cijfers voorkomen.

Veel commentaar hoeven we aan onze overzichten niet toe te voegen, zolang we niet over vergelijkingsgegevens beschikken uit andere steden of centra van West-Vlaanderen. Wanneer eenmaal op dezelfde manier overzichten zullen gepubliceerd worden bijvb. voor Roeselare, Tielt, Kortrijk, Ieper, Veurne, Oostende of voor om het even welke kleinere gebieden, dan pas zal overzichtelijk werk voor een belangrijk deel van het Vlaamse land kunnen geleverd worden. En dan eerst zal men kunnen besluiten welke namen hedendaags algemeen de voorkeur genieten en welke factoren uitdrukkelijk die verschillende naamkeuze hebben beïnvloed.

De voorkeurnamen.

A. Jongensnamen.

1. JEAN (94 en 10,5%) komt onder de volgende vormen voor: Jean 45, Johan 21, Jan 11, Yvan 8, John 3, Hans 2, Johannes 2, Johnny 1, Ivan 1.
   Voor de derde opeenvolgende keer blijft deze naam rotsvast op kop bij de jongens. Jean 45, is op zich zelf een toppunt; hierbij dient opgemerkt dat de buitenlandse vormen steeds minder voorkeur genieten, waar zuiver Vlaamse vormen meer in de gunst komen. Het sierlijke en welluidende Johan boekt sterke vooruitgang.
2. Willy 36, met vormen Willy 30 en William 6.
3. Marc 35.
4. Erik 31; Dirk 31, met vormen Dirk 21, Diederik 2, Dierik 2, Thierry 6.
5. Luc 28, met vormen Luc 27 en Lucas 1.
6. Roger 26.
7. Paul 25, met vormen Paul 22 en Pol 3.

8. Robert 24.
9. Jacques en Roland 23.
10. Frank 22, met vormen Frank 12, François 4, Frans 2, Frank lin 2, Francis 1 en Franky 1; Joseph 22, met vormen Joseph 15, Jozef 6, Josephus 1.
11. Eddy 21, met vorm Edward 1; Freddy 21 en 1 ony 21, met vorm Ronald 8.
12. Guido 17, met vorm Guy 5.
13. Fernand 16, met vorm Ferdinand 1.
14. André 15.
15. Gilbert 14.
16. Daniel en Patrick 12; Rudy 12, met vorm Rudolf 1.
17. Albert en Wilfried 11.
18. Georges 10, met vorm Joris 3; Martin, Michel en Walter 10; Christiaan 10, met vorm Christian 5.

B. Meisjesnamen.

1. MARIE (108 en 12,6%) komt onder de volgende vormen voor: Marie 67, Maria 27, Myriam 8, Mariette 3, Mia 1, Marianne 1, Marie Cécile 1.
2. ANNE (87 en 10%) komt met volgende vormen: Anne 30, Annie 30, Anna 15, Anita 10, Annette 2.
   Deze beide namen houden, met ongeveer 23%, een overdonderende meerderheid onder de meisjesnamen. Al blijft er onder die verschillende vormen wel wat afwisseling mogelijk, toch steekt de voorkeur uit voor de stamvormen van beide. Zoals Jean bij de jongens, blijft, evenals in beide voorgaande jaren, Marie 67, een toppunt op zich zelf.
3. Christiane 34.
4. Monique 33.
5. Rita 29. - Vgl. verder Margareta, Greta.
6. Nicole 28.
7. Godelieve 27.
8. Jeannine 22, met vormen Jeannine 14, Jenny 4, Johanna 4.
9. Rosa 18, met vormen Rosa 8, Rosette 6, Rose 4.
10. Viviane 17; Christine 17, met vorm Christina 3.
11. Elisabeth 13, met vormen Elisabeth 6, Elsje 1, Lisbeth 1, Lisette 5.
12. Cecile, Ingrid, Liliane, Vera 12; Magda 12, met vorm Magdalena 1.
13. Claudine, Jacqueline, Josiane, Sonja 11; Greta 11, met vormen Greta 6, Margareta 2, Marguerite 2, Margot 1.
14. Diane 10; Katharina 10, met vormen Katharina 8, Catherine 1, Katrien 1.

Uit het groter aantal namen stamt ook een groter aantal voorkeurnamen: dit blijkt genoegzaam uit ons overzicht.

Heel veel schommeling is er niet, toch boeken bij de jongensnamen Willy, Marc en Dirk een sterke vooruitgang. Ook de stand van Albert, Rudy, Patrick valt op te merken.

Meer standvastig is de voorkeur bij de meisjesnamen. Vooral Rita getuigt van een stijgende belangstelling, wijl Godelieve, als traditionele streeknaam, opnieuw op een waardige genegenheid schijnt te mogen rekenen.

H. STALPAERT

Algemeen Overzicht.

1. *Jongensnamen.*

Adelain 1, Adelbert 1. Aimé 1, Alain 4, Alban 1, Alberic 1, Albert 11, Alfons 2, André 15, Antoine 3, Antoon 3, Arnold 3, Arthur 1, Aureel 1.
Baudouin 1, Benedict 1, Benno 1, Benoit 2, Berenger 1, Bernard 3, Bertin 1, Bertrand 1, Boudewijn 2, Bruno 1.
Camiel 4, Carlos 4, Charles 4, Christiaan 5, Christian 5.
Daniel 12, Darie 1, Denis 1, Diederik 2, Dierik 2, Dirk 21.
Eddy 20, Edgard 1, Edmond 1, Eduard 1, Emiel 2, Emmanuel 3, Engelbertus 1, Eric 31, Etienne 6, Elie 1.
Ferdinand 1, Fernand 15, Fery 1, Filip 1, Francis 1, François 4, Frank 12, Franklin 2, Franky 1, Frans 2, Freddy 21.
Gabriël 2, Geert 1, Gentil 1, Georges 7, Gerard 5, Ghislain 3, Gilbert 14, Godwin 1, Grégoire 1, Guido 12, Guy 5.
Hans 2, Heinrich 1, Hendrik 4, Henri 4, Herbert 1, Herman 5, Hervé 2, Hilaire 3, Hubert 8, Hugo 8.
Ignace 4, Ignatius 1, Ivan 1, Ivo l.
Jan 11, Jacques 23, Jean 45, Joël 1, Johan 21, Johannes 2, John 3, Johnny 1, Joris 3, Joseph 15, Josephus 1, Jozef 6, Julien 1.
Karel 1.
Leo 3, Léon 2, Leonardus 1, Liévin 1, Lionel 2, Lode 1, Lodewijk 1, Louis 1, Luc 27, Lucas 1, Lucien 3, Ludovicus 1, Lothaire 1.
Marc 35, Marcel 3, Matthieu 2, Martin 10, Maurice 4, Medard 1, Michaël 1, Michel 10, Michiel 1.
Noël 9, Norbert 9.
Omer 1.
Patrick 12, Paul 22, Peter 1, Philippe 8, Pierre 6, Pieter 1, Pol 3, Prudent 1.
Rafaël 1, Raoul 1, Raymond 2, Reginald 2, René 5, Robert 24, Roger 26, Roland 23, Romain 2, Romanus 1, Ronald 8, Rony 13, Rudiger 1, Rudolf 1, Rudy 11.
Serge 2, Servais 1, Stanislas 1, Stefaan 1, Sylvain 1.

Theo 1, Thierry 6, Tom 1.
Urbain 3.
Vincent 1.
Walter 10, Werner 6, Wilfried 11, William 6, Willy 30.
Xavier 2.
Yvan 8, Yves 4.

2. Meisjesnamen.

Agues 3, Aldegonde 1, Andréa 6, Andrée 1, Angèle 1, Angeline 1, Anita 10, Anna 15, Annaïs 1, Anne 30, Annette 2, Annie 30, Antoinette 4, Ariane 1, Arlette 5.
Béatrice 1, Benedicte 1, Bernadette 4, Bertha 1, Berthine 1, Brigitte 2.
Carina 5, Carine 1, Caroline 1, Cathérine 1, Cécile 12, Chantal 2, Charlotte 2, Christèle 1, Christiane 31, Christienne 1, Christina 3, Christine 14, Clara 1, Claire 2, Claudette 1, Claudine 11, Colette 4.
Daisy 3, Danielle 2, Denise 4, Diana 6, Diane 4, Donatienne 1, Dora 2, Doreen 1, Doris 1, Dorothea 1.
Edith 2, Edwige 1, Eliane 5, Elisabeth 6, Elsje 1, Emilienne 3, Erika 2, Erna 6, Eveline 2.
Fabienne 1, Francine 9, Françoise 9, Frieda 3.
Gabrielle 1, Geneviève 1, Genoveva 1, Georgette 3, Gerarda 1, Gerda 2, Gertruda 1, Gertrude 2, Ghislaine 2, Gilberte 2, Ginette 8, Gisela 3, Godelieve 27, Gorgonia 1, Gratienne 2, Greta 6, Gwendolina 2.
Hedwige 3, Helena 1, Hélène 1, Hendrika 1, Henriette 1, Hilda 6, Huguette 3, Hyacintha 1.
Ingrid 12, Irène 1.
Jacqueline 11, Jeannine 14, Jenny 4, Johanna 4, José 6, Josiane 11, Julia 1, Juliette 1.
Katharina 8, Katrien 1.
Laurette 9, Liliane 12, Lina 2, Lisbeth 1, Lisette 5, Lucette 2, Lucienne 5, Lucrèce 2, Ludwina 1, Lutgarde 4, Lydie 1.
Magda 11, Magdalena 1, Margareta 2, Margot 1, Marguerite 2, Maria 27, Marianne 1, Marie 67, Marie-Cécile 1, Mariette 3, Marilyn 2, Marina 4, Marlène 2, Martina 1, Martine 4, Maud 1, Mauricette 1, Mia 1, Michèle 1, Micheline 2, Mireille 3, Monique 33, Myriam 8.
Nadine 3, Nelly 2, Nicole 28, Nina 1, Noëlla 3, Nosette 1.
Olga 2, Olinde 1.
Patricia 1, Paulette 2, Philomena 1.
Regina 4, Regine 4, Renée 1, Renilde 1, Rita 29, Rosa 8, Rose 4, Rosette 6.

Sarina 1, Sigrid 1, Simonne 4, Solange 1, Sonja 11, Suzanne 9.
Théa 1, Théodora 1, Thérèse 1.
Veerle 1, Vera 12, Veronica 2, Véronique 3, Vinciane 1, Viviane 17.
Wilfrieda 1, Wivina 1.
Yolanda 2, Yolande 3, Yvette 6, Yvonne 2.

Van Jan van 't Poortji
(*Vervolg van bl. 30.*)

ZOO Jan-kater was rentenier en baas-kater-Jan van gheel de ronde, de peste van 't geweste, d'onruste van de kattinnen en dief bij de gebuurs. Hij vloog de muren op van braddigheid, 't was al kwik dat er aan was. Baas en bazinne zagen er mager uit, 't is zeker, maar Jan stond goed gekweekt: hij zorgde voor ze zelven en liet zorgen voor hem. Controleur zijn in en buiten oorlogstijd, kan 't missen dat onze tjoeten toevette? Miel moest komen, met z'n pottreètekasse, om z'n ‘vuwe’ te pakken. Jan blonk van weelde lik een hespeschelle.

- Je ziet dadde, zei Hippli, dat komt van volk dat warm zit; dat is gestreeld, opgeschikt, proper en net. Daaraan zie je seffens hoe da' j'hier gekomen zijt, hoe wal! ...Jamaar de belle klonk, en ze klonk twee keeren! dat was 't melkwijf! hoor'je d'einzels ruttelen en de melkeemers stuiken? geen twijfel, 't was Plijne! de malk! de malk! Jan, die moest ‘poseeren’ maar gerust was in Miel-en-z'n-kasse, vloog in 'en schicht 't gangstjen in en zat al te krabbelen aan de voordeure. Plijne riep van buiten:

- Aa, Vuile Moeie! zij 'je do dè? de groetenesse thuis, zegt da' m'hier zijn me' goê dingen!...

Serre bracht de melkpanne bij, en als Jan zag dat 't zaakje geregeld was, Jan kwam vooraan binnengestapt, de kodde in de lucht en vlammende oogen op de melk...: nu was 't pannekoken; Jan droei en drilde rondomme, ongemakkelijk, ongeduldig.

- Ja 'k versta 't, zei Serre, 't is nuchtend en 't meeste werk is aan eten geraken: 's nuchtens eten, 's noens eten en 's achternoens slapen... Dat Jantje Klavers 'en beetje koste meêwerken, 't zou zoo welkomen! ei Schijtje!? let op!... 't is wammere, laat 't malkstji wa' koelen, den baas! Ja en zonder mirakels doen, niet te swanselen.. azo zi! En als tjoeten gedaan had met lekken... was de melk zeere geminderd... Jan kweekte goed meê, alsan niets van te zeggen!

‘'s Voornoens rondloopende werk en 's achternoens zittende’, hadden de bazen beslist. Maar met Jan 'n vonden ze malkaar niet, en 's achternoens speelde de schurk een beetje met de kalle, den tap van 't gotegat in 't koertje, robbelde over end'-were, zonder te weten waar achter, duivelde tusschen de stoelen achter een sijettebolle, of sprong binnen met 't zot in den kop; zat in een weerlicht op een tafel, op e kommodetje, en wandelde voorzichtig met hooge pootjes, gelijk 'n ieffrouwtje, tusschen de faazetjes, de schaaltjes en de ‘bobêchtjis’ zonder eentje te breken... Hij was ommers van rijk volk! goed opgevoed, opgeschikt, proper en netjes.

Jan was Bruggeling alleszins! Van als hij hoorde roepen: ‘Blankenbergsche geerenaars’! God! hij 'n was niet meer te houden... eten! eten!... dat was 't werk van alle dage, en geernaars?!... dat aten z'in de groote huizen!... Jan was met ‘koppen en steerten’ tevreden! - Toen ging hij ‘up kaffei’... in 't gebuurte... farcen bakken... soms en ruzie maken om... 't eten te doen teren of om appetijt te krijgen...; maar als hij thuus kwam, moest hij ze zelven reên, z'n kwamen daar niet meer tusschen. En 't wierd toen stilletjes lucht-aanstekenstijd... tijd van slapen en in bedde te kruipen.

- Kom, zei de bazinne, kom hier da' me e keer j'n spullen naar zien: mande, zak, 't is lijk een garenmarkt!

Onze lieve Jan leefde lijk e kieksken op een barretje, gedoffeld en bezorgd in 't uiterste. Aaa! dat was waarheid: Serre was stijf beslufferd voor onzen bedorveling.

- Ei, Vijsgat? vroeg vet is vroeg in de kuipe, ei? Ja-jaai ei? gij'n leelijken djanter, me' schijtkraam! kruip' gij maar diepe onder de sarge, Prulleman! doo' weeldig!...

Of 't en ware dat er een ratte of een muis op gang was waarvan dat Serre niet 'n wist...: ja 't zou gebeurd hebben, één keer maar, dat er een ratte op 't achterplaatsje nestelde en dat kater-Jan met al z'n haar rechte er van verre zat op te blazen, vechtensgereed. De ratte keek, rustig in schijn, met oogen lijk perels of karbonkels en mat de kansen. Hippli en Serre hadden goed de deure gesloten en bezagen dat tweegevecht door de ruitjes.

- Jan zalder niet aankomen!

- Neen, neen hij!... hij is veel te treffelik en t'hooge van afkomste.

- En opeten noch min! dat 'n is geen menschekost, een ratte is voor beesten maar niet voor onze katte; ze gaat er schoone van blijven - of ten ware...

Jan ging er met een lang lijf naartoe lijk of te zeggen: alla gauw! maak'je van kante... eer dat er bloed stroomt. Serre en Hippli schruwelden van verschot toen de ratte al met e keer versprong en boven op een kuipe zat... Jan wupte rond de kuipe, wederom met hoog haar, wreede moestassen en een stoute muile,... maar hij bleef omleege en zou de ratte twee drie dagen lang bewaken, doodwaken,... tot ze van honger gezwolten was! Jan was onverbiddelik als 't hem inviel! Maar de ratte had wat anders in 't zin... ze zat op heur gemak heur haar te kuischen, gheel onverschillig heuren steert bij te halen; en toen al met e keer... ze bleef twee minuten boutstille zitten, ei? en ze roerde geen pink! de vlammen sloegen uit heur oogen, en roef!! ze was de tunne af, 't vertrekdeurtjen op en... over 't muurtje de wereld in!... Jan sprong de lucht in, kreesch van spijt, vloog óók 't muurtjen op... maar 't was te late, veel te late... want anders!!...

- Zie je wal ei, zei Hippli, en hij rechtte hem met ontzag, da's van afkomste, da's noblesse!

Neen, neen rattenspel 'n was niet weerdig voor Jan; muizenspel! A! dat was wat anders! om 't muizetje te

verraden kroop hij er, met een looze lonte, naartoe,... met een ommeweg, en krinkel en e krulletje naar dat kleen wemeldingsje van da' muizetje... dààr zie... in dàt holletje! Eten 'n had hij niet noodig, maar der rond dansen, der opspringen gheel bevallig weg, voorzichtig vaste pakken en der meê zwierelen! En dan stilletjes der bij zitten tateren, en niets zeggen, laten wegloopen: een stap verre, en toen wuppe-de-wup der op en der rond, en heel-heel stilletjes met een wattepootje zonder krabbels, zonder klauwtje der aan foefelen en e dokstje geven, ja dat was geestig! Alleszins niet dood doen, nee' neen: als er een dood gaat van de twee..., de knoop is gebroken en 't geluk is weg! De muis was dan algauw tenden en moe gespeeld, en toen 'n zat er lijk niet vele meer in. Jan sleurde ze verder naar een hoekske, naar 't beenhuis.

Dat was gedaan met manieren en met verstand.

Serrefijne zat aan 'en kouse te stoppen op heur gemak bij de stove; en Hippli smoorde z'n zooveelste pijpe en pafte met pruimen dat 't kuilde; winter zijn en avond ei, en met e goe' viertje.

- 't Is aardig, zei de man, onze Jan is weg en hij blijft weg! Droef dingen! 't Is 't einde van den duivel! da's erger of jongens!

- Ja da's mannevolk, frejre, dat 'n maakt er niet van van late thuis te komen.

- Jamo, jamo, 'k zit ik al gheel den dag lijk in 't ongeree', 'k en hebbe hem nog van gheel den dag lijk niet gezien! entwaar upgehouden misschien? Je 'n moet 't niet vragen, dat is gaan vleermuizen, op zwaai of op zwadder! Oud zot is duivelszot.

- Hij zit entwaar aan de goê beetjes. Ja dat slacht van den tafelier, dat komt eten als 't gereed is.

- Ieffrouw-zoekt-den-kost en doet meê als z'het vindt, da's niet beschaamd als z'het 't gat schoon heeft. Da's zoo oud of God, heeft deur alle watertjes gezwommen... zonder pane kaken. Zoo'n heilige teste, van 'k ga je gaan hên, 'n is niet te betrouwen. Wat lastige pille van 'en katte is dadde!

- Och Heere, God weet waar hij vernesteld zit!... mis-

schien op een zolder, in een kalder en de deure op slot! en roepen of schuifelen'n baat niet: mijnne, mijnne. mijnne!...

Hij zit tegenwoordig ‘tout-partout’ weg en uit 't profijt.

- Ik 'n ga naar mijn bedde niet, besloot Hippli.

- Noch ik, zei Serre, al zat ik hier gheel den nacht.

Hippli ongeduldig geworden klopte z'n pijpe uit in den stovebak en zette den oven open om van de warmte te profeteiren; en, al met e kee: roeff!... ging dadde: Poezenaatji sprong er uit lijk een weerlicht; en verschieten dat alleman deed... Jan rookte en kookte; z'n haar, van pekkezwart, was nu roste geschoeperd; 't vel was lijk van z'n kop af; hij liep achter z'n steert lijk zot, kroop onder de matte, en draaide lijk dronke... Serre smeet seffens een kitte koud water op z'n balg en... Jan had dat geern, lag seffens stille... te asemen... te verzuchten... Wel-wel God weet hoe lange dat die duts alzoo in 't vagevier gezeten had? een dag? een nacht? wie weet dadde; en zoo 'en smissevier! zoo 'en hellevier!! Zeker daarin gekropen 't herte in, de schouders opgetrokken en opgeteerd van de koude! Gheel ze schoon zwart velletjen was vol boeneplekken, de schoûreblaren, de billen! en 't rook al naar 't geschoeperd haar! Awal Heere! Was 't warme, jongen? En ze pakten hem op en ze droogden hem af, met twee'n, en doffelden hem in een stuk laken, in een tapijt... neen geen tapijt, 't ware te warm, ze rolden hem in een matte! en toen leien ze Jan in z'n bunsels, en Jan liet alles doen, hij had ‘de force en de sencie’ verloren..., bleef liggen... plat... ommegevallen...

En zoo gingen ze te ruste... over dat 't kon. Serrefijne kwam algelijk 'en keer omleege te midden den nacht en gaf nog een kommetje melk: drinken geven hadden ze vergeten! En Jantje, 't arme Jantje, slobberde alles schoone stilletjes binnen en kroop wêre - zoo dank-baar - in z'n nestje. Awal Heere!...z'n herte voer weg en hij viel in slape.

(*Slot volgt*)

K. De Wolf

Van dokkewortels en dokkeblaren gesproken

HIERMEE wordt, eens te meer, die lastige kwestie van de volksnamen der planten opgeworpen. De volledigste lijst van Nederlandsche volksnamen van planten die wij bezitten, is het '*Woordenboek der Nederlandsche Volksnamen van Planten* uit de gegevens verzameld door de Commissie voor Nederlandsche Plantennamen', bewerkt door H. Heukels, secretaris dezer commissie (Uitgave der Nederlandsche Natuurhistorische Vereeniging - Bij W. Versluys. 1907). Dit is een werk van 332 bl. met een goede bladwijzer en daarin zijn niet enkel de volksnamen verwerkt, die door genoemde commissie werden verzameld met het doel eenheid te brengen in het gebruik van officieele Nederlandsche plantennamen, maar ook oudere namen uit Dodoens, Kiliaen, Fuchs, de Lobel en de door Deken De Bo in zijn 'Kruidwoordenboek' en zijn 'West-Vlaamsch Idioticon' en door E. Paque in zijn 'De Vlaamsche volksnamen der planten' geboekte.

Alhoewel de Zuidnederlandsche Dialectcentrale (Naamsche steenweg 158, Heverlee) zich reeds met de zaak heeft beziggehouden(1) en er misschien nog aandacht aan wijdt, moet er worden toegegeven, dat er op dit gebied nog zeer veel te doen is en niet zonder reden. Wie zich op dit terrein wil bewegen, moet inderdaad niet alleen een zekere philologische bevoegdheid bezitten - al was het maar om de juiste klank der volksnamen op te vangen - maar hij moet ook plantkundig onderlegd zijn of de medewerking van een goede florist inroepen. Dit laatste wordt te dikwijls over het hoofd

(1) Blijkens een in 1933 verschenen werk van Dr. J.L. Pauwels 'Enkele bloemuameo in Zuid-Nederland' (met medewerking van Dr. L. Grootaers. Uitg. te 's Gravenhage. VIII + 321 bladz. met 7 uitslaande kaarten - Prijs in 1936: 105 fr).

gezien. En wanneer men dan ingezien heeft, dat de bevoegdheid van den kruidkundige onontbeerlijk is, vergeet men bovendien, dat deze zich in vele gevallen niet zal kunnen uitspreken, wanneer men hem geen behoorlijk versch of goed gedroogd volledig en deskundig uitgekozen materiaal bezorgt.

De florist onderscheidt vaak verschillende soorten, ondersoorten en varieteiten, waar het volk geen verschil ziet en anderzijds gebeurt het, dat het volk kleine verschillen met onderscheiden volksnamen uitdrukt, waar de plantkundige hoogstens groeivormen of b.v. kleurvariaties ziet.

Die vraagstukken zijn dus dikwijls veel ingewikkelder dan de meeste liefhebbers zich wel inbeelden. 'Biekorf' kan misschien het geschikte bindmiddel worden om op dit gebied samenwerking van folkloristen, philologen en plantkundigen tot een werkelijkheid te maken.

Keeren wij nu, na deze inleidende begrippen, tot onze 'Dokken' terug.

Een lezer vraagt: 'Wat is Dokke bij het volk?' en hij schijnt er goed van bewust te zijn, dat de beteekenis zal verschillen van gewest tot gewest. (Biekorf hierboven bl. 23-24).

Uit het zooeven genoemde woordenboek van Heukels kunnen wij leeren, dat hiermede niet minder dan negen verschillende planten kunnen bedoeld worden en dat Dokke over het algemeen wijst op een groot blad.

In vijf van de negen gevallen is het een blad, dat op het water of in de nabijheid van het water groeit.

De vijf waterplanten zijn:

1º Waterlelie (Nymphaea alba L.)

2º Gele plomp (Nuphar luteum Sibth. et Sm. = Nym-phozanthus luteus Fernald.)

3º Watergentiaan (Nymphoides orbiculata Gilib.)

4º Waterzuring (Rumex Hydrolapathum Huds.)

5º Groot Hoefblad (Petasites hybridus Fl. Wett. = P. officinalis Moench.)

De vier andere zijn:

6º Ridderzuring (Rumex obtusifolius L.)
7º Veldzuring (Rumex Acetosa L.)
8º Klein hoefblad (Tussilago Farfara L.)
9º De Klis-soorten: Kleine klis (Arctium minus Bernh.) Groote klis (Arctium Lappa L.) en Middelste klis (Arctium nemorosum Lej. et Court.) om er maar drie te noemen.(1)

Wanneer wij nu de bronnen nagaan, waar Heukels zijn gegevens geput heeft, dan blijkt het dat de verschillende namen: Dokke, Docke, Dock, die phonetisch gesproken wel dezelfde zullen zijn, meestal uit oudere werken geput werden, hetzij uit 'Den Nieuwen Herbarius' van J. Fuchs (1543) voor Klein Hoefblad en de Klissoorten, hetzij uit Dodoens' 'Cruijdtboeck' (1608) voor Groot-Hoefblad, hetzij uit C. Kiliaen's 'Etymologicum teutonicae linguae' (1777) voor Groot-Hoefblad, ofwel te vinden zijn in Dr. E. Verwijs en Dr. J. Verdam's 'Middelnederlandsch Woordenboek' (nl. Waterlelie, Veldzuring, Klissoorten, Groot Hoefblad), in het werk van De Bo (nl. Waterlelie, Waterzuring) en in dat van E. Paque (nl. Waterlelie, Gele plomp, Watergentiaan als 'Dokkebladje' en Ridderzuring als 'Smalle dokkewortels' geboekt).

Uit den volksmond heeft de Commissie Heukels opgeschreven: 'Dok' in Zuid-Beveland en Zeeuwsch-Vlaanderen, 'Dokke' in het Land van Hulst, 'Dokken' in Noord-Beveland en Zeeuwsch-Vlaanderen, 'Dokkebladen' op Walcheren en 'Dokkeblaren' in Zuid-Beveland en Zeeuwsch-Vlaanderen, telkens doelende op het Klein Hoefblad. Verder 'Dokkebladen' in Zuid-Beveland, Walcheren en Zeeuwsch-Vlaanderen, doelend op Groot-Hoefblad.

Geen enkele 'Dokke' werd in Noord-Nederland opgeschreven door de leden en medewerkers aan bedoelde commissie, zoodat wij wel mogen besluiten, dat 'Dokke' een Zuid-Nederlandsch en derhalve zeer oud Vlaamsch woord is.

(1) In werkelijkheid komen wij dus tot minstens elf soorten.

Bij De Bo hebben wij dan, volgens Heukels:

‘Dokke’ = Waterlelie.

‘Breede dokke’, ‘Dokkeblaren’ en ‘Dokkewortel’ = Waterzuring.

Bij E. Paque, eveneens volgens Heukels:

‘Dokkeblad’ en ‘Dokkebloem’ = Waterlelie.

‘Dokkeblad’ = Gele Plomp. } N.B. Dit kan volksverwarring zijn met de waterlelie.

‘Dokkebladje’ = Watergentiaan. } N.B. Dit kan volksverwarring zijn met de waterlelie.

‘Smalle dokkewortels’ = Ridderzuring.

Hieruit kan besloten worden, dat ons Vlaamsche volk een zuringsoort bedoelt, telkens er spraak is van ‘Dokke*wortel*’.

Dit besluit, gesteund op de gegevens van de literatuur, stemt ook overeen met onze eigen ervaring. Wij hebben de wortels van Waterlelie of Gele plomp nog nooit weten gebruiken en hebben den indruk dat men in het Zuiden van West-Vlaanderen vooral spreekt van ‘Dokkewortel’ waar wij in de streek rond Brugge spreken van ‘Peerdezurkelwortel’. Welke zuringsoort met groote bladeren ons volk daarvoor nu aanspreekt, is gemakkelijk te beantwoorden, als wij in acht nemen, dat er feitelijk maar twee zeer gemeene soorten van zuring zijn met groote bladeren nl. Ridderzuring en Waterzuring. Naar onze ervaring is het bijna uitsluitend de eerste die gebruikt wordt. De tweede is overigens veel moeilijker om oogsten (groeit dicht bij het water).

En hiermee komen wij op het kapittel van de ‘Peerdezurkelwortel’ waarover wij, in 1944, in ‘Het Apothekersblad’ een paar stukjes schreven, die denkelijk ook de lezers van ‘Biekorf” belangstelling kunnen inboezemen en hier weldra zullen volgen.

P. VANDE VYVERE

Een knechteklakke

Ik hoorde een vrouw van Zandvoorde (bij Oostende) zeggen van een andere vrouw: Dat vrouwmensch is een echte knechteklakke: ze is toch zoo geerne doende tegen 't mannevolk.

F.M.

De molen van Poelvoorde en zijn zeven gematen
(*Vervolg van bl. 42*)

VAN al onze windmolens stond er *Veldensmolen*, ginder aan de ‘Drie Koningen’, zeker wel het schoonst van al!

‘De Drie Koningen?’ - Och! Ja. Voor het jongere Wingensche geslacht is dat nu ook al Latijn! De meeste ervan en hebben die drie oude zware kopwilgen niet Weten staan, ginder langs de bane naar Tielt, een stapke verder dan de plaats waar de tram het veld inrijdt, - en die onze Wingenaren de ‘*Drie Koningen*’ gedoopt hadden, - en dus noch min die twaalf reuzen van achtkanters ‘*De Twaalf Apostelen*’ die daar ook stonden, maar wat dieper het land in, en enkele jaren vroeger verdwenen, Hoe snel gaat toch alles voorbij!

Ja, zeker, Veldensmolen moet daar het schoonst van al gestaan hebben. Vlak op die hooge kobbe, waar nu Leon Devooght-Deloddere woont; juist op de plaats waar het hennenkot nu staat, goed in de wind, stond hij daar, en van alle kanten schoon in het zicht, zoowel van over de hofsteden van Jozef Persyn en Marcel Devos, als van uit de aloude heerlijkheid ‘De Haerschare’ (hofstede René Desmet-Vandekerckhove) als van uit het ‘Walleke’, waar Maurice Deschepper-Devriese woont en dat ieder Wingenaar weet liggen.

Maar,... nu ik daar het ‘WALLEKE’ vernoeme, weet je wat er mij te binnen schiet, en wat er mij verwondert hoemeer ik op dat schoon oud hofstedeken peize, waar in het jaar 1828 Pier-Jan GEZELLE, 'n hovenier uit Brugge, zijn bruid Monica Devriese ging afhalen om haar hier in onze kerke ten autaar te geleiden, en ze dan als vrouw mede te voeren naar Brugge, in de Rolleweg, op

een buitengoed van den graaf van de Walle-van Zuylen; - en in dat huis van de Rolleweg (oorspronkelijk nog een oude hofstede daar in vroegere jaren gebouwd door diezelfde Adornes die later heeren van Poelvoorde geworden zijn) kwam Guido Gezelle ter wereld. En juist wat er mij verwondert, is dat Gezelle in dat wonderschoone gedicht dat hij aan het ‘Walleken’ wijdt, met geen enkel woord en gewaagt van die twee molens, die van daaruit zoo goed zichtbaar waren, langs den oostkant Poelvoorde-molen, en vooral langs den Zuidwestkant Veldensmolen, die schier de schaduw van zijn molenkruis over het hofstedeken wierp.

't Was in 't jaar 1896 dat hij ‘'t Walleken’ den laatsten keer bezocht, drie jaar dus voor zijn afsterven. Henri Devriese, ter zaliger, wist dat nog met alle bijzonderheden te vertellen. Het was jaren geleden dat Gezelle er nog geweest was. Vroeger, als grootvader Jozef en grootmoeder Belle-Roze nog leefden, kwam hij er af en toe, en hij verbleef er danig geerne,... maar dat was nu al een tijdeke gelêen.

Sedert waren vele jaren verstreken, jaren met meer zeurs dan zoets, en hij zelf was nu stilaan een oude man geworden.

Dezen keer was hij naar Wingene gekomen, op het herhaald vriendelijk aandringen van een zijner warmste vereerders, wijlen Notaris Persyn, en ook om meteen nog eens 'n bezoek te brengen aan dat oud voorvaderlijk Walleken, en Zeen-oom en Roze-moeie nog ne keer goên dag te kunnen gaan zeggen.

Aan tafel had hij dien wensch te kennen gegeven, en zijn gastheer en E.H.C. Delaere, 'n ander tafelgenoot, deden na den middag hun hoog vereerden Heer ende Meester een stapke uitgeleide. Tot aan de beke ging alles goed, maar toen het Walleken in het zicht kwam, bemerkten ze hoe Mijnheer Gezelle almeteens zijn ontroering niet meer meester en was, - en begrijpende dat hij wellicht liever alleen hadde gelaten geweest, namen ze, zonder veel omslag, afscheid van hem en keerden op hun stappen terug.

Gezelle zal hen zonder twijfel ten zeerste dankbaar geweest zijn om die fijngevoeligheid en is dan alleen, en overweldigd door den opkomenden vloed herinneringen uit zijn kinderjaren, langzaam het dreveken ingestapt, het Walleken toe.

En een jaar nadien (1897) kregen zijn vrienden dan die innig gevoelvolle verzen te lezen: '*Terug*' - terug naar 't Walleken, na zooveel jaren. Verzen die iedere Wingenaar dierbaar zijn:

> Scheef is de poorte, van
> oudheid, geweken;
> zaalrugde 't dak van
> de schure...

en met ontroerd gemoed bekijkt hij, dat stroo dat overal in de zwepingen zit gesteken... en in huis, de plaats waar vader en moeder zat, van het ovenbuur spreekt hij, van de schippe en de tange, en hij vraagt: 'Hoe was ook weer de naam van dien anderen hond...?'

Maar aan de molens schenkt hij niet de minste aandacht...: aan 't Walleken zelf en al de herinneringen die het bij hem te binnen riep, had hij reeds meer dan genoeg:

> Ach, hoe verheugen mij,
> ach, hoe verheffen
> de oudere dagen mijn
> diepste gemoed.
> Is er wel iemand die 't
> ooit kon beseffen
> wat gij, oud hof, mij nu
> zegt, mij nu doet?

En de laatste strofe is waarlijk ne zucht des harten:

> Zalige lieden, al
> te arglooze menschen,
> weinig begeerdet gij,
> groot was uw hert! -
> Kon het maar helpen, met
> weenen en wenschen,
> weer ate ik roggenbrood,
> naast u, aan 't berd!

En nochtans, aan de molens had hij ook 'n stukske van zijn herte verpand, maar bijzonderlijk aan de molens die dichte bij zijn geboortehuis, op de Kruisveste te Brugge stonden, en waar hij, als kleine knaap, zoo dikwijls opgeklauterd was. Vooral aan de St. Matheeuwsmolen en mulder Gevaert die zoo schoon uit den bijbel wist te vertellen ‘de historie van den godvreezenden jongeling Josep en Koning Paro’, - lijk hij zei.

Op het laatste van zijn leven haalt hij nog, in een brief aan een Engelschen vriend, die oude herinneringen uit zijn kinderjaren boven. ‘O! die molen!’ schrijft hij, ‘Hoe dikwijls zat ik daar, als kind, te kijken in windlooze avonden, naar de smalle draadjes licht die door de gerren piepen kwamen van den donkeren windmolen. Hoe dikwijls zat ik er te luisteren naar den krekel, zoo ik meende, die daar in den ouden molen kriepte en kriepte, uren aan een stuk... maar die krekel was de oude mulder van St. Matheeuwsmolen op de vesting van het oude Brugge, die verduldig te scherpen zat aan zijn ronde steenen!’ -

En langs dat scherpen nu van mulder Gevaert, kom ik weer op Veldensmolen. Want als wij de oude Wingensche boeren mogen gelooven, kenden die Velden daar, van dat scherpen er het fijne van.

‘Die Velden, dat waren van de beste mulders uit’, zeggen ze. Geene die kosten tarwe malen lijk de Velden. Dat lag zuiveruit aan 't scherpen! - Dat is 'n sekuur werk! - Als de steenen te scherp staan, zei me die boer in zijn kleurrijke tale, als ze te scherp staan... is ze krijzelachtig... maar als ze juiste van passe staan... zoete lijk fijne blomme! En de Velden waren daarvoor gekend!’

Nu weet ge 't hé, beste lezer: om uw tarwe te laten malen moest ge, in den tijd, te Veldens zijn, maar... ge moest ook voor wat anders nog te Veldens zijn... in den tijd! Zijt ge 't vergeten, waar dat de boeren over 30-40 jaar, om hulpe liepen als ze nen hond hadden die lijk ‘wroede manieren’ kreeg... Nu en hoort ge daar zoovele niet meer van, maar ten

tijde dat wij nog naar schole liepen, was dat nu en dan te doene.

Naar Veldens liepen ze, want Achiel was ‘de man die de wroede honden brandde’. Hij was daarvoor vermaard over geheel de streke. In zijn jongen tijd, was hij, met nog twee andere menschen van Wingene, gebeten geweest door een razenden hond. De eenige redding, tegen die vreeselijke ziekte, was toen alleen te vinden te St. Hubert, diep in d'Ardennen, en onze Wingenaren trokken daar alle drie naar toe. - ‘*Ze waren gaan dienen naar Sint-Huhert!*’ - geheel de streke was er vol van. De stole van Sint Hubertus wierd hen daar opgelegd, en dat fameus gewijd draadje onder het vel van het voorhoofd gestoken... en, Gode zij lof en dank, bij geen een van de drie is de ziekte opgekomen.

Achiel had daar ‘zijn dagen uitgedaan’ te St. Hubert en had vandaar nen kostbaren sleutel meegekregen, - ne groote sleutel, wel van 'n goê vâme lang, met vijf kruiskens in den baard. Was er nu ergens in de streek, op 'n hof nen hond die ‘rare manieren’ kreeg, en die men niet te verre meer en betrouwde, Achiel werd er bijgehaald... en hij kwam het af, voorzien van zijnen wondersleutel. De sleutel werd in 't vier gegloeid, en op den kop van den hond gelegd... en, 't kwaad zoo bezworen... In alle geval Achiel werd heinde en verre gevraagd,... en hij ging. Hij ging zelfs geerne, hij was daar zelfs een beetje preutsch op... op zijn sleutel en zijn macht! Hoe zouden we zelve zijn?!

Anders de gemakkelijkste en de braafste menschen van de wereld die Velden, maar als ze getorden waren... ‘garde-voe!’.

't Was in 't jaar 1893 dat hier de tramweg gelegd wierd naar Tielt. Geloof nu maar niet dat onze Winge naren daarmee fel ingenomen waren, verre van daar. Ge hadt ze moeten hooren. Dr. Carton zaliger (de vader van dhr. advokaat Carton uit Brugge) was toen dienstdoende burgemeester hier te Wingene, en was daar voorstander van. Hij had leelijk de beuter opgeëten.

‘Da's omdat die heeren met hunne Madams naar Tielt zouden kunnen gaan... zonder hun schoenen vuil te maken!’ en dat ging ervan. Madame Carton was trouwens 'n Tieltsche, moet ge weten!

Ook onze gebroeders Vandevelde waren daar geweldig tegen ‘al die zottigheden die hoopen geld kosten...! en waarvoor is dat noodig?’ Te meer dat z'eenige roeden van hun land moesten afstaan waardoor hun erve leelijk geschonden werd. ‘Nog liever, zeiden zij, of dat we dien smerigen tram nen cens zouden jeunen!’ en ze trokken te voete naar Tielt, lijk vroeger. Z'en hebben er nooit een voet willen opzetten!

Dat waren nog van die Vlaamsche keikoppen... van die echte nog van vóór den anderen oorloge!

De vader van de gebroeders Vandevelde, Clement Vandevelde, was hier toegekomen rond de jaren vijftig, en moet dien molen gekocht hebben van 'n zekeren Jacobus Goethals. Sloepken Goethals, zeiden onze oude Wingenaren.

Deze Clement was herkomstig uit het naburige Eegem, en stamde uit het echte molenaarsgeslachte dat den Klijtmolen aldaar beging, reeds van in den aanvang der 19^{e} eeuw. De vier zonen moeten alle vier 't molenaarsbloed meegekregen hebben, want drie trekken er uit, en alle drie gaan ze een molen bezeilen: Clement, dezen aan de Drie Koningen te Wingene, de tweede een in Lichtervelde, de derde, een in Roeselare; en de jongste bleef ter plaatse op de Klijtmolen.

De zonen van Clement: Hector, Emiel, Theofiel en Achiel, bleven samen op den molen, lange jaren nog na hun vaders dood... tot ze 't eindelijk moe wierden. Ze werden stillekensaan oude menschen. Het werk op den molen verflauwde met den dag, lijk overal; en ook, zij en wilden niet blijven slaven voor nichtjes en kozijntjes, - ‘slaven tot ze rats versleten waren’. En toen daarbij na Hector ook Miei hun op korten tijd door den dood ontnomen wierd, verloren ze den moed, en ze stelden hun molen te koop in 't jaar 1912. Dat zelfde jaar wierd hij afgebroken.

Zij bleven voort boeren op dat postje, en ze zouden zij wellicht daar gebleven zijn tot het einde toe. Maar toen kwam de oorlog van 14, en in 't jaar 16 werden ze dat ‘leveren en nooit-genoeg-leveren’ beu, en huis en erve bewoond en in gebruike door de broeders Vandevelde, werd met nen derden klop toegewezen aan den laatsten verhooger, den vlashandelaar Jules De Lameilleure. 's Anderendaags werd in venditie verkocht alles wat er nog aan huisraad voorhanden was, en onze oud-molenaars namen hun intrek als tafeliers in het hospitaal. Nu waren ze van alles af, en gerust!... Hola! één jaarken... ja, toen kwam er een Duitsch bevel dat, in zooveel uren, geheel het hospitaal moest ontruimd worden en verhuizen moest naar Nevele. Onze Velden trokken natuurlijk mee, en gerochten alzoo in Waarschoot, waar ze nog 'n tijdeken boer speelden in t klooster aldaar... zoolang het ging!... Ze waren daar goed en geern gezien en zijn daar korts na elkaar, alle twee, Fiel en Achiel, zachtjes in den Heer ontslapen. ‘Ze zaten tot in hun laatste dagen nog vol fijne kluchten en rare spreuken’, wist de moederoverste nog overtijd te vertellen aan nen Wingenaar, ‘maar als ze maar bij nen meulenaar gerochten, en over de meulens konden klappen... toen waren ze weerom jong en in hun weere!’.

En met St. Hubertusdag, zoolange hij uit de voeten kost, was Achiel weg, weere naar Wingene. Van daags voordien zette hij aan... ‘Mijn belofte houde ik’, zei hij, en er was geen klappen aan. Tot het jaar voor zijn dood is hij er naartoe geweest om de St. Hubertusmesse aldaar bij te wonen en de relikwie van St. Hubertus die ze daar hebben, te vereeren.

Ja, die Velden dat was nog volk van 't oud en sterk geloove... en ze waren daar preutsch op!’

(*'t Vervolgt*)

J.F. WINGENE.

Mengelmaren

Kattefeest te Ieper.

Dit jaar werd, op den tweeden Zondag van den Vasten (22 Februari), het Kattefeest met luister gevierd. De feestelijkheden verschilden nogal met het programma van 1938, het jaar dat het aloud Iepers feest weer in ere hersteld werd. Men vergelijke het volgende met de beschrijving in Biekorf 1939, blz. 47. Na de onderbreking der oorlogsjaren schijnt het Kattefeest meer in de 'historische' richting zijn folklore te willen vernieuwen.

De 'Kattefoor' trekt veel volk naar de stad. Dit jaar viel het weder wat tegen: er viel sneeuw in den nacht op Zondag. Oude Ieperliugen beweren '*dat geen Kattefeest voorbijgaat zonder sneeuw*'.

Meisjes in Ieperse kleuren verkochten 's voormiddags het '*Kattespeldje*' aan de voorbijgangers.

Een nieuwigheid dit jaar was: de aankondiging van het feest door een heraut aan de hoeken der voornaamste straten, rond 11 uur 's voormiddags. De heraut was voorafgegaan door vier thebaanse trompetten.

's Namiddags trok de Stoet van de Rijselpoort naar het Belfort: graaf Arnulf te paard met zijn hof en een gevolg van reuzinnetjes en landsknechten. Deze historische groep neemt dan plaats op een verhoog aan den voet van het Belfort. De baljuw treedt op en vordert van den graaf het doodsvonnis voor de kat, 'oorzaak van alle kwaad'. De graaf stemt toe en, onder het spelen van de thebaanse trompetten, wordt de kat door den beul vastgegrepen en naar den toren (tweede verdieping) gedragen: daar verschijnt de stadsnar op het plankiet en werpt de veroordeelde naar beneden, samen met een hele rij andere katten die premielinten dragen. Beneden worden al deze kattepoppen door de joelende menigte afgewacht.

B.

Urbanisme - Stedebouw - Town Planning.

Urbanisation: Urbanisatie. Une politique d'urbanisme: Een politiek van stedebouw. - Code de l'urbanisme: wetboek van stedebouwkunde.

Dit alles vindt ge in de officieele geschriften te beginnen met het besluit van 12 Dec. 1940, onderteekend door den secretaris-

generaal, later door besluit van den Regent van 17 Nov. 1944 bekrachtigd en later nog gewijzigd.

Thans is er een ontwerp van wet nedergelegd (29 Oct. 1946) getiteld: ‘Projet de loi organique de l'Urbanisme - Wetsontwerp van organieke wet over den Stedebouw’.

Stedebouw komt nog al overeen met het Engelsch woord *Town planning* en duidt zelfs wat meer aan dan het eigenlijk opmaken van een teekening waardoor aangewezen wordt hoe de grondeigendom zal gebruikt worden om als bouwgrond te dienen.

Het Fransch woord ‘*urbanisme*’ werd in 1915, te Parijs, door een commissie aangenomen waar Franschen en Belgen in zetelden en die de taak had opgenomen te onderzoeken hoe men, na den oorlog, de vernielde steden en dorpen zou heropbouwen. Deze commissie wilde eigenlijk geen letterlijke vertaling van Town planning de wereld inzenden; zij beoogde meer dan het opmaken van een plan. In een mededeeling van Professor Camus, van de hoogeschool van Luik, verschenen in het laatste nummer van het Inlichtingsblad der Federatie van de Belgische Ingenieursvereenigingen, wordt thans het woord ‘urbanisme’ gehekeld in deze bewoordingen:

‘Le mot français d'urbanisme... suggère tout d'abord, ou l'on a pris le parti dans l'usage général de considérer qu'il suggère tout d'abord, ce que le mot anglais n'effleure même pas. Il n'a aucun sens restreint, il constitue un pavillon qui couvre toutes les marchandises, selon les opinions, les goûts et les intérêts. La confusion des notions concernant le sujet, voire même leur ignorance, ne découlent pas peu de ce vocable malencontreux’.

In deze mededeeling schrijft Prof. Camus nog: ‘En cette matière la langue anglaise, si flexible et pratique, l'emporte considérablement sur la nôtre qui s'est révélée ici particulièrement démunie, embarrassée, peu propice’.

Het woord ‘urbanisatie’ werd nochtans zelfs in het officieel Belgisch-Nederlandsch gedurende den laatsten oorlog overgenomen zooals hierboven geschreven. Van langs om meer wordt er gesproken en geschreven: ‘urbanisme, urbanisatie, urbanist’. En dat wanneer ‘stedebouw’ en afgeleide woorden ruim voldoen, - wanneer er sprake is van een kunst die in de XVe eeuw in Brugge bekend was, zooals getuigt het ontwerp van Bladelin om een stad voor wevers te Middelburg (Vlaanderen) aan te leggen; ontwerp waaraan begonnen werd, zooals de verdeeling van den grond en de stratenaanleg het bewijzen, en dat gansch mislukte, waarschijnlijk ten gevolge van de verzanding van het Zwin. Men leze hierover de Geschiedenis van

Middelburg van K. Verschelde (Brugge 1867; met grondplan) en Middelburg in de Geschiedenis van de gemeenten der provincie Oost-Vlaanderen van De Potter-Broeckaert. - Professor P. Abercrombie in zijn Town and Country Planning (Oxford 1944) haalt o.m. Veurne aan (met fig. van het grondplan) als model van een middeleeuwsche tuinstad.

F.M. Kortenberg

Zantekoorn

- 't Is papavond, de papsterre zit daar al!

Zegt men als het tijd is om het werk te staken 's avonds en te gaan eten.

- En hij sloeg erop lijk nen tegeldekker.

Kortelinge nog gehoord van een oud vrouwtje dat nochtans van het tegeldekkersambacht niets afwist.

Gezelle teekent uit Roeselare de spreuk op: Tieren lijk nen tegeldekkere, en smekt aan die ‘schoone gestafrijmde spreuke.’ (Loquela s.v. Tegeldekkere).

- Ik zijn 's nuchtens stijde lijk een hoorn, 'k moete me *moveeren* als ik wille bij mijn werk geraken.

Gehoord van een ongeletterden landschen werkman.

A.B. Stavele

Stroodekkerskunste

Bij het stroodekkersambacht gebeurt het dat men ‘derop dekt’ zooals men zegt:

> overander latte,
> van d'jare ditte
> en t'jarent datte.

Dit is dan ook maar half werk en het wordt gedaan om het ten goedkoopsten mogelijk af te stoven, bijvb. wanneer een pachter verhuist en hij is verplicht het stroodak in state te houden.

A.B. Stavele

Oud ende vroom Raadsel

Gehoord van een oud vrouwke van Gits:

‘Weet gij wat dat is: 'ne boom zonder takken en 'ne spiegel zonder glas?’

‘Dat is Onze Lieven Heer aan het Kruis: het kruis is een boom zonder takken en O.L. Heer is de Spiegel van verduldigheid’.

R.V.O. Gits

[Nummer 4]

Onze kust in Napoleon's tijd
1803

IN een omstandig verslag over de toestand der kust overgemaakt op 7 ventôse XI (27 Februari 1803) aan de prefect van het Leiedepartement door de ingenieur van Bruggen en Wegen Leslan. die belast was met de dienst van de kust, vinden we heel de toestand van deze laatste uiteengezet.

1) *De Zeeweringen*.

De duinen waren in slechten staat en de beplantingen met ‘halm’, die het zand vastlegden, sedert 1796 verwaarloosd. De hoogste duin van de kust was toen de ‘Bleckaert’ te Klemskerke.

Drie plaatsen aan de kust waren onvoldoende beschermd door duinen, namelijk bij het fort Albertus (tussen Mariakerke en Oostende), te Oostende zelf, en rond Blankenberge. De duinen vóór het fort waren op een lengte van 150 meters gedekt door een ‘perré en maçonnerie à pierre sèche’, dus door een dijk uit

harde baksteenen; aan de twee uiteinden was het metselwerk beschermd door een houten staketsel of golfbreker.

Te Oostende was er een stenen dijk van 1000 m. lengte, die twee meter boven het hoogste waterpeil uitstak en waarvan het bovenvlak zes meter breed was. Deze dijk was beschermd door vijf golfbrekers uit hout (en charpente) van 120 m. lengte.

Tussen Wenduine en Blankenberge werden de duinen geweldig uitgevreten door de zee. Er lagen 48 golf-brekers vanaf Wenduine tot aan het Hazegras, waarvan er slechts één enkele uit steen was; al de andere waren uit hout. Tussen het Hazegras en Blankenberge lagen er 22, en tussen deze laatste stad en Wenduine zes en twintig. Daarvan liepen er 15 van de duinen tot aan de grens van het laag water; de elf andere strekten zich een 40 m. vóór de duinen uit. Tussen Wenduine en Blankenberge lag er een aarden dijk van 4.000 m. lengte, die met gras begroeid was.

Al deze zeeweringen waren in slechten staat. Sedert de Franse bezitname (1795) had men slechts in het jaar X (Sept. 1802-Sept. 1803) de nodige geldmiddelen bekomen voor de nodigste herstellingen. Veel golfbrekers waren volledig vernield. Deze zeeweringen waren vroeger gebouwd en onderhouden door de Wateringen, met toelagen van de provincie Vlaanderen.

2) *De Havens.*

Nieuwpoort lag aan de monding van een kreek, die bij laag water droog liep. Aan de monding was er slechts één staketsel, namelijk aan de Oostzijde. Het was in slechten staat. De haven bestond uit een houten kaaimuur van 150 m. lengte, die zich voor de vestingmuur van de stad uitstrekte.

Oostende lag aan het begin van de ‘Goodelose’ (lees: Gauweloze) kreek. Door een sluis van 12 m. opening had men toegang tot een kom van 55.000 m2 oppervlakte, die rondom bekleed was met houten kaaien. Er was ook een tijdok van 9.000 m2, waarvan

een zijde een arduinen muur bezat en de andere een houten kaai. De haveningang was 150 m. breed en door twee staketsels afgesloten; het oostelijke was 60 m. langer dan het westelijke. Al deze inrichtingen hadden dringende herstellingen nodig.

Blankenberge was geen echte haven; de vissersloepen werden er bij laag water op het droge gezet.

3. *De kanalen die naar zee liepen.*

De dijken van deze kanalen waren in goeden staat, uitgenomen deze van de vaart Brugge-Oostende, die de breedste en de diepste was, en waarvan de boorden op sommige plaatsen moesten versterkt worden door rijs werk.

4. *De zeeschepen.*

Nieuwpoort bezat 21 bootjes voor de kleine visvangst; deze bootjes bleven nooit langer dan 24 uur in zee. Er waren ook nog 15 grote sloepen van 50-60 ton (van 2 000 pond), die tot in de IJszee vaarden (jusque dans le Nord de l'Europe). Daarenboven kwamen er jaarlijks 3 tot 4 bricks met koopwaren in de haven toe.

Oostende bezat 23 kleine vissersbootjes en 35 sloepen voor de grote visvangst. Er kwamen handelsschepen toe uit alle landen, van af ‘sloeps’ tot schepen van 500-600 ton. Ongeveer 250 van deze schepen behoorden aan de plaatselijke kooplieden. Te Oostende werden alleen vissersboten gebouwd, de plaatselijke werf kon slechts de helft van de aanvragen uitvoeren. De handelsschepen kwamen van andere werven, een groot deel ervan was van de vijanden gekaapt.

Te Blankenberge waren er 60 kleine vissersbootjes en tien sloepen voor de grote visvangst. Deze laatste behoorden allen aan Brugse reders.

J.D.S.

Rijksarchief te Brugge. Modern Archief. 2/9502[1].

Het Stevenisme te Gits rond 1850
II. Het geval Lodewijk Callewaert

ER is wellicht geen duidelijker bewijs van ‘der ijzeren koppen koppigheid’ der Stevenisten (vgl. onze vorige bijdrage, hierboven bl. 15) dan het geval Lodewijk Callewaert.

Toen Barbara van Canneyt in 1857 haar inzicht bekend maakte om een reis naar Rome te ondernemen, schoot hij zijn dorpsgenote vooruit en kwam 't eerst te Rome aan. Hij gaf zich te Rome uit als goed katholiek, kwam naar Gits terug en zei dat niemand te Rome ooit Theresia van Canneyt gekend had, en dat de Paus de Stevenisten in het gelijk gesteld had. Doch, ‘al loopt de leugen nog zo snel, de waarheid achterhaalt hem wel’: pastoor De Vos van Gits schreef een brief naar Mgr. de Neckere om inlichtingen over Callewaert's verblijf te Rome. Het antwoord vinden we bij Kenis (a.w., blz. 133-35): het is, wat de taal betreft, een verbeterde uitgave van den oorspronkelijken brief, die berust in het Stevenisten-archief ter pastorie van Gits en in uiterst ellendig Nederlands opgesteld is; het stuk geeft echter uiterst getrouw de gedachten van Mgr. de Neckere weer en toont duidelijk Callewaert's valsheid aan.

Het blijkt echter dat pastoor De Vos reeds vroeger aan Callewaert's rechtzinnigheid twijfelde, en dat hij zeker meer dan één brief aan Mgr. de Neckere richtte om inlichtingen betreffende die verdachte pelgrimagie. We hebben immers in hetzelfde archief van de pastorie van Gits een vroegeren, Fransen brief van Mgr. de Neckere aan pastoor De Vos aangetroffen. De brief is merkwaardig: we leren er dat Callewaert den 30 Oogst 1857 te Rome toekwam, dat pastoor De Vos reeds 's anderendaags, 1 September, een brief naar Mgr. de Neckere schreef, die den 10^{en} te Rome

BARBARA VAN CANNEYT
Gits 1799-1882
(Foto C.D. van een portret in privaatbezit)

toekwam, doch Mgr. de Neckere was alstoen te Cortona. In zijn antwoord zegt hij dat hij Callewaert den dag na zijn aankomst in de Eeuwige Stad gezien heeft, doch dat hij weinig belang hechtte aan dien man, die voorgaf slechts uit nieuwsgierigheid naar Rome gekomen te zijn. Hij deed hem logeren bij een vrome, bejaarde jongedochter uit de omgeving van Gent, die Vlaams sprak. Had hij echter moeten weten wien hij voorhanden had, hij zou zich beter met Callewaert hebben beziggehouden. Hij twijfelt verder sterk aan de bekering van Callewaert (wellicht hoopte pastoor De Vos dat Callewaert's verblijf te Rome hem tot de Kerk zou hebben teruggebracht), omdat het stuk van Plus IX met de twee handtekeningen hem nog niet kon bekeren. Voor 't overige hoopt Mgr. de Neckere over een vijf of zes dagen naar Roma terug te keren, en alles te doen wat hij kan in de zaak van dien man. - Dezen brief van Mgr. de Neckere delen we hier in zijn geheel mee.

> Belgique - Monsieur De Vos, curé à Gits, près Roulers, fl. occid. Cortone, le 18 Septembre 1857. Monsieur le Curé,

On me transmet de Rome, la lettre que vous avez bien voulu m'écrire à la date du 1 Septembre et qui est arrivée à sa destination le 10 du même mois. Je regrette vivement que vous n'avez pas jugé convenable, de me prévenir aussitôt que le nommé Callewaert partit de Gits, car il est arrivé à Rome, le 30 du mois d'Août. Le lendemain de son arrivée je l'ai vu parce que ces gens de l'hôtel où il était allé loger me l'ont conduit pour voir, si je le comprendrais; ne sachant rien du tout sur le compte de eet homm:, je n'ai pas beaucoup insisté pour connaître le but de son voyage qu'il me dit être de curiosité: je lui ai fait trouver un logement dans une maison où loge une vieille demoiselle des environs de Gand, très pieuse et qui parle flamand, et je suis parti de Rome. Si j'avais pu soupçonner de quoi il s'agissait, ou je ne serais pas parti avant d'avoir cherché à le mettre sur la voie, ou je l'eusse adressé à des personnes, qui pussent s'en occuper. Au reste si la réponse si formelle, si extraordinaire mêm, dans sa forme, puisqu'elle fut signée deux fois par S.S.,

donnée aux Van Canneyt (hij bedoelt nl. den brief van Pius IX aan de Stevenisten, dien we terugvinden bij Kenis, bl. 127-13) n'a pas suffi pour vaincre l'obstination de eet homme-là, je ne sais s'il faut beaucoup espérer de nouvelles démarches. Au reste, dans cinq ou six jours, je serai de retour à Rome, et je chercherai à voir l'individu, et ce qui pourra se faire sera fait.

J'aurai soin de vous tenir au courant de ce qui arrivera.

Agréez, Monsieur le Curé, l'assurance de ma parfaite considération.

F. De Neckere pbr.

Mes compliments s.v.p. à la d^{11e} Barbe van Canneyt.

Dan moet Callewaert naar Gits teruggekeerd zijn en zijn leugens hebben uitgestrooid. Pastoor De Vos schreef Mgr. de Neckere opnieuw om inlichtingen over Callewaert, waarop de Prelaat antwoordde dat Callewaert niet door den Paus werd aangesproken, omdat er niemand bij was, die Vlaams verstond; dat Callewaert zich verder overal te Rome had uitgegeven als ijverig Katholiek; dat Theresia van Canneyt te Rome bekend was aan de personen met wien Callewaert gesproken had en ook aan Paus IX; en hij besluit dat ‘den genaemden Callewaert eenen schaemloosen bedrieger is.’(1)

RIK VAN ONLEDE

Over molenaarscijfers en nog wat

IN Biekorf 1947, blz. 67, is er sprake van molenaarscijfers. Op een paar vragen aldaar gesteld door Chr. Devyt meen ik te kunnen antwoorden.

Vroeger was het gebruik van zulke cijfers veel in voege in de streek van Veurne en omstreken, b.v. te Bulskamp, te Pollinkhove de Elsendamme-molen, de molen van 't Zwaantje te Wulveringem-Drinkem, de Westmolen te Stavele en nog andere.

Wat de cijfers van den Elzendammemolen betreft, zij toonen veel gelijkenis met die van Vlissegem (afgebeeld in Biekorf

(1) Dit antwoord van Mgr. de Neckere, dat uit Rome verzonden werd den 24 October 1857, vinden we bij Keuis, biz. 133-134.

t.a.p.), beginnen met 50 en gaan tot 100. Zij waren in gebruik tot op den dag dat de molen omverwaaide, den 14 November 1940. Een planken Lieve Vrouwbeeldje dat in den molen hing, werd door den molenaar B.V. van tusschen de puinen opgeraapt en weigerlijk door hem bewaard.

Een eigenaardig opschrift, het vermelden waard, stond gekapt op de ‘steenbalke’:

BEWAERT MY HIER VAN DUNDER EN VIER LANGE STA IK HIER A.D.
MDCCLXX UUUUUUUU GODT

De laatste regel is een rebus (8 × U = acht U-wen) en beteekent, naar 't zeggen van den molenaar: ‘Acht uwen God.’

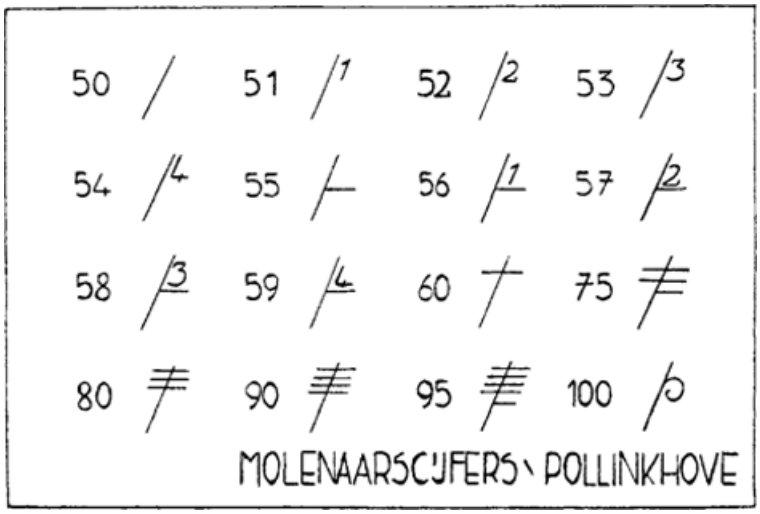

De molenaar, mede eigenaar en uitbater van den Westmolen te Stavele, heeft de cijfers gebruikt tot 1936, t.t.z. zoolang hij zelf den molen beging; hij zelf had ze geleerd van zijn vader en zoo altijd voort.

De molenaar van den Oostmolen of Hoekjemolen te Stavele heeft, naar menschengeheugen, nooit molenaarscijfers gebruikt, alhoewel van denzellden tak afstammende als de Westmolenaar.

In 1794 op 25 April, zijnde St Marcusdag genaamd ‘Sint Marcus elk voor hij’ of dag der vlucht, werd de oude Westmolen, evenals de parochiekerk, de abdij van Eversam en bijna al de huizen en hofsteden van Stavele door de

invallende Franschen in brand gestoken en door het vuur vernield. Volgens overlevering in de molenaarsfamilie, van ouder tot kind, was de toenmalige molenaar in een nabij gelegen roggestuk gevlucht terwijl de Franschen hun duivels ontbonden.

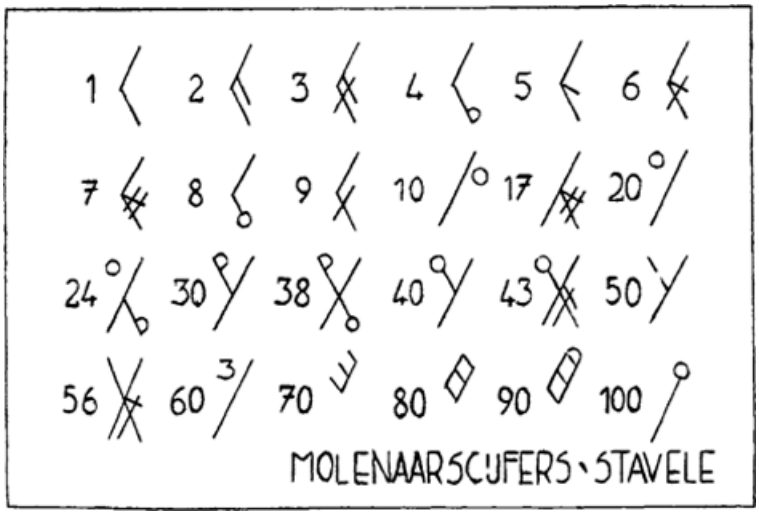

In het euverhout der molendeur van den Westmolen heden ten dage staat er gebeiteld:

GEMAECKT DOOR MY JOANNES BAPTISTE BOGAERT 1795.

De molen wordt heden begaan door een vreemden maalder voor eigen rekening en een eerste klas stielman, hoewel de huidige eigenaars en gewezen uitbaters de telgen zijn van een eeuwenoud molenaarsgeslacht en uit een molenaarsgezin met 21 kinderen.

Stavele.

A. BONNEZ

Wilde Cathechismus

Wat is de Heilige Kerk?
Een vergadering van moortel en steen,
van boven torre,
van onder schorre,
van binnen knorre.

Brugge

Schorre: de vloer van blauwe schorren. *Knorre*: de roedrager met zijn knorre of knods.

M.V.C.

Van Jan van 't Poortji
(*Vervolgen slot van bl. 58.*)

KORTS daarachter was 't katerstijd en kloefjesbal op 't dak! Vechten, blazen en duivelamenten met al de katers en kattinnen van 't ronde, ten twaalven 's nachts, en voor nieten den ‘entrei’. 't Lamoeren en 't lamenteeren begost in 't stille... 't was al dat deftig was en ingetogen! Soms om ter luidst, en soms om ter liefst, dat er de tranen verloren liepen, hoe jammer! Jan speelde bas, diepe en kloek, vast en beraden, hemelsch van toon! Maar 't veranderde altijd plots in een doodelik gevecht: zwewie! woe-e! zwe-wie-e-e! wiiis weee, een ure aan een stuk! Gekrabbel, gerobbel, geraas dat 't bloed stroomde... Alleman was op post! en als het ten ergsten was van den strijd, toen wierd het een duivelsch dingen: Jan burrelde der tusschen lijk een stier, een bijzenden-razenden stier. Gheel 't gebuurte schoot wakker en vocht meê met stokken, dweils en flesschen, gereed om dat geweld uit te speiten en weg te blazen, al dat vreemd en wild gebroedsel. Barbara de Krulle had den kobbejager, en Fijte van den overkant spoot ertusschen met 't stratewater: 't kwam al over de strate en flak in Babe's z'n slaapkamer! Babe was wroed en Fijte 'n wist niet en 'n zag niet wat kwaad dat ze stichtte. Ze mikte te leege: 't houtewerk, de gebroken ruitjes, de gordijntjes wierden gewasschen samen met 't kamertjen albinnen... Maar 't kattegeweld zat er boven uit te breken; Babe 'n kon er niet aan met heuren bezemstok, en kreeg al dat water op heuren ‘devant’. God... wat een klijsteringe.

- Domme Fijte, huilde Babe! Maar Fijte 'n hoorde 't niet, en stroelde maar standvastig voort .. te leege.

Poester Jan was de gelukkigste mensch van de wereld, zoo dichte bij z'n deure! op ze' dak! Een katte

'n loopt niet verre in die omstandigheden, alzoo lijk de kiekens rond de messing: 't is daar best! De drets zat er in, jagen en jachtig zijn, en alles voor hem! Och jaa'i, hij zat in z'n schiere! Alles voor hem in den uitersten draad; en voor gheel den nacht huilen en tieren en leelik doen... 't was zoo geestig!

's Nuchtens vroeg kwam hij af... met een lang lijf, al bedelen en deerlik zien.

- A deugniet, zei Serre, uitgezongen? Je komt ook in de deelzaamheid zeker, ei?

Jan stond seffens gereed om maatjes te maken rond den melkpot.

- Wachte, wachte... azo grommen, je 'n moet nie' begin' strij'en... als er zulke goê dingen op komste zijn: 't is den eet van rijke menschen, bavijoon!

Serre liep al roeren met een lepeltjen in den pot en en babbelde van:

Nuyten kwam buiten met koekestuiten;

water en brood tegen de nood, en Nuyten viel dood!

Jan speelde 't al binnen!...

- Nu kan' je voort, jongen, ga je toen maar op gaan sluiten, met jen ‘bijous’ en jen kerkeboek!

Jan, frisch lijk een bie, kwispelde met z'n kodde.

- Oei gij'n droevaard, van waar komt ge nu? Alzoo jen vrouwtje in 't ongemak brengen gheel den nacht. Valt op jen knie'n en smeekt om vergiffenesse! Waar hong je gij dè van den nacht? je was lijk uitgelaten!... 'n ga je 't niet zeggen, nie uitklinken ? neen? De liefde, ei? o! de liefde!

- Een beeste wil bespeeld worden, kwam er Hippli tusschen, en binst dat moeder den pot roert gaat vader op gang met 't kind. Ga je mage aan jen buik niet plakken van al die pap, Poezekatte?

Vader was beestachtig en beestezot, en hij speelde gheel den uchtend met Ko Lukkeboone, met Pier Fenijn, met Keppe, met bedorven Sliet en wie weet ik al.

Maar Jan wierd ziek... waarachtig ziek, alle weke liep hij voor een paar dagen zoo slap en zoo slonk..,

't Was nu lik Loeten met z'n platte voeten! En nochtans altijd zoo 'e wakker serpent geweest!...

- Me 'n gaan da' nooit meer hên... zóó 'en katte! peisde Hippli, 't zit nie' meer in van leven.

De beeste zag er in eens zóó oud uit en zóó malledàbel, 't was dutsen en manegapen gheel den dag. Hoevele was 't? Vijf jaar dat hij daar ten huize was en hij 'n had lijk niets meer bij te zetten: geen wonder! Jan... was vergeven, Jan kreeg alle weke zwaar vergif in... 't gebuurte!... en Hippli en Serrefijne 'n wisten dat niet! Voor hen was dat: oud worden, opgezwollen staan en stilletjes doodgaan!!... 't Vleesch was er van afgetrokken met rakels.

- Pijlgat laat overal z'n eten staan... hij 'n heeft er niet vele aan doodgedaan! zuchtte Serre... Allei den baas, lekt jongen! Zij j'in jen haar nie vandage? Toog hier, hoe zit je gij in drinken ? Ga' me je moeten onder jen veste geven dè? En zijt je alzo up de ‘sippline’, men duts?... Hur't, Hippli, me gaan der moeten een goe' ooge opsloon, die beeste legt of da' je 't ziet; hij 'n zit in geen goe' val! da' me nie' up en letteden... me zou'n de katte in de kalder kweeken. Van de twee... één. ei? me moeten houden dat onz' handen kraken!

Hippli peisde, peisde en peisde... en hij poefte en hij pafte nog altijd aan z'n pijpe van Puupem-Puupens-op-den-hoek, en pakte Jan op z'en schoot... En toen zwegen ze... alle drie om Jan niet wakker te maken... Jaa z'... 't Ging op 't laatste van de dagen en ze liepen al droomen met 't hoofd tusschen de beenen.

- Dat hangt op sprieten, peisde Hippli, lichte gekomen en lichte gebeurd.

En als Plijne, de malkege, kwam, - alle liefelike dagen was ze daar gezet -, of Fitte met visch - wal Heere... vroegere!... t was Jan die opstond, hem rekte en 't volk ontving, zoo gedienstig!... da' was z'n funksie! en z'n oogen stonden toen lijk marbels, zoo groot en zoo rond '... En nu was 't gedaan met de leute! Hij 'n keek naar geen andere katten meer...

de liefde roest ook. Daar 'n zat geen jacht meer in,... 't gebeurde maar alle drie-vier weken e keer up en weg - maar de ‘quinzeeme’ duurde nu en bleef duren. Jan kon niet meer eten, niet meer binnensloeberen...

- Dat 't nie' en ware dat e' mensch gedwongen is en peist: 't go' goon... maar je zoudt 't haast opgeven... Kom leg-je een beetje up jen vier uitersten...

Hippli, oud garde-civiek, en bijgevolg fijn schutter van Wilhelm Tell langs de Steenbrugsche Wan'helinge, Hippli wist daar nog in 't Buskopstretje een brokke oude gawere liggen met touwtjes vaste gebonden - en hij daaromme. - Zoud' hij, peisde Serre, of zoud' hij niet?

Ze liep de trappen op om 't niet te ziene; z'n was voor geen geweld: daar 'n kost ze niet over. En Hippli kwam binnen, en... lei ze' poer weg!... uitgesteld voor acht dagen. Hij zou er 'en keer goed opslapen - och ja - en der een keer 'n trek op smoren. Serre zweeg, en freire zweeg, en ze waren maar weinig van zegs. Och Hippli had zoo 'n hertzeer, en Serrefinne was om de dood te smachten. Ze zaten met twee'n aanzijds de stove overlast en overlommerd van miserie en droeve gedachten... Jan kreunde en moorelde, en 'n kon z'n gemak niet vinden, je was toch zóó perluit geworden... Ze leiden hem te slapen in de noenezunne... Hoe gaat dat afloopen?...

- Kom! zei Hippli, hij lei z'n pijpe neder, ging in 't voorkamertje; kwam weder met 't geschot... bond nog een keer alles goed vast met al de touwtjes...

- Och, 't is te doene, schreide Serre, en zij wêre de trappen op! Och 't go me varen! 't go me zó varen...

Boven keerde z'heur om, en ze zweeg en ze zweette bloedige tranen!...

- Kom, zei Hippli,... en wat er toen gebeurde 'n is nog e keer met geen penne te beschrijven...'t Schot ging af! Serre gaf een schruwel, kwam de trappen+

+ *'t Buskopstretje*: zie 't Vrtjbusch.

afgespotterd, en ze keken... Jan alléén 'n had niet verschoten: wat zou hij wel! hij zat op ze gemak z'n bolg te wasschen en z'n achterpooten;... en zóó dichte z'n dood geweest! 't Gewere lag in slunsen... met al die touwen! Misschoten?... Miskeken ? God weet 't... Hippli was uitgeschoten, 'n had maar één kogele!... En blij dat ze waren... alle drie...!

K. DE WOLF

Michiel Scherrier van Poperinge Beeldsnijder te Brugge 1534-1552...

DE beeldsnijder Michiel Scherrier zag zijn naam in de locale kunstgeschiedenis voor het eerst bovengehaald door James Weale in 1862 en wel bij een beschrijving van zijn jongste bekende (en verdwenen) werk, nl. negen stenen figuren die hij, naar het ontwerp van Lancelot Blondeel, voor den ingang van de Heilig-Bloedkapel in 1552 of daaromstreeks heeft uitgevoerd.(1)

Een ander bekend werk van dezen beeldhouwer was het monument in de kerk van het verdwenen Annuntiatenklooster (buiten de Ezelpoort) waarin het hart van Margareta van Oostenrijk werd bijgezet. Dit gedenkteken, een tegenstuk van het monument dat tegelijker tijd (1551-52) voor de ingewanden van de landvoogdes in de Sint Pieter- en Pauluskerk te Mechelen werd opgericht, was een kostelijk werk, uitgevoerd naar het ontwerp van Lancelot Blondeel. Het was een wandmonument, met als middelstuk een ‘vase’ waarin het hart van de aartshertogin gesloten was. In de architectuur was er, boven de urne, een beeld van Margareta ingewerkt; te Mechelen was de landvoogdes, als een Sinte Margareta, voorgesteld in knielende hou-

(1) James Weale. Bruges et ses environs. Brugge 1862; en volgende uitgaven.

ding. In 1885 publiceerde de archivaris J. Finot een samenvatting van den inhoud der oorspronkelijke archief stukken - contract en rekeningen van de uitvoering - die in het Departementaal Archief te Rijsel bewaard zijn. Michiel Scherrier ontving 600 florijn voor zijn beeldhouwwerk, met een toeslag van 18 florijn om het wat te smal bevonden baeld van de landvoogdes te hermaken. Deze laatste, betrekkelijk geringe som wijst er op dat het beeld van Margareta maar een onderdeel zal geweest zijn van het monument dat, in de oorspronkelijke stukken, een '*remembrance de la sepullure*' van de aartshertogin genoemd wordt.(1)

In zijn studie van 1908 over Lancelot Blondeel gewaagde James Weale nogmaals van den beeldsnijder Michiel Scherrier als medewerker van Blondeel - samen met de schilders Vincent Herreman en Pieter Pourbus - bij de uitvoering van het grafmonument in de Annuntiatenkerk.(2)

Sedert tachtig jaar staat Michiel Scherrier aldus bij name bekend als een voornaam zestiende-eeuwse beeldsnijder te Brugge, werkend naar tekening en ontwerp van Lancelot Blondeel. Van zijn werk zelf bleef er niets meer over: zo meende men. Uit de pas verschenen 'Documenten betreffende Brugsche Steenhouwers'(3) blijkt dat Michiel Scherrier gewerkt heeft aan een grafmonu-

(1) J. Finot. Inventaire sommaire des archives départementales du Nord. Archives civiles. B. t. V, blz. 176-178 (Rijsel, 1885).

(2) Annales de la Soc. d'Emulation, t. 58 (1908), blz. 379. - Uit de Rijselse documenten blijkt dat Lancelot Blondeel het gedenkteken van de Aartshertogin heeft ontworpen. Dat de schilder Joost vander Beke iets meer dan technisch tekenwerk heeft geleverd, blijkt niet uit de verder aan te halen 'Documenten betreffende Brugsche steenhouwers'. - De tekening uit het Berlijns Prentenkabinet bij P. Clemen, Belgische Kunstdenkmäler, II, blz. 5 (Munchen, 1923) kan niet als een ontwerp van dit monument gelden.

(3) Deel III van de Geschiedkundige Publicatiën der Stad Brugge, uitgegeven door R.A. Parmentier. - Zie de bespreking van deze uitgave verder alhier, blz. 95.

ment dat, in zijn voornaamste deel, bewaard is, nl. het mausoleum van den prelaat Jean Carondelet in de Sint-Salvatorskerk, oorspronkelijk opgericht in de verdwenen Sint-Donaaskerk. Het albasten beeld van den aartsbisschop van Palermo is een van de fijnste beeldhouwwerken uit de vroege Renaissance die te Brugge bewaard zijn. Michiel Scherrier heeft het zeker niet ontworpen: hij is er de uitvoerder van en heeft verder veel 'costelick werck' geleverd in de prinselijk opgevatte grafkapel van Carondelet in de oude Sint-Donaaskerk. Dit werk is ook het oudste bekende werk van Scherrier: hij werkte er reeds aan vóór 1547.(1)

Was Lancelot Blondeel ook de ontwerper van Carondelet's grafkapel? Hij was zeker de enige bekwame 'ensemblier' die toen te Brugge werkzaam was.

Michiel Scherrier schijnt zich hoofdzakelijk in den kring van Blondeel te hebben bewogen. Blijkbaar werd hij door zijn genialen streekgenoot naar Brugge aangetrokken. Lancelot Blondeel, vóór 1520 uit Poperinge of het Poperingse naar Brugge gekomen, had in 1530 zijn faam gevestigd door de voltooiing van de Schouw van het Brugse Vrije. In 1534 (14 Aug.) verkreeg Michiel Scherrier van Poperinge het poorterschap van de stad Brugge.(2) Misschien zelfs was hij verwant met Lancelot Blondeel die gehuwd was met een Katheline *Scriers*: ook Michiel komt al eens als *Scheerriers* voor.(3)

(1) Prelaat Jean Carondelet overleed te Mechelen den 7 Februari 1544 (n.s). Zijn stoffelijk overschot werd naar Brugge overgebracht den 11 Februari en in stilte, zonder enige plechtigheid, met toelating van het Sint-Donaaskapittel, in zijn grafmonument ('in vel iuxta suum sepulchri monumentum') bij gezet. Acta van het Kapittel, in dato, f° 105 (Archief van het Bisdom te Brugge). Vriendelijk medegedeeld door Prof. E.I. Strubbe

(2) Indices op de Brugsche Poorterboeken, bl. 898 (uitgegeven door R.A. Parmentier; Brugge, 1938).

(3) James Weale in Annales de la Soc. d'Emulation t. 58 (1908), bl. 278; 299. - Vgl. Documenten betreffende Brugsche Steenhouwers, blz. 13 en 82. - De graphie *Scherrier* is, voortgaande op de documenten, te verkiezen boven *Scherier*.

Uit de ‘Documenten’ blijkt ook dat Michiel Scherrier ‘meester beillesnydere ende inghezeten poortere deser stede [van Brugge]’ nooit, als ‘steenhouwer’, lid van het Brugse ambacht der metselaars geweest is. Ook in de Rijselse documenten noemt hij zich ‘tailleur d'ymaiges’ terwijl een Joost Aerts nevens hem als ‘tailleur de pierres’ optreedt.

In dezelfde Rijselse documenten - door J. Finot in 1885 in bondige ontleding uitgegeven - ondertekent Michiel Scherrier de kwijtschriften betreffende het monument der aartshertogin Margareta met zijn door-eengestrengelde initialen, bekroond met een steekbeitel. Wie weet of hij een dergelijke signatuur niet op een van zijn bekende en nog onbekende werken gesneden heeft?

A. VIAENE

Aloïs: Alwîs

Hoe komt het dat men thans nog bijna algemeen den naam van den H. *Aloysius van Gonzaga* als een ‘*wissel* van *Lodewik*’ aanziet? - In Italië maakt men nochtans duideiik verschil tusschen de twee namen: *Luigi* (Ludwig) en *Aloisi* = midlat. *Aloysius*. Ik heb aldaar nooit een anderen vorm gehoord of gelezen dan *Aloisi* (te beginnen bv. met den tegenwoordigen Kardinaal *Aloisi* Masella).

Op andermans zeggen dacht ik misschien te mogen toegeven dat er ook een vorm *Aloigi* (of *Aluigi*, om 't even) zou kunnen bestaan hebben, doch als artificieele vervorming en ‘slechts door aanleuning bij *Luigi*’? Doch mijn vriendelike en zeer belezen tegenspreker (Biekorf 1947, blz. 254) heeft dit punt helpen ontsluieren: Er heeft nooit een ‘Aloigi’ bestaan, en een ‘Aluigi’ evenmin... tenzij in het brein van E.P. Cepari S.J., novicenmeester en eerste levensbeschrijver van den H. Aloysius.

Deze overigens geleerde Pater wou den oorsprong van *Aloisi(us)* opvorschen, en hij vond niets beters dan een tusschenvorm *Aluigi* te veronderstellen (te ‘smeden’ of te ‘scheppen’), als overgangsbrug om op *Luigi* uit te komen. En om zijn stelling te staven, meldt hij ons dat een verre voorouder van

den Heilige (gest. in 1478), en ook zijn grootvader († 1535) 'Luigi' hieten. (Nu, wat maakt dat? Wie heeft er geen Lodewik in zijne familie?) - En 'een derde zoon van zijn broêr Frans hiet ook *Luigi*, maar een vierde was *Aloïsi*': dit is echter juist een bewijs dat men verschil miek tusschen de twee!

Cepari bekent zelf dat zijn heilige novice altijd *Aloisi(us)* schreef, en dus niet wilde weten van *Luigi*, noch van (Cepari's baksel) *Aluigi*! Hij bleef alléén staan met zijn 'Aluigi',... maar toch heeft hij (alléén!) bewerkt en bekomen dat de naam *Aloisi(us)* soms door *Ludovicus (Luigi)* vervangen werd, gelijk nu nog in 't fr. '*St Louis de G.*' (alhoewel het volksfra. de nn. Aloïs. Elois, en zelfs vr. Eloïse bewaard heeft).

Lat.-rom. *Aloï(ius)* is taalmatige weêrga van germ. *Alwîs*.

Z. (bij Förstem.) vele romaan. vormen met '*oïn, uïn*' voor *win, 'oïs. uïs*' voor *wîs*, o.a. in *Aloin Alboin Alcuin Agloin Aduin Ebroin*, in *Adois* en *Eduîs, Ainois* (Agin-wis), *Ansoïs, Aroïs* enz.; en hier ook *Alois Elois* = germ. Alwis.oâ

In de vroege middeleeuwen ontging reeds de oorbet. van vele germ. namen; soms vond men er eene volksetymologische beteekenis in, meestal dacht men er niet over na. De blijkbaar eenvoudige n. *Al-wijs* werd wsch. al vroeg als 'zeer wijze' verstaan, en dit misschien reeds in de on. weêrga *Al-vîs(s)*, n. van een dwerg of lichtschuwen geest in de mythol. sagen. - Dit wil nu natuurlijk niet zeggen dat de germ. n. *Alwîs* 'uit de on. godenleer ontleend' is; integendeel: veeleer zijn mythol. nn. zelve uit reeds bestaande germ. eigenn. ontleend (daar de on. mythol. vertellingen zich tot in de 11e e. uitstrekken). Behalve (onfr.) *Ans*, (saks.) *Os* 'godheid' (bij *Anst* 'gunst, genade'), zijn er bijna geene (echte) 'godennamen' in de Eigenn. te vinden; later-uitgevonden 'geesten, helden, dwergen', kregen een reeds bestaanden eigennaam of een eenvoudig znw. tot benaming.

De oorspr. bet. van *Al-wís* zal echter 'wapen-kundige, ervaren in den strijd' geweest zijn, met 1e lid gelijk in heel de Alnamen-groep, bij een wortel *al-* 'scherp staan, scherp wapen'; en vgl. o.a. ndl. *aal - els* 'priem,' *aal* '(scherpe) paling' *aal-* of *el-geer*, enz.

Wel ouder dan de on. dwerg *Alvis* is de eigenn. (Först.) *Alawis* der 5e Eeuw; waaruit later de rom. vormen *Aloïs Eloïs*, (Cassiodorus in de 6e e. geeft reeds den mlat. vorm *Alois*) midlat. *Aloysius*, en ital. *Aloisi*. Dit laatste kan vooral in N.-Italië opgekomen zijn, misschien sedert de Langbarden, of de Goten,

(het markgraafschap van *Castiglione* lag in 't N., waar ook nog een dorp *Gonzaga* gelegen is); ofwel sedert de kruisvaarten (z. hierna); in ieder geval bestond de it. n. lang vóór dat *Aloysitis'* vader *Ferdinand* (óók een der 'honderde' germ. eigennamen en geslachtsnamen in Italië!) dien n. gaf (zonder er een 'etymologische kunstuitvinding' te moeten voor doen, en ook zonder den n. te moeten 'begrijpen').

In Vlaanderen komt de n. *Alwîs* reeds tijdens de eerste kruisvaarten geboekt voor, al is hij later, lijk zoovele andere, verloren gegaan. Aldus hebben we:

1) ook een '*gelukzaligen*' echt-Vla. *Alwîs*, in fra. bb. '*le Vénérable Alvise de Flandre*' monnik van St Bertens (bij St Omaars); omstr. 1112 prior van St Vaast (Wedugast); in 1131 bisschop van Atrecht; in 1147 vergezelde hij den VI. graaf Diederik van Elzaten; en werd om zijn flink gedrag door Paus Eugenius III 'Vader ende Herder van heel 't Kruisvaartleger' benoemd; hij stierf te Philippopolis in Makedonië den 6^{en} in Herfstm. 1149. De Ram meldt nog zijn gekend grafschrift 'Epitaphium Domini *Alvisii* Atrebat. Episcopi.' (Lat.rom. *Alvis* = germ. *Alwis*).

2) Nog een Vla. Alwîs (met *u* = *w* geboekt) was '*Aluis*' een edelman van 't Veurnsche, die reeds in de eerste Kruisvaart meêtrok: reeds 950 jaren geleden!

3) En een Noordfra. of Zuidvla. *Alvise* 'abbé d'Anchin' wordt vermeld in 1120.

De Vla. (en fra.) doopnaam '*Alois*' met zijn uitheemschen vorm, is natuurlijk niet uit onzen oudvla. n. *Alwîs* ontstaan, doch eenvoudig door de H. Kerk (sedert de 18e e.) in VI. verspreid ter vereering van, en nagedachtenis aan den hal. heiligen *Aloysius*, als schutsheilige voor de jeugd.

En daar die oorspr-germ. n. ons in zijn midlat. of it. kleedje terugkwam, heeft men hier ook algemeen de zuidersche opvatting (van Cepari) 'Aloysius = Ludovicus' klakkeloos aangenomen. 't Is dan niet te verwonderen dat een Vla. taalgeleerde (in een volkskundig opstel) terloops, en zonder verder onderzoek, die oude en algemeene opvatting bijtrad, te meer daar hij den oudgerm. *Alawis*, en den middeleeuwschen Vla. *Alwîs* niet kende... En toch voelde hij, als taalgeleerde, zeer goed dat it.-lat. *Aloisi(us)*, én wegens de *a*-, én wegens de -*s*, taalmatig niet uit *Luigi* kon afgeleid worden; daarom zocht hij noodgedwongen een toevlucht: 'waarschijnlijk "geleerde" omvorming, met aansluiting bij een Grieksch woord?'

J.D.W.

De molen van Poelvoorde en zijn zeven gematen
(*Vervolg van bl. 69*)

VELDENSMOLEN - de molen waarover wij het nu hadden - was een staakmolen op torenkot - of gelijk de Hollanders zouden zeggen, een gesloten standerdmolen, om het verschil aan te duiden met een open standerdmolen of staakmolen op teerlingen, gelijk wij zeggen.

Tot deze laatste en oudste soort behoorde onze Poelvoordemolen. - Hij was er dus nog een van het oudst bestaande en schoonste type, en daarom valt zijn verdwijning nog zooveel te meer te betreuren. -

Van het schoonste type?... Jawel, - bekijk maar de foto hierboven in Biekorf (blz. 8). Was hij niet schoon?... en wordt hij nog niet honderdmaal schooner als ge, 'n oogenblik maar, denkt aan dat vervaarlijk gewicht aan molensteenen en zware eikenbalken dat in die romp en achter die vier weegen geborgen zat en dat die standaard daar op z'n schouders, anders gezeid op zijn steenbalke, te dragen en te schragen had?... Of als ge u maar 'n minuutje voorstelt dat een dier gierende najaarsstormen in 'n echten Bamisnacht is losgebroken en tegen die molenkas aan 't beuken en aan 't rammelen gaat...; of, als ge eenvoudiglijk in uw verbeelding die molenwieken laat aanzetten, verdapperen en hun vollen zwier gaan, dat er de heele molen bij kraakt en spookt, en bij dit alles dan niet vergeet dat het heele gevaarte zonder verbinding, los en liber, op zijn gemetselde voeten staat. Bekijk dan dien ouden Poelvoordemolen die het daar eeuwen uithield, en bezie hoe licht en rilde dat houten onderstel er uitziet, dat op die vier witte steen-blokken rustte. Aan heel dien molen, noch aan romp

noch aan voet is er lomp- of logheid te bespeuren, integendeel, hij staat daar licht en elegant, op zijn vier witte voetjes, - rijzig en slank met zijn donker molen-kruis overhoeksch tegen de heldere lucht.

Ja, dat moeten onvervaarde en fijne koppen geweest zijn die eerste 'meulemeesters', die het aandierven zulk een reuzegevaarte vlak en volop in de waaiende wind te steken - akkoord! Doch niet alleen koene durvers en meesters in hun vak, maar ook en terzelfdertijde moeten dat kunstenaars geweest zijn in de volle beteekenis van het woord, mannen die zin en gevoel voor juiste verhoudingen en goeden smaak bezaten in d'hoogste mate, om het te kunnen klaarspelen aan die kolossen die edele 'slanke lijn' te geven...[(1)]

En hoe ze het dan klaarspeelden om die schoone molens te 'versteken'?

Veel lezers zijn voorzeker nog blijven stilstaan voor een van die wonderschoone kaarten der stad Brugge door den vermaarden Marcus Gerards geteekend in de jaren 1562, verwonderd bij het zien van al die menigvuldige windmolens die overal rondom geheel de stad boven op de vesten hun kruisen de lucht insteken...: 25 tot 30 zijn er te tellen, ten minste.

En moest er nu iemand achter u komen staan om uw aandacht te trekken op den stand dier windmolens die, eigenaardig genoeg, naar heel verschillende rich-

(1) Tusschen onze staakmolens en de ronde steenen molens is er geen de minste verwantschap. Deze vormen een geheel op zichzelfstaande groep. Deze Normandische windmolens komen, gelijk de naam het zegt, uit Normandië, en werden hier rond de jaren 1650 nagebootst, doch onze Viaamsche molenmakers wilden van dien dikken plompen cylindervorm niet weten en hebben er een kegelvorm aan gegeven, die beter weerstand bood aan den wind en ook heel wat sierlijker is. En de molens met onderkot (dat bewijzen ons de oude etsen en schilderijen), is men slechts beginnen bouwen op het einde der 17^{e} eeuw of in het begin der 16^{e} eeuw.

tingen uitkijken, - en u dan vertellen dat we hier nog met vaststaande molens te doen hebben, naar de verschillende windgewesten gekeerd - de meeste naar het Zuid-Westen, anderen naar het Oosten, het Westen of het vlakke Zuiden - en dit om iederen wind die overkwam te kunnen te nutte brengen - eenvoudiglijk omdat men te dien tijde, rond het midden van de 16e eeuw wel te verstaan, het nog niet kende om de molens te versteken... zoudt gij u dan niet halvelinge lachend omdraaien en uw zegsman ongeloovig bezien?

- Ja, nietwaar? en nochtans het was de zuivere waarheid dat die man aan 't vertellen was, - want het is eerst in 't jaar 1573 dat de eerste versteekbare molen gebouwd wierd - een oliewindmolen dan nog - te Alkmaar, de stad van de gekende kaasmarkt in Holland - en wel door Lieven Andriesz, een uitgeweken molenmaker uit Moerbeke. Dat was de groote uitvinding van dien tijd, en de eer ervan komt een Vlaming toe, een uit ons volk.

Die oliemolens of liever die koornoliewindmolens, t.t.z. die molens die terzelfdertijde als koornmolen en als stampkot dienst deden, moeten het geweest zijn die vooral den steenen onderbouw in de hand hebben gewerkt.

Molens op teerlingen, die ook olie stampten, bestonden er ook wel, en dit gebeurde dan in het onderste verdiep van de molenkas, maar in een onderkot was er heel wat meer ruimte en plaats.

Zulk een type van koornoliewindmolen met onderkot was deze van Veldens, en ook deze van Clement Vercoutere aan De Pijpe.

Deze twee molens waren van den beginne af tot dit dubbel doel gebouwd. De staander die er inzat, was uitgeboord - ‘uitgedraaid’ zeggen onze menschen liever - om den ronden ijzeren asse door te laten die de heien en de stampers kommandeerde, want het stampkot draaide immers met den molen. Dat was alles fijn uitgedacht en ineengestoken. Neen, neen, het

ontbrak onze voorouders niet aan vernuft, in geenen deele, en de moderne menschen die met minachting over de oude tijden spreken, slachten de ketters...: zij dolen jammerlijk.

(*'t Vervolgt*)

J.F. Wingene.

Boekennieuws

K.C. Peeters. Eigen Aard. Grepen uit de Vlaamsche Folklore. Antwerpen, De Vlijt, 1947. In 8° (24 × 18), 544 blz. Illustraties van H. Lievens. = Fr. 475.

Dit heerlijk boek is zelf een stuk folklore: het beantwoordt aan de. kijklust, leeslust en zanglust van elkendeen. De Schrijver, in de 'wetenschap' van de folklore uitstekend onderlegd, overziet hier ons volksleven in al zijn uitingen, tot stichting en ontspanning van de hele gemeenschap. Het is geen Inleiding, evenmin een Handboek tot onze folklore: niet doctoraal, maar feestelijk en innemend is de verschijning van dit stevig en gezond werk. Het is 'Iets voor Allen'...: zou Abraham a Sancta Clara niet blij te moede zijn titel aan dit werk hebben afgestaan? De Schr. heeft een heldere visie op de tegenwoordige ontwikkeling van het volksleven; zuiver antiquarische folklore haalt hij slechts boven om de levende en leefbare zegging en doening vergelijkend te illustreren. Ook bijziende verkenners van afgeperkte domeinen zal het deugd doen dezen overzichtelijken en keurigen Volksbijbel van onze folklore te doorlezen. En te bekijken: want beeld en woord zijn op een volks-pedagogische wijze door twee kunstenaarszielen verwerkt tot een gaaf geheel. Een mooiste geschenkboek - een Kermisboek! - voor het leven.

A.V.

R.A. Parmentier. Documenten betreffende Brugsche Steenhouwers uit de 16e eeuw. (Geschiedkundige Publicatiën der stad Brugge, III). Brugge, Desclée De Brouwer, 1948. In-8, xxx-124 blz.; met platen.

Een reeks van 65 documenten en extracten, zorgvuldig weergegeven en nauwkeurig toegelicht. De meeste stukken behoren tot het Stadsarchief en het archief van het Brugse Vrije (Staatsarchief); enkele nummers zijn afkomstig uit het huisarchief de Schietere de Lophem. Deze kleine greep docu-

menten laat vermoeden dat er, over hetzelfde onderwerp, in de archiefkamers van bisdom, kerken en private instellingen te Brugge, en ook buiten Brugge, nog veel nuttige inlichtingen kunnen verzameld worden. Een uitstekend Alphabetisch Register op de Documenten en de annotering - met spijtig verzuim van de Inleiding - besluit dit keurig uitgegeven bronnenwerk.

In de Inleiding vat de Uitgever de uitkomst van zijn navorsingen samen en anticipeert wat naijverig op het onderzoek van de kunsthistorici. Hoeveel sympathieker ware hier de onthouding - en wijzer tevens, in een bronnenwerk, dat alleen in de conclusies van de Inleiding zal verouderen, zo het aldaar niet reeds verouderd is.

A.V.

J. Vangaver. De Banmolens van Harelbeke. Kortrijk, Groeninghe Drukkerij, 1947. In 12, 56 blz. Met illustraties. (Bij den Schrijver, Kortrijkstraat, Harelbeke; Fr. 30.)

De oude watermolens op de Leie verdienden wel een goede ‘geschiedenis’ De Schr. staat op vasten grond voor den modernen tijd, vanaf de 18^{e} eeuw. De wat losse en verstrooide uiteenzetting verraadt den feuilleton-vorm van de uitgave in een weekblad (‘Andleie’ 1947). De onbeholpenheid van de eerste hoofdstukjes over den feodalen tijd vergeeft men den Schr. gaarne om het vele belangwekkende dat hij uit den jongeren tijd over de banmolens weet mede te delen. Een goede opgave van de benuttigde bronnen zou de waarde van dit net uitgegeven opstel verhogen.

A.V.

Mengelmaren

Piep

- ‘'t En is maar een huuzetje-*piep*’, zei Marie Mesuere mij.

- ‘Een huuzetje-piep, Marie, wat is dat?’

- ‘Wel, entwat van niet vele. Zoo noemen ze dat altemale te Westkapelle: een horloge-piep, een orgel-piep, een mannetjepiep’.

Waar mag dat ‘piep’ vandaan komen, en is dat nog elders bekend dan te Westkapelle?

Koor

Zoo noemt men ieder gedeelte van een mikke (zie De Bo op Hooimikke) gelegen tusschen twee pijlers of staken.

‘Z'hên de mikke herbouwd van aan den eersten *koor*’, zoo hoorde ik in De Moeren een boerin zeggen, afkomstig uit Noordschote.

Leg de kalle up de pupegale

Wanneer iemand uit Poperinge op den vreemde komt en door zijn taal zijn afkomst verraadt - en dat is niet moeilijk! - dan zegt men soms om met hem te spotten: ‘Ha! leg de kalle up de pupegale!’

Zooals men weet, beteekent kalle een speelpop, pupegale een krui- of kortewagen.

Het is in dezelfde omstandigheden dat tijdens den oorlog 1914-18 de spreuk ‘bachten de kupe’ ontstaan is onder de soldaten aan 't Belgisch front, spreuk die na den oorlog in 't land gemeengoed geworden is.

Pietje-pak-het-al

‘Van dien kerel moe' je niets verwachten, dat is een *pietje-pak-het-al*’, zoo zeggen ze te Poperinge; wat wil zeggen: een voorbatigaard, iemand die maar op zijn eigen zelven en peinst, of om het met een schoon Hollandsch woord te zeggen: een egoïst.

Vol en overvol

Vrijwel iedere streek heeft bij dit hoedanigheidswoord haar eigen manier om den overtreffenden trap aan te duiden. In de streek van Westkapelle spreekt men van een kamer die ‘*bassende* vul’ staat, in 't Poperingsche luidt het: ‘*plompende* vul’ of ook ‘*plonkende* vul’. Wie kent er nog andere vormen?

Zich spineeren

‘Ja, als 't voor de missies is, 'k wil *mij* nog wel van 't een en 't ander *spineeren*’ ttz. mij onthouden, ontzeggen. Geh. te Winkel St Elooi.

Kotralie

Zoo heet men in 't Poperingsche - en ook wel elders, meen ik - een verzameling van gebouwen palend aan een hoofdgebouw. Het woord heeft soms wel een kleineerende beteekenis, of een bijgedachte van overhoop liggen, wanorde, bouwvalligheid. - ‘Waar die seule is? Ga een keer kijken in 't kotralie, je gaat ze wel vinden.’ Ofwel: ‘'t Is een schoon gebouw, en er is nog veel kotralie bij.’

L.D.V.

[Nummer 5]

Van de wieg tot het graf.

HET is treffend hoe bejaarde mensen die van oudsher tot hun streek behoren, om zeggens vergroeid zijn met dat plekje geboortegrond; hoe ze aangenaam en boeiend kunnen vertellen over al het lief en leed dat ze beleefden; hoe ze in hun familie, bij elke grote levensgebeurtenis, - doop, trouw of rouw - steeds de traditie in eer hielden; en hoe ze ten slotte wijsgerig besluiten: ‘Neen 'et! Er is den dag van vandage geen liefde meer onder de mensen, ze kunnen malkaars asem niet meer rieken: waar ga' je daarmee naartoe? 'k Ben blij da'k al zo ver geleefd ben’.

We zullen het beproeven om al die gegevens van traditie (meest van Brugge, St. Kruis en ommelands) te verdelen over een heel mensenleven ‘van de wieg tot het graf’.

I. Er is een kindetje geboren...

Reeds maanden voordien wordt de vrouw die in

‘gezegende staat’ is, met zekere omzichtigheid behandeld; niet alleen op de hoeve en in het dorp, maar zelfs kortwoners verstonden elkaar hierin opperbest en verontschuldigden gemoedelijk: ‘Een mens verstaat dat, hè ja! In de staat dat z'is’; of ‘Dat verwondert mij niet, d'er iets op handen’; of ook nog kortweg: ‘Da's te verstane, z'is zij alzoo’.

Als een zwangere vrouw begoest is, wordt ze voldaan in de mate van het mogelijke, want anders... 't kind zou kunnen een geboorteplek hebben: een gefruit plaatje, een kerze, een freenze, een wijnplekke. Zalia, een arbeidster uit de Meerlaarshoek te Scheewege, maakte daar misbruik van om goedkoop aan een schel hesp te geraken, en de bazinne van 't hof - een ingoed vrouwmens - gaf seffens toe: ‘Ja, maar ja, Petrus’, verdedigde zij zich bij de boer, ‘'k en moge ze niet laten hankeren, ze zou kunnen een verwaaidheid krijgen!’

Verschieten is al even noodlottig; dan kan het kind ter wereld komen met knuistjes van handen, of een behaarde plek gelijkend op kat, rat of muis; 't wordt ook straf afgeraden om met de H. Bloeddagen naar de foor te gaan en die misbaksels te gaan bezien. De aanstaande moeder moet eerder naar schone dingen kijken, en ze beweerden dat 't kindje van Zene, uit ‘de Acht Zaligheden’ aan Duivels doornhut (St. Kruis) heel aan St. Antonius geleek dat op 't schouwtje stond; Zenia had een bijzondere devotie tot dien volksheilige.

't Schijnt dat de maan ook haar invloed doet gelden, - we denken aan dat ‘manekind’ - en ze willen dat een kindje bij nieuwe maan verwekt, een meisje zal zijn; bruin uitgeslagen en veel overgeven voorspelt een knechtjongen.

Voor de goede afloop gaan ze dienen naar O.L. Vrouw van Assebroek; in 't Noorden gaan ze bij voorkeur naar O.L. Vrouw van Breninge (Bredene). De zwangere vrouw laat zich ook de doek van de H. Coleta opleggen bij de Colettenunnen te Brugge. Binst d'oktave van St. Lenaard (1e Zondag van Augustus) gingen er velen gaan dienen naar Dudzele, niet alleen

voor 't zeer in de been', tsiateka en romaties, maar ook voor de vrouwen in barensnood.[1]

Wie geen kinderen had, ging eveneens gaan dienen; Fientje, die nu al vijf volle jaren getrouwd was, gaf het nog niet op. ‘Als O.L. Vrouw het hier beu is, zullen we een keer op een ander proberen’, zei ze hoopvol. Met hun getweeën trokken ze nu van het een bedevaartsoord naar het andere, en... waarachtig, dat eigenste jaar kocht Fientje haar eerste kind en er kwamen er nog negen achter. ‘Och!’ verzuchtte haar man, ‘hadden we ons algelijk maar gehouden aan die eerste Onze Vrouwe; dat komt er van, we zijn nu tien keers verhoord!’

In de ‘cour de sou’[2] te Beernem, hielden de bewoners - lijk Toeren Viole en Renten Ko - meer van paarderemedies, want Fraso, de Peerdekodde - een vervallen Hollandse meester - prees het aan: ‘Selderietoppen drinken, daarvan sta' je vierig’.

Van een dokter was er geen sprake, of het moest schrikkelijk slecht gaan; zelfs de vroedvrouw werd maar op 't laatste nippertje geroepen: ‘Loop zeer om Milletje Buk (St. Kruis), 't gàat hier gang zijn!’ Als het 's avonds of bij nacht voorviel, kwamen ze altijd getweëen, want kinders kopen is gevaarlijk, ‘dan is al 't kwaad op de been’.

Moneka Tanse, van Male, - die een beetje simpel was - kende hoegenaamd geen zorgen, en 't ging alleen: als het begon te nijpen riep ze: ‘Pier, toe jenever, buik doet zeer!’ en tegen dat onze Pier in 't deurgat verscheen, verzuchtte ze: ‘Pier, pak, 't ligt daar!’

Mijnheer pastoor, als een goede herder, waakte over al zijn schapen en klopte bijtijds aan bij begoede lieden:

(1) Eerst hadt ge de grote ommegang: je gaat door al binnen 't dorp en komt al achter 't dorp weer; 2e de ommegang rond het kerkhof; 3e in de kerk driemaal rond het beeld. Het gezegde is misschien hier wel van pas: ‘'t Is al lijk of je dat belooft’, zei de vint, en hij ging den ommegang averechts.

(2) Een blok krotwoningen met een gemeenschappelijke achterplaats en steenput.

‘En... ze gaan daar alzo in 't korte verrijken; zou je er al temets niet een keer op peizen om een bunsel te maken?’ En de bazin, de smittin, de kosterin of de molenarinne vernaaide met veel liefde al haar oude lakens tot kinderdoeken: een hele wasmande vol; wie zich deze moeite ontzag, gaf twintig frank als gifte bij een bevalling.

De minne, een vrouw uit 't gebuurte, bleef daar en bezorgde ook het huishouden totdat de moeder haar kerkgang gedaan had; als het er af mocht, kreeg ze een halve frank daags. De vroedvrouw had 5 fr. voor de verlossing en 't kind naar de doop te dragen; na de verlossing wenste zij de ouders proficiat, en moeder en vader gaven het kind een kruisje.

't Wiegje van gepeelde wiedouwwissen stond al gereed op twee stoelen; die het beter stelden, hadden er een van gesplette wissen op houten voet; meer voornaam was 't hangende ijzeren wiegje, aan een voet met hoge krulhaak, waarover het wiegekleedje in lichte vouwen naar beneden hing; doodarme mensen - bij uitzondering - draaiden het wichtje in een rode pislap en legden het in een koffer zonder deksel te rusten. Armtieriger dan bij Tone Wittens t'Oekenbrugge (Rumbeke) kon het niet zijn: het tweelingje van zijn blinde dochter legde hij pieterpoeternaakt, op droge blaren, in een haringbenne langs weerszijden van de haard te spartelen: ‘'k Zal er wel voor zorgen’, bofte Tone, ‘Ons Heere zaait voor iedereen!’...en hij vond alles wat hij nodig had in den omtrek.

De mensen waren toen nog danig bedienstig voor elkaar en de dag van de bevalling zorgde een buurvrouw wel voor de overige kinderen van het gezin; 't stak er zo nauw niet op een rogge stuite, een aardappel en een schep kerrepap.

Wie met de helm (helmet) geboren wordt, is een gelukskind en zal buitengewoon rap zijn; eerst een knechtje en dan een meisje is een koningswens; de knechtjes zijn de dierste: dubbel zoveel als de meisjes; de roste (roodharige) zijn altijd duur met hun gouden

haar, en in 't Roeselaarse komen al de roste van Kachtem:

> ‘Als 't te Kachtem noene luidt, de roste zitten aan tafel,
> 't Eerste dat er voren komt, is een roste wafel’.

Aan de kinderen vertelt men: ‘De pater heeft een kindje gebracht; moeders been doet zeer, de pater heeft zo hard gesmeten’. De kindjes komen ook nog uit de kauwels (kolen): de knechtjes uit de rode en de meisjes uit de witte; in 't Noorden (Stalhille, Dudzele) komen ze met het schip en te Beernem kwamen ze van de ‘vente’ (het marktschip) of de ‘beurte’ (bootdienst tussen Brugge en Gent).

Bij het vragen van peter en meter, moogt ge niet ondertrekken of het is schisma en voor lang gedaan met de overeenkomst in de familie: ‘Mijn toer is voorbij’ is steeds het koppig antwoord. Met het vragen van peter en meter was het kwaad ook gemoeid. Als nonkel Sissen, van Vijve Kapelle, langs de Leegweg kwam gegaan om Bertje Bowee, uit de Broek, voor peter te vragen, werd hij door de waterduivel uit de Are overvallen. In 't keren durfde hij alleen niet gaan: ‘Zeg dat je wilt Bertje, je moet meegaan tot over d'Are, g'hebt gij geen kind gekocht’.

Bij Wannes Roets, in 't battekotje, - van 't Ziedstraatje langs de roete, te Male, - was het nog veel erger: binst dat vader op zoek was naar een peter, ging het wiegje weg en weer, zonder ophouden; heel 't battekotje daverde ervan. Het kind was betoverd van die rondleurder, die een beetje vuur vroeg om zijn pijp t'ontsteken; ze waakten wel 't kwaad over dat het ging, maar Roets beweerde dat het alleen maar met zilver of zout kon neergeschoten worden, en 't geestelijk heeft er zich moeten mee moeien.

De meter brengt suikerbolletjes mee, want ‘'t kindje kakt suiker’. Vroeger liet ze speciaal een vontegifte maken: een grote tinnen telloor - rond gelijk een offerpateel of ovaal - soms van oren of handvatsels voorzien. Bovenaan een prachtig versierde vontegifte

lezen we de naam van de meter, de doopling, de geboortedatum en plaats: ‘Johanna Meulebroeck, meter van Marie Ludovica Maertens, geboren 28 January 1839, Brugge‘. Deze vontegiften hingen dan, als zoveel pronkjuwelen, aan de muur van de vautekamer, of stonden in de glazen kast te prijken; alleen op de kerremis werden ze als papkom voor de Spaanse pap gebezigd.

TINNEN SCHOTEL, vontegift voor Marie Maertens, 1839. Doorsnede 38 cm.
Privaatbezit, Brugge

Arme mensen hadden noch doopkleed, noch doopmantel; 't kindje werd in ‘den opnemer’ - dikke witte wollen doek, in ruitjes geweven en met kantje omzoomd - van de vroedvrouw gewikkeld en onder haar lange pellerine naar de doop gedragen.

De boeren kwamen met de sieze gereden en 't vertelseltje van de jonge boer die het land beploegde is algemeen bekend in 't ronde: van uit de verte wenste

hij zijn kameraad proficiat en riep al lachend: ‘'k Zal wachten van trouwen totdat ze groot is:

> De boer achter de ploeg,
> de vrouw over de voent:
> dat is nog tijd genoeg!’

De kinderen kregen veelal de naam van de grootouders of van de overleden ooms en tanten; gewoonlijk werden twee of drie namen gegeven, en bij uitzondering vier of meer. In sommige families droegen de kinderen voor tweede naam Maria. 't Was alzo dat het jongste meisje uit de Groene Ridder op de Gevaarts, maar één naam kreeg; de meter zei ‘Maria’. - ‘En gij’? vroeg de priester aan de peter. - ‘Ook Maria’, knikte hij. - ‘Ja maar, gij moogt nog een andere naam kiezen.’ - Doch de peter zei koppig: ‘'t Was Maria en 't blijft Maria, die name telt voor twee!’

Dat Beernem was eigenlijk een beetje blauw getint; de oude Korte van de Kijkuit - op de vaart - gaf dit te kennen als hij peter was; zijn petekind - uit wraak tegen de burgemeester - liet hij ook Etienne noemen. De onderpastoor vroeg: ‘*Stephane*, quid petis ab Ecclesia Dei?’ Korte verbeterde eerst gezapig: ‘*Etienne*, zei ik toch’. Ongestoord ging het verder: ‘*Stephane*, accipe sal sapientiae’ - ‘*Stephane*, ingredere...’. De peter snauwde: ‘*Etienne*, lijk de burgemeester!’ Dat herhaald plechtig ‘Stephane’ begon hem zodanig te kittelen, dat hij tempeestte: ‘Wil je geen Etienne zeggen, 'k hore dan nog liever *Riberol*’!

't Is maar om te zeggen dat die doopplechtigheden niet altijd van een leien dakje liepen; zeker er zijn vieze peters en meters, maar 't ongelijk kwam niet altijd van dezelfde kant. Toen Beukeling van 't Vliegende peerd, peter was te Oedelem had hij geantwoord met een klinkende ‘Liong’! De onderpastoor, wat kort gekeerd: ‘Je weet niet wat dat je zegt, dat is: leeuw’. En de peter beet toe: ‘Wel, 't heet dan *Leeuw*!’

Te St. Kruis ging het niet beter: ‘Zonnebie? in Gods wereld!... waarom geen Manebie of Sterrebie?’

De priester informeerde gewoonlijk eerst: ‘Is dat

kind verzekerd?' want de mensen hadden een heilige schrik van ongedoopte kinders; zodra het kraambed[1] met verwikkelingen dreigde, was de vroedvrouw er seffens bij om een nooddoop toe te dienen.

Indien het kindje veel schreeuwt als 't zout op de tong komt: 'Hebt ge't gehoord? 't is goed gedoopt!' Andere zeggen liever: 'Schremers zijn blijvers'.

Binst dat ze het weer inbunselt, knabbelt de vroedvrouw een stukje suiker en duwt die geweekte 'fokke' - 'een dieze' in 't Roeselaarse - in 't schremertjes zuigmondje om het te sussen; daarna gaat ze de anderen vervoegen in de sakristie om het schapulier op te leggen. Ze betaalden volgens tarief, peter en meter gaven drinkgeld aan de koster, want 'die naar de doop komt is rijk'; hoe meer dat ze gaven, hoe langer dat het luidde en als de klokluiders aan de string nog wat kluttermunt kregen, gaven ze een trek of twintig toe.[2] In het dorp boften ze dan: 'De klok is goed gesmout, geloof ik!' Te Dudzele gaf de koster dan nog een deuntje ten beste op het orgel, als de doopstoet de sakristie verliet. Te Stalhille liet de klok horen als er een knechtje of een meisje gedoopt was: eerst met de grote klok en dan nog enige trekken met de kleine klok voor een jongen; zette de kleine klok in - met een korte tussenpoos van de grote klok - dan was het een meisje. Op deze parochie was de nieuwe pastoor altijd peter van het eerste doopkindje; alzo wisten de mensen precies hoeveel jaar - naar de ouderdom van 't petekind - de pastoor op de parochie gestaan had.

Wanneer peter of meter belet waren, moest er gezorgd worden voor een pitje- of mitje-lap: daardoor gerocht de 'ville' soms aan twee nieuwjaren. De koster was

(1) Gezegde: 'Komt ge in 't kraam dan?' als ge met uw gerief vernesteld zit en er niet wijs uit geraakt.

(2) Voor de oorlog 1914-18 werd er tien minuten geluid voor 2 fr. en een half uur voor 10 fr.

gewoonlijk pitje lap - de vroedvrouw mitje lap - van bastaardkinderen. Met 't schrijven van de nieuwjaarbrieven op school kwamen de kinderen alzo in kwestie: ‘Ja, ja’ zei Leitientje van ‘de stoppelweeuwe’ tegen het meisje van de kosters, ‘je vader is wel een ferme gierigaard, hij is mijn peter en 'k en heb nog nooit een roste duit gekregen!’

Van een kind dat naar peter of meter aardt, zegt men: ‘de vonte smet’.

Voor een edelmans kind werd het tapijt gelegd en de vonte met bloemen gepareerd, want geheel de familie kwam, per voituur in grote tralala, de doopplechtigheid bijwonen en ze betaalden met milde hand voor de gedane moeite.

De aalmoezenier van Brugge kwam naar St. Kruis om het kind van een militair te dopen.

Na de doop gingen ze het kind begieten; onder klokkengeluid trok de doopstoet door het dorp, herberg in, herberg uit; als het een beetje kon, bestelden ze een pateeltje hesp en een stoop bier in ‘de Zorge’. Welstellende vielen van de kerk in 't Gemeentehuis; de peter liet de wijnkom op tafel zetten en de meter bestelde het daarbij horende beschuit.

Tegen den avond werden ze thuis verwelkomd met koekeboterhammen en ‘kandeelpap’ - zoete melk, met suiker, eiers en een fles witte wijn, opgeroerd met rijstbloem. Minder begoede gaven rijstpap met tarweboterhammen ten beste. De Malenaars kwamen soms maar met de laten avond thuis; zo'n doopstoet viel eens op Dertienavond in de Meiboom binnen, te midden van het feest. 't Was juist loting en 't dooplingje - ook al meegerekend in 't feestgezelschap - lootte een neusdoek; zo één, zo al, vroegen ze: ‘Dat kind is zeker met een helmet geboren?’

Bij de doop van een zevenden zoon is de koning peter en van een zevende dochter, de koningin meter, doch zij worden vertegenwoordigd door de burgemeester of zijn vrouw; volksfeesten gaan hiermee gepaard vooral in stadsvolkswijken. Te Brugge, in de Korte Speel-

manstraat, noes over ‘Annaatje van 't Pitje’, werd er bij de Biebies een zevende zoontje - een Poltje - geboren; heel 't gebuurte was te been en de Tutter uit 't Roopeerdstraatje gaf zijn bevelen: 't straatje werd gepareerd en met touwen overspannen, middenin hingen zeven wiegen, zeven kakstoelen, zeven klutterspaans en zeven tuitjes te toeteren.

('t Vervolgt)

M. CAFMEYER

Vol en overvol. - Vgl. hierboven bl. 96.

's Winters staan de broeken (meerschen) ‘*ploempende* of *ploenkende vul*’ water. De beken staan ‘*boordevul*.’

Al de kamers van de mikke waren o verjaar ‘*hoppende* en *proppende vul*’. Of ook wel ‘*gestikkende - gestampt vul*’ met oegstvruchten.

De erappels vult men in asschemanden ‘*vul met èn torre*’ (in tegenstelling met *sleekvul* of effenvul). Dan ijdelt men de manden in balen ‘*tot aan de krop vul*’.

En als er naarsen voor niet geen plekke meer en is, en dat het al ‘*zoo vul is lijk èn ei*’, dan zegt men: ‘*'t is al zoo vul lijk d'helle van duvels*’.

A.B. Stavele

Geen van de slimste. - Vgl. Biekorf 1947, blz. 257.

Van entwie die ze niet al t'hoope heeft zegt men:

- 't Fijnste is zen haar, en 't is toen nog boonstrooi dikte.
- 't Fijnste is zen haar, en 't is toen nog lijk dekwissen.
- 't En zit daar en keer niet in, in geheel den vint, tenzij kortevette.
- 't Fijnste en 't groefste is er uit, 't slacht è bakkersbrood.

A.B. Stavele

Goed slapen

Om te zeggen dat iemand goed slaapt, zegt men: Hij slaapt als een roos; ook wel: als een verken (vooral voor snorkers), Op sommige plaatsen zegt men: Hij slaapt dat d'een ooge d'andere niet ziet. (Gits). Te Meulebeke zegt men: Hij slaapt als een muize in 't meel, of: als een muize in de blomme.

R.V.O.

Peerdezurkelwortel

1. 'Peerdezurkel' in de plantenkunde

PACTISCH wordt in West Vlaanderen (en wij meenen ook elders in Vlaanderen) door 'Peerdezurkelwortel' verstaan de wortel van Rumex obtusifolius L. die volgens de officieele lijst der Ned. Natuurhistorische Vereeniging eigenlijk 'Ridderzuring' moet heeten.(1) De officineele naam luidt 'Radix Lapathi' of 'Rad. Oxylapathi' of 'Rad. Hydrolapathi' volgens eerbiedwaardige pharmaceutische overlevering. De Franschen spreken wel eens van 'Racine de Patience sauvage'.(2) De practicus kan hiermee gerust opschieten, maar moet niet denken dat aldus alle verwarring en verwisseling uitgesloten is, want zoowel 'Paardezurkelwortel' als 'Rad. Lapathi' en consoorten kan nog veel meer beteekenen, en wanneer wij de literatuur willen naslaan moeten wij ook duidelijker leeren onderscheiden.

Laten wij eerst opmerken dat het Vlaamsche 'Zurkel' in Alg. Nederlandsch 'Zuring' wordt en in het vervolg dan van 'Paardezuring' spreken. Welnu 'Paardezuringwortel' zoowel als 'Rad. Lapathi' & Co kan (in den handel) wijzen op de wortels van alle Zuring- of Rumex soorten. Men kan dus zeggen dat Paardezuring een volksnaam is met de waarde van een geslachtsnaam (genus-naam).

Bovendien kan Paardezuring, volgens het 'Woordenboek van Nederlandsche Plantennamen' van Heukels beteekenen: Rumex Acetosa L. (Veldzuring); Rumex aquaticus L. (Paardezuring); Rumex conglomeratus Murr. (Kluwenzuring); Rumex crispus L. (Krulzuring); Rumex Hydrolapathum Huds. (Waterzuring) en Rumex obtusifolius L. (Ridderzuring).

De Nederlandsche namen, die wij tusschen haakjes na de Latijnsche gezet hebben, zijn degene die moeten bevorderd worden volgens de Ned. Natuurhistorische Vereeniging, waarvan de Commissie voor 'Nederlandsche Plantennamen' onder

(1) Dit opstel sluit aan bij onze vorige bijdrage, hierboven blz. 62. Vgl. Het Apothekersblad III, 1944, blz. 30 en 47 volg

(2) Staat tegenover de echte 'Racine de Patience' afkomstig van 'Rumex Patientia L.' de 'Patiëntie' ook 'spinazie-zuring' genoemd (volksn. 'zevenjaarsche spinazie') gekweekt en afkomstig uit Turkije en Perzië.

leiding van H. Heukels in 1906 een lijst van Plantennamen uitgaf, en hieruit is te zien, dat de echte of liever de officieele (want wat is in dit geval *echt*?) naam 'Paardezuring' eigenlijk duidt op Rumex aquaticus L.

Wie nu echter in den handel, in dit geval, den wortel van Rumex aquaticus L. zou eischen, zou wel van een kale reis kunnen terugkeeren, want primo, zou het hem zeer moeilijk, zoo niet onmogelijk, zijn deze wortel van de andere Rumexwortels te gaan onderscheiden en secundo, gesteld dat zooiets gemakkelijk ware, dan zoude gewenschte wortel waarschijnlijk nergens te vinden zijn. Rumex aquaticus L. is inderdaad een zeldzame plant, terwijl R. obtusifolius L. zeer gemeen is. Men kan die laatste weliswaar met eenige oefening, zelfs in den winter herkennen aan zijn onderste breede stompe bladeren (van het overblijvend bladrozet), maar daarvoor moet men botanisch al eenigszins in de zuringsoorten thuis zijn, en de verzamelaars van zuringwortel zijn dat nu precies niet allemaal en oogsten maar wat ze het meest en gemakkelijkst vinden: zoodat wij ons niet moeten verwonderen indien de paardezuringwortels uit den handel een mengsel zijn van wortels van de meest voorkomende zuringsoorten.

Uit dit alles blijkt hoe ingewikkeld deze nomenclatuurkwesties zijn, zelfs wanneer in de LATIJNSCHE BOTANISCHE nomenclatuur nagenoeg geen verwarring heerscht, zooals hier het geval is; en hoe broodnoodig het is eens een lijst van officieele namen voor onze drogerijen te publiceeren.

Een andere vraag is nu: Waartoe gebruikt het volk die Paardezuringwortels? Voor zoover wij weten, als bloedzuiverend middel. Maar misschien ook nog met andere bedoelingen? Met de alom heroplevende belangstelling voor heemkunde zouden wij de apothekers willen zien meewerken om die volksmiddelen beter te leeren kennen. Onze Collega's verkeeren daartoe in uitstekende voorwaarden, want de meeste gebruikers zullen wel via de apotheek aan hunne middeltjes geraken.

II. 'Peerdezurkel' in de volksgeneeskunde

In zijn verdienstelijk maar nu eenigszins verouderd werk[(1)], dat zeker kan worden aangevuld, vermeldt A. De Cock onder de volksmiddeltjes die tegen maagpijn worden aangewend, het 'drinken van een afkooksel van "kalvertongwortels" samen gezoden met melkdistel- en ijzerkruidwortels' en hij voegt er

(1) Volksgeneeskunde in Vlaanderen. - Uitgave van het taalverbond N° 4. - G. Vuylsceke, Gent. 1891.

in nota bij: ‘Door Kalvertong verstaat het volk de gemeene, groote zuringsoorten (Rumex obtusifolius en R. crispus L.)’

Verder vermeldt hij dat men thee drinkt van kalvertongwortels ‘voor de verstopping (gebrek aan stoelgang)’ en onder de middeltjes tegen gal- en geelzucht lezen wij: ‘Wat den kalvertongwortel betreft, deze zuringsoort heeft, volgens R. Dodoens, nagenoeg dezelfde eigenschappen als patientiekruid en zurkel. Nu, ‘wie Sulcker eet ghelijck een Salaet, die en komt de galle niet op’. - Dit bewijst nogmaals dat de oorsprong van vele huismiddeltjes in 't grijze verleden ligt.’

In verband met deze opmerking van De Cock is het wel aangewezen te herinneren aan een wijs woord van H. Gaidoz: ‘La médecine populaire n'est en somme que l'ancienne médecine’. Wij vonden dit citaat als motto van Dr. M. De Waal's ‘Nederlandsche land- en tuinbouwgewassen in de volksgeneeskunst’ waarin deze schrijver, voor zooverre het heel oude geneesmiddelen betreft, evenwel ook akkoord gaat met een uitspraak van Van Oort(1854) luidende: ‘Elk volk bezit met betrekking tot geneesmiddelen, een schat van kennis, hem door de ontdekkingen van het instinkt bijgebracht’[(1)].

In het geval dat ons bezig houdt, is het echter aannemelijk dat de werken van R. Dodoens (1517-1585) en misschien die van Van Beverwyck (1594-1647) die nog in vele Vlaamsche gezinnen aanwezig zijn en waarschijnlijk door vele bekende kwakzalvers geraadpleegd worden, van beteekenisvollen invloed zullen geweest zijn. Het bovengenoemde citaat uit onzen Mechelaar wijst in ieder geval in deze richting, wat ons echter niet moet doen besluiten dat de Mechelsche geleerde steeds kwakzalverij bevorderd heeft. Wel integendeel - en ook hierop heeft De Cock uitdrukkelijk gewezen wanneer hij schrijft: ‘Eertijds, placht men, ter genezing van kliergezwellen, liefst een of ander voorwerp, bij voorkeur kruiden, als amulet aan te wenden. Zulks gebeurde o.a. met de zuringsoorten.’ En weer citeert hij Dodoens' proza: ‘Men vindt van de wortelen van Patich, Patientie ende Surckel gheschreven, dat sy aen den hals gehangen ende ghedraghen, de voorseyde kroppen ende klieren doen vergaen, 't welck eer voor beuselinghen dan voor eenighe waerschijnelijcke reden te houden is’ en besluit: ‘Hieruit blijkt dat de Mechelsche geleerde niet altoos met het domme volksgeloof zijner dagen instemde’. Dat Dodoens op vele plaatsen van zijn werk reageerde tegen dwaze gebruiken staat

(1) Osiander, Volksgeneeskunde uit het Hoogduitsch ingerigt naar de behoeften van ons Vaderland door Van Oort. 1854.

overigens vast, voor alwie zijn kruidboek meer dan door reputatie kent en wij hopen eerlang een zeer speciaal geval uit den vergeethoek te halen, waaruit zeer duidelijk de sterke persoonlijkheid van onzen Vlaamschen kruidkundige zal belicht worden.

Laten wij thans bij onzen 'Patich, Patientie ende Surckel' blijven, allemaal Rumex-soorten, zooals wij hierboven hebben uiteengezet. Die oude naam 'Patich' vinden wij zoowel in Fuchs 'Nieuwen Herbarius' (1543) als bij Kiliaen (Etymologicum teutonicae linguae 1598) en Dodoens (Cruijdtboeck 1608) die uitdrukkelijk zegt 'naem die vanden Latijnschen oft Griekschen Lapathon verdraeyt is'. Van de 'Tamme soorte van Patich' - dus onze huidige gekweekte Rumex Patientia L. - sprekende, vermeldt hij: 'oft als sommighe Apotekers seggen Patientia: welken naam van den Franschen Lapatience comt: waer nae dit selve cruyt in Nederlant oock Patientie pleegt te heeten.' Het schijnt dus vast te staan, dat de Franschen de eerste lettergreep van het Grieksche woord verward hebben met het lidwoord 'la', waaruit dan 'patience' ontstaan is, dat derhalve niets met het Latijnsche 'patientia' (geduld) te maken heeft. Ook Dr. C.A. Backer in zijn 'Verklarend Woordenboek van wetenschappelijke Plantennamen' is van deze meening.(1)

En nu wij het toch over onze Rumex hebben, is het wel aangewezen meteen het gebruik van andere gedeelten dan de wortel na te gaan.

'Het saedt van Patich, Patientie ende Surckel aen den slincken arm ghehanghen, wordt ghelooft seer goedt te wesen om de vrouwen vruchtbaar te maecken' citeert De Cock weeral uit Dodoens, en uit Herdersem (bij Aalst) en Lebbeke (bij Dendermonde) weet hij te vertellen dat men aldaar 'gekookte kalvertongblaren' als pap of pleister gebruikt tegen 'zweren, rappen en puisten, blaren (of blazen) en zilt' welk gebruik weeral bij onzen Mechelschen kruidkundige kan teruggevonden worden.

(1) In zijn 'Rheinische Volksbotanik' meent Prof. J Nieszen dat Patig zou komen van Pardig in verband met Paard en Paardezuring. Alhoewel Dodoens als synoniem Peerdick vermeldt, is het o.i. klaar dat het juist omgekeerd is. Zoowel dat 'paard' als die 'patientie' komen van het misbegrepen lapathon der Grieken. 'Want tgene dat wy heeten in onze tael den buyck weeck maken ende ijdelen / dat heeten de Grieken lapathein, als Lobel ooc aengeteeckent heeft: waer nae dat alle dese cruyden Lapathum, ende als sommige meynen Alapatha gheheeten worden.' (Fr. van Ravelingen in Cruydt-Boeck van R. Dodonaeus van 1608.)

Diezelfde bladeren en vele andere heeft De Cock ook weten te gebruiken als geneesmiddel om op wonden te leggen en Dodoens zegt dat de bladeren van alle zuringsoorten ‘ghesoden ende voor spijze oft moes inghenomen, den buyck weeck maeken ende eenen sachten kamergangh veroorsaecken’.

Bij Schravelen aan den Neder-Rijn worden de bladeren van van Rumex crispus L. en van R. Hydrolapathum L. bij jicht en gezwellen gekneusd in omslagen gebruikt (J. Nieszen).

Dr. H. Marzell die in Hegi's ‘Illustrierte Flora von Mitteleuropa’ de Duitsche volksnamen behandelt, deelt aldaar mede dat het Duitschsprekende volk de grootbladige zuringsoorten als Rumex obtusifolius, crispus, conglomeratus, etc. niet nader onderscheidt - net als bij ons, dus! - en dat deze groote bladeren als volksmiddel op gezwollen, ontstoken of gekwetste lichaamsdeelen worden gelegd. De vruchten daarentegen, met reuzel afgekookt, gelden als middel tegen afgang.

In Engeland worden al die groote bladeren van de Rumexsoorten ‘Docks’ genoemd, wat herinnert aan het Vlaamsche ‘Dokkebladeren’ waarmee alhier vele groote bladeren op of in de buurt van het water worden bedoeld. De ‘Round-leaved Dock’ (= R. obtusifolius) ook ‘Common Wayside Dock’ en ‘Butter Dock’ genoemd, is zoo ruw, indien wij Mrs Grieve in haar ‘Modern Herbal’[1] mogen gelooven, dat het vee weigert ze aan te raken, en ze geeft verder volgende gebruiken op:

De bladeren worden dikwijls als volksmiddel tegen verbrandingen toegepast, ook om een verband op blaren te leggen en als geneesmiddel tegen netelbrand. Dit laatste gebruik geschiedde dan bij het uitspreken van volgende woorden:

> ‘Nettle in, Dock
> Dock in, Nettle out;
> Dock rub Nettle out’

en is de oorsprong van de spreuk ‘In Dock, out Nettle’ waardoor onstandvastigheid wordt aangeduid.

Thee van de wortels werd vroeger in Engeland gegeven tegen steenpuisten en de koele bladeren werden in den buiten dikwijls gebruikt om boter in te wikkelen voor de markt, vandaar de naam ‘Butter Dock’.

Wij kunnen ons nu afvragen of onze zuring geen magische of duivelsche kracht wordt toegekend en alhoewel de meeste kruiden nu eens hier, dan eens daar dergelijke wondere eigen-

(1) ‘A Modern Herbal’. London, Jonathan Cape, 1931.

schappen werden toegeschreven, vinden wij daarover bitter weinig in Is. Teirlinck's standaardwerken: de ‘Flora diabolica’ en de ‘Flora magica’. Alleen in dit laatste werk wordt zuringzaad(van Rumex Acetosa L.) naar Teirlinck als invultatiemiddel[1] genoemd, ‘de gefolterde moet buiten zijn wete, zuringzaad over zich dragen’, maar het ‘moest gezameld worden door eenen knaap die nog geen vrouw had bekend’ (ontleend aan Harsdörfer: Schauplatz lust- und lehrreicher Geschichten).

Maar de kruiden kunnen ook zegen brengen of bij bepaalde gelegenheden gewijd worden. Aldus verhaalt Prof. J. Nieszen in zijn ‘Rheinische Volksbotanik’ dat het zuringblad (Ampferblatt) te Dörth (Kreis St. Goar, Reg. Bezirk Koblenz) deel uitmaakt van de kruidenbosjes (Krautwisch) die de geheele voedings- en heilkracht van den zomer verbeelden en op Maria's Hemelvaartdag naar de kerk gedragen worden, alwaar zij gezegend worden.

Wie weet nu over al die volksgebruiken uit eigen streek eens iets meer te vertellen, dat niet uit de boeken komt? Niet alleen de heemkunde kan er mee gediend zijn: ook de geneeskunde heeft meer dan eens oude volksgeneesmiddelen weer op de proef gesteld en er soms nuttige aanwijzingen in gevonden.

P. VANDE VYVERE

Pier van den Ruidenberg

ZOO vertelde moeder, vijftig jaren geleden..,:

‘Pier van den Ruidenberg was ne boom van ne vent en hij moeste soldaat zijn voor Keizer Napoleon. Met zijn regiment was hij meegemarcheerd tot in Spanje.

Na vele wreede gevechten bijgeweund te hebben, kwam hij daar op zekeren dag een snel meisje tegen dat zeer rijke was en Pier zag het geerne. Dat meisje heette Marie.

- Marie, zei Pier, wilt gij trouwen met mij? Ik zou niet meer kunnen leven zonder U.

(1) Invultatie is het pijnigen of dooden van afwezigen door magische middelen (middellatijn: invultatio. - Fransch: envoûtement. Zie Littré).

- Staat te bezien, antwoordde Marie, ge zijt wel ne struische vent, maar heb je gij geld?

- O! Wat dat betreft, zei Pier die maar een kortweunderszeune was, nu kan ik er u geen toogen, maar mijn vader is schatrijke en hij en kent noch het begin noch het einde van zijn rijkdom.

Marie's zwarte oogen schitterden.

- Pier, sprak ze, 't is goed. Ik geef u mijn herte en mijn hand.

Waarop ze trouwden ginder in die verre streke.

En als nu den oorloge gedaan was, kwam onze soldaat met schoone Marie aan z'n hand naar Vlaanderen. De sloore deed onderweg niets dan krijschen en betalen, altijd maar betalen, zoodat heur geld leelijk begon te minderen. Maar zij had het woord van een held, en dat was vele...

Als Pier nu met zijn vreemde senora op den top van den Ruidenberg gekomen was, niet verre meer van zijn huis, stond hij daar stille en alles werd plechtig lijk in een hoogmesse.

- We zijnder, zei Pier en hij vaagde zijn zweet af.

- Mijn lieve Pieter, zei Marie met een herte bevend van alteratie, dat is hier een prachtige streke. Schoonder pays is er in geheel de wereld nievers te zien. Spanje met zijn bergen en stroomen 'n zeggen mij niets meer. Haast u, lieve Pieter, waar ligt hier nu de groote eigendom uws vaders waarvan gij mij gesproken hebt?

- Seffens, seffens, Marie, suste hij, niet te zeere. Eerst goed luisteren en doen wat ik zeg.

- Ik luister, zei ze.

- Doe uw oogen toe, mijn kind: *fermez les yeux!* commandeerde hij.

Marie verstond soldatentaal, bekeek haren Pier van zijn hoofd tot zijn voeten en, nadat ze haar kijkers wijd open had gezet in de blakerende zunne, stond ze daar op het hoogste van den Ruidenberg en look haar oogen gedwee toe.

- Ewel, zei Pier, 't is nu al 't mijne da'j ziet...

In de verte meende Marie eerst de klokken van

Sevilla te hooren, maar 't waren de klokken van Bovekerke. En heur oogen gingen open en kwamen vol tranen. En zij zagen en keken in het ijle, twee zwarte karbonkels, naar Ichtegem en Kokelare. En zich omkeerende zag Marie de blauwe bosschen van Winendale, en voor haar kijkend de winkende Veldemeulen die zoo zot draaide als de meulen van Don Quichotte.

Marie, overmand, 'n sprak geen bitterheid. Want de liefde die heur in Spanje had verblend, was sterker dan de dood die in heur herte was geslegen. Zij was kristelijk en bleef heuren armen Pier getrouw. Zij gingen gaan weunen in een leemen hutteken.

't Was in zijn regiment dat hij had leeren drinken. Hij zoop zich heele dagen zat. De gouden peseta's waren onderweg gebleven en al wat hij verdiende bij de boeren verdween in zijn kelegat. Best dat Marie neerstig was. 's Avonds zat hij dikkens aan de deure van zijn kotje te zingen van:

J'aime l'oignon frit à l'huile,
j'aime l'oignon quand il est bon...

't liedje dat de grenadiers van de garde hadden gezongen te Marengo, en hij speelde de voois mee met een tot op één haar uitgekamden strijkstok op een kleen zwart duiveltje van e viooltje dat hij meegebracht had van Vittoria... Al 't jong goed kwam dan rond hem zitten en Pier vertelde zijn heldendaden tot gat in den nacht...

Marie was van iedereen geerne gezien. Met een traantje in heur stemme zei ze soms:

- Ik... schorte geld... mijne Pier... al verdrink...

Het schoonste van al - zoo eindigde mijn moeder zaliger altijd deze historie - Pier deed lijk Pierlala: Hij is eigentlijk maar gestorven na zijn dood. Pier wierd begraven op het kerkhof van Handzame en als men dat kerkhof heeft verlegd, vond men Serafientje Steelant ongeschonden weere, maar Pier lag gekeerd in zijn kiste.

K.S.

De molen van Poelvoorde en zijn zeven gematen
(Vervolg van bl. 94)

ONZE Poelvoordemolen - om tot hem weer te keeren - had nu, hoop en al, nog twee kameraden: vijf had hij er reeds verloren, alleen nog de Leenmolen, een zijner alleroudste vrienden, en de Pijpemolen, een der laatst bijgekomene, stonden er nog.

De LEENMOLEN, de aloude molen der Heeren van Wingene ‘de meulen up 't leen’, viel als slachtoffer van den oorlog 1914-1918. Hij werd tijdens den terugtocht, door de aftrekkende Duitsche troepen in brand gestoken... om niet tot uitkijkpost te kunnen dienen voor de aanrukkende verbondenen tijdens de gevechten aan onze Ringbeke. Daar werd niet veel spel rond gemaakt. Eenige schooven stroo werden er onder gesmeten, 'n pulle of twee benzine op gegoten... en de vlammen deden hun werk!

‘Op ons hof, vertelde me een gebuur, stonden 'n hoop Duitsche soldaten het spel gade te slaan en ze klakten in hun handen toen de laaiende molen ineenstortte met een eendelijk gekraak. “Bravo!” riepen ze “Bravo!” - 'k Had ze kunnen in hun gezicht slaan! 's Anderendaags 's morgens lag hij nog altijd te veunzen en te vonken! Was me dat 'n destruatie!’.

Van heropbouwen was hier ook geen sprake, er stond trouwens reeds een ‘lokomobiel’ van ten tijde van Adolf Danneels. ‘We moesten wel, zegt Leon, of de kalanten verliepen. Z'en wilden niet meer wachten, en moesten seffens geriefd zijn!’

‘'k Hebbe d'er oprecht spijt van, zegt vader Rommel, wiens molen het was, dat die moedwillige soldaten hem in brande staken, het spijt mij oprecht, dat mijne meulen weg is... 't was 't beste meuleken van uren

in 't ronde, zoo licht dat het liep! g'hadt het moeten zien!... 't liep trouwens op bielen, van toen al'.

'Binst den oorlog 14-18, ge weet dat nog, was het malen "verboten"... en we maalden wij 's nachts. 'k Verwittigde de boeren dat ze met hun bakten mochten komen van als 't waaide. Maar 'k moest het meestendeels nog zelf gaan zeggen dat ze moesten afkomen: ze meenden dat de wind niet fel genoeg was... Ze waren d'er zoete mee! 't Meuleken droei dat het 'n plezier was. G'hadt het moeten zien! Ne keer... 'k zal het nooit vergeten: 't was helledonkere nacht en stuifregen... en 'n windeke dat schoone effen woei... en alsaan maar verdapperde... geen stuikwind maar schoone effen deure waaien... 'k Leie de lichte op den trap, en we gaven katoen... 'k Geef u te raden hoeveel zakken we er dien nacht in 2 uren hebben deurgedraaid...: 50...! niet te gelooven hé? Dat was 'n meuleken, 't beste van de wereld!... Had hij er nu nog gestaan, 'k liet hem verdekkeren - en nu dat de Lange Dreve weg is, die mijnen besten wind onderschepte, ze zouden moeten van verre komen om mij den baard af te doen!'

En vader Rommel sprak die woorden uit met ware bezieling. Het oude molenaarsbloed van geslachten ver, werd weerom wakker en sprak luide en klaar... schoone om zien!

Stilaan begon nu 'n gevoel van groote eenzaamheid op onze Poelvoordemolen te wegen. De Leenmolen, een zijner oudste kameraden, had hij zien staan laaien en rooken, en 'n pooze nadien ineenstorten. En dat en had hem geen deugd gedaan... verre van daar! en 't neerhalen van Veldensmolen, zijn naaste gebuur, dat had hem nog meer gesnoerd, maar nu had hij vernomen dat er ook al op VERCOUTERSMOLEN *aan de Pijpe* ne 'meteur' te stampen stond. Telkens hij daar op peisde, zuchtte hij van zwaar verdriet, want hij wist, bij ervaring, maar al te wel, dat dit het begin van het einde was. Hij en kon het over zijn herte niet krijgen, dat nu ook de Vercouters, dat molenaarsvolk van den echten ouden

stam, nu ook den strijd gingen opgeven. Hij had Joos Vercouter nog gekend, die in de jaren 1735, samen met zijn gemaat, koster Jan-Frans Bouckaert, onzen eersten koster van dien name, den ‘plaatsemeulen’ beging.

Hij had Ivo Vercouter, een van Joostens nazaten, den molen aan de Pijpe weten zetten en Naas, zijn vader Ivo zien opvolgen, en Naasens vier kloeke zonen Pol, Gusten, Menten en Juul weten opgroeien en aankomen; de drie eerste weten uittrouwen en aan Juul den molen zien toevallen, juist Juul die er het minst voor voelde! 't Verwonderde hem dan ook al geen kanten als hij hoorde dat Juul naar Amerika ging trekken en den molen aan Pol overlaten. Pol Vercoutere! ja..., die naam roept bij de meesten van ons nog iets te binnen... Ik zie hem daar nog bescheelijk, met vasten stap, de markt dweerschen als hij naar de kerke trok, 'n kloek gebouwd manneke, d'hooge zijden klakke met 'n klein ‘vooike’ 'n beetje op zijn één ooge en 'n grijze ‘foelar’ rond den hals, 'n grijze ‘foelar’ met zwarte bollen. waarvan dat de eene tip geern een beetje over z'n rechter schouder flapperde, Pol Vercoutere! Heel Wingene kende Pol!

Pol begon na enkele jaren ook zijn geloove in de windmolens te verliezen, en te meenen dat de redding in de motors gelegen was. Hij kocht er hem tenden de reke ook een, ne ‘meteur’, betaalde hem op d'hand, maar... de motor 'n voldeed niet, en de leverancier 'n hield zijn woord noch zijn waarborg niet gestand en Pol ging aan 't procedeeren... En ge weet hoe dat al gaat:... d'advocaten pleitten en herpleitten en Pol betaalde en herbetaalde. De zaak bleef slepen en 'n rechter stuk 'n kreeg men er niet aan. Maar Pol was er de slechtste mee... 't Werd zijn ondergang. - Onkel Juul schreef uit Amerika ‘*Come over*! Kom over de plas! Hier is 't Beloofde land! Wat wilt ge daar blijven sukkelen in die kluitjesstreke!!...’ Pol en de vrouwe schudden het hoofd, maar de jongens luisterden gretig naar die lokkende stem uit de Nieuwe Wereld, - en in 't jaar '13 trokken ze 't op: Jean,

Henri en Emilie, twee zonen en een dochter. Midden in den oorlog (in het jaar 16) werd molen en erve verkocht aan den heer Aug. De Brabandere, en Pol met vrouw en Idalie trokken, achter naar dat land van beloften.

Nu kwam Clement op den voorvaderlijken molen en verhuisde van den Beer; Clement, in wien het oude molenaarsbloed wel het felst klopte, trok goed zijn streng en 't ging weer beter. 't Deerde hem geweldig, toen hij in 't jaar 1925 noodgedwongen zijn molen moest verlaten en verhuizen, maar hij vond nogal gauw een anderen molen en dat was balsem op de wonde. Hij trok naar St. Julien-Langemark, en is daar in het jaar '43 den 7 Juni gestorven en liet tot zijn troost nen zoon achter, Gaston, ne molenaar in 't herte lijk zijn vader...

Tot zijn laatsten ademtocht bleef Clement met zijn molen begaan, en tot op het einde van zijn leven was nog altijd zijn eerste bij het ontwaken: ‘Hoe zit de wind?’.

Geen keure of zegt baaske Baele altijd, als de Vercouters ter sprake komen: ‘Die Menten Vercoutere... die vent was meulenare met hart en ziele... ja hij, man! 't Is jammer dat zulke menschen moeten doodgaan.’

De Pijpemolen was gebouwd in 1796, zoo stond het in een der balken gekorven. Hij was dus geboren in den Franschen tijd, den bloeitijd van onze molens, want, de Fransche Revolutie, moet ge weten, had alle heerlijke rechten verbeurd verklaard en, per dekreet, aan elken persoon het recht toegekend om windmolens op te trekken op eigen erve.

De nieuwe eigenaar nu van den Pijpemolen, de heer Godfried de Brabandere, liet den molen sloopen in 't jaar 1931. Hij stond achter de huidige maalderij waar de treurboom nu staat.

(*Slot volgt)*

J.F. Wingene.

Mengelmaren

Wat betekent Assebroek?

Karel de Flou in zijn *Woordenboek der Toponymie van Westelijk Vlaanderen* geeft de opeenvolgende vormen van de naam Assebroek (I, 326-331 en XVIII, 935).

Zijn twee eerste vermeldingen zijn echter foutief. Gillebertus de *Ascebroc* komt in 1187 voor als getuige in een akte ten voordele van de Duinenabdij over een stuk land te Krabbendijke in Zeeland. Dat het hier niet gaat om de plaats Assebroek, ofwel dat er een fout is in de schrijfwijze, tonen ons de volgende vermeldingen: *Ursebroec* (1201), *Arsebrouc* (1202), *Arsbroc* (1224); het blijft *Arse*broek en *Orse*broek tot in 1416. Vanaf 1421 vinden we *Asse*broek.

De tweede vermelding: Hic jacet Dns. Rogerius de Lichtervelde Dns. de *Assebrouc*... (XIIe eeuw), komt uit J. Gailliard, *Bruges et le Franc*, (dl. V, bl. 79) en werd zeker overgenomen uit een van de talrijke genealogische handschriften uit de zestiende eeuw. Ook deze naam, die niet oorspronkelijk is, valt weg voor de naamuitleg.

Als oudste vormen blijven dus *Ars*-, *Ers*- en *Orsbroek*.

In zijn werk *De voornaamste Bestanddeelen der Vlaamsche Plaatsnamen* (Brussel 1935; blz. 12) leidt professor J. Mansion de naam Assebroek af van ‘asch (mndl.), eschboom’. Als enige vermelding geeft hij de oudste door de Flou gevonden, foutieve vorm van 1187 ‘Ascebroc’. Had hij de volgende vormen nagezien, hij zou ongetwijfeld tot een andere uitleg gekomen zijn.

De goede uitleg van de naam Assebroek werd in Biekorf gegeven in 1922 (bl. 103-104) door A. Dassonville. Deze geleerde twijfelde aan de oorspronkelijkheid van de oudste door de Flou vermelde vorm, nl. Ascebroc. Volgens hem is *broek* = drasland, dus meers, en *Ars* ‘is goed middeleeuwsch brugsch voor *ors* = paard’.

Over de verdere vervorming van *Ars* tot *As* schrijft Dassonville: ‘In Vlaanderen heeft men nog *asse- en essekot* (vgl. De Bo o. 't w. “Orsekot”)’. Een orsekot is een molen die door één of twee paarden wordt in beweging gebracht.

Assebroek, die oorspronkelijk de naam is van een meers gelegen bij de kerk van O.L. Vrouw te Assebroek, betekent dus: paardenmeers.

J.D.S.

Gelegenheidsrijmen.

Bij toeval vind ik nog enkel pittige, opschriften welke alhier gebruikt werden bij de installatie te Werken van pastoor Debaecke zaliger.

Alsdan stond hier als onderpastoor E.H. Coene (overleden als pastoor te Markegem). Bij hem luidde het dichtje:

> Op ons Werken
> Valt te werken,
> Maar hebt gij hulp van doene
> Hier woont Menheere Coene.

Louise Tolpe was hier meer dan vijftig jaar vroedvrouw, en heel de streek door gekend.

Zij was getrouwd met Urbaan (in de wandel ‘Baan’) Rosselle, 'n timmerman.

Baan was 'n en viese kwast en kwam af met volgende opschrift:

> Louise koopt ze,
> De Pastoor doopt ze,
> En... gaan ze te kwiste
> Baan maakt de kiste!

B.S. Werken

Aan 't gers houden

Om den nadruk te leggen op de bekende spreuk: Je moet aan 't gers houden (d.i. blijven leven en gezond zijn), voegt men dan het volgende er aan toe:

‘De pastor hield aan 't geloove en hij verzonk, de koster hield aan 't gers en hij bleef boven.’ Roeselare.

Dat klinkt lijk de korte inhoud van een vertelling van pastor en koster: is er zulk eene bekend?

S.A.

De nijper op den steert leggen.

‘Dat en is maar gewillig, als ze hem den nijper op den steert leggen’; dus: als 't begint zeer doen, als ze hem dwingen tot het niet anders kan. Winkel St Elooi.

L.D.V.

[Nummer 6]

Brugse orgelmakers

DE oudste vermelding van een ‘orgelhuis’ te Brugge komt voor bij Galbert, in zijn geschiedenis van de moord op Karel de Goede, wiens tijdgenoot hij was. Hij verhaalt er hoe Wouter van Loker, om de moordenaars te ontwijken, een schuilplaats had gezocht in het ‘orgelhuis’ van de St Donaaskerk: ‘Walterus... se in organistro, scil. in domicilio quodam organorum ecclesiae occultaverat...’[(1)] Dit gebeurde op 2 Maart 1127. Was dit ‘orgelhuis’ de bergplaats van een of meer kleine, portatieve orgelinstrumenten? De geschiedenis van het orgel weet dezen tekst nog niet met voldoende zekerheid te interpreteren.

In de rekeningen van de St Donaaskerk, die bewaard zijn vanaf 1272, komt benevens de naam van *organista*, orgelist, weldra ook deze van *organifactor* en *organifex*, orgelmaker, voor. In 1411 wordt een som betaald aan ‘Roegaerd, organifactori’. Men moest last

(1) Galbert van Brugge, uitg. Pirenne, blz. 29 (Parijs, 1891).

hebben met het ongedierte dat hout en leder in het orgel kwam wegvreten en in de blaasbalgen kwam nestelen: ‘pro arsenicum et aloes pro rattis in organo...’. Dit was ten andere oudtijds een klassieke orgelkwaal.

In 1384 had Pieter van Coolkerke een orgel aan de kerk geschonken en in 1414 wordt er reeds onderscheid gemaakt in de rekeningen tussen twee orgels, een grote en een kleine: ‘fundatio missae ad sonum majorum organorum’ en ‘missa cum parvis organis’.(1) In 1431 wordt van een ander orgelmaker gesproken: ‘Magistro Alberto, organifici’, en in 1434 van twee andere: ‘Magistro Johanni, organifici, quia fecerat quoddam projectum organorum’ en ‘Conrado, organifici’.

Het project voor een nieuw orgel van meester Jan de orgelmaker wordt uitgevoerd; bij de uitbetaling in 1443 vernemen wij zijn naam: het is meester Jan de Crane. Orgelisten van Veurne en Antwerpen komen samen met Theodoricus Spierinc, de orgelist titularis, in 1448 zijn werk keuren.

Van 1471 tot 1475 wordt voor de reparatie van het orgel een jaarlijks pensioen uitgekeerd aan meester Marcus, orgelmaker. Wellicht is deze te vereenzelvigen met Marcus Sproncholf die op 2 November 1464 een contract indient voor een orgel in O.L. Vrouwkerk te Brugge en met ‘meester Maercx, de oorghelmakere’, vermeld in de rekeningen van Oudenburg.(2)

In 1479 wordt - steeds in de rekeningen van St Donaas -(3) nog de naam aangehaald van meester Guillelmus, organifex. Is deze soms niet de ‘Willermus’ de factor organorum, wiens weduwe, verblijvende te Gent, in 1487 betaald wordt voor werk uitgevoerd aan

(1) Acta van het Kapittel, 13 Febr. 1384; Planarium van St Donaas, f. 9 v. (Archief van het Bisdom Brugge)

(2) J. Gailliard. Inscriptions funéraires I, 2, Introduction XXX. - Feys-Vande Casteele, Histoire d'Oudenbourg I, bl. 654.

(3) Onze gegevens betreffende St Donaas steunen vooral op de kerkrekeningen van St Donaas, aangehaald volgens de nota's van J. Weale, n. 27 op de Stadsbibliotheek te Brugge.

het orgel van O.L. Vrouwkerk te Kortrijk? Of waren dit alle Brugse orgelmakers? Het wordt niet gezegd. Doch te dien tijde waren de familienamen de Crane en Sproncholf te Brugge verspreid en was het orgelmakersvak als ‘cleene poorters neringhe’ erkend.(1)

Anderzijds maken de stadsrekeningen nog gewag van een andere orgelmaker te Brugge: aan Walter ‘orghelmakere’ wordt in 1299 een som uitbetaald ‘pro organis in capitolio ponendis’. Grégoir haalt daarenboven nog de namen aan van Jan van Aalst (1338) en Jehan Visée (1386) als Brugse orgelmakers, doch zonder zeer overtuigende bewijzen.(2)

In het vervolg beperken wij ons tot vakmannen die zekerlijk het ambacht van orgelmaker hebben uitgeoefend en te Brugge geboren werden of er minstens een tijdlang woonden.

De eerste in de reeks is een Hollander, van Delft geboortig: ADRIAEN PIETERSSEUNE. Op 7 October 1446 verkrijgt hij het burgerrecht van Brugge ‘omme oorghelmakere te zine’.(3) Men mag dus aannemen dat hij te Brugge orgels maakte of herstelde, doch vooralsnog is er van hem ter stede geen werk gekend. In 1448 worden te Veurne in de St Niklaaskerk 34 pond grote betaald aan Adriaen Pietersseune ‘die de orgel maecte’.(4) In 1449-1450 herstelt en vergroot hij het orgel van O.L. Vrouwkerk te Antwerpen en van 1451 tot 1459 bouwt hij nieuwe orgels voor de Nieuwe en Oude kerken van Delft, zijn geboortestad. De dispositie van het instrument voor de Oude kerk is gekend. In 1467 staat hij nog te Brugge als orgelmaker bekend en in 1472 visiteert hij orgels te Rijsel en te Doornijk en wordt hij geraadpleegd voor reparaties aan het orgel van

(1) Annales Emulation, t. 20, 1868, blz. 53.
(2) E. Grégoir. Historique de la facture et des facteurs d'orgue. Antwerpen, 1865. - A. Vande Velde. De Ambachten van de Timmerlieden... bl. 142 (Gent, 1909).
(3) Indices op de Brugsche Poorterboeken, bl. 234 (Brugge, 1938).
(4) De Potter, Gesch. van Veurne, II, bl. 271-72 (Gent, 1875).

de St Pieterskerk te Leuven. Hij zou in 1480 te Delft in het Oudemannenhuis gestorven zijn.(1)

Van CLAIS ROELOF 'orghelmakere, wonende te Brugghe', zeggen de kerkrekeningen van Damme dat hij in 1479 1480 betaald werd 'van dat hy d'orghele in Onser Vrauwen kercke alhier vermaecte... die ontstelt was'. Meer schijnt er tot nog toe over hem niet gekend.(2)

Belangrijker is het Brugse orgelmakersgeslacht DE BUS of Buus. Van 1482 tot 1492, en jaarlijks vanaf 1501 tot 1511, is Joos Bus, orgelmaker te Brugge, er werkzaam aan het orgel van St Donaas. Tussen 1488 en 1517 verschijnt hij meermalen in St Jacobs te Brugge voor het onderhoud en allerhande reparaties, alsook van 1510 tot 1517 in de O.L. Vrouwkerk. In 1499 werd Joos met zijn vrouw Beatrijs ingeschreven in de Confrerie van den Drogen Boom bij de Brugse Minderbroeders op voorwaarde dat hij kosteloos het orgel van de kloosterkerk zou onderhouden.(3) In 1490 herstelt hij het orgel van Nieuwpoort. Op 30 September 1496 bestellen de kanunniken van de Kapittelkerk van Harelbeke aan Joos de Bus van Brugge een nieuw orgel; hij neemt het oude orgel over voor 10 kronen.(4) In 1503 wordt hij te Kortrijk betaald voor het herstellen en accorderen van het orgel in de St Maartenskerk. In 1515 te Veurne voor een zelfde arbeid in de St Walburga.(5) Volgens E. Van der Straeten zou Joos de Bus ook gewerkt hebben in de kapel van O.L. Vrouw hospitaal te Oudenaarde in 1506 en komt zijn naam voor in een rekening van 1517 der St Janskapel te Brugge.(6)

(1) M.A. Vente in De Schalmei II, 1947, bl. 50-52. (Figuren uit Vlaanderens Orgelhistorie. 4. Adriaen Pieterszoon uit Delft).
(2) Rekeningen van de Tresoriers. Nota's Weale n. 37.
(3) Kerkrekeningen St Jacobs. Nota's Weale n. 32. - Mededeling M.A. Vente. - Annales Emulation, t. 28, 1876, bl. 152.
(4) Meded. M.A. Vente - Kerkarchief Harelbeke. Nota's Ameloot.
(5) Th. Sevens. Sint-Maartenskerk te Kortrijk, blz. 94. - Annales Emulation, t. 16, 1862, blz. 86.
(6) Musiciens Néerlandais en Espagne, I, blz. 225. Id., en Italie blz. 270.

Van der Straeten beweert ook dat een Jan de Bus in 1498 het orgel van St Walburga visiteerde te Oudenaarde, en Dufourcq voegt hem onder den naam van Jean Louis bij Joris (Georges) Bus voor het bouwen van het nieuw orgel van Burburg in 1505.(1) Kan er misschien getwijfeld worden over het bestaan van een Jan de Bus orgelmaker, alleszins is Joris de Bus orgelmaker geweest: het is echter moeilijk in sommige documenten de namen van Joos en Joris uit malkander te houden.

Joris (of Joos?) de Bus maakte in 1505 het orgel te Burburg. Hij was werkzaam te Brugge van 1520 tot 1523 in St Jacobs, en in 1523 in de Predikherenkerk. Hier hadden vier gekende orgelisten van de stad, Jacob Honnier (O.L.V.), Cornelis van den Ryne (St Donaas en H. Bloedkapel), Jan Friseel en Karolus Reynaert (St Jacobs) zijn werk onderzocht en Joris de Bus werd verplicht er de volgende verbeteringen aan te brengen: ‘te beterne twee pijpen in den principaelen tooch vanden groote wercke, te weten effant (fa) ende gammant (sol), die te traech ancommen ende tzelve werc accorderene - te beterne, proportionnerene ende accorderene twerc inden stoel ende byzondere zomeghe vanden eersten ende tweesten groote fleyten die te flau zijn - tspielende registre vande trompetten ooc te beterne ende eeneghe trompetten te vermakene of doen vermakene by andren omme tvervolch ende proporcie van dien’.(2) In 1529-1530 wordt Joris de Bus nog betaald voor werk aan het orgel van de St Gilliskerk, doch korts daarop moet hij gestorven zijn, want op 13 November 1532 wordt te Brugge in de Frerenstrate, in het huis eer tijds bewoond door de weduwe van Mr Jooris de Bus ‘diversche halam dienende omme oorghelen te makene’ aangeslagen.(3)

(1) N. Dufourcq. Esquisse d'une histoire de l'orgue en France, blz. 129 (Parijs, 1935).
(2) Nota's Weale, n. 32. - Gilliodts, Mémoriaux I, blz. 211.
(3) La Flandre II, 1868, blz. 202. - Gilliodts, Ménestrels, n. 139.

In de St Niklaaskerk te Dixmude had meester Rembout van der Muelene van Brussel in 1555-1556 een nieuw orgel geplaatst. Om het instrument te keuren laten zich twee kerkmeesters naar de hoofstad vergezellen door Jan de Costere, alsdan orgelist in de O.L. Vrouwkerk te Brugge, en MEESTER JOOS, orgelmaker te Brugge. Van meester Joos de Bus kan hier alleszins geen sprake meer zijn. Doch Barbe de Bus een dochter van Joos, was reeds vóór 1537 gehuwd met Rogier VAN DER KEERE, orgelmaker. Deze vermaakte het orgel van Nieuwpoort in 1504-1507, en tweemaal vonden wij hem aangehaald als orgelmaker uit Roeselare: in 1510 bij de Predikheren te Gent en in 1523 in de St Walburga te Veurne. In 1547-1553 onderhoudt en herstelt echter een Joos van der Keere het orgel van Wenduine, in 1554 helpt hij het nieuw orgel van Isenbrandt Claeyssens in St Jacobs te Brugge keuren, en in 1562 zien we een Joos van der Keere, orgelmaker, te Brugge voogd worden. Blijkbaar is het van deze meester Joos dat er in 1555 te Dixmude sprake is en mag dus ook Joos van der Keere in de lijst der Brugse orgelmakers opgenomen worden.(1)

In 1540 hebben de kinderen van Joos de Bus als voogd JAN DE CLERCK, orgelmaker te Brugge. Van hem weet men dat hij in 1541 een proces had met Francisco de Franco over een orgel van 7 registers. Hij schijnt niet zeer bedrijvig of gelukkig geweest te zijn in zijn vak: hetzelfde jaar worden zijn meubelen aangeslagen in zijn woning gelegen op den Westkant van de Weidestraat.(2)

Het zal echter de familie Waeghers zijn die te Brugge nu de orgelmakerstraditie zal overnemen.

(*Slot volgt*)

P. FRANÇOIS

(1) Weale, Eglises Doyenné Dixmude, blz. 21. - Gilliodts. Ménestrels, nn. 154 en 256. - Kerkrekeningen Nieuwpoort 1504-1507. - Dufourcq a.w. blz. 217. - Vander Straeten, Musiciens Espagne, blz. 239. - Meded. M.A. Vente. - Nota's Weale, n. 32.

(2) Gilliodts, Ménestrels nn. 164, 168 en 171.

Kleine Kroniek van de Folklore
Het boek der duizend en één nacht

ONDER de oude verzamelingen volksvertelsels geniet waarschijnlijk geen ander zulk een wereldfaam en bekendheid als het 'Boek der Duizend en één Nacht'. Het bevat zoveel wonderlijke en adembenemende avonturen, zoveel geheimzinnigheid en aantrekkelijkheid, zulke oneindige verscheidenheid, dat men bezwijken moet onder de toverkracht van deze Nachtvertellingen. Met nuchter misprijzen kan niemand die Oosterse verhalen 'voor volwassenen' behandelen.

De eigenaardige benaming 'Duizend en één Nacht' schijnt voort te spruiten uit de omlijsting in dewelke de overige vertelsels zijn vastgelegd, en die omlijsting is zelf het eerste verhaal van het boek. Een Indische vorst, door de omstandigheden overtuigd van de ontrouw der vrouwen, neemt het besluit voortaan slechts één nacht met éénzelfde vrouw door te brengen en haar de volgende morgen te laten doden. Een verstandige viziersdochter, Scheherazade, begint gedurende haar énige huwelijksnacht, en hierbij geholpen door haar zuster, een boeiende vertelling. De vorst is er zodanig mee ingenomen dat hij haar 's morgens het leven laat om tijdens de volgende nacht het vervolg van het wonderverhaal te kunnen vernemen. Gedurende duizend nachten zet ze haar verhalenreeks voort, steeds afgewisseld en boeiend, en wanneer ze de vorst dan eindelijk haar list verklaart, heeft ze in zo ruime mate zijn genegenheid gewonnen, dat hij haar laat leven en zelfs tot koningin verheft.(1)

Sommige oriëntalisten meenden in die inleidende geschie-

(1) In de volksoverlevering van de Arabieren, reeds daterend uit de 14e en 15e eeuw, wordt voorgehouden dat niemand die verhalen mag lezen zonder te sterven. In verband met dit volksgeloof wordt ook over de naam bij de Arabieren het volgende aangehaald: 'Men noemt ze 1031 Nacht-vertellingen omdat het de Muzelmannen verboden is gedurende de dag hun wonderbare en dichterlijke verhalen te vertellen. Men gelooft dat de kinderen van vertellers, die dit gebod overtreden, door een onafweerbare haarziekte zouden worden aangetast.' (Chauvin IV, 9-10).

denis het levensverhaal terug te vinden van de Joodse vrouw Esther, over wie het Oud Testament ons inlicht, evenals over de deelgenoten in haar avonturen Mardocheus, Assuerus en Aman. Het is moeilijk om deze bewering volledig aan te nemen daar beide verhalen in menig opzicht van elkaar verschillen.(1)

Talrijke andere vraagstukken, o.a. omtrent het tijdstip en de plaats van het ontstaan der Nachtvertellingen, blijven nog steeds onopgelost. Het opsporen van het oorspronkelijk handschrift dat als model zou gediend hebben voor de thans nog bestaande, liep op onoverkomelijke hindernissen vast. De oudste getuigenis over de Nachtvertellingen werd in geschriften van de 10e eeuw teruggevonden; daarin wordt vermeld dat omstreeks 800 te Bagdad een Perzisch verhalenboek 'De duizend Vertelsels' in het Arabisch werd vertaald. Dit boek bevatte Indische en Perzische vertelsels onder de benaming 'Het Boek der Duizend Nachten'. Rond 1200 schijnt het in Egypte bekend geworden met bijvoegsels aangedikt, en onder de nieuwe titel: 'Het Boek van de Duizend en één Nacht'. Gedurende de 13e eeuw onderging het nog meerdere veranderingen door toevoeging van nieuwe vertelsels. Waarschijnlijk was het een verzamelaar der 14e eeuw die het boek in die vorm heeft vastgelegd die later door Galland's bewerking over heel Europa werd verspreid.

Latere vertellers en ook verzamelaars hebben het boek nog uitgebreid door toevoeging van anecdoten, vrome geschiedenissen en wonderbare reisverhalen, alle van Egyptische oorsprong, bedoeld als afwisseling in de oorspronkelijke vertelschat. Uit die langdurige groeiperiode zijn thans meerdere min of meer volledige handschriften bewaard gebleven. Zo bevatten de Duizend en één Nacht in de huidige vorm sprookjes en verhalen uit Indië, Iran, Perzië, Griekenland; andere stammen uit Arabië en een groot getal is uit Egypte afkomstig en gedurende een later tijdperk ontstaan.(2)

De 1001 Nacht zijn in Europa eerst algemeen bekend geworden door de vertaling van Antoine Galland, een Frans oriëntalist, die ze in 1704 na een reis in het Oosten te Parijs liet verschijnen. Een tiental deeltjes van zijn 'Mille et une Nuit. Contes Arabes traduits en François', zijn tijdens zijn leven, tussen 1704 en 1715, verschenen, de laatste twee wer-

(1) M.J. de Goeje, De Arabische Nachtvertellingen. De Gids 1886, IIIedl. blz. 385-413.
(2) Vgl. Fr. van der Leyen, Das Märchen [Leipzig 1925], blz. 135-142.

den posthuum in 1717 uitgegeven. Uiterst zeldzaam is die ‘édition originale’ wel geworden. Gedeeltelijke herdrukken waren seffens na de eerste uitgave noodzakelijk. Talrijke herdrukken werden in de 18e en 19e eeuw van Galland's werk bezorgd, ontelbaar zijn de elkaar snel opvolgende uitgaven.(1)

Over de waarde van Galland's werk houdt men er nochtans verschillende meningen op na. Meestal is men van oordeel dat zijn uitgave een verbetering van het origineel is, maar daartegenover stelt men zijn geringe bekendheid met de Arabieren en de andere Oosterse volken, zodat zijn vertaling de nauwkeurigheid mist in de beschrijving van hun zeden en een groot deel van de verbetering door deze onnauwkeurigheden werd bedorven. Maar in ieder geval is het Galland gelukt een vertaling te bezorgen die in de smaak van zijn tijdgenoten is gevallen en die de verspreiding van de 1001 Nacht over heel Europa mogelijk heeft gemaakt.

Ook andere merkwaardige vertalingen van de 1001 Nacht werden later uitgegeven. De volledige en letterlijke vertaling van de Engelsman Burton geniet een welbepaalde faam. Een Nederlands oriëntalist heeft ze in 1886 als volgt beoordeeld: ‘Deze privaat-uitgave was voor geleerden onnodig, voor ongeletterden kan ze zelfs schadelijk zijn, haar hoofdverdienste is misschien dat de rijkdom der Engelse bordeeltaai er in bekend wordt gemaakt.’ Men vermoedt dat het werk aan Burton een aardige stuiver heeft opgebracht. Later bezorgde Lady Burton een gezuiverde editie en na de dood van haar echtgenoot verbrandde ze een handschrift met Oosterse vertellingen voor dewelke haar nochtans te dien tijde 150.000 fr. auteursrecht werd aangeboden. Verdienstelijk werk leverden de Engelsen Lane en Payne, de Fransman Mardrus, en verschillende Duitse geleerden, onder dewelke vooral Littmann bekend is, omdat hij, benevens een vertaling, een merkwaardige verhandeling over de Nachtvertellingen heeft gepubliceerd.(2)

Ook in onze gewesten werd Galland vertaald en door de uitgevers van volksboekenreeksen op de markt gebracht. In

(1) Zie de uitgebreide en merkwaardige bibliographie over Galland's werk bij V. Chauvin, Bibliographie des ouvrages arabes... t. IV, blz. 25-81. In dit werk wordt 1001 Nacht van dl. IV tot en met dl. VII behandeld (Luik 1900-1903).

(2) Enno Littmann, 1001 Nacht in der Arabischen Literatur. Tübingen 1923. - Zijn Duitse vertaling in zes delen verscheen te Leipzig 1923-28.

Nederland geschiedde dit reeds in 1732 en de herdrukken volgden er elkaar tamelijk snel op. Bij ons dateert de oudste van 1788 te Gent door de drukker C.J. Fernand in 12 deeltjes bezorgd, naar een vertaling door een drukkersgast opgemaakt. Antwerpse drukkers en later ook Snoeck-Ducaju hebben die uitgave overgenomen. In Nederland verschenen naderhand meerdere goede vertalingen, zowel voor volwassenen als voor de jeugd, wijl Vlaanderen het met de uitgave van de volksboeken-uitgevers mocht stellen tot vóór enkele maanden... Want naar ons beste weten is het voor het eerst dat een vertaling van de 1001 Nacht in onze streken wordt uitgegeven die nu eens niet is wat vroegere kieskeurige mensen van Snoeck's uitgave geschreven hebben: '(dat ze) zowel onder opzicht van de tekst als onder dit der stoffelijke uitvoering zo uiterst gebrekkig was.'(1)

Het is een verheugend feit dat een Brugse firma het heeft aangedurfd in een bepaald weinig aanmoedigend tijdperk van boekhandel de 1001 Nacht in een sierlijke Nederlandse vertaling opnieuw uit te geven.(2) Daarvan verscheen zopas een eerste deel, hetgeen uit een bijna onmerkbare aanduiding blijkt. Men zal graag aannemen dat dergelijke verhalenbundel niet in één boekdeel kan worden samengebracht. De vertalers, Dr Jan Vercammen en C.M. Verleyen, verklaren in de inleiding hun werkwijze en komen er spontaan voor uit dat hun werk veeleer navertellen is geworden dan vertalen, en soms zelfs verdoezelen van hetgeen Galland al te duidelijk heeft afgeschilderd van de soms zeer vrije, om niet te zeggen ontuchtige Oosterse levenswijze.

Dit eerste deel bevat een achttal reeksen vertellingen. In een reeks Oosterse verhalen worden gewoonlijk meerdere op zich zelf staande vertellingen telkens opnieuw in het kader van een voorgaande ingepast. Op die wijze vangt Scheherazade haar vertelsels aan met dit van de koopman en de geest, in hetwelk dan verder de vertelsels van de grijsaard en de hinde en van een tweede grijsaard met zijn twee zwarte honden zijn verwerkt. Oorspronkelijk is er ook wel een derde grijsaard bij te pas gekomen, want de sprookjeswereld vergaat zonder het wondergetal drie, maar Galland heeft dit gedeelte niet op-

(1) Vgl. Volkskunde XIII, blz. 179.

(2) Duizend en één Nacht. Nederlandse bewerking, naar het werk van A. Galland, door Dr. Jan Vercammen en Cyriel M. Verleyen, met aquarellen en houtblokken van Luc De Jaegher. Deel I. Brugge, Unicum uitgaven 1948. XI-440 blz. (395 fr.)

genomenen het ontbreekt aldus ook in de Vlaamse bewerking. De beste verdere voorbeelden van verhaleninwerking vinden we in de reisverhalen van Sindbad de zeeman, de reeks van het bochelmannetje en deze van de drie kalenders en de vijf schone jonkvrouwen van Bagdad.

De thematische ontleding van ieder vertelsel uit de Nachtvertellingen vergt te veel plaatsruimte, en zou ook nimmer het lezen van de verhalen kunnen vervangen. Vluchtig mogen we wel aan een paar vertelselonderdelen onze aandacht wijden.

De reisverhalen van Sindbad de zeeman behoren tot die bijzondere vertelselreeksen die het meest als afzonderlijke bundels werden uitgegeven. Die reizen noemt men juweeltjes van samenstelling en men voegt er zelfs bij dat ze een in hoofdzaak juiste tekening geven van de avontuurlijke vaart op de Indische eilanden gedurende de middeleeuwen. Het zijn natuurlijk vooral geografen die naar vergelijkingspunten tussen werkelijkheid en fictie hebben gezocht. Degene die vroeger de verhalen uit de volksmond optekende was zelf geen zeevaarder. Er komen te eenvoudige vergissingen en verschrijvingen voor over plaatsen, waarover iemand die zelf de grote vaart zou hebben meegemaakt, zeker niet zou struikelen. Maar hij kon in ieder geval vertellen als de beste. Sindbad wordt er meesterlijk getypeerd: handelsgeest en waaghalzerij, angst en laattijdig berouw, durf en tegenwoordigheid van geest, en bovenal dit tikje geluk dat ieder avonturier tussen zijn reisgoed moet meedragen; dit alles is zijn deel, en alle levensgevaarlijke ondernemingen ten spijt, lukt het hem altijd zijn gestelde doel te bereiken. Die zeven reisverhalen baden in een atmosfeer van spanning en geheimzinnigheid, klinken meermaals zeer onwaarschijnlijk, alhoewel dergelijke klanken nog als de weergalm dienen beschouwd te worden van een bij de Indiërs geringe en heel primitieve kennis van de natuur en de natuurelementen, vermengd met een grenzeloos geloof aan het wonderbare en het buitennatuurlijke. Dit bewijzen ons de verhalen van het walviseiland, de beschrijving van de diamantenoogst, de wondervogel Rokh, evenals de levensgevaarlijke ontmoetingen met allerlei wonderlijke zogezegd menselijke wezens.(1)

Ongeloofbaar naast zoveel andere wonderbare dingen klinkt wel het thema van het walviseiland. Zekere dag komt een koopvaardijschip in het zicht van een zeer mooi eiland (met

(1) M.J. de Goeje, De Reizen van Sindebaad. De Gids 1889, IIIe dl, blz. 278-312.

planten begroeid, zeggen enkele teksten), de bemanning gaat aan wal wijl de kapitein aan boord blijft. Enkele matrozen leggen een vuur aan om er het eten op te koken. Al met eens zet dit eiland zich in beweging. De kapitein weet ongeveer tijdig iedereen aan boord te brengen en men bemerkt dat het eiland eigenlijk een zeer grote vis is, een walvis, die weldra onderduikt om het vuur van zijn rug te spoelen...![1]

Eigenaardig is het wel dat de Ierse zeereiziger St. Brandaan en zijn gezellen ongeveer hetzelfde avontuur overkomt.[2] Sindbads verhaal zou eigenlijk steunen op de getuigenissen van zeekapiteins die hetzelfde over reusachtige zeeschildpadden hadden medegedeeld.

Er zijn ook in de 1001 Nacht vertellingen die in weinig gewijzigde vorm in de volksvertelselschat van verschillende volken van Europa kunnen worden aangetroffen. Het verhaal van de kleine bultenaar is onder deze wel een der meest verspreide, we treffen het o.a. aan in de bundel Oude Westvlaamse Volksvertellingen van A.J. Witteryck als ‘De dronkaard en de speleman’. Dit zou ons kunnen bewijzen - indien bewijzen nog noodzakelijk is - dat het volksvertelsel een zeer subtiel iets is, met hetwelk men niet heel gemakkelijk omspringt bij het opbouwen van verspreidingstheoriën. Welke weg die vertelsels hebben afgelegd vooraleer alhier van het ene land naar het andere over te waaien, zal uiterst moeilijk te bepalen zijn.

De Brugse Unicum-uitgave van de 1001 Nacht is sierlijk geïllustreerd door Luc de Jaegher, leraar aan de Academie te Brugge. Aquarellen, lettrines en sluitstukken zijn sober uitgevoerd en getuigen van een merkwaardige vakkennis en verbeeldingskracht.

Volgende delen, - want bij dit ene zal men het denkelijk niet laten, - zullen door de liefhebbers van Oosterse ‘grotemensensprookjes’ met evenveel genoegen als dit eerste worden gelezen.

H. STALPAERT

(1) Uitgebreid vergelijkend onderzoek over dit vertelselthema bij: J. Runeberg, Le Conte de I'lle poisson. Mémoires de la Soc. Néophilologique à Helsingfors III (1902), blz. 343-396.

(2) Vgl. Dr. A.T.W. Bellemans, De Reis van Sente Brandane. (Antwerpen 1942), blz. 28: Avontuur op een drijvend eiland.

De molen van Poelvoorde en zijn zeven gematen
(Slot van bl. 118)

ONZE Poelvoordemolen stond daar nu geheel en gansch alleene, maar hij hield koppig stand, en Baaske stond hem trouw ter zijde, bij dage en nachte, bij tije en bij ontije.

‘Baas! dat slaapt lijk de muizen in het meel’ zegt Cyriel, zijn gespraakzame gebuur. ‘Hoe dikwijls en zijn wij niet wakker geschoten, als er onweder overkwam... en iederen keer hoorden we Baaske al bezig aan 't draaien en 't disselen, om zijnen molen uit de vlage te steken... Hij was telkens de storm voren. In twee, drie wippen zat hij op den wal. Hij was op 't appèl, zijt er zeker van!’.

‘Ha, neen ik! zegt Baaske, 'k en hebbe hem nooit gemist mijne meulen, in al die jaren, dat mag ik zeggen.’ Maar in 1914 en scheelde het maar weinig, of de molen moest Baaske missen, en dat had al zoo erg geweest.

De Duitschers waren hier den Woensdagvoormiddag 14 October 1914 binnengevallen, van Tieltwaarts komende. Aan den Verrekijker was er nog wat haperinge geweest: geratel van machinegeweren en 'n halve schermutseling met Belgische soldaten, en 't zat tewege leelijk scheef voor de gemeente. 't Fameuze ‘Man hat geschossen!’ hing in de lucht. Met kloeken moed trokken de burgemeester Baron van der Bruggen en de kommissaris Fraeyman de Duitsche troepen tegen: met kloeken moed, ja zeker, want twee derden der plaatsenaren waren reeds op de vlucht geslegen, have en goed in den brand latend, en de grootste mondhelden liepen het zeerst!

Aan de melkerij vielen ze op nen majoor, ne woestaard van ne vent, die al maar door stond te tieren en

te brieschen van ‘die Zivilisten haben geschossen!’ - en maar geen redens en wilde verstaan. Zij hadden zij trouwens geen Belgische soldaten gezien noch gespeurd. En het einde van zijn lied luidde: ‘die zwei Kerle’ moesten als gijzelaars mee.

Dwars door het uitgestorven dorp, tot op Scheewege, werden ze meegedreven. Hier kon de kommissaris gelukkiglijk een officier ‘die er nogal ne mensch uitzag’ aan het verstand brengen, dat de burgers absoluut niet geschoten hadden, want dat op bevel van den burgemeester alle geweren en revolvers waren binnen geleverd, en de geheele stapel op het gemeentehuis, in een kamer, opgesloten lag en te ziene was. Dat sloeg lijk in! - ‘Zurücktreten!’ - Palabers weerom met dien zot van nen majoor, maar die officier daar gaf het niet op, en op 't einde van het spel mocht hij mee naar 't gemeentehuis, bevond dat die twee mannen de waarheid hadden verteld en liet ze weer vrij... Of onze twee gijzelaars herademden!!...

Op den Beer intusschen en hadden zij nog geen Duitschers gezien, en 't leven ging er zijn gewone gang. Maar 's Zaterdagsmorgens kwamen er almeteens geheele bressen afgezakt langs de kalsijde van den Hekke. Baaske was neerstig aan 't malen, nievers op peinzende, tot hij opeens die vlote soldaten in de gaten kreeg, verschoot en zijn molen stille lei. Hij en koste niet slechter doen, maar op zulke keeren wie peist er daarop! Een bende schuwe kerels, met de bajonnet op het geweer, kwam den molen opgestormd en ‘der verdammte Müller’ moest ‘mit’. Hij had de vijanden signalen gegeven, peis ne keer! En Baaske, lijk hij op zijn molen stond, vol stof en meel, werd tusschen de soldaten voortgedreven... D'er was daar geen klappen aan. Ze luisterden alleens niet. ‘Schweigen’ moest hij en ‘marschieren’.

‘Tot over den Hille hebben ze mij meegedaan, en 't is dank aan entwie die er niemand beter kent dan gij, vertelt Baaske, dat ik nog uit hun klauwen geraakt ben. God weet wat ze met mij gingen doen in die

razernij van de eerste dagen. 'k Heb er uw vader altijd vooren geern gezien, ge moogt dat weten!' En hij keek mij, vol genegenheid, aan met zijn grijze oogen.

Dien keer als hij dat vertelde, was Baaske serieus, maar hij kan ook geestig zijn, ge moogt het gelooven. Pee-de-garde wist daarvan mee te spreken. Iedereen weet, dat van overouds - verdiend of onverdiend - bakkers en molenaars, bij ons volk, precies in geen geur van heiligheid en staan, en we kennen allen de parabel van die hespe die voor dat volk in den hemel hangt, maar waarvan dat d'eerste schelle nog altijd moet gesneden worden!

'O! de bakkers', zei pastoor Canepeel in zijnen tijd, ''k en zou van de bakkers geen kwaad willen zeggen, nog voor mijn oogpitten niet!' zei-t-hij, ''k ben trouwens zelve van bakkersvolk, maar... de menschen die 'n oventje hebben, zou ik toch aanraden van maar zelve te bakken!...'

'En de meulenaars' zei Pee-de-garde, die ook niet liever deed dan wat rippen en stekken... 'de meulenaars zijn van geen haar beter', zei-t-hij, waar dat Baaske Baele bij zat. ''k Heb altijd voor waar hooren vertellen, dat er nog nooit geeneen van die soorte in den hemel gerocht en is.' Maar Baaske, rap lijk de weerlicht: ''t Doet, Petrus, zei Baaske - éénen! Mijn vader wist dat goed, maar, zei-t-hij der altijd bij, - van als ze 't geware wierden, zochten ze geheel den hemel af achter ne garde, om die meulenare daar buiten te wuppen, maar... van die soorte en was er geen één, in geheel den hemel te vinden!'.

Of er gelachen wierd, en Pee loeg nog het smakelijks van al!

Als nu de tweede wereldoorlog kwam, en viel er geen signalengevaar meer te vreezen, de molen stond reeds twee jaar stil en werkloos.

Hij heeft geheel dezen oorlog rustig over zijn grijzen kop laten heengaan... Wilde hij misschien ook nog zien hoe dat spel ging afloopen? En 'n paar jaar later zakte hij ineen, zonder veel misbaar, als een oude in

den dienst vergrijsde dienaar, die stil en stiptelijk zijn plicht gekweten heeft, en rusten gaat na volbrachte taak.

Van onze acht schoone Wingensche windmolens, schiet er nu geen enkele meer over.

Allen, de een vroeger, de ander later, - onze Poelvoordemolen het laatst van allemaal! - hebben ze moeten duimken leggen voor de moderne molentechniek, met stoom en electriciteit.

Maar niet alleen die heerlijke windmolens verdwijnen, ons traditie-getrouw schoon molenaarsvolk verdwijnt met hen mee. Die molenaarsfamilies: Derynckx, Vercouters, Craeymeerschen, Velden, Baeles, Rommels, Goethalsen... en zooveel anderen... waarvan de stamboom soms vele geslachten ver in de molenstake gesneden was.

Die molenmakers, de wereld door gekend en vermaard, als de meesters en de bazen in het vak; De Peel's van Gistel; de Coussee's van Ichtegem, de D'Haeze's van Aarsele, de Lievens van Zwevezele.

Wat waren die mannen trotsch op hun ambacht en op hun kunde: ze kapten in de balken van de molens die ze bouwden:

> ‘Van de Coots ben ick gemaeckt
> Vreeset - dat ghy niet in mine clauwen geraeckt!’

En naar de wijze onzer beroemde klokkegieters, deden ze hun molen een tale voeren die luid getuigde voor hun stouten durf:

> ‘Als God mij bewaert van storme,
> dondere, blicksem, waeter en vier,
> bin hondert jaar sta ick nog hier!’

Zelfs den molenaar spelden ze de lesse:

> ‘Molenaar, dit is mijn vermaan
> Let op de lichte en let op 't graan.’

Ha, dat waren nog kerels van 't echte ras, die molenbouwers en al dat molenaarsvolk, en een woordenschat bezaten ze, waar wij niet meer aankunnen.

Geen stukje was er aan heel hun molen, aan staanof aan draaiende werk, dat geen eigen schoone Vlaamsche name droeg: steegere, pestel, steenbalke, kruisplaten, vange, pinnesteen, bonkelaar, pinkels en kor-

deelen, kam en klauwwielen, en nog zoovele andere...

Wat zijn wij, Vlamingen van onze eeuw, taalarme menschen geworden, wij die om de eenvoudigste onderdeden van ons rijwiel aan te duiden, beroep moeten doen op een vreemde taal.

Den avond voor ze hem voor altijd van hier gingen weghalen, ben ik hem, onzen Poelvoordemolen, nogeens weest groeten. 'k Ben er nog eens rondgewandeld, rond zijn stoffelijk overschot en ‘hij’ lag er schoon, geloof me, onze oude dappere held! Ringrondom in den bloeienden brem, lijk in een kroone van goud; de zoete geur van de hagedoorn doorbalsemde de lucht, en de zon, die heel den dag gepronkt had, kwam nu almeteens door de wolken kijken, en overgoot den heelen molenwal met haar warm gouden licht.

Waarachtig, 't was alsof heel de natuur nog eens samenspande om de uitvaart van haar ouden vriend met een laatsten luister te omringen.

Doch iets ontbrak, docht me, aan die apotheose: Een forsche klaroenblazer, in middeleeuwsche dracht, had er nu op de wal moeten verschijnen, om in naam van de aloude heerlijkheid van Poelvoorde, en in naam van alle levende en overledene Wingenaren, aan dezen laatsten onzer windmolens, plechtig en waardig, het laatste eeresaluut te brengen!

Toen ik vertrok was de zon verdwenen en meteen alle glans gedoofd; en opschouwend naar den ontkleeden en ontsierden wal, dacht ik, met weemoed, aan dat schoone gedichtje van Jan van Droogenbroeck, dat mijn moeder zaliger mij nog geleerd had, toen ik nog een kleine jongen was, en in 't naarhuisrijden kwam het mij weer te binnen, woord voor woord:

> Daar staat hij
> met zijn grijze kap,
> zijn langen steert,
> zijnen steilen trap,
> en vier roode wieken
> die hoog in de lucht
> zwieren en zwaaien in volle vlucht...

Wij, zoo dacht ik, wisten nog waar gewezen toen we dat gedichtje opzegden: toen stonden ze er nog met vijven sterk, onze Wingensche windmolens, maar 'k vroeg me af waar onze huidige schooljeugd wel wijzen zal, als de meester hun nu dat gedichtje aanleert?

J.F. Wingene.

P.S. - In het begin van onze bijdrage, gissend naar het geboortejaar van dezen Poelvoordemolen, schreven we ‘dat we om verschillende redens dierven besluiten dat het geboortejaar van dezen molen in het midden der XVIe eeuw moest liggen. Welnu, na de afbraak trok een eigenaardig inschrift op den pinnesteen de aandacht van Baaske Baele, en weet je wat er op stond: MDL, dat is 1550. - Ge ziet dat we nog zoodanig ver niet van de waarheid waren!

De Blankenbergse vissers in 1803

IN een verslag over de Blankenbergse visserij, opgemaakt op aanvraag van de prefect in germinal XI (Maart 1803), door de Blankenbergse reder C. Toomkins, lezen we dat de Blankenbergse vis vervoerd werd naar de markten van Brugge, Torhout, Roeselare, Ieper, Poperinge, Meenen, Kortrijk, Eekloo, Gent, Aalst, Oudenaarde, Dendermonde, Doornik, Mons en Brussel. Soms ook naar Leuven, Mechelen en Antwerpen.

Twee tot driemaal per week werden er grote verzendingen gedaan naar de markten van Rijsel, Douai, Cambrai, Valenciennes en Arras.

Vóór 1790 werd er regelmatig verse vis gestuurd naar Parijs en enkele grote abdijen uit het omliggende. Naar het koninklijk hof te Parijs werden tarbot, griet, grote tongen, steur, kabeljauw, verse zalm, kreeften, krabben en Engelse oesters gezonden. De reder zelf had, in één enkel jaar, voor 44.000 frank vis geleverd aan het Franse hof.

Van Juli 1794 tot April 1795 was er geen visvangst geweest. ‘Le comte de Moïra’, opperbevelhebber van de Engelse vloot, had de stad Blankenberge verplicht al haar vissersloepen in veiligheid te brengen voor de Franse invallers, en ze naar Vlissingen te zenden. In geval van weigering zou de Engelse vloot Blankenberge in brand schieten. Acht dagen voor de komst der Republikeinen werden 78 sloepen naar Vlissingen overgebracht. De helft ervan is verloren gegaan, de overige werden door de Zeeuwen geplunderd. Later kon de Franse republiek er 38 doen teruggeven. Ze waren allen in zeer slechten staat. Het aantal was nu tot 58 aangegroeid, niettegenstaande er vóór drie jaar acht op zee werden gekaapt door de Engelsen.

Over de Blankenbergse vissers wist onze reder nog te vertellen dat ze zeer gelovig waren en veel hielden van bedevaarten en processiën. Na het concordaat, in 1802, waren ze de eerste om de pastoor en de onderpastoor van Blankenberge stoffelijk te steunen. Ze waren bedeesd tegenover vreemden en kenden niets buiten hun vak. Hun kledij bestond uit een lange brede broek, purperen of rode wollen kousen die tot boven de knieën kwamen. In de zomer droegen ze een vest uit Perzisch weefsel met rode bloemen; bij de rijkste was dit vest bezet met massieve zilveren knopen. In de winter was het vest uit blauw laken, erboven droegen ze nog een korte blauwe frak. Op het hoofd droegen ze grote ronde hoeden. Hun vrouwen waren gekleed zoals op de buiten, maar ze droegen rode kousen. Over hun persoon en over hun huizen waren ze zeer zindelijk. Hun gewone drank was brandewijn. Ze huwden rond 26-27 jaar, na een verloving van tien jaren waarop nooit iets te zeggen viel. Ze hadden een talrijk kroost, kwamen goed overeen met hun vrouwen en hielden veel van hun kinderen. Ze steunden ook hun bejaarde ouders. Het sparen was hun echter onbekend. Slechts weinigen waren eigenaar van hun huis.

Te Blankenberge waren er een 300 vissers, achttien tot twintig reders, een veertig vishandelaars en een

twintigtal visleurders (chasse-marées). Voor het bewaken van de schepen 's nachts, waren er een zestig kleine jongens die dienst deden als nachtwachters (pernoctateurs).

Een Brugs reder, J. Goethals, liet weten dat de verkoopprijs van de beste vis zeer gedaald was sedert 1789, uit oorzaak van ‘les changemens dans les pratiques religieuses et la décadence de la richesse du clergé’.

J.D.S.

Rijksarchief te Brugge. Modern Archief, 2/9502[1].

Van 'n boer die 'n spiegel vond!

WEET ge hoe de spiegel ontdekt werd?

Luistert! ik heb het vernomen van een oud, oud paterke, die er voorzeker niet om zou liegen!

Over vele, vele jaren was er 'n boer bezig met zijn land te beploegen, en al ploegend komt daar al met eens een stukje glas boven, dat glinsterde in de zon.

Het blonk en het glinsterde zodanig dat de boer zijn paard stil hield om het ding op te rapen.

Maar nauwelijks had hij het bekeken, of ‘Wel, wel, wel, riep hij, wie had er dat gepeinsd: 't portret van m'n vader!!!’

Hij stak het op zak en ploegde voort, maar hij peinsde gestadig op z'n vondst en op z'n vader.

Ja, dat zou hij bewaren, hij zou er met geen mens over spreken, late varen van het aan iemand te tonen!

Na z'n werk stalde hij z'n paarden, en ging zijn stukje glas wegbergen in de schuur. Daar zou het niemand vinden!

Alle dagen ging hij kijken naar ‘z'n vaders portret’ en hij kon daar 'n hele wijle mee bezig zijn.

Jamaar, de vrouwen zijn gekend als kurieuzeneuzen, en den boer z'n wijf was er ook ene! En onder ons gezeid, ze was nog 'n beetje jaloers erbij!

Z'had algauw in de gaten dat er iets haperde bij haren boer, maar ze kon in de verste verte niet raden wat er op til was, en wat hij daar alle dagen verloren had in de schuur, en daar een hele wijl ging vertoeven.

Z'had al geprobeerd haren vent uit t'horen, en van verre ne keer op d'hage geslegen, maar de boer loste niet, hij zweeg lijk vermoord!

'Wacht, zei ze, 'k ga het op 'n ander manier proberen, ik ga hem afloeren, 'k moete absoluut weten wat er daar gaande is in de schuur en wat hij daar alle godse dagen gaat doen!

Zo gezeid, zo gedaan. Z'hield heuren boer in 't oog, en van zodra het roket van de schuur toe viel, trok z'er op af, op heur barvoete... om geen geruchte te maken!

Ze liep rond de schuur, tot dat ze door de spleten van de berdels heuren vent zag zitten. Hij zat daar op z'n hurk, met entwat in z'n handen waarop hij sterrelinge zat te kijken, lijk 'n pater zit te mediteren met en doodshoofd in z'n handen...

Na 'n wijle vaagde hij 'n traan uit z'n ogen en stak het glazetje weigerlijk weg, tussen d'hanebalken van de schuur.

De nieuwsgierigheid der boerin steeg ten top,... z'had nu genoeg gezien voor de moment! Ze trok er van door, en ging konsuis aan 't werk, als naar geweunte!

De boer was intussen buiten gekomen, haalde z'n peerden uit en reed naar 't land.

Jamaar, hij en was nog maar een boogscheute verre, of de boerin trok de schuur in, op zoek naar het wondere ding waarop heure vent alle dagen ging kijken.

Ze klom op den tas en na lang en vele zoeken vond ze het stukje glas, maar... z'had er pas op gekeken, of: ''k Heb het verdorie nog gepeinsd, zei ze, dat er vrouwvolk mee gemoeid was! Wacht maar tot m'n vent thuiskomt!!!'

Uit Werken.

B.S.

Mengelmaren

Brugse Kinderliedjes op Vlaamse golflengte

In het kinderuurtje van Donderdag 22 Juli a.s. te 5 uur zal de Vlaamse zender (NIR, Brussel) een keus van Brugse kinderliedjes uitzenden.

Onder de leiding van onze medewerkster Mej. M. Cafmeyer van St Kruis hebben, op Maandag 7 Juni l.l., de kinderen van de School der Dochters van Liefde (Potterierei) een helen namiddag op hun speelplaats gezongen en gespeeld, terwijl de micro van de NIR in hun midden aanwezig was. Een twaalftal reeksen liedjes werden opgenomen; elke reeks (van plm. 15 minuten) groepeert liedjes van denzelfden aard b.v.: Sint-Maartens en Sint-Niklaasliedjes, Kerstliedjes, Aftelrijmkes, Rondedansen, Touwliedjes.

Later, tijdens een folklore-uitzending, zullen de opgenomen reeksen waarschijnlijk volledig uitgezonden worden. De uitzending van 22 Juli zal een proeve en voorsmaak daarvan geven.

B.

Uitgaven van den Gidsenbond, Brugge

De wakkere Gidsenbond publiceerde een vierde uitgave van 'BRUGGE KUNSTSTAD': dit helder en keurig boekje is een uitstekend vade mecum voor den bezoeker van Brugge's kunstschatten. En geen Bruggeling die belang stelt in zijn geliefde stad, zal deze nieuwe verbeterde en vermeerderde uitgave van dezen uitstekenden gids willen missen. Met een groot stadsplan en alphabetische lijst der straatnamen. (96 blz. = Fr. 25).

Dezelfde Gidsenbond bezorgde de uitgave van een voortreffelijke historisch-geographische schets: *Het Vlaamse Polderland en de Kust* door onzen medewerker Dr. J. De Smet. Een beknopt degelijk overzicht van de vorming van onze kustvlakte, de wateringen, de havens in hun ontstaan en ontwikkeling. (24 blz. = Fr. 15).

Een duivelslegende in vertaling

De fijngeestige pastoor D. van Assesse, - nadien kanunnik van het kapittel te Namen - heeft op de wand van het privaat aldaar de volgende verzen nagelaten:

Un jour le diable ayant trouvé
Saint Pacôme sur un privé
Qui disait tout bas ses matines:
‘Voici, lui dit-il, un sale lieu!
Ne crains-tu pas d'offenser Dieu
En le priant sur des latrines!’
Lors le bon Saint lui repart:
‘Que cela ne te mette en peine:
Ce qui monte en haut Dieu le prenne,
Ce qui tombe en bas est ta part!’

In 't Dietse overgezet:

De duivel vond eens Sint Pacoom
Op het gemak waar deze vroom
Z'en metten zat te lezen.
‘Dat's wel, zei hij, een vies locaal,
Ge kunt daarvan 't proces-verbaal
Op 't boekje van Sint Pieter vrezen!’
Maar d'Heilge die nog even steunt,
Steld' hem gerust en gaf bescheid:
‘Wat opwaarts stijgt is God gewijd,
En wat er valt dat's u gejeund!’

J.d.M.

Van trouwen met een doopkind

'k Lees in de zeer belangwekkende bijdrage van M. Cafmeyer ‘Van de wieg tot het graf’, hierboven blz. 102-103:

‘De boeren kwamen met de sieze gereden en 't vertelseltje van de jonge boer die het land beploegde is algemeen bekend in het ronde: van uit de verte wenste hij zijn kameraad proficiat en riep al lachend: ‘'k Zal wachten van trouwen totdat ze groot is:

De boer achter de ploeg,
de vrouw over de voent:
dat is nog tijd genoeg!’

- M. Cafmeyer schijnt te willen zeggen dat het hier gaat om een schoone legende, die voorviel in 't jaar blok. Nochtans, 'k herinner mij goed dat, toen 'k als seminarist in de jaren '33-'35 's Zondags naar het patronaat ging te Koolkerke, E.H. Van Kerschaver - nog steeds pastoor aldaar - mij meer dan eens verteld heeft wat er in den tijd gebeurd was met zijn grootvader. Hij was op zekeren dag, als 17-jarige boerenjongen uit 't Brugsche, op 't land aan 't werken, toen een stoet te naargange kwam, die kerkewaarts trok. ‘Wie gaan ze nu kersten doen?’, vroeg de jongen. De namen van de ouders en van

't kind werden genoemd. ‘Goed, wacht maar: 'k ga d'r mee trouwen.’ En werkelijk, 't gebeurde.

Staat, hetgeen M. Cafmeyer vertelt, in betrekktng met dat werkelijk gebeurd feit? 't Ware 't onderzoeken weerd! En waar komen die rijmreken vandaan?

L.D.V.

Met top en deel

Iets vertellen *met top en deel* ttz. met kanten en abouten, van naalde tot draad, van sluize tot schroo. Geh. te Krombeke.

Deureleek

Mijnheer de pastor was op ronde bij zijn boeren, en zooals dat gaat, vroeg de boerin, die juist koffie aan 't malen was, of mijnheer de pastor geen tas koffie wilde profiteeren. ‘Ge zijt wel bedankt’, zei de pastor, en de boerin, in de meening dat het daarmee al gezegd was, goot water in de kan tot boven toe.

‘Ba’, zei de pastor eer hij wegging, ‘een tasse warme koffie zou mij toch geen kwaad doen.’

‘Zet je dan maar bij, mijnheere’, zei de boerin, ‘'k ga je geven wat da'k hebbe: maar 't en is maar *deureleek* meer’. (Uitspraak: deurelik). Geh. te Krombeke.

Brinzen

- ‘Marie, is Madeleine thuis?’
- ‘Ja's, mijnheere pastor, maar z'is zjuuste gaan brinzen’.
- ‘Gaan brinzen, Marie, wat is dat??’
- ‘Ewel, z'isègoan waar dat de keunink te voete gaat!’
- ‘Ha, zjuuste! Nu, dat zijn elk zijn zaken!’ En Mijnheer de pastor, die è beetje bleef wachten, mediteerde ‘è lietje’ over den rijkdom van dat schoon woord, dat de reuke in hem draagt van de goe, Vlaamsche eerde. Geh. te Poperinge.

Aan iets op iemand tinnen

Beteekent: iemand uithooren, om het fijne van een zaak te weten te komen. ‘Hij kwam achteraf *tinnen aan mij*, maar 'k liet hem zoo wijs als hij was’. Geh. te Krombeke.

L.D.V.

[Nummer 7-8]

Belle

MEN schreef 1808 of daaromtrent, en 't was den tijd dat veel jongelingen zich verdoken hielden om aan de conscriptie van Napoleon te ontkomen.

Mijn overgrootmoeder, Godelieve Willaert, was rond de twintig en woonde bij haar ouders op de hofstede de Leemwal te Edewalle nabij de bosschen. Het was er altijd eenzaam en stil.

Godelieve was zeer spijtig dat ze de Zondagnamiddagen na de vespers thuis moest blijven. Ze had zoo geerne een passende gezellin gevonden om samen mee te gaan wandelen, om te kunnen wat klappen en hertelijk lachen, want de tijden waren triestig genoeg.

En zie! weldra zag ze haar verlangen in vervulling gaan.

Op een kleine doening van het gebuurte was er een nieuwe maarte aangekomen. Precies hetgeen de oude sukkels van menschen die daar woonden van doen hadden: een gezonde en sterke jonge dochter

die niet verlegen was met het werk. Zij droeg den welluidenden naam Isabella of Belle kortweg.

Haar meesters hadden er plezier in dat ze zoo neerstig was en Godelieve maakte er al spoedig kennis mede, vooral omdeswille van de Zondagwandelingskes.

Weg de verveling van vroeger! Belle was waarlijk spraakzaam, boeiend in haar vertellen en in heel haar doening. Soms verbaasde ze Godelieve door haar uitbundigheid, ja door buitengewone boertigheid. Belle bleef daarbij altijd eerzaam in haar conversatie en Godelieve was er zeer door gesticht.

Het was sommigen al opgevallen dat Belle sterk was als een peerd. Zij was bijzonder kloek in 't voeren van den kortewagen. Men mocht er op laden al wat men wilde, en met de zwaarste zakken speelde ze als met hooibondels.

Op zekeren keer zei de boever van de Leemwal; - ‘Belle is een mannemensch’, zei hij...

Hij had beter gezwegen. Was het daardoor gekomen, of was er algemeen bevel gegeven aan den speurdienst? In elk geval, toen Belle op zekeren voornoene met een zwaargeladen kortewagen gemalen tarwe van den Veldemeulen kwam en hem gezwind voortstak door de mullige eerdestrate, verschenen daar van bachten de boomen twee gendarmen te peerde. Wie zou er niet verschieten?

Belle was een oogenblikske in verwarring, maar zette toen haar kortewagen neer en ging op de tramen zitten. Ze haalde haar rooden zakdoek boven, vaagde haar zweet af, jammerde en zuchtte.

De gendarmen reden statig en norsch rond Belle en de kortewagen. Ze rolden hun oogen en keken lijk de tijgers naar hun prooi.

- Ja, als je 't maar wist, zei Belle, hoe lastig het is voor een vrouwmensch bij de kleine boertjes! Voor mijn paart ik ware nog liever gendarme!

De gendarmen moesten lachen. Ze vonden Belle een aardig vrouwmensch die de waarheid zei. Ja inderdaad, zij waren zij liever gendarme! En preutsch lijk piet

en welgezind deden ze hun peerdjes trippelen en trappelen en maakten demi-tour recht naar Winendale.

Maar het waren niet alleen de mannen van de wet die wantrouwig waren. Zooals gezeid, de boever en het volk van 't hof aanzagen Belle al meer en meer voor een verstekeling. Zelfs Pieter-Joseph Willaert en Isabella Van Thuyne, Godelieve's ouders, begonnen dat te peinzen.

Alleen Godelieve wilde het al geen kanten gelooven.

- Meiske, zei de boever haar, als we rond den heerd zitten en ik smijt U een appel, hoe vangt gij hem?

- In mijn schorte, zei Godelieve.

- Goed, zei de boever, zoo zult gij doen, maar ik? hoe zal ik hem vangen?

- Met uw handen, zei Godelieve.

- Goed, zei de boever. Als Belle komt, hij zal ook appels vangen met zijn handen!

En Belle kwam en zat mede in den kring rond den heerd. Elk was vriendelijk met haar. De boever zat aan den overkant. Opeens:

- Belle, opgepast! riep hij en hij toonde haar een bleuzenden appel, een voor u, meiske, pak aan!

Iedereen keek gespannen. De appel vertrok prachtig geworpen en beschreef een sierlijken boog.

- Danke! riep Belle en ze vong hem gezwind en gepast... in haar schorte.

Godelieve schaterlachte. De boever en de anderen keken verstorven en lachten groene. Maar Belle beet in den appel tot aan haar ooren. Godelieve was zeer blij dat Belle geen jongen was, anders ware het gedaan geweest met die wandelingskes.

Maar in 1813 was er opeens iets aan de hand. Napoleon was verslagen. Hij had geen soldaten meer noodig. Het land kwam vrij. Belle had nog onlangs een schoon stuk kleerstoffe gekocht aan een rondleurder en was daarmee naar een kleermaakster gegaan. Maar nu ging zij het weerhalen en droeg het naar den kleermaker van Kortemark. Zal ik maar zeggen en wel te verstaan: 't was om er een schoone manskostuime van te laten maken.

Want Isabella, wiens jongensnaam ik jammer nooit

gehoord heb, was goed en wel een gezonde conscrit die de keizer, de gendarmen en elkendeen te slim was geweest.

- Ik heb het altijd gepeisd, zei de boever.

Wie het aardigst keek van al was Godelieve Willaert, Belle's beste vriendin. Ze heeft het later verteld, meer dan eens, aan haar kinderen en kleinkinderen. En moeder zaliger heeft het mij verteld.

K.S.

Van de wieg tot het graf
I. Er is een kindetje geboren...
(Vervolg van blz. 106)

DE minne bezorgde de moeder, het kind en soms het heele huishouden tot na de kerkgang; was de ongelukkige moeder in het kinderbed gestorven, dan moest men het kindje met de ‘panne kweken’. Rijke mensen in stad, die er niet aan hielden hun kindje zelf te voeden, hadden een ‘zuigminne’ - dikwijls een ongehuwde moeder - gehuurd. Zij moest geen slag werken en werd goed gekweekt; bij zonnig weer ging ze langs de vesting wandelen: witte muts met lange loshangende strikken op de rug en een witte schorte met vollangs (volants) en kanten.

Aan de kraamvrouw gaven ze krakelinge met ‘zelap’ in gebakken, om de stoelgang te bevorderen. Na de derden dag kreeg ze bezoek; ze gaven zoetekoek, chokolade, een kwijlebabbetje of mutsje ten geschenke; de minne geraakte zo aan wat drinkgeld. Bij behoeftigen bracht de boerin, uit 't gebuurte, een oude hen om bouillon te trekken; andere gaven wat eieren ten beste.

Het kindje werd beboft en vergeleken: ‘'t Heeft een hele trek van zijn vader’, of: ‘'t Is heel zijn moeder’; waarop moeder antwoordt: ‘Schoon kind dat aan zijn moeder gelijkt’.

Als de moeder haar hoofd buiten steekt, is het om haar KERKGANG te doen; anders zou heel het dorp haar

gebrandmerkt hebben en ze reschierde van betoverd te worden. Bij velen geschiedt deze plechtigheid met een ‘kerkgangmesse’ ter ere van O.L. Vrouw. Vergezeld van de minne - of haar eigen moeder - blijft de moeder daar langs achter aan de doopvont zitten, totdat mijnheer pastoor ze komt inhalen. Als ze gekerkgangd was, kuste de vrouw de altaartafel en dokte een dubbele frank onder de dwale; de koster wenste haar proficiat. Te Beernem, als de kinders van de lering de pastoor zagen afkomen met wijwaterkwispel en kaars, zeiden ze ongeduldig: ‘'t Is weeral een *Mariasemper*! Dit waren de laatste woorden die zij opvingen als de kerkgang gedaan was: ‘Pax, et benedictio... et maneat semper’.

Die ver wonen, gaan bij een kennis koffie drinken op de plaats. Al de Malenaars werden ten kerkgang gevoerd met de trein(g)karre van Pier Salens en Ko zijn muil; bij 't naar huis keren kende Ko al zijn halten van buiten: eerst naar de Vos bij de Vossesteert, dat was de eerste statie, en zo werden verder alle kennissen bezocht.

In de stad waren ze heel de dag op toer: na de kerkgang gingen ze naar het hospitaal om 't kind te laten inschrijven voor de H. Appelonia voor de tanden en de ‘deksessens’ (H. Cornelius); vandaar trokken ze naar de ‘Dikschalsen’ voor 't schapulier; en nu nog naar O.L. Vrouw van de Potterie om te bedanken. 's Achternoens was er koffiebal bij peter, meter of andere verwanten.

Kleine kinders zijn onderhevig aan allerlei ZIEKTEN, die vroeger meestal gemeesterd werden met keukenremedies. Van de eerste dag af zorgde de minne voor ongezouten boter, want 't boorlingske moest negen achtereenvolgende dagen ingesmeerd worden om klaar te komen. Als ze de ‘vessche’ - slijm en vellen in 't mondje - hadden, moest ge met een zuiver slunsje, in missewijn gedopt, voorzichtig het mondje uitwassen. Om het zeer in de buik te stillen werd de fokke of

het tuitje in sirope van zuur gedopt. Voor de ‘diksessens’ of de ‘konfutsels’ (convulsies) gingen ze dienen naar St. Cornelis te Aalter, te Lapscheure, te Zuienkerke, volgens dat zo'n bedevaartsoord het dichtst gelegen was. Voor de hersenziekte en 't zeer in 't hoofd in het algemeen, lieten ze zich inschrijven in het hospitaal van St. Jan te Brugge; de Stalhillenaars gaan niet verder dan hun eigen kerk, omdat St. Jan er de patroonheilige is. In September, met Varsenarekermis, komen de bedevaarders dienen naar ‘Mericius’ (H. Mauritius) voor 't hoofd. Voor de distel in het hoofd gaan ze naar St. Joris-ten-Distel; ze gingen vroeger ook nog naar Damme, naar 't kruise.

Voor de brand op 't lijf en de nagelgaten gaan ze dienen naar de heiligen man Job (Zop) in St. Salvator te Brugge; ze offeren daarbij een greep geschooide en ongetelde nagels. Te Uitkerke, nabij de Zuinkerkse grens, is er een wijk en kapel van St. Job die veel door de Noorderlingen bezocht wordt.

St. Godelieve te Gistel is een oud gekend bedevaartsoord voor 't zeer in de keel en de ogen; ze gaan ook nog naar O.L. Vrouw van Blindetjes om te dienen voor de ogen. Sommige ouders doen de belofte van hun kind zeven jaar in 't blauw te kleden, als O.L. Vrouw hen verhoort. Als het heel slecht ging, - een onbekende plaag, zoals men dat zei - bleef dan als laatste toevluchtsoord het Keldertje Gods, van St. Maartens, te Kortrijk.

Men moest opletten bij dat dienen, om nooit aan een onbekende - een ‘toveres’ - te zeggen waar men naartoe ging; ze zouden op uw stappen werken. De mensen waren toen nog overtuigd dat de een of andere verdachte vrouw ‘entwat kost’ en te St. Kruis beweerden ze dat er niet minder dan vijftien woonden langs de Leegweg, van aan Moerkerke tot aan St. Kruiskerk. Ze somden ze op mat naam en toenaam: Miete Klotte, die leurde met telen en spoelkommen; 't Kwa Kieken met haar hondekar, en die andere die op krikken sprong, enne... 't Was daarom dat de moe-

ders altijd bezorgd een kruisje of medalie aan 't wiegje hingen, om de kwade hand af te weren. Had de rond leurster toch de hand op 't kindje gelegd, dan sloeg moeder seffens hoger op het hoofd - van die toveres - want anders zat het kind vol spelden, luizen of andere ongemakken; 't kriepte en kwijnde zienderogen en er bleef niets anders te doen, dan het kind te laten belezen door de paters te Steenbrugge.

Had het kind ‘den ouden man’, dan moest de moeder - hoe treffelijk ze ook was - met haar kind op den arm, een mis gaan schooien; niemand zou die aalmoes durven weigeren. Het was een zeldzaamheid als er misbruik van gemaakt werd, gelijk die Brugse schooister: ze had haar gezond kindje een kobbe onder 't navelschrootje gebonden: 't dutsje was zo hees geschreemd, dat ieders hart brak bij 't horen; gelukkig werd ze bijtijds ontmaskerd, eer ze het naburige dorp introk.

De hulp van de dokter werd maar ingeroepen als ze ‘t'enden remedies’ waren: kerrepap van gork voor een vervuilde maag en rijstsop om te stoppen; voor een groter verstopping maakten ze gebruik van oordjeskeers en, als het nog niet ging, zetten ze, te Beernem, een lavement met een ‘preistok’. Een uithangende ‘eersderm’ mocht alleen met het hoekje van een blauwe lijnwaden schorte ingestoken worden. Die in de neus kotert, heeft worms en moet karoten eten; een verstopte neus wordt lichtjes met het vetkaarsje overstreken; als 't borstje rochelt, wordt het kaarsje over een verwarmd grauw papier gestreken, dan nog wat geraspte ‘note beschade ’ - dat piekt! - en op 't borstje gelegd. Als ze begonnen te kraaien van ‘de kinkhoest’ kregen ze een lepeltje zeem om los te komen. Voor een aanhoudende slepende hoest werd er ‘slekkensiroop’ bereid: 's morgens, bij regenachtig weer, werden de brume slakken in de locating gevangen en in een teste gelegd; om de beurt afge wisseld met een laag bruine poersuiker; 's anderendaags koken, afschuimen en... smakelijk.

's Nachts werd het wiegje geschommeld met de

broekriem; overdag douwde moeder terwijl ze aan 't patatten schillen of aan het stoppen was:

Douw, douw, deene
mijn kindetje is zo kleene,
Douw, douw, deridouw
Mijn kindetje slaap gauw

Er waren moeders die liever wiepelden op een laag stoeltje met het kindje op de schoot:

Douw, douw, kindetje douw
Slaap en doet jen oogstjes toe
He' je geen vaak, je moe' niet slapen
He' je geen honger, je moe' niet gapen
Maar je moet al gelijk brave zijn
Dat moeder zere kan spinnen
Om een kantje brood te winnen.

Dat lief ‘trappe da' puidje’ is nog gekend:

Trappe da' puidje
mijn een oogstje uit
mijn beentje in tweeën
Amaatje hee' maar een beentje meer
Trappe da' puidje in d'eerde
Te peerde ri'en op een bezemstok
Anna gaat hen een nieuwe rok
Een nieuwe rok me' kanten
En een paar ander wanten
En een paar nieuwe kousen en schoen
Om ons Annaatje aan te doen.

Op vaders knie mogen ze paardje rijden; hoe langer, hoe zotter: ‘Alzo ri'en de vrouwen... Alzo ri'en de zotten’. Dan is het weer: ‘Jute kouwe perretje, van Rijsel om een sterretje...’ Of: ‘Uit de Blauwe zale, we komen gereen van Male...’

Papa kon ook heel lief doende zijn:

D'er is een kindetje geboren
Op 't tippeltje van 't huis
...
Lekker bier, bong, bong, bong
't Is zijn papa's compagnong.

't Kindje is er bijzonder mee gepaaid als vader brede vaarbewegingen maakt:

'k Vaarde op de zee
Met mijn g... op een mosselschelp
Mijn g... was veel te breed
  Bommela de pa
Van de Belle tere goeze
Van de rompompoeze
  Belle dow la! la!

Als ons kindje hoegenaamd niet slapen wilde, gaf moeder een afkooksel van slaapkoppen of slaaprozen. Metje Celia van Sijsele zou het die Zaterdagnoen ook eens proberen: eerst liep ze voorzichtjes op de kousen om 't slapertje niet te wekken; tegen den avond begon ze te klabetteren op de kloefen om het wakker te krijgen; al moeite verloren: ons kindje bleef slapen tot de Zondagmorgen. Geen wonder dat ze nu nog beweren dat de kinders vroeger dom en onnozel geslapen waren.

Moeder heeft een rijmpje voor elke beweging van haar opgroeiende kindje en 't is: ‘Plakkenhandje...’ of ‘Dat voetje en dat voetje’ of ‘Snik, snik...’ en: ‘Koekeloerenhane’. Het eerste dat ze haar ‘hertenageltje’ leert is: ‘Danken Heertje’ doen met de poezelhandjes als het zijn papje gekregen heeft of blozend gewassen is.

Binst het verlaân seizoen nam moeder haar kruipertje mee naar 't land en legde het naast zich op een ramzak te spartelen in open lucht.

Het kindje leerde lopen in een ‘gamande’ - een soort omgekeerde wasmand - die het onder de oksels steunde; om zich toch niet te bezeren droeg het nog een ‘valhoed’ - zachte vooruitstaande band van geslegen strooi - om het hoofdje te beschermen. Sommige ouders wilden dat lopen forceren en gaven een slokje bier om 't kindje stout te maken.

De grote kinderen trokken 't kleintje voort in een rollewagen - een kist op houten wieltjes -; hier of daar in het dorp zag men, bij uitzondering, een siezetje met een klein voorwieltje en twee grote achterwielen. Het meisje speelde met een houten ‘kallemoeiepop’

dat ze ergens afgedeeld had; een knechtje ging gekleed als een meisje totdat het uit zijn ‘grootste kwa'n’ was; ongeveer rond de drie jaar werd hij als ‘een broekvintje’ begroet. Zo groeide het kindje op, midden de oudere broertjes en zustertjes van het kroostrijk Vlaams gezin.

M. CAFMEYER

Sint-Jan in de volkswijsheid

Wanneer er op 't laatste van Braakmaand (Juni) geluwe plekken en geluwe ronden in de erweetstukken te zien zijn, zoals het dit jaar het geval is, dan zegt men:

‘De erweten *beunigen* (beheunigen)’

Of: ‘Den heuning is op d'erweten gevallen’

Of nog: ‘*Sint Jans peerd is in d'erweten*’.

Gedaagde menschen zijn heel voorzichtig om niet te vroeg hun winteroadergoed, nl. hun baai, af te laten.’ Want, zeggen ze:

Vóór Sint-Jan - is 't alsan - af en an’.

Wanneer jonge verplante boomen geen teeken van leven geven, zegt men weleens: ‘Wacht maar, ze kunnen nog een *Sint-Jans schote* krijgen’.

Ook zegt men van hout (nl. bollaards of wiedauw):

> Hout gekapt achter Sint-Jan
> Gaat er te kwiste van.

A.B. Stavele

Zantekoorn

Zijn dikte hebben. - Buikje vol hebben; ook fig.: er genoeg van hebben. ‘'t Is goed, 'k hen mijn dikte’.

Fenteneeltjes. - Bakkebaarden, fr. favoris. Scheert een beetje die ‘venteneeltjes’ hoogere.

Zijn pap afvagen. - Jong zijn en geen ondervinding hebben, in de zegswijze: ‘Zet je al achtere en vaag je pap af!’

J. AXTERS. Brugge

[Lierelouwer]

Lierelouwer. - Een prutser van alle ambachten. ‘'t Is zoo'n lierelouwer’. Ardooie.

Vgl. lierelouwen bij De Bo.

J.D.

Brugse orgelmakers
(*Vervolg en slot van blz. 126*)

CHARLES WAEGHERS is de eerste orgelmaker van dit geslacht. Dr M.A. Vente, de bekende orgelhistoricus uit Zwolle, meent genoeg aanwijzigingen te bezitten om de afkomst van Charles Waeghers te Hazebroek in Frans-Vlaanderen te mogen situeren. Alleszins begon hij te werken in Westelijk Vlaanderen: na in 1515 een nieuw orgel geplaatst te hebben in de St Jansabdij van Valenciennes, bouwt hij een nieuw instrument voor de St Eligiuskerk van Hazebroek dat hij tot in 1538 herstelt en onderhoudt. Ook in Burburg gaat hij in 1518 het orgel nazien. Zijn werkzaamheden in het Brugse schijnen aan te vangen met de nieuwe orgels van Blankenberge en van St Donaas te Brugge in 1521. Korts daarop volgt het nieuw orgel van de St Ivokapel te Brugge dat hij tot in 1538 persoonlijk regelmatig zal onderhouden. Reparaties van zijn hand kregen rond 1523 en in 1528 het orgel van Stalhille, in 1523 dit van de kapel van St Christoffel te Brugge, en van 1532 tot 1540 dit van St Gillis. In 1534 maakt hij voor St Walburgakerk te Brugge een nieuw instrument.[(1)] Hij stierf te Brugge in 1540.[(2)]

(1) M.A. Vente in de Schalmei III, 1948, blz. 8 (De invloed van de Vlaamse orgelbouw op de Franse). - Mededeling M.A. Vente - Bulletin du Comité Flamand de France III, 1863-1865, blz. 456. - La Flandre VII, 1875, blz. 163. - Acta van het Kapittel, 1521, f. 20r. (Archief van het Bisdom Brugge). - Gilliodts, Ménestrels, n. 127. - La Plume, 1870, n. 15, en Gilliodts, Ménestrels, n. 133. - Acta van het Kapittel van St Donaas, 1523 f. 20 r. - La Flandre II, 1868, blz. 152.

(2) Bij zijn dood werden drie kinderen ‘die hij hadde bij joncvrauwe Passchine Claeis, Servaes dochtere, gheseyt Lauwers, zijne wive’ (dochter van de orgelist en koster van Hazebroek. - Meded. M.A. Vente) nl. Haunekin, Franskin en Claeykin, te Brugge onder de voogdij geplaatst van Cornells Moerman, apothecaris. en Adriaen Gheeraerdts. Kwarn daarbij nog Maeyken, een natuurlijk kind van Charles en Margriete, filia Jan Schyeters. Gheeraerdts wordt als voogd vervangen door Lois van Riebeke in Maart 1541 en Moerman in November daarop door Jan Waeghers, orghelmaker. Gilliodts, Ménestrels, nn. 162, 170 en 172.

JAN WAEGHERS, 'orghelmaker', is hoogstwaarschijnlijk Hannekin, de zoon van Charles, of zijn broeder. Hij was gehuwd met Jaquemine Maes, filia Jooris. Twee aanwijzingen laten vermoeden dat hij later geestelijke zou geworden zijn: de kerkrekeningen van Koekelare vermelden hem in 1561 als 'Heer Jan Waghes, orgheniste' (dat 'heer' zou wijzen op een geestelijk ambt) en in deze van Stalhille in 1567 heet hij, - nog klaarder - 'heer Jan Waghen, pbr en orghelmaecker'.(1) Op zijn werklijst komen reparaties voor te Brugge aan de orgels van St Gillis (1542-1544), van de St Ivokapel (1546-1550), van de H. Bloedkapel (1547) en van St Jacobs (1550).(2) In 1567 werd hij te Stalhille betaald 'van den orghele van de kerke weder up te maecken'.

FRANÇOIS WAEGHERS, of Franskin, de tweede zoon van Charles, was ook orgelist en orgelmaker. Op 26 October 1573 visiteert hij, samen met Jacob Stoop (de bekende Ieperse orgelmaker) en François Van de Leene (alsdan orgelist van St Donaas) het nieuw orgel van de St Walburga te Brugge, gemaakt door Meester Claeys De Smet van Brussel. Hij arbeidde 1579 in de kapel van St Ivo en in 1585 in deze van de Bogaardeschool te Brugge.(3)

(1) Gilliodts, Ménestrels, nn. 188 en 194. - Rekeningen van Brugge (Brugge, Rijksarchief n. 11847) Meded. M.A. Vente - Kerkarchief Stalhille. Rekening 1567 f. 17 v.

(2) La Flandre II, 1868, blz. 152. - Gilliodts, Ménestrels, n. 127 en 196 - Kerkrekeningen St Jacobs. Nota's Weale n. 32.

(3) Kerkarchief St Walburga, Brugge. - Gilliodts, Ménestrels, n. 127 - Idem, Ecole Bogarde II blz. 1032. - Nicolaas Waeghers, de derde zoon van Charles, had ook een zoontje dat François heette en in 1569 refectionaal was in de Kapittelschool van St Donaas te Brugge. A.C. De Schrevel, Histoire du Séminaire de Bruges, blz. 101 en 898 (Brugge, 1895).

Ondertussen is een orgelmaker van Breda zich te Brugge komen vestigen: YSEBRANDT CLAESSEUNE of Claeyssens. Hij had reeds in 1543 en 1546 het orgel van de O.L. Vrouwkerk in zijn geboortestad hersteld en een nieuw geplaatst te Boxtel (1549). Te Brugge krijgt hij het nieuw orgel te maken voor het klooster van Ste Clara in 1555, te Watervliet visiteert hij het orgel in 1557, en vanaf 1559 moet hij te Brugge het nieuw orgel van St Salvators jaarlijks nazien. Was hij de bouwer van dit instrument misschien? In 1553 had hij er een nieuw mogen plaatsen in St Jacobs dat wij hem tot in 1564 regelmatig zien stemmen en onderhouden. Doch rond dit tijdstip moet hij zijn woning geopend hebben voor calvinistische vergaderingen: op 25 November 1564 wordt hij gevangen genomen en hij sterft in de gevangenis in 't begin der maand Mei 1565. Een verzoek van de stedelijke magistraat aan Curtius, bisschop van Brugge, om Ysebrandt Claesseune in gewijde aarde te mogen begraven kon niet worden ingewilligd, daar het bewezen was dat hij zich niet had bekeerd.(1)

Op 16 Maart 1579 wordt NICOLAAS HELEWOUDT orgelist benoemd in St Donaas, ter vervanging van Guilelmus Blootacker, die naar Italië vertrekt. Voortaan zal Nicolaas aangesproken worden wanneer er werk is voor een orgelmaker in de stad. Zo zien wij hem een orgel van 13 registers plaatsen bij de Paters Augustijnen in 1624, en een van 11 registers in 1630 in St Jacobs. In 1595 had hij te Watervliet een proces gehad over de koop van een orgel. Hij vierde zijn jubileum van 50 jaar orgelist in St Donaas, en bleef er zijn dienst waarnemen tot aan zijn dood (13 October 1633). Twee kin-

(1) M.A. Vente. Bouwstoffen tot de Geschiedenis van het Nederlandse Orgel in XVI^{de} eeuw, blz. 66 (Amsterdam, 1942). - B. De Keyzer in De Schalmei III, 1948, blz. 54 (Figuren uit Vlaanderens Orgelhistorie). - Kerkarchief St Salvators. Rekeningen, passim. Nota's Weale n. 32. - A. De Schrevel, a.w. blz. 692.

deren zijn van hem gekend: Ferdinand, en Gerardus die clavecinen verkocht.[1]

Het zou een tijdje duren vooraleer nu nog Brugse orgelmakers van zich zouden laten horen. Of was dit kunstvak wellicht alhier uitgestorven? Ten ware wij Grégoir mogen geloven die Brugge aangeeft als residentieplaats in 1645 van CRISPIN DUBOIS.[2]

Een meester Crispijn, orgelmaker, is werkzaam in 1618 aan het orgel van St Salvators. Het is een grote restauratie en een gedeeltelijke hernieuwing van het instrument: bijvoegen van de drie grootste pijpen bij elk register, een nieuwe 'bordoen' en vier blaasbalgen: alles samen onkosten voor 400 gulden.[3] Is deze orgelmaker Crispijn Dubois?

Aan hetgeen Dufourcq aanhaalt in zijn 'Esquisse d'une histoire de l'Orgue en France' zou men menen dat het de tijd is van de Dubois' en de Crispijn's in de orgelmakerswereld. Crespin Carlier van Laon die tussen 1597 en 1611 werkt te Gent (St Michiels, St Jacobs en O.L. Vrouw op de Blandinusberg),[4] te Namen, Rouen, Parijs, Poitiers, Tours, Chartres, Gisors, St Quentin. Christophe Dubois, die tussen 1625 en 1643 werkt te Arras, Rouen en Bernay. Dat ook uit deze gewesten orgelmakers naar onze streken zouden komen overgewaaid, moet ons niet verwonderen. Was uit St Omaars, en later uit St Winoksbergen Pieter Ysore 'orghelmaeker van zijn stijle', niet komen werken aan de orgels van Woumen (1571-1573), Diksmuide (1573 tot 1586), misschien te Brugge, O.L. Vrouwkerk (1585), Nieuwpoort (1597-1598), weer te Diksmuide (1604-1608)

(1) Annales Emulation t. 22,1870, blz. 139 - A. Keelhoff. Histoire de l'ancien couvent des Ermites de St Augustin à Bruges, blz. 37 (Brugge, 1879). - Annales Emulation t. 72, 1929, blz. 194 - Gilliodts, Ménestrels n. 317.
(2) E. Grégoir, a.w. blz. 92.
(3) Kerkarchief St Salvators. Rekeningen.
(4) Meded. M.A. Vente.

en wellicht te Kortrijk, St Maartens (1601-1603)?[1] Later, in 1722, zullen wij Corneille Cacheux van uit Arras zien aankomen te Brugge om er te werken aan het orgel van de O.L. Vrouwkerk; naar Tielt zien reizen om er in St Pieters een contract te ondertekenen voor de bouw van een nieuw orgel dat hij er in 1737 zou voltooien; in 1735 terugkeren naar Brugge om er de nieuwe orgels te plaatsen van de Potteriekerk en St Walburga. Als Cacheux sterft den 10 Juli 1738 is het orgel door hem begonnen in de O.L. Vrouwkerk te Brugge onvoltooid.[2] De eerste orgelmaker aan wie de kerkmeesters de afwerking willen toevertrouwen is Mathieu Le Roy, orgelmaker te Rijsel, die in 1727 een nieuw orgel geplaatst heeft in St Vedastus te Meenen en in 1739 te Westnieuwkerke. Doch zijn hoge ouderdom doet hen van dit plan afzien. En daar er nog maar drie spelen geplaatst zijn op het nieuwe Cacheux-orgel in de St Walburga, moet ook hier een orgelmaker aangesproken worden om het werk te voltooien. En het werk wordt toevertrouwd aan Jean Baptiste Fremat, orgelmaker te Rijsel, en aan Joseph Carlier, zijn 'associé'...[3] Uit Rijsel zouden ten andere nog namen te noemen zijn van orgelmakers die in onze gewesten kwamen arbeid zoeken: Antoine Gobert b.v. die we te Leysele aantreffen en in 1726 te Dadizele; Jean Joseph Vanderhaeghen wiens werksporen wij kunnen volgen te Poperinghe, o.m. in St Jan in 1765, te Ley-

(1) Weale, Eglises Doyenné Dixmude, blz. 457 en 39. - Nota's Weale, n. 29, - De Schalmei I, 1946, n. 6 blz. 13. - Th. Sevens. Sint-Maartenskerk te Kortrijk, blz. 96.

(2) Kerkarchief St Walburga, Brugge. - D. De Somviele. Kerke van Thielt. Schilderij v.d. hog-en Autaar, blz. 6 (1889). - Kerkarchief der Potte,rie, Brugge, n. 114.

(3) Mathieu le Roy woonde alsdan te Rijsel, Rue des Tours, maar was van Bergen waar hij 20 jaar gewoond had (Kerkarchief St Walburga, Brugge) - Rembry. Histoire de Menin IV, blz. 612 (Brugge, 1881.) - Westnieuwkerke, beschrijving en geschiedenis. Bibl. van Rond den Heerd XIX, blz. 163 (Brugge, 1877) - Kerkarchief St Walburga, Brugge.

sele (samen met Gobert) in 1769, hetzelfde jaar te Watou, en te Krombeke in 1789.[1]

Of zou Grégoir misschien de tijdelijke werkplaats van Crispin Dubois genomen hebben als dezes residentieplaats, zoals dit nogal eens gebeurt met orgelmakers: een orgel bouwen moest inderdaad te dien tijde van hunnentwege maandenlange uithuizigheid medebrengen. Wat er ook van zij, Crispin Dubois, orghelmakere, vinden we toch dikwijls aan het werk te Brugge: in 1636 in de kerk van de Bogaardeschool en in de jaren 1636, 1647, 1657 en 1660 in de kapel van het H. Bloed.[2]

Een tijd- en vakgenoot van Crispijn Dubois te Brugge was BAUDEWIJN LEDOU, die als 'orghelmaeckere, wonende in de stadt van Brugghe' in 1643 te Watervliet een nieuw orgel plaatst en hetzelfde tot in 1656 onderhoudt. Het nieuw instrument voor de kerk van Lissewege maakt hij in 1652 en dit van de H. Bloedkapel te Brugge wordt door hem hersteld in 1653 en 1656.[3]

Vanaf 1724 begint een nieuwe orgelmakersfamilie te Brugge haar bedrijvigheid. Vanaf die datum tot 1731 betaalt de Duinenabdij[4] aan JACOBUS BERGER jaarlijks de kosten van het onderhoud van zijn orgel; ook in de rekeningen van St Donaas staat Jacob Berger als orgelist en orgelmaker aangeschreven. ANDRIES JACOBUS BERGER zal hem opvolgen, meestal met herstellingswerk in Brugge zelf: in St Salvators (1735 en volgende jaren), in de kapel van Blindekens (1737), in St Gillis (1742), in St Walburga (1755 en 1770-1771), in St Ca-

(1) A.M. Coulon. Histoire de Dadizeele, blz. 186 (Brugge, 1889) - Kerkarchief Poperinge. - Fred. Loncke in 'De ware Vlaming' 1883, blz. 86-87. - Rubrecht. Geschiedenis van Watou, blz. 277 (Brugge, 1910).
(2) Gilliodts, Ecole Bogarde II, blz. 1043. - Archief van de H. Bloedkapel, Rekeningen, passim.
(3) De Schalraei III, 1948, blz. 55. - Kerkrekeningen Lissewege.
(4) Groot Seminarie, Brugge: Archief der Duinenabdij; Bundel: Oude kerk.

tharina (1766) en in ter Duinen (1736-1773). Daarop verschijnt DOMINICUS BERGER, orgelmaker te Brugge, waarvan wij werk kennen te Leffinge (1771-1772), nog steeds in de Duinenabdij (1774-1782), te Diksmuide (1780) en te Leke (1785).

De reeks Brugse orgelmakers zou afgesloten worden met het geslacht HOOGHUYS.

De oudstgekende vertegenwoordiger van deze orgelmakersfamilie te Brugge, SIMON GERARDUS HOOGHUYS, werd in 1781 te Middelburg geboren en vestigde zich als orgelmaker te Brugge in de Timmermanstraat, 12.(1) Het orgeltje van de kapel van Blindekens werd door hem in 1834 'gezuyvert', de nieuwe orgels der H. Bloedkapel en van St Michiels door hem gebouwd. Orgelherstellingen werden hem volgens de kerkrekeningen betaald te Handzame (1837), te Damme (1838), te Kanegem (1842) en te Ettelgem (1845 en 1846).

Volgens een catalogus zijner werken sticht LOUIS HOOGHUYS, zoon van Simon Gerardus, geboren te Brugge op 21-3-1822, een orgelmakerswerkhuis te Brugge in de St Jacobstraat in het huis nu gebruikt door de firma Koentges. Over heel de provincie zal hij - later met zijn twee zonen Louis en Aimé - orgels plaatsen of herstellen. Het moge volstaan hier enkel te wijzen op werk van zijn hand te Brugge zelf. In 1854-1855 hernieuwing van het orgel in O.L. Vrouwkerk en restauraties aan dit van St Salvators; verder werken in de kapel der Zusters van Liefde, Hemelsdale, Jonge-lingencongregatie, St Gillis, Paters Discalsen, St Anna, Spermalie. Een van zijn beste en omvangrijkste instrumenten was het orgel dat hij zou bouwen in 1878 voor het groot nationaal muziekfestival te Brugge, waarop het oratorium Lucifer van Peter Benoit zou uitgevoerd worden. Het werd eerst in de schouwburg geplaatst en bespeeld door de Brugse orgelisten Ed. Danneels, Lod. Maes en K. Mestdagh. Dan werd het

(1) Registers Burgerl. stand Brugge E, 52/11423.

naar de Halle overgebracht en diende er vanaf 1887 voor de klas van orgel, tot het in 1893 verhuisde naar de zaal die er speciaal voor geschikt werd op de Munteplaats.[1] Het werd in 1938 naar het electrisch systeem omgebouwd, gemoderniseerd en vergroot door de firma Stevens van Duffel.

Bij den dood van Louis Hooghuys (16-4-1885) volgde zijn zoon AIMÉ hem als orgelmaker op en ging wonen in de Ezelstraat, 56. Aanvankelijk had hij zijn werkhuis in de Karthuizerinnestraat, 5. Hij werd geboren te Brugge (30-5-1858) en is er gestorven (8-1-1904). Zoals zijn vader liet hij over heel de provincie de sporen van zijn werk na. Zijn oom François en zijn broeder Louis deden slechts klein werk in de orgelrestauratie.

P. FRANÇOIS

Een proces van bespieding te Brugge in 1690

DE oorlog van het Verbond van Augsburg tegen Lodewijk XIV begon in 1689 en duurde tot aan den Vrede van Rijswijk in 1697. Gedurende dezen oorlog maakten de Fransen voortdurend de Brugse omgeving onzeker. De stad hebben ze echter niet ingenomen. Dit hadden ze echter wel gewild aangezien ze in 1690 een spion naar Brugge zonden, die de stad en de omliggende plaatsen moest verkennen.

Op 25 Januari 1690 werd door Simon Galle, stedehouder van den schout van Brugge, een Waal aangehouden ‘de welcke suspect was te wesen een spion ofte verrader’. De aanhouding gebeurde in de herberg ‘Cortrycke’ bij de Eekhoutbrug. Men vond bij hem een stok waarop voetmaten aangebracht waren; tussen

(1) Rond den Heerd, 1878, blz. 72, 323 en 368. - A. Malfeyt. Het Muziekeonservatorium te Brugge, blz. 127, 129 en 144.

de balken van de zolder en onder de trap vond men zekere brieven die hij daar weggestoken had.

Hij heette Jean Roulant, was 40 jaar oud en geboortig van Salines in Boergondië. Hij was soldaat bij het regiment Coevoorden, in de compagnie Wijlant van Heften, die in garnizoen lag te Mons in Henegouwen (dat toen nog niet in de handen van de Fransen gevallen was). Op 2 Januari was zijn broeder Claude Roulant, die werkte aan de versterkingen van Duinkerke, naar Condé gereisd, en had hem naar Bernissart doen komen, waar hij op Frans gebied door twee Franse soldaten aangehouden werd. Hij was dan met zijn broeder naar Duinkerke getrokken waar de 'lieutenant du Roy' hem gelastte naar Brugge te gaan wonen om er de bezetting te bespieden en een plan van de vestingen op te maken.

Op 13 Januari was hij te Brugge aangekomen, samen met een jongen van 10 1/2 jaar, die de brieven voor Roelant, die ongeletterd was, moest lezen en schrijven. Eerst nam hij zijn intrek bij de weduwe de Clercq, en na drie dagen ging hij wonen in de herberg Cortrycke, bij de Eekhoutbrug, waar hij op 25 Januari aangehouden werd. Op 16 Januari had hij een eersten brief geschreven naar Duinkerke met gegevens over de samenstelling van het garnizoen van Brugge. Hij had de nodige inlichtingen ingewonnen op de Markt bij de soldaten die er met teerlingen speelden. Te Brugge lagen vier Engelse regimenten (1200 man), een Italiaans (500 man) en één regiment ruiterij (200 man).

Twee dagen later schreef hij een tweeden brief handelende over de vestingen van Brugge.

Op de dag van zijn aanhouding had hij nog een brief geschreven met aanwijzing van de plaats waar de stad het best te bereiken was.

Hij was nog belast met het bezorgen van inlichtingen over Damme, Oostende, het fort van Nieuwendamme bij Nieuwpoort en het fort St Philips bij Oostende. Als loon zou hij honderd pattacons ontvangen.

Hij had reeds laten weten dat het fort van Nieuwen-

damme het gemakkelijkst te bereiken was bij hoogwater door middel van schuiten; het garnizoen ervan bestond uit 20 man. Te Nieuwpoort lagen er zeven regimenten in garnizoen (2000 man), waaronder twee regimenten dragonders en één regiment ruiterij. De wacht langs de vaart Brugge-Oostende werd waargenomen door een half regiment Hollanders dat om de veertien dagen afgelost werd. Hij wist echter niet of dit regiment te Brugge of te Sluis in garnizoen lag.

Over de andere plaatsen had hij nog geen gelegenheid gehad inlichtingen te verzamelen.

De verbinding met Duinkerke werd verzekerd door Marie Thirion, geboren van Petit-Roeulx bij Nijvel, 39 jaar oud en weduwe van Pierre Bordeaux, soldaat in het Zwitsers regiment Erlacq, in dienst van de Franse koning.

Deze vrouw, die te Brugge geweest was op 16 en 25 Januari, werd aangehouden op 7 Februari, toen ze voor de derde maal naar Brugge kwam. Op haar werd een brief gevonden van den broeder van Jean Roulant, alsook vier pistolen geld, die voor deze laatste bestemd waren. Ze bekende dat ze vóór zes maand tweemaal brieven bevorderd had naar Oostende voor Claude Roulant, broeder van Jean, die aldaar als metselaar aan de versterkingen werkte. Deze brieven kwamen van Jean Gentil, aannemer der versterkingen te Duinkerke, aan wie ze ook het antwoord moest bezorgen. Voor iedere reis ontving ze twee pattacons.

Marie was niet te Brugge blijven vernachten, maar wel buiten de stad op een hofstede, als een bedelares. Indien ze Jean Roulant niet in de herberg vond, moest ze hem afwachten vóór het klooster van de paters Capucijnen op de Vrijdagmarkt. Vroeger had ze een wisselbrief van 12 pattacons medegebracht, die door Jean Roulant ontvangen werd bij den handelaar Gilles van Coppenolle. Deze wist niets af van de zaak, maar was 12 pattacons schuldig aan Jan Spijcker, koopman te Duinkerke, die de wisselbrief opgesteld had.

Heel de zaak was aan het licht gekomen door de

onvoorzichtigheid van Roulant. Deze had enkele dagen vóó zijn aanhouding een andere Waal ontmoet te Brugge, die nu onder de Engelsen diende en in de barakken lag tussen de Gentpoort en de Katelijnepoort. Vroeger waren ze samen soldaat geweest, eerst op de Franse marine, en nog vóór één jaar te Bergenop-Zoom. Hij had hem zijn brieven getoond en samen waren ze rond de vestingen gewandeld en hadden hier en daar maten opgenomen met de meetstok die op hem gevonden werd bij zijn aanhouding, Deze Waal had alles verteld aan Heynderick de Smidt, assistent van den politiemeester van Brugge, die Roulant had doen aanhouden.

De drie plichtigen werden gestraft.

De hoofdplichtige Jean Roulant, soldaat in dienst van bondgenoten van de koning van Spanje, die bespiedde ten voordele van Frankrijk ‘synde al saecken niet lydelick in een stadt van rechte, sonder condigne punitie, andere jn exemple’, werd op 16 Februari 1690 veroordeeld om te ‘hanghen (op den Burg) met een bast (koord) aen de galghe tot datter de doot naer volght, ende daer teynde syn doot lighaem ghetransporteert te worden buyten de Smedepoorte (naar den Galgeberg), ende aldaer op ghehanghen te worden aen een galghe die daertoe aldaer opgherecht sal worden’.

Het jongetje Marcus Boulengier, 10 1/2 jaar oud, wonende te Duinkerke bij schoolmeester Dufay, werd op 22 Februari 1690 veroordeeld om te ‘dienen op de schepen van sijne Maiesteijt ghedeurende den tijt van desen oorlogh, daer toe die van de selve schepen hem best cappabel sullen vijnden’. Op 25 Februari werd hij naar de gevangenis van Oostende overgebracht.

De vrouw Marie Thirion werd op 22 Februari veroordeeld om 24 uren opgesloten te worden ‘in de penitencie camer van het rasphuys... te water ende broode’ en daarna ‘met open deuren in [schepen] camer aen Godt ende Justitie verghevenisse te bidden’; waarop ze verbannen werd ‘buyten de landen van de ghehoirsaemheijt van sijne Maiesteijt, met verbodt

van ghedurende den tijt van dese oorlogh daer binnen te commen, op peyne van de galghe, gheesselinghe ofte andere arbitraire correctie'.

Den 23 Februari, na uitboeting van haar straf. werd ze buiten de stad geleid.(1)

Jos. DE SMET

Mengelmaren

Een Boeresoptjie.

Een kinderspel, liefst plaagspel van een grotere tegenover een kleinere en boeresoptjie genaamd, bestaat hierin dat de grotere een kleinere onverwachts vastneemt en met de duim en de vingers de kin omklemt en zo weg en weer wrijft. Een allerminst zachtaardige behandeling.

Grote mensen noemen die deugnieterij ook: scheiren zoender zepe (Brugge).

Kinderen geven er volgende benamingen aan: Kinnebartje, bokkebartje (Assebroek); een soeptjie of soptjie (Brugge); Boeresoepe (Koekelare); Boeresaustjie (Lissewege).

Vgl. Een druppelke schenken, Korsten doen knabbelen in Oostvl. bij De Cock-Teirlinck, Kinderspel VIII, blz. 22 en Zuidoostvl. Idioticon s.v. Dreupele.

H.S.

Aan 't gers houden. - *Hierboven blz. 120*

't Klinkt als een korte inhoud van een vertelling zegt S.A. aldaar, en 't is zoveel als de inhoud van een korte anekdote.

Reeds aangehaald bij J. Teirlinck, Le Folklore Flamand,

(1) *Staatsarchief Brugge*. Fonds Brugge, N^{r} 629 (Criminele examinatie bouck der stede van Brugghe, 1685-1691): 25, 26, 27 Januari en 7 en 18 Februari 1690. - N^{r} 684 (Criminele informatie bouck der stede van Brugghe, 1689 1692): 25, 27 Januari en 16 Februari 1690. *Stadsarchief Brugge*. Verluytboeck 1670-1727, f°s 39 v.-40 (Vonnis van 18 Februari 1690).

Het volgende jaar werd te Brugge een nieuwe spion aangehouden. Zie mijn bijdrage: *Het Verraad van Frans Vander Struct en en het Doodshoofd op de Smedenpoort te Brugge*, in Handelingen van de Société d'Emulation, 1938, bl. 103-128.

Folklore Mythologique (Brussel, Rozez) blz. 58: Sacristain, tenez à la foi, naar een opname te, Zottegem; en Volkskunde vu (1894) blz. 20, naar een opname te Jette. Eu moest men 't Manneken uit de Mane uitpluizen, 't staat daar waarschijnlijk in smakelijk Westvlaams.

H.S.

Van 'n Boer die 'n Spiegel vond. - *Hierboven blz. 140*

Dat ‘oud, oud paterke’ heeft dat vertellingske misschien gelezen in Le Pinsonnier, waar het voor een paar jaar verscheen. Jammer dat het oud, oud paterke de laatste woorden van de boerin wat besnoeid heeft. Op: ‘'k Heb het verdorie nog gepeinsd, zei ze, dat er vrouwvolk mee gemoeid was!’ moet volgen: ‘En toen nog, wat een leelijk vrouwmensch is mij dat!’

A. VdH.

Berijmde spreuken

‘Meneere, 'k zou ook willen zoo rijke zijn lijk gij!’ zei de boerinne tot den huismeester, een arme schartelare die 't einde van zijn rijkdom niet en kende. 't Antwoord luidde: ‘Je zijt veel gelukkiger of ik:

> Hoe grooter heeren
> hoe meerder zeeren,.

Over veertig jaar was de semel (tarwe) nog de beste, zoo van beschot als van hoedanigheid. Vandaar de spreuke:

> ‘D'er zijn geen landen
> die ze (de semel) gaan uitbanden’.

A.B. Stavele

> Klappen kumme,
> Moeten zumme.

(Kumme, zumme voor: kunnen we, zullen we.) Om uit te drukken dat de kleine man mag gehoorzamen aan de sterkeren, mag rullen en betalen. Men denkt daarbij aan de bekende spreuk van Mazarin: Ils chantent, ils payeront.

L.V.A.

Wanneer een eerste kindje sterft, zegt men om de ouders te troosten:

> ‘Den eersten dood,
> Den hoop groot’.

Ja, christen Vlamingen zijn onverstoorbare ‘optimisten’, en wie over die spreuke, een beetje wil mediteeren, zal zien dat er veel meer waarheid in steekt dan ze bij 't eerste zicht bloot geeft. Geh. te Stavele.

L.D.V.

Schurederschers-tale. - Topper en Kropper.

Toen men dorschte bij de zak of bij 't honderd kilo, was er een schurederscher die den top van de schoven uitklopte met den kerfhamer (vgl. De Bo: kerfboothamer) en dat noemde hij zijn '*topper*'. En de krop, ttz. het gedeelte van aan de band naar beneden gaande, sloeg hij uit met een zware vlei (vlegel) en dat was zijn '*kropper*'.

A.B. Stavele

Lijk een sloepe deur de vitsen

Van iemand voor wie alles gesmeerd loopt of van iets dat vanzelf gaat en zonder ruzie, zegt men: 'Dat gaat, of: dat schuift lijk een sloepe deur de vitsen. Geh. te Westkapelle.

Wat mag de oorsprong zijn van die spreuk?

Awierig

'Dat is een *awierigen*! Dat en rust nooit, noch 's nuchtens noch 's navens. Awierig = neerstig. Geh. te Krombeke.

Leuring

Hij kwam toe in de *leuringe* van den avond, dus: bij 't vallen van den avond. Geh. te Poperinge.

'k Vind beide laatste woorden aangegeven bij De Bo, en verrneld ze alleen om te toogen dat ze nog leven, ten minste in één streek van Westvlaanderen.

L.D.V.

Schaalgeld

Ja, ja de menschen smijten in de schale alleen *gasten waar dat den 'oorem' in zit*. D. i. geld met een gaatje, zoals 0,25 fr. en 0,10 fr. Of misschien wel van vroeger als de slechte koperen cents voor de schaal in de kerk bestemd waren?

Het Hol van Fluithol

Hij woont in 't hol van fluithol: hij woont in een ongelegen, ver afgelegen en ongenaakbare plaats, waar dat ons Heere nooit passeert.

't Hol van fluithol: welk een kleurige volksetymologische (?) vervorming van het ‘hol van Pluto’.

L.V.A. Ardooie

[Nummer 9]

Coornaert, Hoornaert en Cockuyt.

OP het eerste zicht, geen naam die meer zuiver Nederlandsch is dan COORNAERT. Wie herkent immers niet onmiddellijk in die beide lange klinkers typisch-Nederlandsche klanken, en in den naam zelf, het woord koornaard, een samenstel van het nog dagelijks gebruikte ‘koorn’ en het eerder zeldzame ‘aard’. Dat laatste, waarvan de jongste uitgave van Van Dale leert dat het Zuidnederlandsch is, mag niet verward worden met het alom bekende ‘aarde’. Het beteekent oorspronkelijk veld, onbebouwd land, open plaats. Sedert de Vlamingen hun onbebouwde landerijen tot vruchtbare akkers hebben ontgonnen, heeft aard, evenals veld, de beteekenis gekregen van ploeg- en bouwland. Thans wordt het nog in dien zin gebruikt. Uit het begrip open plaats heeft zich echter zeer vroeg als tweede beteekenisreeks deze van aan legplaats, loswal, opslagplaats, markt en eindelijk winkel ontwikkeld. Zoo zegt men soms nu nog ‘aard houden’

voor winkel houden.[1] Verbonden met ‘koorn’ zou ‘aard’ dus zeer verschillende beteekenissen kunnen hebben. In werkelijkheid treft men het alleen in het Zuidnederlandsch aan in de beteekenis land en markt: koornaard is dus ofwel korenland of korenmarkt.

De oudste vermelding van het woord vond Stallaert[2] in een tekst van 1308 te Dendermonde onder den Latijnschen vorm cornardum met de nadere bepaling forum bladorum. Men vindt het later herhaaldelijk in Oost-Vlaanderen steeds in die beteekenis van korenmarkt, en nog in de tweede helft van de XVIe eeuw wordt het te Gent gebruikt om de bekende Koornmarkt aldaar aan te duiden.

De topografische beteekenis van het woord maakte er als het ware vanzelf een toponiem van. Niet alleen te Gent, ook in West-Vlaanderen was dat het geval. K. de Flou[3] immers vermeldt een Korenaard als naam van een stuk land te Poperinge; hier zal wel niet korenmarkt, maar eerder korenland bedoeld zijn. In verband met de toponiem Korenaard wijst K. de Flou bovendien op den familienaam Coornaert.

Deze familienaam is, zou men dus kunnen geneigd zijn te besluiten, van den plaatsnaam afgeleid. Dat is echter alles behalve te aanvaarden. Immers, in dat geval zou hij ‘Van den Coornaert’ of liever ‘Van den Coornaerde’, en niet kortweg ‘Coornaert’ moeten luiden. Moesten er Van den Coornaert's of Van den Coornaerde's gevonden worden, dan zou hun naam wel van een plaatsnaam Coornaert kunnen afgeleid zijn; zij zouden in ieder geval, taalkundig gesproken,

(1) Van Dale's Nieuw Groot Woordenboek der Nederlandse Taal. 's Gravenhage, 1947, blz. 28. Zie bovendien over aard J. Helsen, Iets over aard, plaatsnaam. - Meded. Vla. Top. Ver. X (Louver, 1934) blz. 45-51 en J. Mansion, De voornaamste bestanddeelen... (Brussel, 1935), blz. 3.
(2) K. Stallaert, Glossarium van verouderde rechtstermen... I (Leiden, 1886), blz. 40.
(3) K. de Flou, Woordenboek der Toponymie... VIII (Brugge, 1923), col. 278.

niet van de familie Coornaert zijn. De eerste kunnen inderdaad iets met korenlanden of korenmarkten te zien hebben, de andere daarentegen beslist niet.

De naam Coornaert is dan ook blijkbaar niet een samenstelling met het woord aard. De uitgang -aert is veeleer een suffix, en zou het bekende Nederlandsche aard-suffix kunnen zijn, dat in woorden als dronkaard, wreedaard, woestaard en zooveel andere persoonsnamen voorkomt. Men weet evenwel dat die aard-namen de hoedanigheid of liever het gebrek van het stamwoord uitdrukken, en dronkaard is, wie gewoon is zich te bedrinken, evenals wreedaard is, wie gewoonlijk wreed is. Het stamwoord van de aard-namen is daarom meestal een hoedanigheidswoord, soms een werkwoord, doch zelden een zelfstandig naamwoord. Indien koornaard tot die groep behoort, zou het stamwoord een gebrek moeten aanduiden. Daar dat nu het geval niet is, kan koornaard niet een vorming zijn als dronkaard en wreedaard. Het behoort daarom niet tot de aard-vormingen; men vindt het ten andere niet als gemeene persoonsnaam in het Nederlandsch.

Er is echter een tweede mogelijkheid met het suffix -aard. Immers naast de aard-woorden, heeft men in de Nederlandsche familienamen een vrij belangrijke groep aert-namen, die geen overeenstemmend aard-woord in de gewone taal hebben. Wie kent in zijn omgeving geen namen als Busschaert, Callewaert, Colpaert, Segaert, Schollaert of Willaert? Behoort de naam Coornaert dan niet tot die groep? Het is niet volstrekt uitgesloten. Enkele van die namen bezitten inderdaad nevenvormen, die met hetzelfde stamwoord gevormd zijn, zooals, onder andere, Busschaert met de nevenvormen Vanden Bussche en Buschman. Coornaert doet denken op de nevenvormen Verkoren en Coreman. Deze drie namen zouden op het stamwoord koorn kunnen teruggaan en aldus met elkaar samenhangen. Er zijn echter tegen deze opvatting groote bezwaren. De naam Verkoren kan inderdaad het gemeen woord verkoren (voor verkozen) zijn, terwijl Coreman het woord koorman (hetzij uit

choor, hetzij uit keur) kan zijn. De vorming Coornaert uit koorn en -aert is dus een mogelijkheid, die echter een andere herkomst niet uitsluit.

Deze andere en wellicht meer waarschijnlijke herkomst is die uit het Fransch. Men weet dat de woorden op -ard in het Fransch even talrijk zijn als in het Nederlandsch. Het suffix -aard is ten andere oudtijds uit het Fransch in het Nederlandsch ingevoerd. Indien dan Coornaert uit Frankrijk ingevoerd is, zal het, ontdaan van zijn echt-Nederlandsch schijnend kleed, er uitzien als cornard. En inderdaad, cornard is een welbekend en bovendien duidelijk Fransch woord. Men vindt het reeds in de beroemde *Roman de la Rose* in de volgende verzen (4825-26):

> S'est plus cornars qu'un cers ramés
> Riches homs qui cuide estre amés.
> (Hij is meer gehoornd dan een hert met gewei
> De rijke man die zich verbeeldt bemind te zijn).

Cornard is een zuiver gevormde afleiding van corne en beteekent woordelijk hoorndrager, natuurlijk in de overdrachtelijke zin van dat woord. Al zeer vroeg werd die naam als familienaam gebezigd; reeds in 1292 immers wordt een familie Cornart te Parijs vermeld.(1) Het is om verschillende redenen aannemelijk dat de eene of andere Fransche Cornart naar onze streek is uitgeweken, waarbij zijn naam naar middeleeuwsch gebruik, tot Coornaert vernederlandscht werd, en aldus een vernis van Nederlandsche deftigheid kreeg, waaronder voor oningewijde oogen de horens verborgen werden, die zijn voorvader eens had gedragen.

Coornaert kan dus eigenlijk hoorndrager beteekenen; daarmede zijn wij als het ware ongemerkt bij den naam HOORNAERT beland. Hoornaard gevormd uit het goed-

(1) Aangehaald bij P. Lebel, Les Noms de Personnes (Parijs, 1946), p. 87. A. Dauzat, Les Noms de Personnes, (Parijs, 1925) en P. Chessex (Origine des Noms de Personnes, Fribourg 1946) vermelden den naam Cornard niet, wel de zinsverwante namen: Cornu en Cornillon.

Nederlandsch hoorn met het reeds vermelde suffix -aard beteekent iemand die het gebrek heeft gehoornd te zijn, natuurlijk in den overdrachtelijken zin van het woord. Hoornaert is dus de geboren Nederlandsche ongeluksbroeder van de ingeweken Nederlandsche Coornaert. Het moet zijn dat ook in het oude Vlaanderen de huwelijksgeboden soms overtreden werden, want reeds in 1328 wordt de familienaam Hornard te Spijcker bij Duinkerke vermeld.(1) Merkwaardigerwijze zal later uit den familienaam een toponiem Hoornaert ontstaan.(2)

Dat het woord hoornaard goed Nederlandsch is en de beteekenis van hoorndrager heeft gehad, staat vast. Blijkens de vermelding van den familienaam moet het reeds in de middeleeuwen gekend zijn geweest, al kan het pas in de XVIIe eeuw als gemeen woord worden nagewezen.

Het bestaan van het gemeen woord hoornaard schijnt de vorming van den familienaam Hoornaert door het familienaamsuffix -aert uit te sluiten. Weliswaar, is het stamwoord hoorn in familienamen zooals Van Hoorn of Van Horen en Horeman vertegenwoordigd, maar men kan moeilijk aanvaarden dat men den naam Hoornaert zal hebben gevormd, als het woord hoornaard, dat geen gunstige klank had, in de gewone taal bestond. Dat laatste nu blijkt onbetwist uit den volgenden tekst van een Brugsche getuigenis van 16 Juli 1619:

> Clays van Torre, lijndraijer... verclaert bij eede ghehoort t'hebben te diversche stonden roupen overluit eenen Cornelis Lippens ten laste van... Simon de Clercq ende zijn huysvrauwe veele onnutte ende vilaine reprochen, naemelick hem verwijtende dat hij Simon is eenen hoornaert ende cocquyt, ende van zijn huysvrauwe dat zij is eene hoere, eene allemans hoere, met differente circumstancien, waerjeghens... verweten wordt aen den zelven Cornelis dat hij is een hereticq met differente andere injurien, duerende somwijlen van smorghens tot s' avonts.(3)

(1) E. Marnier, Les Flamands à la Bataille de Cassel (1328). Noms des Flamands morts dans une journée. (Parijs, 1863), p. 44.
(2) K. de Flou, Woordenboek... VI (Brugge, 1926), col. 544.
(3) Brugge, Rijksarchief, Fonds stad Brugge, n^{r} 664, Informatieboeck 1617-1628, f° 86.

Met hoornaard wordt in den tekst COCQUYT (ndl. koekuit) verbonden. Hoornaert ende cocquyt is een van die synonymische samenkoppelingen die tot de natuurlijke en daarom geliefkoosde stijlfiguren van de scheldpartijen behoren. Het woord koekuit beteekent dus hetzelfde als hoornaard, bedrogen echtgenoot. Het wordt gewoonlijk beschouwd als een wisselvorm van koekoek, de naam van den bekenden vogel. Inderdaad, koekoek en koekuit zijn in het middelnederlandsch twee namen voor den bekenden vogel, waarbij de eene (coecoec of cucuuc) uitsluitend den vogel aanduidt, terwijl de andere (cockuyt of cucuut) bovendien in den zin van bedrogen echtgenoot gebruikt wordt. Men aanvaardt doorgaans dat de overdrachtelijke beteekenis uit de bekende zonderlinge gewoonte van den koekoek afgeleid is, en men verwijst daarbij meestal naar een tekst van den ouden Plautus (3^{e} eeuw v. Ch.) die inderdaad van de cucullus (het latijn voor koekoek) in verband met huwelijksbedrog spreekt. Doch bij Plautus is cucullus niet de bedrogen echtgenoot, maar de bedrieger, zoodat de scheldnaam een beteekenis in overeenstemming met de bekende gewoonte van den vogel heeft. In de middeleeuwen daarentegen wordt koekuit niet op den bedrieger maar op den bedrogen echtgenoot toegepast. Hoe men er toe gekomen is aldus de scheldnaam van den schuldige op het slachtoffer over te dragen is een open vraag.(1) Voor zoover ik het inzie, is er slechts voor een dubbele oplossing plaats, want ofwel dacht men in de middeleeuwen dat de koekoek de eiers van een ander vogel uitbroedde en heeft men dus terecht den bedrogen echtgenoot voor een dwazerik uitgescholden, ofwel heeft men het woord kockuyt ten onrechte met koekoek, waarmede het eigenlijk niets te zien heeft, gelijkgesteld.

Ten voordeele van de eerste oplossing zou men de getuigenis van onzen grooten Vondel kunnen inroepen,

(1) Zie onder andere A. De Cock, Spreek woorden en gazegden... I (Antwerpen, 1920), blz. 127, n^{r} 31.

die *Adelaert* van *De Leeuwendaelers* het vers in den mond legt:

Een neske (= dwaze) koeckoeck broet een anders eiers uit en aldus van een opvatting getuigt, die inderdaad zou kunnen uitleggen hoe de vogelnaam tot scheldnaam van den dwazen bedrogen echtgenoot geworden is.(1) Die uitleg zou nochtans niet verklaren waarom de scheldnaam niet eenvoudig koekoek (cucuuc) maar uitsluitend koekuit (cucuut) luidt, noch waar vandaan de uitgangs-t van den scheldnaam komt.

Het is merkwaardig dat de dubbelvorm koekoek: koekuit zijn weerga vindt zoowel in het Engelsch waar de vogelnaam *cuckoo* en de scheldnaam *cuckold* luidt, als in het Fransch waar onderscheiden wordt tusschen *coucou* voor den vogel en *cocu* voor den scheldnaam. Daar nu de Engelsche zoowel als de Nederlandsche vogelnaam uit het Fransch komt, mag men zich afvragen of dat ook niet het geval is met den scheldnaam, te meer dat men in het oud-fransch een woord *cucut* of *cogut* vindt, dat in het provençaalsch door *cogot* en in het catalaansch door *cugut* vertegenwoordigd is.(2) Uit het oud-fransch *cucut* zou het Nederlandsch cockuyt, koekuit kunnen afgeleid zijn, wat op volmaakte wijze de uitgangs-t van het Nederlansch zou verklaren.

Deze afleiding wordt vooral waarschijnlijk omdat cucut, naar de meeste lexicografen, cornu: gehoornd beteekent.(3) Indien koekuit werkelijk uit het Fransch is afgeleid, moet dat reeds zeer vroeg zijn gebeurd, daar het Fransche woord reeds in de XIIIe eeuw de uitgangs-t schijnt verloren te hebben, en tot cocu is geworden. Het Fransch cocu zou dus evenals het Ne-

(1) Vgl. ook M. Sabbe, Dierkennis en diersage bij Vondel. (Antwerpen, 1917), blz. 126.

(2) Vgl. o.m.W. von Wartburg, Französisches Etymologisches Wörterbuch II (Basel 1944), blz. 1453-56. A. Vincent, Toponymie de la France (Brussel, 1937), blz. 194.

(3) Vrijwel alle lexicografen zijn het over die beteekenis eens. Tobler-Lommatzsch (Altfranzösisches Wörterbuch II, Berlijn 1936, blz. 517) geeft aan cocu de beteekenis van: länglich.

derlandsche koekuit eigenlijk niets met coucou of ten minste met de gewoonten van dien vogel te zien hebben. Het zou daarentegen die zonderlinge en onopgehelderde hoorn-beeldspraak vertolken, die voor het eerst bij den te Rome gevestigden en aldaar in 180 v. Chr. overleden Griekschen schrijver Artemidoros aangetroffen wordt. Cockuyt zou dus samen met Hoornaert en wellicht met Coornaert tot een zelfde begripsfamilie behoren, deze van de gehoornde echtgenoten.

EG. I. STRUBBE

Van de wieg tot het graf
II. De schoonste dag

EEN bewaarschool was niet gekend te lande; ergens in 't gehucht was er een vrouw die schooltje hield in haar huis, totdat het tijd werd om de kinderen naar de dorpschool en de lering te zenden: te Scheewege heette ze meesteresse van 't Eibei; te Male hield Wieze Coene school in een huisje langs de Pijpeweg; te St Kruis, in 't dorp, was het spellewerkschool in het huisje van Marie Meyers, bij de Keizer. De zusterschool werd eerst in 1843 gebouwd; de oude school Meyers telde maar 42 leerlingen meer en de nieuwe kantwerkschool boekte er 110.

De knechtjes kwamen eerst naar school bij de meester, als ze goed acht jaar oud waren, nauwelijks bijtijds om hun catechismus te leren ontcijferen. In de volle buiten, lijk op de Gevaerts, bleven de kinderen heel de week in de omtrek gelogeerd; 's winters moesten ze dagelijks een stok brandhout meebrengen.

Op school waren ze seffens vertrouwd met al de gekende kinderspelen: anderwatten, toppen, hoepelen, bare, wapenbaas, hamer, schaar of mes, enz. Gedurende de wintermaanden werd de school regelmatig bezocht, zowel door behoeftige als welgestelde kinderen; 's zo-

mers bleven de eerste gemakkelijk thuis, om een stuiver te verdienen. Sloebers van knechtjongens durfden ook wel eens ‘busje kappen’, maar dat kwam gewoonlijk uit.

Al wie negen jaar oud was, werd opgetekend voor de kleine lering. Geen wonder dat Mijnheer pastoor de meeste moeite had om de catechismus verstaanbaar te maken aan enkele van die ver wonende kinderen. Beertje, die 's zomers met zijn strontmand achter de schapen liep, moest zijn akten opzeggen; de jongen bleef starogend naar 't gewelf kijken - ‘Ja, ja, jongen’, verschoonde de pastoor, ‘dat staat allemaal niet op de schapen hun steert geschreven... Laat een keer horen, wat kent ge al?’ - ‘Onze vader... en wees gegroetjes... en nog dien anderen Onze Vader...’ De andere jongens lachten:

Onze Vader ikke tjik
't Zat een haas al op een stik...

En dan dat koeiwachtertje dat maar zijn drie goddelijke personen niet onthouden kon: ‘Alla,’ troostte Mijnheer pastoor, ‘Wardje, nu kunt gij het niet meer vergeten: Blomme, peis op God de Vader; Blesse, God de Zoon; Blare, God den H. Geest’. De volgende week: - ‘Wardje, hoeveel goddelijke personen zijn er?’ - ‘Twee Mr Pastor’ - ‘Ah! ja, maar...?’ - ‘Ja, Mr Pastor, God de Vader is in 't kalven gebleven...’

De stadskinderen waren natuurlijk veel minder verwaarloosd; twee jaar lang gingen ze 's avonds naar de leerschool bij een of ander oud vrouwtje - lijk Lewiezetje van Oost op 't hoekje van de Rolleweg - om hun catechismus en gebeden te leren.

Naast de gewone gebeden werden nog verscheidene oude gebedetjes aangeleerd, die de kinderen heel hun leven onthielden o.m. dat gebedje van de H. Barbara is goed bijgebleven; te St Kruis luidt het aldus:

Heilige Barbara, zuivere maagd
Die de schone krone draagt
Uitverkoren, schone jonkvrouw

Maak dat ik niet sterven zou
Zonder biechten of berouw
Sinte Barbara middelaresse
Voorsprekeresse
Wil mij bijstaan in de nood
Als de ure naakt van mijne dood.

Dan het overbekend avondgebedje: 's Avonds als ik slapen ga, volgen mij zestien engeltjes na...

Verscheidene oude mensen zeggen nu nog het gebedje:

Heilig Engel, Sinte Michiel
Wil mij wekken met lijf en ziel
Heilig Engel teer en zoet
Wil mij wekken met de spoed
Niet te vroeg noch niet te laat
Als de klok (x) ure slaat.

We hoorden het ook nog anders:

Grote Engel Sinte Michiels
'k Beveel U mijn lijf en ziel
Mijn Engelbewaarder zoet
Wil mij wekken met de spoed
Niet te vroeg of niet te laat
Als de klok (x) ure slaat.

's Zondags moesten de kinderen naar de kapelle in de Duinen om hun les op te zeggen bij ‘de kapelieffrouwe’. De ‘ipperpastoor’ van St Anna hield de zevenweekse lering in de kongregatie van de Dievenhoek. De laatste Donderdag was het opvraging; wie niet afgevallen was mocht aan ‘'t tafeltje’ kampen, en de kinderen hadden veel geleerd en waren vol ijver. Gewoonlijk werd deze wedijver stop gezet met een strikvraag. - ‘Wie heeft de grootste kroon in den hemel?’ - ‘Onze Lieve Vrouw!... Sint Jozef!...’ - Allemaal mis!... - ‘Ik weet het!’ riep Leontientje: ‘die het grootste hoofd heeft’. Zij was de eerste en kreeg de gouden medalie.

De prijsuitdeling had plaats in de kerk; als de eerste bemiddeld was, moest ze een arm kind kleden. Na de afroeping van de plaatsen kregen al de behoeftige eerste kommuniekanten een wasmand vol gerief - want ze werden gekleed van het hoofd tot de

voeten - en een bon voor een groot koekebrood.

Te Stalhille luidde de strikvraag aldus: ‘Wat is er hoger dan O.L. Heer?’ - ‘Zijn doornekroon!’ 't Meisje kreeg een boek, *De Wijze Raadgever*, en de pastoor schreef: ‘Isabelle De Ley heeft gewonnen de 1ste prijs’.

De eerste van de meisjes, en de eerste van de jongens, moest al de ander eerste kommuniekantjes op de kermis vragen voor 's noens. Hoe kostelijk het ook was, toch waren de ouders geweldig gediend met die eer; zelfs is dit gebruik nog niet zo lang uitgestorven in 't Noorden; te St Kruis hebben ze eerder aan al die onkosten vaarwel gezegd. Te Moerkerke mochten de arme kinderen in 't klooster eten; de boerekinderen bezorgden bloem, eiers, melk, boter en aardappelen.

Die laatste week werden de kinderen ernstig voorbereid voor de eerste generale biechte; al de vorige biechten werden ‘kattebiechten’ genoemd. De kinderen zweetten er bij en schuchtere meisjes schreven eerst hun zonden op een briefje om ze van buiten te leren. Sietje Blomme was haar briefje kwijt en ze begon luidop te snikken in klas: ‘Zuster, 'k heb al mijn zonden verloren!’

Die meende iets vergeten te hebben, mocht 's Zaterdags nog eens biechten om gerust te zijn. Ze zaten er ook geweldig mee in om luidop vergiffenis te vragen aan vader en moeder; maar de ouders waren buitengewoon inschikkelijk die Vrijdagavond: 't was al vergeven eer dat ze het gevraagd hadden.

Die Zaterdagavond was de eerste kommuniekant als een engel zo fraai en gewillig en bevallig; moeder was een en al bezorgdheid en poefte ze op met eten, want morgen moesten ze lang nuchter blijven.

Eerste Kommuniemorgen: het kind werd helemaal in 't nieuw gekleed, van onder tot boven; enkele meisjes waren in 't wit met een vool aan; het grootste deel ging echter in 't gekleurd met een geestig mutsje op, met binders toegeknoopt. Ze zaten daar allemaal vooraan in de kerk, die eerste kommuniekanten,

en wachtten aangedaan om de eerste maal te kommunie te gaan; geen wonder dat die dag als de schoonste dag van hun leven werd beschouwd. Heel het dorp en de kerk stond in rep en roer; iedereen was met die eerste kommuniekanten bekommerd en zeker zouden ze die dag eensgezind geweest zijn om 't zelfde goed weer te bestellen.

Na het lof gingen de Brugse eerste kommuniekanten naar O.L. Vrouw van de Potterie. Toen zongen de andere kinderen hen achterna:

Eerste Kommuniekant
Strooit een beetje zand
Strooit er niet te vele
Of 'k stek je bij de kele

De Maandag gaan de kinderen zich tonen; eerst bij de meester en de zusters, en verder bij verwanten en kennissen; het kerkeboekje zit vol gekregen zanktjes en in het beurzetje kluttert wat drinkgeld. Vroeger waren er nog van die vriendelijke begoede damen - zoals juffr. Defoor aan de Kruispoort, Mr Noël in de Langestraat en Mme Beaucourt en Mme D'Hooge te St Kruis - die al de eerste kommuniekanten op bezoek aanvaardden, en trakteerden met een beschuitje en een glazetje wijn: dit was een ware verbroedering van arme en welgestelde kinderen van dezelfde parochie.

M. CAFMEYER

Pikkerstaal

- '*'t Is scheerziges moertje*' zei een oude gemetepikker, preusch lijk veertig met zijn pikke die sneed lijk een vliem.

Stavele.

Vgl. Scheerzeke's broere: te Moorslede en ommelands gezeid van een slecht mes. Biekorf 1929, blz. 182.

- Wetten 'n is geen verletten,
't Geeft goe snee en ge rust ermee.
- 't Scheedt entwaar, zei de pikker, en hij liet een schoof aanstaan.

A.B. Stavele.

De Sint-Sebastiaansgilde van Dudzele
Schietspel in 1556

TEN tijde van Keizer Karel bloeide ook te Dudzele een Sint-Sebastiaansgilde, schutters met de handboog: getuige de gedrukte 'Quaerte' door de prijsmeesters van de gilde in 1556 opgesteld en naar de zustergilden van Vlaanderen rondgezonden. Het stuk is een uitnodiging om 'minnelick' deel te nemen aan het schietspel dat open zou blijven van Mei tot Oktober; de talrijke prijzen en de voorwaarden van de prijskamp worden er uitvoerig in beschreven.

Deze 'Quaerte' is gezet in regels van 33 cm. breedte, gotische letter. De hoofding - blijkbaar een houtsnede - is met de aanhef van de tekst weggesneden. Dit zeer verzorgd, naamloos drukwerk is zonder twijfel te Brugge uitgevoerd. - Het blad vonden we in de verzameling van den Heer G. te Kortrijk, die het welwillend te onzer beschikking stelde.

A.V.

[Quaerte van het Schietspel]

† Item men zal naer dese prijsen beghinnen te schieten den derden sondach in Meije, te weten den zeventhiensten dach derzelver maendt van Meije M.CCCCC.Lvi. ter zonnen upghanghe totten tweesten sondach naer Bamesse tsnavens tzonne onderganghe, wesende den Xi. dach van Octobre eerstcommende, int iaer Xv.C.Lvi. voorseyd. Item ist bij aldien datmen als dan de zonne niet en ziet, zo zalmen schieten tot dat die clocke zesse slaet ende niet langher, maer waerder een lot beghonnen alst zesse sloughe dat zalmen vulschieten zonder meer.

Item zo wie meest Roode ruyten schieten zal in een lot van van twaelf schoten, vrij binnen den coperdrade, die zal winnen voor den upperprijs, twee schoone zelver schalen, weerdich metten faitsoene, Xviii. Karolus guldenen. Elcken Karolus gulden gherekent altijts voor veertich grooten vlaemsch.

Item zo wie daer naer meest roode Ruyten schieten zal in een lot als vooren, zal hebben voor den naerprijs, twee zelvere schalen weerdich metten faitsoene, Xii. Karolus guldens.

Item zo wie meest Gheluwe ruyten schieten zal in een lot alsvooren, zal hebben voor den tweeden prijs twee zelver schalen weerdich metten faitsoene, xvi. Karolus guldens.

Item zo wie daer naer meest Gheluwe ruyten schieten zal alvooren, zal hebben voor den naer prijs vanden zelven tweeden prijs, ij. zelver schalen weerdich metten faitsoene, x. K.g.

Item zo wie meest Blauwe ruyten schieten zal in een lot alsvooren, zal hebben voor den derden prijs, twee zelver schalen weerdich metten faitsoene, xiiii. K.g.

Item zo wie daer naer meest Blauwe ruyten schieten zal in lot alsvooren, zal hebben voor den naer prijs vanden zelven derden prijs, ij. zelver schalen weerdich metten faitsoene, viii. K.g.

Item zo wie meest middelrijnghen metten wapen van Dudzeele schieten zal in een lot van twaalf schoten, die zal hebben ende winnen voor den hoochsten prijs van dien, een zelver schale, zes K.g.

Item zo wie daer naer in een lot alsvooren meest middelrijnghen schieten zal, zal hebben voor den naer prijs, een zelver schale weerdich metten faitsoene, vier K.g.

Item zo wat ghezelschip van eender stede, dorpe, prochie ofte rapas,(1) ghildewijs met meest boghen, elck schieten ten minsten zes loten naer dese ieghenwoordighe prijsen (up eenen tijt) zullen hebben voor eenen prijs, een zelver schale weerdich wesende metten faitsoene, vier K.g.

Item zo wat gheselschip van eendere stede, dorpe, prochie ofte rapas, ghezellewijs tzij ionghers ofte andere commende met meest boghen, ten minsten elck schietende zes loten (te weten up eenen tijt) gheduerende tzelve schietspel, zal winnen voor zijnen prijs een zelver taerge(2) met een sinte Sebastiaen daer in, weerdich metten faitsoene, twee K.g.

Item zo wat ghilde van buten de prochie van Dudzeele van eenen eede wesende meest loten naer dese prijsen nemen zullen, tgheheele schietspel gheduerende, zullen winnen voor huerlieder prijs, een zelvere schale weerdich wesende metten faitsoene, zes K.g.

Item zo wat persoon ghezellewijs gheschoten hebbende, bevonden zal werden ten hende van desen schietspele meest loten ghenomen hebbende, binder tijt van desen zelven schietspele, zal hebben een zelver schale weerdich metten faitsoene, vier Karolus guldens.

Item zo wat ghezelschip van buten de prochie van Dudzeele

(1) Rapas, alias repas: gehucht.
(2) Taerge: schild.

met zes boghen ofte meer van verst commende, elck schietende ten minsten acht loten ofte meer, die zullen winnen een zelver schale weerdich metten faitsoene, zes K.g.

† Item alle ghezelschepen van buten de prochie van Dudzeele commende om naer dese prijsen te schietene, zullen ghehouden zijn te theeren (telcker reyse als zij commen zullen om schieten) binnen den dorpe van Dudzeele, up verbeurte van prijse, in eenighe van dese naervolghende herberghen, daert hemlieden believen zal, tzij lettel of veele: Te weten tot Joos Symoens weert in Sint Joris, tot Jan de Neckere weerdt in sinte Lenaerdt, tot Cornelis Meeus weerdt in tscaeck, ende tot Margriete weduwe van Pietere van Wambeke weerdinne ieghens over de brauwerie, ende in gheen ander huusen ofte herberghen, up ghelijcke verbuerte van prijse.

Item zo wat ghezelschip uut eender stede, dorpe, prochie ofte rapas, ghildewijs commende om schieten tgheheele schietspel gheduerende, die meest gelts verteeren zullen binnen den voorseyden dorpe van Dudzeele in zulcke herberghe ofte Taveerne, als hier vooren verhaelt is (Wel verstaende dat de voorseyde weerden ende weerdennen tzelve zullen verifieren bij haeren eede, dies verzocht zijnde, om alle suspicie ende questie te schuwene) die zullen hebben voor huerlieder prijs een zelver scale weerdich metten faitsoene zes K.g.

Item zo wat gezelschip alsvooren, ghildewijs commen om schieten, meest ghelts verteeren zullen in een ghelach in zulcke taveerne alsvooren, te weten eer ander stont dat zij weder uuten dorpe van Dudzeele reysen ende vertrecken zullen, die zullen hebben een zelver schale weerdich wesende metten faitsoene, vier K.g.

Item zo wat ghezelschip uut eender stede, dorpe, prochie ofte rapas ghezellewijs (tzij ionghers oft ander) commen om schieten tgheheele schietspel gheduerende, meest ghelts verteeren zullen binder voorseyde dorpe van Dudzeele, in zulcke herberghe ofte taveerne als hier vooren verhaelt es, die zullen hebben een zelver schale weerdich metten faitsoene, vijf K.g.

Item zo wat gheselschip als vooren ghezellewijs commen om schieten, meest ghelts verteeren zullen in een ghelach, in zulcke taveerne als vooren, te weten eer zij weder om uuten dorpe van Dudzeele reysen ende vertrecken zullen, die zullen hebben een zelver schale weerdich wesende metten faitsoene, drie K.g.

Item zo wat ghezelschip van eender stede, dorpe, prochie ofte rapas, ghildebroeders wesende of gheene, met hemlieden commende den belachghelicxsten, ghenoughelicxsten ende

boertelicxsten zot, ghenouchte bedrivende, gheen schimp noch vilonie doende, die zot zal hebben ende winnen een zelver taerge met een zottinne daer in ghefigureert, weerdich metten faitsoene, een K.g.

Item alle beroerlicke arguatien sprutende uut dubie ofte verzwijminghe, ofte verdonckerheyt van deser quaerte ofte andersins, nopende alleenlick ons schietspel, dat yemandt zoude mueghen tweevoudich verstandt of nemen, men zal mueghen vercrijghen tverclaers van dien eer datmen schieten zal; ende men zal eenen yeghelick daerof goed verclaers doen; dies niet te vreden zijnde, zo nemen wij prijsmeesters voornoemd de zake an onslieden, midtsgaders noch vier mannen souffisant themliederwaers nemende, die wij daer toe nemen ende kiesen zullen om alle twisten te middelen, waer me partie (zonder voorder apeel) te vreden zal zijn, up verbuerte van prijse.

Item of ij. iij. iiij. of meer gheselscgepen van eender stede, dorpe, prochie ofte rapas ofte ander, ghelijck ende even vele ruyten, middelrijnghen geschoten hadden ofte van eenighe vande voorseyde prijsen, zullen ghehouden zijn tzelve ieghens elck ander te beschudden ende te becorten metten boghe den derden dach naer den uutghanck van desen schietspele, wesende den veerthiensten dach van Octobre int iaer M.CCCCC.lvi. ofte anderssins broederlick met elck ander te vereenighen ist mueghelicke: Ende indien zij niet en connen accorderen, zullen ghehouden zijn tzelve te becorten metten boghe alsvooren ten zelven daghe up de voorseide prijsdoelen, te weten elcken boghe schietende een lot, inhoudende twaelf schoten. Zo dat de ghuene die meest ruyten, middelrijnghen (ofte anders van alzulcke prijsen als in questie staen) schieten zal, die zal hebben den prijs van dien, midts ghevende den Outaer van mijn heere sinte Sebastiaen inde kercke van Dudzeele twee schellijnghen groote.

Item upden zelven veerthiensten dach in Octobre Xv.C.lvi. ten thien uren voor de noene, zo zalmen beghinnen de voorseide prijsen te gheven eenen yeghelicken die de zelve verdient zullen hebben, elck in zijn ghecoren herbergha ofte logijst binnen den dorpe van Dudzeele vooren verhaelt. Dies es elck ghehouden hem zelven daer te vertoghen, ofte uterlick zijnen ghecommitteerde omme de zelve zijne prijsen te ontfanghen, up verbuerte van prijse.

Item tsondaechs noch shelichs dachs en zalmen niet schieten binnen den tijt dat die hoochmesse zal ghedueren up verbuerte van prijse.

Item wij Hoofman, Coninck, Deken ende ghezwooren vander ghilde van sinte Sebastiaen binder prochie van Dudzeele, supplieren ende bidden alle beminders vanden edelen Handtboghe van buten, dat ghijlieden minnelick compt visiteren onse seer lieve ghildebroeders, uphanghers van dese voornoemde prijsen, om te commen naer de zelve prijsen schieten. Als gij dies van doene zult hebben ende ghijlieden an ons begheert, wij zullen hulieden oock minnelick visiteren zo ghij onse ghildebroeders ende prijsen ghedaen zult hebben. Dat kenne God die hulieden wil verleenen vroylick commen ende gheluckich vertrecken.

Uit Bourgondië

ACHT uurtjes rijden van Toerkonje uit, zuidwaards, brengt U naar Dijon, de hoofdstad van Bourgondië. Misschien is daar niet veel nieuws over te zeggen, maar zoveel is zeker, dat Bourgondië door weinig Vlamingen werd ontdekt.

Ik zag er in de maand Augustus weinig Belgen en geen Vlamingen.

Over de Mozesput van Claus Sluter te Dijon in het oude Karthuizerklooster wil ik het niet hebben, noch over Manten en Kalle van Kortrijk die, in verplichte arbeidsdienst als opgeëisten, d'uren kloppen op den torre van de Onze Lieve Vrouwkerk van Dijon.

Wij stapten af te BEAUNE, wat verder 't Zuiden in, om de stad te bezien en er wat te toeven.

Het is de tweede stad van de oude provincie waarvan de hertogen ‘koningen’ waren en tevens onze geduchte prinsen. Te Beaune hielden zij hun Staten-Generaal.

En Beaune blijft voortleven als eeuwen geleden. Elk huis heeft er zijn aanschijn bewaard en zijn uitzicht en zijn kleur. Ieder blinde muur vertelt daar zijn historie. Men doet er een wandeling eerder in de tijd dan in de ruimte...

Lang gespeend van grote verkeerswegen is het leven

in dit stadje aan de vorige eeuwen blijven haperen en de plaats wordt bewoond en bezocht door mensen die weten wat ze willen.

Te Beaune is geen oude en nieuwe stad. Te Beaune is alles één. Het is een oude vesting. Herenhuizen rijzen statig. Bastions op de vestingwallen zijn gaaf en bergen edele wijn. Mensen, dingen en landschap beleven de seizoenen. Het belfort - het enige in Bourgondië - is Vlaamse gothiek en het hospitaal beheerst de stad. Daar wordt telken jare, de derde Zondag van November, de wijn openbaar geveild. Dan worden de Vlaamse tapijten uitgehangen op het voorhof en heel de streek is in feest. Het hospitaal werkt, de zusters dienen, de zieken worden verzorgd in de Sint Jozefs- en Sint Annazalen en de grote zaal is ziekenzaal en kapel te zamen. Hier krijgen de zieken lichamelijke en geestelijke versterking al in één zale.

Het oud gedeelte van de stad is Sint-Niklaas. Een Romaans kerkje van bij de duizend jaar oud rijst er op als uit de grond gegroeid: zóó gesleten, geslepen en geschuurd, als miek het deel uit van de bodem waaruit het oprijst. En daar wonen Vlamingen op dat gehuchte, wier namen klinken Obrecht, Verscherre en andere, en de mensen waar ik te gast was stammen van moederszijde uit Lendelee, geboorteplek van Gentiel Baekelandt.

En dat polkt hier rond de kerk sinds eeuwen. De inwoners zijn wijnboer en steenhouwer. En 't allen kante staan grote lage huizen van wijnboeren: in de schuren wijnpersen naar ‘den ouden eesch’, tien keers zwaarder dan een ouderwets weefgetouwe: Citeaux in 't klein. Een streek van steenhouwers en wijnboeren, en overal op de helling van de heuvels staan huizen en schuilkoten uit de rots gehouwen. Steen en wijn: poten, knoken en geest!

Beaune zelf is de herenstad binnen de wallen, de stad van de wijnhandelaar, verkoop van gerief en gereedschap voor het wijnbedrijf. Bomen en water be-

schermen de plek. De bomen houden de vesting vast en de bronnen op de heuvelkammen laten het water stromen langs paden en straten, en ze murmelen er midden de stad, al vlieten en al stroelen, hun betoverend gebed als 't past in 't heetste van den Zomer.

Daar is veel schoons te zien in 't hospitaal. Wij zagen er het ‘Laatste Oordeel’ van Rogier van der Weyden, tapijten met het steeds herhaalde beeld van de Bourgondische patrijs en de Vlaamse goudfazant er op gestikt, en tussen bloemen en vogels is Sint Elooi van 't paard gestapt om knielend hulde te brengen aan Gods brede natuur.

Het voorhof wordt, met de wijnfeeste van November, met dertig oude Vlaamse tapijten behangen, tapijten fris van kleur als kwamen ze vers uit het werkhuis van den Oudenaardsen wever.

Het Laatste Oordeel van Vander Weyden is de pronk van 't gesticht en goed bewaard. Vlaamse koppen en lijven duiken uit de krakende en berstende aardkorst. Ze worden na kort beraad terdege berecht en stijgen twee meter verder ten hemel of varen ter helle, al naar gelang ze zondig zijn of deugdzaam. Daar worden zondaars en zondaressen ter helle gesleurd in de verhouding van vier vrouwen op één man: en de Bourgondiër schrijft die wanverhouding toe aan 't feit dat vrouwen water verkiezen boven de wijn. Daar zie ik ten hemel varen, gezeten op een vouwstoel en gedragen door een dikke witte wolk de vier evangelisten, gevolgd door Paus Eugeen IV, Philips de Goede, Niklaas Rolin stichter van het Hospitaal, naast zijn zoon de bisschop van Autun; en daaronder gaan aan 't zweven een deugdzaam koppel dat weldra spiernaakt dit tranendal verlaten zal, terwijl nog dieper een zondaar de kop uit de gespleten aardkorst steekt, zich te vergeefs los wil wringen en verblind wordt door het hemels licht.

En onder al die pracht van de kapel en de pronkzalen daarboven, liggen de kelders volgestouwd met

wijn van het ommeland: Beaune, Savigny, Pommard, Volney. En Onze Lieve Vrouw van Beaune reikt overal haar kind een bonke druiven en Sint Vincentius, patroon van de wijnboeren, houdt een bonke naar het zonnelicht. Ze loven de zon en ze persen de druif.

De apotheek is als die van Brugge: zalvepotten en mortieren van de tijd. De gevel van 't gebouw is nagenoeg als die van 't hospitaal van Damme. Alles vertoont hier Vlaamse schering. Wij voelen ons hier niet verland.

Wij voelen dat hier mensen van ons volk aan 't werk zijn geweest, gekomen al rijdend door Artesië en de vlakten van Champagne en hier aan 't metselen, aan 't beitelen en 't schilderen zijn gegaan. En overal zijn de keukens het grootste deel van het huis, keukens groter dan deze van de heer van Gruuthuuse, en te Beaune in het Godshuis dampen de zware potten en ketels, sissen de pannen, en hangen de runderstukken aan de gesmede vleeskronen, kokens- en bradensgereed.

Dat leeft en dat bronselt en dat bidt en dat geneest hier tussen de smalle en kronkelende straatjes van het stadje Beaune, beschermd door daken bedekt met kleine gekleurde dakpannetjes, gebakken en gebruind met de tijd van jaren.

Het verleden wordt hier levend gehouden als bij mirakel en te Beaune is, wel te verstaan, het mirakel gebeurd door de goede wil, de standvastigheid, het staag geduld en de christen zin van zijn bewoners.

G.P. BAERT

Mengelmaren

Nog over ‘Belle’ - Hierboven bl. 145.

Wat mijn vader mij erover vertelde.

Hoe Belle's ware naam was, wist hij niet meer te zeggen, maar op de hoeve waar zij meid speelde noemde men haar Belle GRISON.

Die Belle Grison zou afkomstig geweest zijn, tusschen Bovekerke en Koekelare. Daar zij maar weinig neiging vertoonde van baard of knevel, kwam het in haar gedacht vrouwenkleeren aan te trekken en als meid te gaan dienen op een hoeve te Klerken. Bij den val van Napoleon, toen alle gevaar voor haar geweken was, had zij nu juist een nieuwe rok en jak in de maak: zij ging naar de kleermaakster om die op te zeggen en trok naar een manskleermaker om broek en vest te doen maken... En zoo lekte de zaak uit.

Op de hoeve, te Bovekerke, waar mijn vader werd grootgebracht, is een oud manneke gestorven, diep in de tachtig; het was moer dan vijftig jaar op die hoeve werkzaam, het heette Liefke Van Beveren, had zich ook lange jaren verstoken in de bosschen rond Brugge als refractaire van Napoleon, was afkomstig van Knesselare, en had te Brugge Baekeland zien onthoofden.

Het manneke heeft dikwijls van ‘Belle’ verteld aan mijn vader, het kende er zelfs een liedeke over, dat te dien tijde op de streek rond Bovekerke mondsgemeen was; jammer heeft mijn vader het niet opgeteekend, maar hij kende er nog het refrein van, dat klonk aldus:

> z' Had eerst een rok en een jakje (of jakske) doen maken,
> 't Moest nu een broek en een vesteke zijn.
> Seffens de naaister haar werk maar doen staken,
> Want voor 'n man, was dat toch te gemein.

D. VAN ACKER-KIDEY, MORTSEL.

Ik dank den heer Van Acker voor zijn gegevens.

Geen twijfel: Belle Grison was de volledige naam, waaronder zij, of liever hij, bekend stond, Misschien was Grison toch de eigen familienaam?

Het is goed aan te nemen dat Belle hier en daar bij de boeren werkte. Aldus ook te Klerken, of was het Werken? En te Edewalle. Het gebeurt wel meer dat de volksverbeelding hetzelfde op verschillende plaatsen situeert. Bijzonderheden daargelaten, denk ik nochtans te mogen blijven gelooven dat Belle te Edewalle op de Leemwalhoeve bij den heerd heeft gezeten en daar den appel vong in haar schorte. Het zou me spijten moest het elders gebeurd zijn.

Wie weet er meer over, en wie kent er nog het liedeke van Belle Grison?

K.S.

Zou de vertelling van Belle soms niet teruggaan op een oud marktliedje? Of is het omgekeerd? Het opgegeven refrein klinkt bewust letterkundig en het rijm *zijn-gemein* is niet Westvlaamsch...

B.

Een vergeten Rederijker uit Napoleon 's tijd.

Onlangs kwam ik in het bezit van een dichtwerkje, afkomstig uit de Bibliotheek van wijlen P. Allossery, en dat getiteld is: *De vereerlykte Belgen*, in vier Zangen, door *Amandus Missiaen* in Gidts. 't Werkje werd gedrukt te Brugge, bij P. de Vliegher, St. Jacobsstraat 52, in 1809.

Het gedicht, opgedragen aan ‘den geleerden Heer, Mynheer Pieter Boeckaert, Meyer in den Dorpe van Gidts’, behandelt in een 40-tal bladzijden de geschiedenis van de Belgen, Vlamingen of Nederlanders, want de dichter gebruikt die woorden door elkaar. Een verband met Noord-Nederland is goed merkbaar: 't begint en eindigt met een vers van Feitama, de stijl is de gezwollen stijl van de toenmalige Hollandsche periode, en ook Noord-Nederland deelt duidelijk in zijn vereering. De dichter vraagt dat men zijn voorbeeld zou navolgen door ook verzen te schrijven; hij zelf hoopt nog dikwijls gedichten in het licht te geven. Vooral spoort hij ‘de Jongheyd’ aan tot strijd voor de moedertaal:

> ‘Helpt met my ons Moeder-tael
> Aen den vreeden tyd ontrukken,
> Die ons nae-gebuers verdrukken,
> Tot zy is in zegepraal’.

Bedoelt hij met ‘de Jongheyd’ enkel de jeugd ofwel de Rederijkerskamer van Gits, die zoo noemde? Over onzen dichter heb ik elders weinig aangetroffen. In zijn toezang zegt hij dat hij nog maar 22 jaar is. Ik heb echter zijn geboorteakte rond de jaren 1787 in de doopregisters van Gits niet teruggevonden. Is hij geboortig van Gits? De Benige vermelding van zijn werk is in het Biographisch Woordenboek der Noord- en Zuid-Nederlandsche Letterkunde van J.G. Frederiks en F.J. Van den Branden (Amsterdam, 1890) op blz. 522; doch ze brengt niets nieuws bij.

Zijn er soms geen lezers van Biekorf, die meer nieuws weten over onzen dichter?

R.V.O. Gits.

- Amandus Missiaen was in 1847 lid van de Maetschappy van Rhetorica van Lichtervelde en heeft bij feestelijke gelegenheden aldaar zijn dichtader laten vloeien in Eerekransen en Jubelkransen op spijskaarten en anders. Zie P. Allossery's Boekenschouw, II, onder Lichtervelde nis 17, 20 en 31.

B.

Kapel en Beeld in Europa.

De Vrienden der H. Maagd vierden het 25e jaar van hun stichting met de uitgave van een Jubileumnummer; ‘Kapel en

Beeld in Europa' opgesteld door hun bestuurder en bezieler E.H. Gabriel Celis. (20 blz. groot in 8° met talrijke afbeeldingen; 20 frank. Te bestellen Molenaarstraat 38, Gent). In deze bescheiden brochure is een schat van kennis samengebracht en overzichtelijk gegroepeerd. Schr. behandelt de vorm van de volksheiligdommen: de stenen kapelletjes, het boomkapelletje, de gevel- en hoekbeelden, de kruisen: met telkens een verwijzing naar de oorsprong en de ontwikkeling van de verschillende vormen waarvan typische voorbeelden besproken worden. Leerriik is ook het 'panorama' op de volkskapelletjes in de verschillende landen van Europa. Aanbevolen aan allen die houden van volksgebruiken en een edel werk willen steunen.

B.

Dobbel David.

Vóór den oorlog van 1914 woonde hij te Ieper en had er geen andere naam als *Dobbel David*. De man hield Café in 't Voske, in de Elverdingstraat bij 't Prison, en iedereen te Ieper kende hem. Zijn familienaam was David en zijn doopnaam nog een keer David, maar de menschen noemden hem nooit anders als Dobbel David.

R.M Dikkebusch.

In tijd van enkele maanden heeft Biekorf twee van zijn beste mannen verloren, twee Bruggelingen en Brugsche zielen van het zui verste water.

EMIEL VAN CAPPEL (Brugge 1877-Izegem 1948) was een van de beste medewerkers van vóór 1914. Te Leuven geschoold door Professor Cauchie, wist hij, op een voorbeeldige wijze, critische geestesrichting met een onverstoord idealisme te verzoenen. Als learaar te Kortrijk bewerkte hij zijn bekende handboeken voor de algemeene geschiedenis. Ook te Kortrijk, in den pas gestichten Geschied- en Oudheidkundigen Kring, leverde hij zijn merkwaardige bijdragen over de territoriale geschiedenis van het oude graafschap Vlaanderen. Zijn voorliefde voor de sociale geschiedenis leidde hem op het bouwland van de Volkskunde. Aldus schonk hij aan Biekorf een voortreffelijke Studie over Mei- en Sinksengebruiken (1903), gevolgd door talrijke kleinere mededeelingen; zijn historiographisch overzicht 'Kerels en Blauwvoeten' (1906-1907) lokte bij zijn vriend Dokter Emiel Lauwers een zalig verzet uit in dezes beste vertelling: Een Taaie Kerel (1908). In 1919 verliet E. Van Cappel het onderwijs voor zijn tweede en laatste arbeidsveld: Izegem. Het vaarwel aan studie en geschiedenis koste hem veel - en de liefde tot zijn vak bleef hem steeds bij. Zijn toewijding aan het parochiewerk was echter volkomen en hij werd het geliefde,

blijmoedige, onvermoeibare ‘pasterke’ dat heeft gedraafd en zich heeft afgesloofd voor het geestelijk en stoffelijk welzijn van zijn kudde. Zijn eenige voorliefde waren de kinderen, de zieken en ouderlingen en de ‘dutsen’. Ook midden in zijn priesterwerk behield hij een zelfstandig oordeel over menschen en dingen: tot in zijn late dagen leefde en roerde in hem een Vlaamsche stoutigheid die geurde naar de ‘gouden eeuw’ der Blauwvoeterie. God beloone 't hem.

KAKEL DE WOLF (Brugge, 1883-1948) is heengegaan onverwacht en al te vroeg. Nauwelijks drie jaar had hij den alouden ‘Cleynen Thems’, de apotheek onder S. Salvatorstoren, aan zijn zoon overgelaten: op zijn buitengoed te St Michiels mocht hij zich nu rustig wijden aan zijn planten en boomen, en vertellingen schrijven voor Biekorf en voor Beertjes Almanak, en de laatste hand leggen aan zijn groot werk over het Brugsch dialect... Biekorf verliest in hem een groot weldoener, een wijzen raadsman, een besten medewerker. Als schrijver was hij, naar zijn eigen woord, een kind van Biekorf: zijn broeder Lodewijk zaliger heeft hem rond 1925 zijn eerste vertellingen doen neerschrijven voor Biekorf en hem hiermede het noodige zelfvertrouwen gegeven om verder te werken en uit te geven. Een zwijgzame natuur, steeds wakker waarnemend en opnemend. En een diep, kunstzinnig gemoed, genietend van echtheid en oprechtheid. Hij verkende en ontleedde en beschreef de menschenvarieteit ‘Bruggeling’: de kleine luiden uit godshuis en volkskwartier, den ambachtsman en paprentenier, een ‘comédie humaine’ in miniatuur. Hieruit distilleerde hij het onbewust, zuiver traditioneel volksleven, dat een eeuwig herfsttij viert en uitleeft in weelde van klank en kleur. Kuwheid en bitterheid mogen in 't voorbijgaan den kop opsteken, nooit is de fijne en milde humor van de lucht die zijn vertellingen doorstraalt en naar een blij einde draagt. Hij was een Franciskaansche ziel. Wat hij teekende en schreef, zong en vertelde was eenvoudig een loflied tot den Schepper, voor al hetschoone en goede en lustige dat om ons is in plant en dier en mensch. Hij werkte in het licht van den eeuwigen Vrede.

V.

[Nummer 10]

De strijd tegen de zee in het Yserbekken

ALGEMEEN wordt aangenomen dat men dijken gebouwd heeft in Vlaanderen, vanaf de IXe eeuw; men kan daarvan bewijzen vinden in de oude Ysermonding. Een oude weg, nu nog steeds genaamd Oude Zeedijk, loopt van de duinen bij het gehucht Groenendijk, tusschen Oostduinkerke en Nieupoort, naar het Zuidoosten weg. Men vindt hem ten Oosten van Wulpen, ten Westen van Avecapelle en Zoetenaye, ten Oosten van Lampernesse, Oudecapelle en Nieucapelle, en eindigende bij den Yser te Ter Knokke. Welnu, verscheidene dorpen, gelegen ten Westen van dezen dijk, dus achter den dijk, zijn reeds vermeld in de IXe eeuw; andere in de X^{e} en de XIe eeuw. Veurne in 870; Steenkerke in 828; Lampernesse in 857; Loo in 841; Wulpen in 921;

Adinkerke in 992; Eggewaertscapelle in de XIe eeuw. Indien deze dorpen zich reeds zoo vroeg konden ontwikkelen, moesten zij reeds bevrijd zijn van overstroo-

mingen door een dijk. Ten Oosten van den ouden zeedijk vindt men integendeel geen dorpen vóór de XIIe eeuw vermeld.

De eerste dijken waren met weinig zorg gemaakt; men bezat ook de ondervinding niet aangaande den vereischten weerstand en de hoogte der dijken om alle overstroomingen te vermijden. Maar een ander belangrijk feit verplichtte onze voorouders hun dijken steeds hooger en sterker te bouwen, namelijk de gestadige bodemdaling onzer kust, die onbetwistbaar is en voor gevolg heeft dat het peil der zee, tijdens de tempeesten, gedurig stijgt. De talrijke dijkbreuken en overstroomingen waren dus alleen toe te schrijven aan het gemis van ondervinding bij het bouwen van dijken, en niet aan het feit dat de tempeesten vroeger geweldiger en talrijker waren dan nu. Een ander feit was oorzaak van menige dijkbreuken in de zeedijken. Daar zij blootgesteld zijn aan de getijstroomen, moest de drukking toenemen naarmate de dijken dichter bij elkander liggen. Welnu, men heeft trapsgewijze deze dijken dichter en dichter van de rivier gebouwd; vandaar de menigvuldige dijkbreuken, nog sedert de laatste bedijking.

Wij hebben bewijzen dat onze dijken nu hooger moeten gebouwd worden dan vroeger. Ten Oosten van Middelkerke is er nog een oude zeedijk bewaard gebleven achter de duinen. Deze dijk bereikt het peil van 7^{m}50; welnu, de steenen dijk, nu vóór de duinen gelegen, bereikt het peil 9^{m}85. In Nieupoort was de plaat van den kaaimuur nog aan het peil 6^{m}20 in 1906. Bij groote springvloed en sterke wind was de stad onder water gezet. Men zag zich gedwongen den kaaimuur te verhoogen, die nu het peil 6^{m}70 bereikt. Tusschen Nieupoort en de zee, bij de kreek van Lombardie, bereikt de dijk, langs de rechterzijde van den Yser, het peil 7^{m}20. Een oude dijk, loopende langs de kaaipolder, en nu nog bewaard, bereikt enkel het peil 5^{m}30.

In de registers van uitgaven van het archief der Noordwateringen der XVIe eeuw vonden wij menige

gegevens betreffende het onderhouden en het versterken der dijken, zoowel als het herstellen der dijkbreuken. Deze gegevens zijn van belang, om reden dat het de oude manier van werken is uit de middeleeuwen, die nog steeds in gebruik was in de XVIIIe eeuw. Wij vinden er de bewijzen van in de archieven van Oostende vanaf 1404 tot 1536, bewaard op het Rijksarchief te Brussel. - Daar men wilde de rivieren en vaarten gebruiken voor het aflossen van het polderwater, en ook voor de scheepvaart, moest men een middel uitvinden om het water in de rivieren en vaarten te behouden; men vervaardigde zoo de overdrachten, bestaande uit een dam met lichte glooiingen, waar de schepen overgetrokken werden bij middel van een windas. In den dam waren er verlaten gemaakt om het water, in tijden van groote regens, te kunnen aflossen naar zee. Dit was het begin, maar nog weinig praktisch. Zulke overdracht bestond reeds in den Yser vanaf de XIIe eeuw. Philips van den Elzas spreekt reeds van regelmatige scheepvaart tusschen Brugge en Dixmude in 1166. Men spreekt van Nieuwendamme reeds in 1167 (de Flou, Com. Flam). Van dan af kon men ook vaarten en leitjes graven.

Volgens de oude teksten ziet men klaar dat vroeger het woord *dam* gebruikt werd voor *sluis*. De eigenlijke onafhankelijke sluizen met sas bestonden ook reeds in 1267 (Chron. Dun.), namelijk in de Venepe. Reeds in 1218 spreekt men van de Venepesluis (Chron. Dun.) zonder aan te duiden of er reeds een sas bij was; dit was nochtans reeds een sluis die op zichzelf bestond, zonder overdracht. Zoo konden de schepen van alle grootte en gewicht koopwaren overbrengen van de eene stad naar de andere[(1)].

Het bestuur der Noordwateringen had vroeger meer

(1) Zelfs in 1170, in een charter van Philips, graaf van Vlaanderen, is er sprake van een dergelijke sluis: ‘in nova terra juxta Sluus positas...’ Chron. et Cart. Abb. S. Nicolai Furn. Carton-Vandeputte.

zeedijken te onderhouden dan nu, daar de sluis van Nieupoort, gelegen in den Yser, nog te Nieuwendamme stond, dus op 3 km. Oost van Nieupoort. Men had bijgevolg zes km. dijken meer te onderhouden dan nu; en deze dijken waren zeedijken, d.w.z. dat de getijstroomen deze dijken bespoelden, hetgeen veel meer zorgen en onderhoud vergde.

Deze dijken werden gewoonlijk beplant met struikgewas op de hellingen, en met boomen op de kruin, om door hun wortels de aarde van den dijk meer gesloten te houden. Zoo vinden wij voor 1782:

> 'Voorders op den drye en twyntighsten in December 1782, geweest naer d'hooghe brugghe by Dixmude en aldaer twee duyst swarte doornen planten aenveert, en twee mannen gesocht om die te planten ten welcke opsichte den rendant den vieren twyntigsten dyto gewees heeft om de platsen waer men die planten soude aen te thoonen en te letten dat sy die wel sneeden.'

> 'Noch op den derthienden January geweest naer d'hooghe brugghe en noch ses en dertig honderdt ander swarte en witte doornen aenveert, en ordre gevende dese leste aen Cosmas Van heulle, en by de dyck breucke te gaen planten.
>
> 'Op heden den 23^{n} en 24^{n} January 1783, coopdagh van eecken, wulgen, hesschen boomen staende op den veurnambachtschen dyk, beginnende aen de wrange op pollynckhove soo verre dese prochie haer extendeert en verders tot aen de hooghe brugge by Dixmude.'

Verder spreekt men nog van 'swarte en witte doornen en braemen.'

Somtijds moest men een strook land koopen om een dijk te versterken: 'Betaelt Joffr. weduwe van d'heer de Brauwer tot Oostende, over 28 roeden lants afgenomen van haere hofstede in St Jooris by duyvelshooren en gebruikt by Lagein tot versterken van den dyck...'

Bij stormachtig weder werd er gewaakt dag en nacht op de zeedijken: '1757. Betaelt aen Jacobus van Eecke over ten lesten wynter gedeurende net hoogh waeter gepatrouilleert te hebben langhst den veurnambachtechen dyck, den tydt van vyfthien daegen a twee stuyvers daeghs...'

De kruine van den dijk diende tot openbaren weg, en werd soms met steengruis of ander materiaal belegd: ‘1777, voorts een andere journé door hem rendant verdient tot coopen dyversche koopen steengruys binnen Dixmude om te leggen op den veurnambachtschen Dyck, een dagh...’

Bij stortregens vloeide er soms veel aarde weg van de kruin; men groef kleine greppels Om het water gemakkelijk te laten wegvloeien: ‘1791,... elck man veerthien stuyvers by jaere om ten allen tyden van 't jaer sorge te nemen in tydt van felle regens om stillekens sonder landspoelinge 't water door grypvooren af te laeten uyt de toevallende pitten ende diepe waegenslagen...’

Men kocht in groote hoeveelheid bundels stroo om de dijken te versterken. Men spreidde eene laag stroo op de helling, die men bevestigde met stroobeugels om zoo de werking van het water te breken. Men noemt dat ‘*dijken krammen*’ of voorzien van krammatten. Stroobundels werden ook gebruikt om voorloopig kleine dijkbreuken te stoppen:

‘... over leveringhe vier hondert gley tot het opstoppen het waeter aen den veurnambachtschen dyck, desen 8 february 1779, Joannes Meuss.’

1779: ‘voorts gelevert /00 boonschooven die gedient hebben om te stoppen den breucke in den dyck voor den oliephantmolen ende langst den dyck,... item 29 gleyen.’ ‘Over leveringhe van achttien hondert terwen gley noodigh aen den dyser ofte veurne ambachtschen dyck.’

1780: ‘Over leveringhe van twee en twintigh hondert gley schooven gedistribueert aen den dyck loopende van Nieupoort naer Dixmuyde...’

Men gebruikte ook reeds lijnwaden zakken, met aarde gevuld, om de dijkbreuken te vullen: ‘1779, Lynwaeten op den 27 x^{bre} negen en zeventig tot het maecken van sacken dienende om de breucke in den dyck den dysseren...’ Dit middel werd gebruikt om ernstige breuken te stoppen. Maar in dit geval gebruikte men nog een ander middel om voorloopig de strooming van het water te breken. Men trachtte een

schuite vóór de breuk te brengen en ze daar vast te zetten bij middel van houten pijlen die men in den grond sloeg; dit was een gevaarlijk werk:

'Engel Magry woonende op de heerlyckhede van Nieucapelle ende Pieter Steculorum tot Oostvleteren dat zy op den 26 x^{bre} 1779 met groote risque ende peryckel van hun leven te verliezen hun beweeght hebben in eene schuyte in de breucke van den dyser nevens de landen van Pieter Ameloot ende al schudden ende beven in deselve gesleghen hebben différente pylen tot arretteeren het schip, het welcke middelertydt veerdigh gemaeckt wiert omme jegens de selve pylen te doen afvaeren ende arretteeren, het welcke soo avantagieuselyck is uitgevallen dat het gemelde schip de ontrent de twee derden van de gemelde breucke heeft bedekt ende alsoo seer goede occasie gegeven heeft ora de breucke te stoppen over welcke geleden groot peryckels sy niet anders en hebben geprofiteert dan hunne naturelycke daghure...'

Heden gebruikt men in Nederland een soort van wilgen matten, vervaardigd met wissen, die vóór de breuk vastgezet worden, om voorloopig de strooming van het water te breken.

(*Slot volgt*)

K. LOPPENS

Een uitvaart op het einde der 16^{e} eeuw

DEN 23 Oogst 1596 overleed te St Omaars 'Mevrauwe Anna de Thiennes gheseyt de Lombyse, douagiere van Hollebeke'; zij woonde of had toch haar huis te Brugge, in de Mariastraat, en werd aldaar begraven in de kerk der Colettinen of Arme Klaren.

Het was een dame van den hoogen adel; haar vader, Jacob de Thiennes, was heer van Caestre (in Fr. VI.) en van Rumbeke; op zijn grafzerk, nog bewaard in de kerk van Rumbeke, Staat te lezen dat hij was: 'in ziinen tiide Raedt ende Camerlinc Skeysers Charles ziine souverain bailliu van Vlaender...'; hare zuster

Marie de Thiennes was gehuwd met Ferdinand de la Barre, heer van Moeskroen, ook een souverain bailliu van Vlaanderen, en haar halve broer, Thomas de Thiennes, was heer van Rumbeke, Caestre, Claerhout, 't hof t'Iseghem enz. en gehuwd met Marguerite de Haméricourt, de eigen zuster van Gérard de Haméricourt, abt van St Bertene en eerste Bisschop van St Omaars.

Mevrouw Anna zelf was getrouwd geweest met Philippe de Saint-Omer, heer van Hollebeke, had geen kinderen en was schatrijk. Bij haar testament 'faict à Bruges le IX. jour de novembre XV^{c} soixante dix' verleden voor notarissen A. Bane en J. Dassonville, had zij aangesteld tot testamentuitvoerders 'Monsieur Me George van den Berghe, pasteur de la portion d'argent de l'église collegiale et parochiale de nostre Dame à Bruges, Adolff de Meetkercke, recepveur du pays du francq et Me Nicolas Van der Wimpe, advocat au dict Francq.'

Mr Wimpe overleden zijnde en Adolf van Meetkerke overgegaan zijnde tot de nieuwe leering, benoemde zij bij codicille 'faict en la ville de St Omer ce XI juing 1592' nieuwe testamentuitvoerders: 'Jentens et veulx par cestes que ce que jay donné par testament à la fille de Adolf de Meetkercke ne luy soit point donné à cause qu'elle est heritrique et point de la foy catholicq et aussy son Père que javoye denommé pour ung executeur de mon testament le IX de novembre LXX à cause qu'il est heréticq. Je les mets hors mon dict testament et choisiz par cestes pour estre mes exécuteurs ascavoir Me George van den Berge, curé de nostre Dame de Bruges, Monsr Jehan Breydel et Monsr Louis Thyerin.'

Den 8 Mei 1612 werd 'gehoort, gheexamineert ende ghesloten de Rekenynghe ende bewys die Loys Thierin, executeur van den testamente... es doende aen Edele ende Weerde heeren haere hoirs ende aeldynghers van zyne voorseyde handelynghe ende dit in ponden, schellynghen ende penninghen *tournois*, van veertich grooten vlaemsch tstuck.'

Deze rekening, waarvan het origineel bewaard is in het kasteelarchief van Rumbeke, bevat tal van bijzonderheden betreffende de begrafenis en de uitvaart van Mevrouw Anna de Thiennes, die een gedacht geven van de plechtigheden die in vroegere tijden met rijke liens begravingen gepaard gingen. Ook namen van Brugsche kunstenaars als Jan Aerts en Pieter Claissins komen er in voor. Hier volgen de voornaamste posten uit drie rubrieken van 'Vuytgaeven'.

Uit de rekening van de uitvaart.

I. 'Betaelynghen ghedaen ter cause van den vuytvaerdt ende openhouden van den sterfhuuse van Mer Vrauwe te Sainct Omars.'

De posten van deze rubriek betreffen de doodkist: lood, eikenhout en ijzeren banden; het lijk was gebalsemd door 'drye Chirurgienen'; de prior van de Predikheeren zorgde 'voor tbegraeven van het ingewandt'. Verder ontvingen de 'amptman van de marct sainct Omars' en de geestelijken van de Sint-Denijskerk hun recht. Andere uitgaven betreffen 'tschilderen van de blasoens, tortsen ende candelaers', de levering van 'rauhoeden ende raucleeren vande domestycquen'.

II. 'Andere betaelynghe ghedaen ter cause vanden vutvaerdt van mervrauwe binder stede van Brugghe.

Eerst voor drye messen over de ziele van mer vrauwe als deze rekenaers huusvrauwe de tydinghe ontfinck van haer overlyden 18 sc.

De testamentarissen considereerende de benautheyt vander stede naer de doodt van mevrauwe de testatrice ende zonderlynghe het ghebreck van lynwaedt onder de aerme ghebreckelicke menschen van welcke de mannen tghelt dat men hemlieden gheeft dickwils verdryncken, zo hebben zy by eenzamelicke overeendraghynghe gheaccordeert eene partie linwaet te doen coopen omme by hemlieden de voorseyde aerme ende ghebreckelicke persoonen terstont te bedeelen, volghende welcken zyn van Andries Coene ghecocht ende bedeeldt hondert vierendertich ellen en halft lynwaedt te twaelff schellynghen ende drye pennynghen tournoys de elle, bedraghende 85 lb. 14 sc. 6 d.

Item twee halfve thonnen biere deene van vierentwyntich

schellynghen grooten ende dander veerthien schellinghen grooten de thonne den II^en^ January XV^c^XCVII ghebrauwen in de Drye Muenincken totter maeltyt vander vutvaert te Brugge, met vier grooten van voeren te Collette, 5 lb. 16 sc.

Item betaelt Franchois vanden Bussche over tleveren van acht ende veertich eilen zwart laeckene omme de aerme mannekens die de tortsen droughen ende andere 117 lb. 12 sc.

Item III^en^ Lauwe zevenentneghentich aen Touchain Egghelinck over de leverynghe van laeckenen ende het behanghen van de kercke ende Camere daer het bancquet was. 108 lb.

Item III^en^ Lauwe omme visch te Colletten, adviserende mette Paters ende Couvent op den dienst van de vuytvaerdt 14 sc. 6 d.

Item den VII^en^ Lauwe aen Guido de bonne over het wisselen ende ghieten vande teeckenen, boven thin dat men hem ghewichte voor ghewichte vuten sterfhuuse weder ghegheven heeft 2 lb. 14 sc.

Item voor een hoet buscolen te Collette ghedaen 19 sc.

Item aen myn heere van Caster als hooft vande rauwe omme het offeren 5 lb. 6 sc.

Item den XV^en^ Lauwe aen Jacob van Muenynchove, waschtlichtmakere, over twas ghelevert ten voorseyde vutvaerde 25 lb. 4 sc.

Item aen Andries Suwyn, cock, voor zyn verschot ende salaris van het coken ende reeden vande maeltyt ende vutvaert 14 lb. 2 sc.

Item aen Jaspar de Bouloingne ende Jan Langheraet, bidders, over heurlieder dienst ende heure van de caproenen ende witte sattyne Cruuce 12 lb.

Item aen Ferdinande de Cuenynck over tleveren vanden thin ende glasen 3 lb. 15 sc.

Item an Wouters Massine in Stoutenburgh de leverynghe van specerye 4 lb. 16 sc.

Item an Amandt Junnezeune over de leverynghe van broodt zoo provens als ter tafele te Colletten 42 lb. 16 sc.

Item an Adriaen de Schadebeletter voor oesteren 2 lb. 8 sc.

Item aen Loys Maleghys, varsche vischcoopere, over varsche visch 24 lb.

Item Joos Janssens over leverynghe van zeevisch 9 lb.

Item aen Adriaen Pollet, posteybackere, over het gheback 19 bl. 15 sc.

Item aen Franchois van Thienen over bancketterye inden vuytvaert van mer vrauwe ghelevert 8 lb. 2 sc.

Betaelt Symon Pavidaen, weerdt in de Croone, over het

deffroy vande peerden van myn heere van Caestre voor vyftien daghen ende vier guldene vander maeltyt als hy quam vertreckende den XVII[en] Lauwe 1597, 22 lb.

Item aen Jacques Boudens, scepper, over Philips Crane ende Raphaël Cochuut over tmaecken van twaelf zwarte keerlekens om de torssedraghere 6 lb.

Pieter Clays de schildere voor tschilderen vande wapens 15 lb.

Item an Jacques Robillant, concierghe in het schepenhuus deser stede van Brugghe, over tleveren van het lynwaet 31b.

Item aen Jan De Smet over de leverynghe van wyn ter vuytvaerdt 95 lb.

Item aen Guillame de Clercq, tegheldeckere, over vyff ofte zes veursten ghestelt aen het Cafcoen te Colletten om den roock vuyt te trecken jeghens den vutvaerdt 10 sc.

Item an Passchier Wouters over het weeren ende wederstellen vande schaprayden te Colletten inde camere vanden vuytvaert 1 lb. 10 sc.

Item betaelt over de maeltyt ghehouden ten eersten jaerghetyde daer daf waren beede de prelaten van sainct Andries ende Eckhoutte 13 lb.

Item ande dischcnapen van Onzer Vrouwe over dienst by hemlieden ghedaen anden disch ter eersten jaerghetyde 15 sc.

Item over een bancquet te Colletten met dheer Jan Breydele ende de Paters, Jan Aerts, steenhauwer ende Robert du Blon om consent vander platze ende maete vande sepulture te nemen ende compasseren ende tadviseren up tstellen van het epitaphie 5 lb. 5 sc.

Item ande graffmaekhere van onze vrauwe van het graff open te doene ende mer vrauwe kiste daer inne te legghene 1lb. 16 sc.

Item alzoo de broeders vander Collette tlichaem van mervrauwe, schepe ghecommen zynde, thenden van het hoff aldaer zonder andere hulpe vut tzelve schip ghedaen ende in de kercke ghebrocht hebben ende dat naer de messe die doens ghedaen wiert int begraven, Broeder Piter Vicarius vande Graeubroeders in het Couvent te eten bleef, zyn daer doen haelen vier stoopen wyns ende twee stoopen biers costende vyf ponden tournois, meende daer mede tontstaene vanden voornoemden aerbeyt. Nemaer naerderhandt zyn de zelfve religieusen ghecommen omme huerlieden particulier salarie hemlieden beclaghende van het dangier daer zy inne gheweest hadden deur het groote ghewichte van het lichaeme overmidts de cassen van loode ende van houtte daertzelve

inne was, zyn hemlieden ghegheven 3 lb. tournois compt hier tzamen 8 lb.

Item betaelt Jan Aerts over tleveren vanden zavele ende graveren vande figuere ende superscriptie inde metaele plate met vyf wapenen 54 lb.

Item aen Robert Dublon over het metael daermede de zelfve zavele bedeckt es 56 lb.

Item anden voornoemden Jan Aerts steenhauwere over het epitaphie met gheschrifte 12 lb.

Item an meester Pieter Clays de schildere over de pourtraicture van mer vrauwe persoon om op haer sepulture te stellen 6 sc.

Item anden voornoomden Meester over het stofferen van het epitaphie 51b. 10 se.

Item betaelt aen Robert Dublon over het accoord van de overleverynghe ende dat hy claechde miscocht te zyne ande metaele plaete die meerder viel dan zy besprocken was present myn heere Breydele 11 lb. 4 sc.

Item an Jan Bouvereye, gouverneur van tambocht vande backers, over den toesicht van de jaerghetyden vande jaren 1600 ende 1601 6 lb.

Noch over zelve aelmoessen inde vutvaert 15 sc.

Item betaelt den 15^{en} 9bre 1601, over het derde van het ghelach datter verteert was inde Gendtsche herberghe accorderende ende passerende de rente van vierentwyntich ponden tournois tsiaers op tambocht van de Backers 5 lb.

III. Betalynghe extraordinaire

Item an Jan van Eesten, glasemaeckere over de reparatie vande gheheele glaseveynstere van myn heere van Caestere[1] inde kercke van saincte Donaes dezer stede van Brugghe met alle de zesthyen quartieren, twee ponden veerthien schellynghen ende thyen grooten vlaemschs, ende naerderhandt voor het vermaecken vande wapenen vanden zelfden heere ende mer vrauwe zyne gheselnede met het geschrifte compt al tzamen 24 lb. 9 sc.

Item an Pater Veranneman ter cause van een nieuwe glaseveynster by de testamentarissen ter memorie van mer vrauwe in de nieuwe kercke van de societeyt vanden naeme Jesus ghedaen stellen, compt ter somme van 24 lb.

Item an Jan van Eesten den glasemaeckere ter cause van het veranderen vande wapenen van mer vrauwe inde voorschreven glaseveynsters 3 lb.

(1) Vader van Mevrouw Anna de Thiennes.

Tot hier de rekening van den testamentuitvoerder.

In het Rijksarchief te Brugge (D 246, 4e vol, fo 21v) is de beschrijving te vinden van den grafsteen, en epitaphie der decujus.

> ‘In de Coletten gheseyt Aerme Claeren
> In de middel van den hooghen choor
> Een witte steen aen het zuytende met metaele lysten en
> vrauwe figure Thienes Ognies Langhemeersch Ghistelles
> Cy gist noble dame Anne fille de messire Jaques de Thienes chevalier Seigneur de Caestre Rumbeke etc Souverain bailly de Flandres, douagière d'Hollebeque, laquelle trépassa à St Omer à l'âge de 71 ans, le 23 d'aoust 1596.
> Priez Dieu pour l'âme.
> Een epitaphie in den zuytmuer van wit steen met het wapen van Hollebeke verdeelt met Thienes in 't vierkante daer op staende:
> Madame Anne de Thiennes cy devant ensevelie at, à l'honneur de Dieu et salut de son âme, ordonné pour l'espace de 50 ans au 23 d'aougst annuellement un anniversaire en cette église de Colettes avecq vigiles à neuf leçons et la grand messe à diacre et subdiacre à quatre torches sur la sépulture et deux chandelles sur l'autel, 36 proves à 6 patars la pièce et 20 sols de gros en aumosne ausdiles soeurs, dont la charge et soing ont les doyens et jurez du métier des boulangiers de cette ville de Bruges à dix sols de gros de pension.’(1)

J.D.D. Rumbeke

Gebed na 't eten

> God zij gedankt voor dezen;
> Dat 't morgen nog beter mochte wezen.
> En als 't morgen niet beter 'n wezen 'n mag,
> God verleene mij nog zulke 'n dag.

Kuurne.
G.P.B.

(1) Vgl. J. Gailliard, Bruges et le Franc, II. blz. 435-436 (Brugge, 1858).

Van de wieg tot het graf
III. Dat was de jeugd.

NA de eerste kommunie was het schoolgaan voor goed afgelopen, voor behoeftige kinderen. De grootste helft van de meisjes ging naar de spellewerkschool; ze bleven daar tot hun twintig jaar en nog langer.

't Waren lange dagen van zeven en half 's morgens tot zeven en half 's avonds. Ze kregen eerst een uur onderricht bij Zuster Zalia en leerden lezen, schrijven en rekenen, en voor 't overige van de dag hadden ze hun spellewerkkussen op de schoot. Ze maakten ‘Follesien’ en ouderwets of toveressekant en verdienden met moeite een halve frank daags. Toen er later meer vraag was naar ‘Flosse’ en grof bloemwerk, verdienden ze ook meer geld. 's Winters werkten ze met de kinkee en een ‘straal’ (glazen bol met water).

Onder het spellewerken werd er gebeden, de katechismustekst ingeoefend - voor de vormelingen - en gezongen. Het waren meest liedjes met godsdienstige strekking; ze werden met slepende stem gevooisd en van veel rusttekens onderbroken, voor het steken van de speld. De telliedjes waren daar bijzonder voor geschikt:

Een, één, één is één
Enen God alleen
Enen Zaligmaker en anders geen
- Twee, twee, twee is twee
De twee stenen tafels
lijk gebakken wafels
Enen God all een
Enen Zaligmaker en anders geen
- Drie, drie, drie is drie
De drie Patriarken
Abraham, Izaak en Jakobus
Twee stenen tafels

lijk gebakken wafels
Enen God alleen
Enen Zaligmaker en anders geen
.....
- Twaalf, twaalf, twaalf is twaalf
De twaalf apostelen
De elf wijze maagden
Die den hemel vaagden
De tien geboden Gods
De negen koren der engelen
Die aan den hemel bengelen
De acht zaligheden
Voor ons hier beneden
De zeven sacramenten
Met veel komplementen
De zes kruiken met wijn
Die op de bruiloft van Kana zijn
De vijf bloedige wonden
De vier evangelisten
Die de waarheid wisten
De drie patriarken
Abraham, Izaak en Jakobus
De twee stenen tafels
lijk gebakken wafels
Enen God alleen
Enen Zaligmaker en anders geen

Het slotvers wordt ook nog aldus gezongen:

Een is een
Enen God alleen
En in enen God geloven wij.

Het volgende oud Spellewerkliedje geven we op, zoals zij het ons onvolledig voorzongen:

't Is op te letten
Wij maken netten
Voor de kornetten
Der juffers van de stad
De fijnste kanten
Voor ons kalanten
Verrijken wij met bloem en blad
Een malie, een tralie te groef gewrocht
Het kantje van Wantje bleef onverkocht.

Tien frank van d'elle
Kreeg Isabelle,
Maar 't was een felle.
Zij keek niet eens omhoog,
Haar vingers krollen,
De stokken rollen
Het schijnt zij dansen voor haar oog.
O wonder, bijzonder als 't iemand ziet,
Die schrimmer (?), schier nimmer zijn huis verliet.

Al toverije,
sprak baas de Leye,
terwijl hij zeer de school uitvloog...

Vaarwel aan den akker,
De boer en de bakker,
Hoe snel en hoe wakker,
'k En won nog maar een kleine loon,
'k Werk hier wat geruster
bij mijne zuster,
'k Zit hier warm en 'k zit hier schoon.
....

Als de zuster veel werk had om aankomelingen een werkje aan te leren, begonnen de grote meisjes te neuriën van *Alfons en Dalhia*, van *Pater Gardiaan* en zo meer. Met de loting of halfvasten durfden bedronken jonkheden wel eens de poort openstampen en een refreintje uitschruwelen, maar verder reschierden zij zich niet.

Na hun eerste kommunie waren de meisjes in de kleine Congregatie van de H. Johannes Berchmans, - om hun katekismus te onderhouden -; van aan hun zestien jaar werden ze in de grote Maria-Congregatie ingelijfd. De ongehuwden bleven er gans hun leven en vierden er hun gouden jubilee; daarvan getuigen de talrijke jubelzangen en jubelfeesten.

Toen de Congregatie van St Kruis haar jubilee vierde in 1879, had ieder jubilante haar ‘klauzetje’ in het jubellied; o.m.

N° 2 't Is niet voor *losse vinken*, (familienaam)
Die, vast aan lijm en pek,
Hun vrijheid weg gaan schinken

Met zulke scheert den gek.
Foei, foei van Schijvermutsen
Van slunzen en van dutsen.

N° 9 Die, bij des *Duuvels dooren* (wijk)
Trekt geeren ter kapel (dicht daarbij)
Kan velen fel bekoren
Naar kaffij en naar spel. (kaart)
Doch nimmer is baldadig
Maar dienstig en weldadig.

Zelfs de prefekte ‘Jonkvrouw Clemence’ had ook een stroofje haar toegewijd:

Men zoekt om U te dienen
Als dame van compagnie,
En dubbel te verdienen
't Geld van een ambt of drie,
zoo 'k niet de waarheid zeggen
Ka mag mij weder leggen.

De jongens van kortwoners werden, na de eerste kommunie, als koeiwachter verhuurd voor 5 frank per maand. 's Morgens hielpen ze de wit geschuurde melkvaten vullen - 6 à 7 liter - en sloegen er een kurk op met een slunze om te spannen. De ezel werd in de stal gekleed: eerst een ‘turf’ (kaffen kussen) op de rug; daarna werd langs weerszijden ‘het staan’ vastgemaakt om de vier melkvaten te dragen. Alzo ingespannen kwamen de koeiwachters van de Broek elke morgen langs de Melkwegel gereden, om de melk naar Brugge te voeren. Aan de boomkes van Visart's blaaede Tone op zijn tuithoren naar de andere aankomende koeiwachters, omdat de ezels liever in troppeltjes rijden: zo kwamen ze, met veel lawaai, langs de Bisschopsdreef het dorp ingereden.

Allee, allee
Allee, allow
Allee, allow.

Al roepende en blazende kwamen ze ook, over de Kruispoort, de stad binnengereden. De melkerige, Lotje Dessein(g), woonde aan de Molenbrug, daar in de laagte langs de Reie; de melkvaten werden met ‘de

stalmate’ - groter - in de grote kuip uitgemeten, aan vier kluiten per stoop.

's Zondags gaf Lotje een kluitje drinkgeld; ze stalden de ezels bij boertje Hoste in 't Gemeentehuis, en na de vroegmis reden ze in koers de dreef in, om elkaars kluite af te winnen. Overdag moesten ze de koeien wachten, twee, drie aan een band; 's avonds hielpen ze wat in de stal.

Zowel jongens als meisjes kwamen de Zondagnamiddag naar de Zondagschool; er werd onderricht gegeven in 't klooster door de zusters en in de gemeenteschool door de meester en een priester. In stad was de Zondagschool van de Potterie goed gekend.

Gedurende de wintermaanden, van half Looi tot Kortemaand uit - later van half October - werd er voor de jongens, kosteloos avondschool gegeven van zes tot acht uur. Deze lessen werden druk bezocht, niet alleen door dubbele jongens, maar zelfs door boerezoons boven de twintig jaar oud. Naast de gewone vakken, werd er hoofdzakelijk rekenen en Franse taal onderwezen; Lowietje boft nu nog altijd: ‘Wadde, ze zou'n ons niet verkocht he'n in 't Frans, en 't moest juiste zijn, man! 'k Vroege een keer alzo: Maître, donnez-moi(z) un cahier s.v. pl.? Hij keek van onder zijn wenkbrauwen; en ik een beetje dichter en luider: Maître, donnez-moi(z) un... en 'k ha't liggen. Hij hield me zo kloek bij mijn ore, da'k seffens wist waar dat 't haperde’.

De avondschoolleerlingen zetten nu en dan eens de straat overeind met hun kwâ perten: Bertje, de schoenmaker, hoorndul maken; de spellewerksters de schrik op 't lijf jagen; en lijk die poortegasten, blijven haperen bij de bruggedraaier hé, ja, er was daar aantrek... maar 't was al 't hope niet erg. Aan staminee zou er niet een gedacht hebben, ze kenden immers 't liedje van buiten: ‘Loop jongen, speel nog een letje met de marbels!’

Stilletjes aan naderde zo de tijd van de LOTING, maar

alleman was niet goed voor zijn lot en sommige werden verwezen. De reden waarom een jongen afgekeurd was, werd drie naeenvolgende Zondagen van de kerkstichele afgelezen: voor een slecht gezicht, een breuk enz...; plantrekkers konden zelfs, met veel proteksie, een ziekte verzinnen, gelijk de deze te Beernem: ‘krampzinnig in de nekke’.

Rechtuit gesproken, er was eigenlijk niemand verzot op dat soldaat-zijn en daarom trachtten begoede ouders een man ‘te zelten’, een ‘substituant’ genaamd: ze onderhielden het arm gezin van eten en drinken, en bezorgden de soldaat wat drinkgeld; bovendien waren ze verantwoordelijk in geval de substituant het leger vluchtte. Vader Beuzelings vaarde precies alzo; om de veertien dagen schreef de substituant om drinkgeld en tekende:

Flippe WozeeKurasier,Man te peerdeVul plezier.

Ten slotte was hij weggelopen en de boer mocht voor een ander substituant zorgen. Later kon men een ‘remplassant’ kopen tegen 1600 fr.

Opstandige knechtjongens wisten dat dit de grootste bedreiging was voor hun huisgenoten: ‘'t Is goed, 'k zal mijn vel verkopen!’ - Mannen, lijk Krikke Rots, die ronselden in remplassanten werden voor ‘zielhonden’ gescholden - betekende zoveel als een jongen in 't verderf storten. - Dit alles kwam door die ingeboren hekel aan soldaat zijn.

't Militiekanton voor St Kruis, Sijsele, Assebroek, Beernem en St Joris was Oedelem; de Moerkerkenaars gingen naar Damme met verscheidene Noorderse gemeenten: Lissewege, Dudzele, Westkapelle enz. Vóór het aanleggen van Brugge-Zeehaven gingen de Stalhillenaars loten op de Geernaartmarkt te St Pieters.

Om een goed lot te trekken naaide moeder een medalietje in de rechter vestmouw van haar zoon; sommige jongens hadden een mollepootje op zak;

andere hadden meer betrouwen in een topzakje zout: dat kwam uit de zee en 't zeewater werd gewijd.

De ‘sampetter’ vergezelde de lotelingen: in sommige gemeenten werden ze met de wagen en een ‘wiptekul’ muziek: trekorgel en een paar fleiten (fluiten), naar het militiekanton gevoerd. Die een groot lot trok was er uit: de eerste getallen boven 100 waren maar twijfelaars. Er waren zeerlopers die er gebruik van maakten om een stuiver te verdienen: barrevoets - in 't putje van de winter - en op een draf liepen ze met het goede nieuws naar de angstige ouders. Nete - die maar een korten asem had - deelde zijn vijf frank met een kameraad, die hem afwachtte aan Strooien Hane - halfwege Oelem en Beernem; - van in de verte riep hij hem toe: ‘honderd-zes tie-ne-e-e voor Kerkhove!’ en weg was de kameraad met nieuwen asem.

Seffens werd in het gelukkig gezin de temper ge slegen en koeken gebakken voor heel het gebuurte: zonder te spreken van de belofte, die moeder nog zou volbrengen om Ons Heere te bedanken.

De lotelingen verdrongen zich rond de kraampjes op de markt te Oedelem en te Damme om schreeuwerige bloemen en pluimen te kopen: ze pareerden zich gelijk hengsten - heel de transvaalse hoed of muts stak vol - en trokken de herberg binnen.

De Zuiderlingen, hadden een ‘bloedtrekkertje’ op zak: met een rispke daarvan waren de vechtersbazen seffens gekoeld. Op het ander kanton was het eerder nog erger: dat Noorders bloed stond veel bratter en Damme hield liever die Noorderse zonen met hun uitdaging van: ‘'t Noorden blinkt en 't Zuwen stinkt!’ op afstand. Ze zetten de Noorderse lotelingen over de vaart en de brug werd gedraaid: de Lissewegenaars en de Dudzelenaars konden het dan onder elkaar uitvechten, dat het haar aan 't hofhekken plakte.

Die er zich in getrokken hadden, zongen het luidst de nog bekende liedjes o.m.

Veel liever, veel liever
Drie jaar soldaat...

Ons armen, ons armen (aux armes)
En wij zijn al voor Leapol
Al in zijn hol,
En wij zijn al voor Leapol.

Zij die er uit waren hadden een ander repertorium:

O ja, ja Leapol is veel te dom,
Om mij soldaat te maken
Staat zijn mutse veel te krom!

Honderd vijftig voor zulk een mannetje
En is dat nog niet genoeg,
'k Heb er van de nacht op gepeisd,
Maar het was nog veel te vroeg.

Hoe meerder beest, hoe meer geluk,
't Grootste nummer is voor mij gedrukt.

Als ze hun dorp naderden:

Vivat 't Noorden!
Stalhille is hier, Stalhille is hier,
Vivat 't Noorden!
Stalhille is op de zwier.

Stalhille, goed van wille,
Groot van pracht,
Klein van macht,
En de meisjes vielen in de gracht.

Te Klemskerke zongen de lotelingen, die van Bredene kwamen:

O ja! ja! wij komen van het sas,
We'n d'er wist gaan loten
in dat kerntje van glas.
't Is den eersten keer,
't Is de laatste keer,
Van mijn leven, van mijn leven
In dat kerntje niet meer.

Dat loten was als een mijlpaal in 't leven: peter en meter gaven hun doopkind een nieuwjaar tot dat het geloot had; van dan af werd een jongen bij de grote mensen gerekend.

M. CAFMEYER

Seizoenpraat. Najaarsgeruchten

‘Hoe zeere vallen z'af...’

SLACHTMAAND nadert: kraanvogels zijn overgevlogen, hoog in den hemel: sommige vogels blijven hangen: de blijvers. Baete, de dikzak, benijdt den zwier van de trekkers en heeft wat fruit laten staan in de hoogste toppen van de kruin, om 't vogelvolk te gerieven op den doortocht... Misschien heeft hij dit zo geschikt om de ruzie van 't plukken in d'hoogte ?... Tziep, Tziep! zeggen de lijsters, onzichtbaar in den bremmel. Zo gauwe de zonne doorbreekt zitten ze pal op den tak, bladstil, zo voorzichtig als ze dezen Zomer gulzig waren, de kersendieven. Ze vrezen 't roer en 't lood. Horen ze geen achterdeuren kraken of toekletsen, ze schieten uit in een vlucht tot aan den lauwerier of tot aan d'hage om bezen te lezen. En ze vliegen weerom schichtig weg in één wenk, één gulpe van pluimen en veêren.

De lucht is zacht en gebalsemd. De tijd staat stil als wilde hij een letje wachten bij 't betreden van den herfst- en winterdrempel. Wegels en wegelingen liggen met droge blâren bestrooid. Geen mensenspoor meer te vinden op den weg en geen enkel geruchte dat 't dromen kan beletten. Wegel en werkelijkheid worden toegedekt en de kleurige spiegeling van 't geboomte slijt zienderogen uit. Langs 't struikgewas in de kanten liggen de blâren van de kaalgeschuurde essen, in 't gras: ze doen een onverklaarbaar droombeeld opdoemen.

Daar klinkt de hamer van den smid bij den Springdries, een pompe piept, een gaai roept al vliegend door 't geluchte en Miel Brandels, die hout staat te kappen, 'n stoort de stilte niet die rust op 't veld. De kastanjeboom houdt hier en daar nog een goudklodde

van blâren vast, die fonkelen in de zon. Ze stijgt, ze vergroot en ze geeft warmte, 't Scherpe licht speelt en zindert in de takken, het roert en het schettert en het tatert als honderd vlerken en bekken van levende vogels het niet beter zouden kunnen. In de schaduwen danst de najaarszonne met korte snokjes.

Ware 't niet van Miei Brandeis die altijd voort hout kapt, of van 't schel geroep van den specht, 'k zou zeggen dat de tijd en 't dagelijks gebeuren hier verloren lopen. Daar springt 'n echte haze uit de vore en hij vlucht over den kouter. De kastanjeboom staat vol bersten, plekken, kwabben en uitgevreten holten. Hij beeft - de reus - omdat hij 't werk moet stil leggen. Zijn macht verbaast den wandelaar. Hij staat als een rots, want hij vocht tegen storm en weerlicht. Zijn lenden zijn verschroeid midden de rompe, en 't bloot hout, verschoeperd door de hemelvlammen, schilfert af in dunne grijze schubbetjes, en boven de verbrande flank is een wonde geslagen, diep en verkankerd, waarin zwermen horzels wonen, des zomers. Ge meent dat hij dood staat, maar ge gaat wat op afstand en ge ziet twee stevige jonge takken sprietelen en schieten, blinkend van deugden... Als een tweling, vol jong geweld en lust. Dood en leven, àl in één boom... Daar tjokken nog wat oostervinken die geluierd hebben bij de beke en nu weer lucht kiezen, op weg naar 't Franse.

* * *

Nog enkele dagen en nachten en weg is de vrede van 't landschap. Dan steekt de wind op en het winterseizoen is op komst. En 't vuur wordt aangestoken om te dienen als winterwacht, en om de vertellingen aan te wakkeren.

Met de droge blâren, blaast de wind de zomerherinneringen voort. De wind jaagt mensen en dingen vooruit. De karren zwoegen door de zompige sleeze en de raven krassen op 't blote stuk. In 't korte zullen weer mensen van ouderdom aan 't sterven gaan. Met Naard, Miels vader, is 't zo gegaan verleden Winter:

in 't zweet gewrocht en te lang gewacht van binnen trekken bij ijselnatte. Hij rilde bij den heerd en de hond lag naast hem met klampe pels te domen dat 't schauwe gaf bij 't vuur. En daags nadien is hij te bedde gebleven met 'n warme steen aan de voetsponde. Heet bier en felle korte drank met suiker: - geen bate. En Naard is niet meer opgestaan. Dolen en razen, drie dagen lang. Om de' pastor gezonden en de kinders doen komen van de Bunderhoek. Al boter aan de galg. En Naard heeft het laten liggen tussen twee brandende keersen waarvan de vlam omlege boog en de keersen lekte.

Miei heeft hem opgevolgd op 't klein gedoente. 'k Kenne zijn hammes. Mijn onkel Corneel smeedde het in mijn kinderjaren voor Naard, die de weerga zag bij mijn vader, 'n Goed mes. Ronde rug en sneê in halve mane.

Voort blaast de westerwind en hij brengt de klachten mee van de waaiende blaren die hun boom verlieten voorgoed.

G.P. BAERT

Mengelmaren

Nog over Brugse Orgelmakers

1) DOMINICUS BERGER (Biek. hierboven bl. 161) vermaakte ook het orgel in de Sint-Michielskerk te Roeselare ten jare 1781. Het akkoord hiertoe steekt in het stadsarchief van Roeselare, nr. 133, (cfr. K. Vanden Haute, Het oud Archief der stad Rousselare, Brugge, 1913: bl. 24).

2) J. CASPAR RUEZ:

Deze orgelmaker staat niet in het opstel vermeld.

Hij werkte echter aan het orgel te Ardooie op het einde der 18^{e} eeuw.

Dit orgel was in 1753 gemaakt door Pieter Jozef Deryckere, orgelmaker te Kortrijk, en het jaar nadien verkocht men het oude orgel aan de kerk van Dentergem voor ‘20 pond grooten courant’. Het nieuwe orgel werd vanaf 1778 jaarlijks nagezien door Van Peteghem van Gent. Voordien was het Deryckere.

Op 28 April 1790 kwamen de beide wetten van Ardooie akkoord met ‘sieur *J. Caspar Ruez, meester orghelmaecker tot Brugge*’ om deze laatste het orgel te laten vermaken voor ‘100 guldens courant’. Immers reeds vanaf 1786 was Van Peteghem van Gent niet meer gekomen om het orgel na te zien en ‘te erstellen van synen ghederangeerden staet’.

Ruez werkte te Ardooie in Juni 1790.

Wanneer alles gedaan was, werden volgende personen speciaal geroepen door de prochie. om het werk te keuren:

op 21 Juni 1790: de kosters Josephus Deckmyn van Ardooie en Joannes Retsin van Pittem.

Op 25 Juni 1790: Joannes Houdappel, ‘organist en carlionspeelder der collegiale en prochiale binnen Thourhout’.

Op 2 Juli 1790: de kosters B. Everaert van Lichtervelde en Ch. Vander Haeghen van Oostkamp.

Behoudens enkele details vonden ze het orgel in goede staat. Die goede getuigenissen ten spijt moest Ruez nogal lang wachten op zijn loon, want in November 1791 dient hij daaromtrent een vordering in bij burgemeester Cauwe. Op 21 December daaropvolgend voldeed men hem toch.

Het is de enige maal dat we hem te Ardooie zien. (Stukken in Rijksarchief Brugge, Triage de Liasses, nr 13).

Ardooie.

L. VAN ACKER

Klaar Bescheid

Een ijveraar komt met den zoveelsten kalender.

Zegt de vrouwe: ‘'k 'n geve niet.’

Zegt de ijveraar: ‘als ge niet 'n geeft, ge moet niet gemolken worden’. Kortrijk.

Mis blauwen

Dat ligt in 't bedde 'n gat in den dag, den Zondag, en dat gaat naar de misse naar Tombroek.

(Tombroek bij Rollegem, waar geen kerke staat.) Kortrijk.

Ingebeelde kost

Eerste hongerlijder: ‘Wat voor teten zullen wij krijgen vandage ?’

Tweede hongerlijder: ‘'n Boterham sla met 'n uitgeblazen ei!’ Kuurne.

G.P.B.

[Nummer 11]

Teleurgang van de Nieupoortsche kabeljauwvaart

DEN 11den Juli 1853 werd de: *N.V. Nieuportsche Maetschappij voor de Nationale Visscherij* gesticht.(1) Duur der vennootschap werd bepaald op vijftien jaren en het doel was: ‘het bedrijven der visscherijen op Feroë, IJsland en Doggersbank, alsook de kust- en haringvisscherij’. Haar kapitaal bedroeg 250.000 frank, verdeeld in 250 aandeelen van duizend frank. Deze 250 aandeelen werden echter niet alle onderschreven. Slechts 82 ervan waren, op den dag van de stichting, vast genomen. Betreffende de ‘168 restante aandeelen’ wordt gestipuleerd dat ze ‘na mate der noodwendigheden, later zouden uitgegeven worden’. Promotors waren: John Phillips, handelaar en reeder: Augustijn Kempynck, gemeenteraadslid: Meynne Lodewijk-Vandevyvere, gemeenteraadslid, elk voor tien aandeelen; Van

(1) Akte verleden voor de notarissen Jooris en D. De Brauwere. Door koninklijk besluit van 22 Juü 1853 werd de stichting goedgekeurd.

Baeckel Frans-Foqueur: Vroome Joseph-Saeys, gemeenteraadsleden, elk voor vijf aandeden.(1)

De overige twee en veertig aandeden werden onderschreven door: Joseph Vroome Vandaele, bierbrouwer en Marie Foqueur, weduwe Pieter Schillewaert, broodbakster, elk voor drie aandeden: - Jan Rybens, winkelier: Frans Bogaert, broodbakker: Jan Vlasseman, 'smit': Armand Demyttenaere, bewaarder van het 'legertuig', (garde d'artillerie) allen te Nieupoort, en Pieter Schockaert, landbouwer, te Middelkerke, elk voor twee aandeden: - Philip Lecluyse, ontvanger der burgerlijke godshuizen, (één voor eigen en één voor rekening van zijn minderjarige dochter Charlotte): Pieter Legrande, winkelier: Frans Wyckaert, onderwijzer: Engel Dedrie-Roose, huisschilder: Frans Bogaert, zoon, broodbakker, allen te Nieupoort: Desiré Debruyne, grondeigenaar te Belle: Henri Decae, notaris te Alveringhem, (deze beide laatsten door bemiddeling van Hippoliet Vroome, commissaris van het Zeewezen): Adolf Van Acker-Bogaerd, smid: Hendrik Hubrecht, schipper: Rosalie Dobbelaere, weduwe van Pieter Ghewy, koopvrouw in kolen: Alexander De Roo, ontvanger van Stadsmiddelen, zoo voor hem als voor zijn broeder Willem De Roo, kantoorschrijver: Hendrik Lecot, broodbakker, allen te Nieupoort: Laurens Ricaud-Blomme, lakensnijder te Oostende: Hendrik Coppieters, dokter in de medecijnen, te Yper, (deze beide laatsten door bemiddeling van Lodewijk Meynne, voornoemd): Frans Dejaegher. grondeigenaar: Pieter Van Baeckel, bierbrouwer: Pieter Kesteloot-Deman, koopman in wollegoederen: Frans Lenoir-Soenen, koopman in ellegoederen: Pieter Houvenaeghel, huisschilder: Cypriaan Vantomme, lakensnijder: Alexander Jaeks-Warreyn, winkelier: Hendrik Piquendaire, vleeschhouwer: Norbert Bollies, koperslager: Pieter Devry, timmerman: Engel Declerck-Vancuyck, winkelier, allen te Nieupoort, elk voor één aandeel.

Door deze lijst blijkt dat de stichting niet van een leien dakje is geloopen. Koesterde men wantrouwen in

(1) John Phillips was een Engelschman die uit Vlissingen, in 1824, naar Nieupoort overkwam en zich er, dadelijk, als een ervaren en doordrijvenden handelsman liet kennen. Op eigen hand beredderde hij zijn persoonlijke zaken: handel in alles en nog wat, meestal op Engeland. Voor de reederij wilde hij de verantwoordelijkheid gedeeld zien. Onder zijn klerken bevond zich Willem De Roo, die later zijn patroon overvleugelde en Burgemeester werd.

verband met het welgelukken der onderneming ? Mogelijk wel. Maar anderzijds levert de lijst toch het bewijs dat alle standen der Nieupoortsche bevolking, in de mate hunner geldmogelijkheden, mede wilden helpen om de nieuwe poging tot heropleving der grootvisscherij te steunen.(1)

Hoe en door wie de ‘restante’ aandeelen later verzilverd werden, kunnen wij niet bepaald zeggen. Toch zij aangestipt dat Lodewijk Meynne en Willem De Roo, in de verdere ontwikkeling der Vennootschap, een aanzienlijk deel hebben gehad. Deze laatste moet later op de aandeelen gespeculeerd hebben, om in 1861 als directeur aangesteld te worden. De directeur moest minstens tien aandeelen op eigen rekening bezitten. 't Is ook Willem De Roo die de vergadering van 2^{en} December 1861 bijeenriep, om over de ontbinding der Vennootschap te beslissen.

Deze directeur beschikte over een uitgebreide macht. Hij vormde ‘het bestuur der maatschappij’. Uitreeding, waarneming der zaken, aankoopen en verkoopen, makelaar spelen in schepen en voorraden: 't werd hem alles toegezegd. Hij stond weliswaar onder toezicht van een ‘bewaringscommissie’ (in 't Fransch: Commission de surveillance), maar feitelijk was hij de baas. Hij moest echter kantoor ten zijnen koste houden; er gebeurlijk een klerk op betalen: magazijnen ter beschikking stellen voor 't bergen van het zout, den visch en de benoodigheden. In vergelding ontving hij minimum vijf en maximum zeven en half ten honderd

(1) Het is van geen belang ontbloot deze lijst met de inschrijvingslijst van: *De Compagnie van Vischvaertvan 1727*, te vergelijken. In 1727 waren de inschrijvers hoofdzakelijk leden van adellijke families en personen van aanzien. Ditmaal zijn het de ambachtslieden en neringdoeners, de burgers en de mannen uit de volksklas die tot de stichting bijdragen. Het had trouwens ook een ‘zakelijke’ reden. Een der standregelen bepaalde immers dat voor alle benoodigdheden der maatschappij, proviandeering der schepen en zoo meer, aan de inschrijvers de voorkeur in de leveringen gegeven werd.

op het bruto bedrag van de opbrengst en van de staatspremies. De eerste directeur was John Phillips zelf. Maar om het 'restante' kapitaal te doen binnenkomen, scheen hij onmiddellijk hard van stapel te willen loopen en het geluk der vennootschap op een waagkans te zetten. Hij werd geremd door Aug. Kempynck en Lodelijk Meynne, die gezapig wilden uitzetten en het beveiligen van het spaargeld der kleine onderschrijvers, die hun propagandisten in de politiek waren, op het oog hadden. Van meet af aan ontstond dan ook wrijving en de klerk Willem De Roo schipperde handig om baas te geraken.

Men stak van wal met enkele booten, 'namate en in evenredigheid van het gestorte kapitaal'. De standregelen voorzagen dat: 'geene vaertuigen ter eene of andere visscherije zouden weggezonden worden, zonder behoorlijk door eene verzekeringsmaetschappij gedekt te zijn, ten ware de algemeene vergadering der aendeelhouders zouden oordeelen eene voorzienigheidskas op te richten'. In dit laatste geval zou er 'op het bedrag der ruwe opbrengsten een aftrek van vijf ten honderd gedaen worden, welke sommen in kas zullen gehouden worden, om te dienen tot het vernieuwen der vaertuigen welke zouden vergaen of achtergebleven zijn'.

De gebruikte booten waren doggerschepen of beunsloepen. Van buizen of hoekers uit de achttiende eeuw is er geen sprake. Deze sloepen waren zeer sterk gebouwde vaartuigen, maar heel wat minder in omvang dan de hoekers en buizen der vorige eeuw. Ze bezaten een grooten zwembak of beun, die haast het geheele middenruim besloeg, en die diende om het aas (de prik) en den 'schoonen' kabeljauw, levend te bewaren. Vandaar de naam: beunsloep. Daar ze meestal rond Doggersbank gingen visschen, werden ze ook de Nieupoortsche *doggers* en Nieupoortsche *doggersbarken* genoemd. Konden die kleinere booten, weliswaar, geen ladingen van honderde tonnen bergen, ze vergden daarentegen ook mindere bemanningen. De manschap bestond

gemiddeld uit zeven tot acht koppen, dekjongens inbegrepen. Was er misschien tekort aan visschers in stad en ommeland ? Geenszins, maar de maatschappij was niet in staat alle Nieupoortsche yisschers die op IJsland of Doggersbank wilden varen, aan te monsteren.

De schepen deden zomer- en winterreizen. Zomerreizen van drie tot vier maanden in de wateren van Feroë en van IJsland. Dit seizoen zette in einde Mei, begin Juni. Winterreizen naar Doggersbank, van ongeveer drie maanden. Inzet einde November, begin December. Van de zomervaart kwam men thuis om St-Michielskermis (einde September), van de wintervaart om karnaval duchtig te vieren.

De maatschappij beleefde meer laagten dan hoogten en heel schitterende zaken heeft ze, in haar kortstondig bestaan, niet gedaan. Waar nieuwe bezems goed keeren, behoorde dit gezegde, voor de vennootschap, na een paar jaren, reeds tot het verleden. Dan was het vijf jaar ver sukkelen. De mindere verdienste bracht daarenboven wrijvingen teweeg tusschen directeuren en leden van de bewaringscommissie en op 2 December 1861 werd een buitengewone algemeene vergadering, te drie uur 's namiddags, in een der zalen van het stadhuis, bijeengeroepen om ‘overeenkomstig art. 2 der statuten tot de ontbinding der maetschappy te besluiten’.

* * *

De laatste periode van de Nieupoortsche kabeljauwvisscherij begint na de likwidatie van de ‘*Nieuportsche Maetschappy Van de Nationale Visschery*’. Meest alle booten der vennootschap kwamen in de reederij *L. Meynne & C*ie terecht, 't Was en 't bleef een familiezaak. Na 't afsterven van den voornaamsten deelhebber ging de uitbating voort onder de leiding van de familie Gommers, die tevens touwslagerijen en een lijnbaan te Nieupoort bezat.

Alhoewel een Nieupoortsche spreuk ons leert dat een reeder ter visscherij geen winst verwezenlijken kan en zijn geld slechts in een reederij moet wagen om zijn laatsten broek erbij te verspelen, hield die

familiezaak het bedrijf toch ruim twintig jaar vol.[1] De laatste sloep immers die op IJslandvaart uitgestuurd werd, verliet de Nieupoortsche haven in het jaar 1884. In deze tijdspanne is er hoofdzakelijk op kabeljauw gevaren geweest. De haringteelt werd weliswaar niet heelemaal uitgeschakeld, maar 't was als toemaatje bedoeld.

De indeeling van het visscherijseizoen onderging geen wijzigingen. Er was een zomer- en een wintervaart met tusschenin de vangst te versche.

Gemiddeld een achttal booten bleven voortdurend in de vaart. In de jaren zeventig vinden we volgende sloepen ingeschreven:

De Nijverheid	stuurman	L. Monteny, zoon
De Eendracht	id.	Caroen
Voortgang	id.	L. Messen
Stad Nieuport	id.	L. Monteny, vader
Prinses Charlotte	id.	Jan Lauwereyns
De Hoop	id.	L. Vinck
De Graaf van Vlaanderen	id.	J. Bailleul
De Doggersbank	id.	Tjeenen Billiaert

Nieupoort telde toen een drieduizend zielen en de kabeljauwnering bracht tering en leute in het maatschappelijk leven en verdienste aan de plaatselijke nijverheid. Door dit bedrijf immers kwamen ook de kuipers, touwslagers, zeilmakers, mandemakers, de ‘pottekarie-winkels’, beenhouwers, bakkers, brouwers e.a. aan hun brood. Toen overigens was 'men met een kleintje tevreden en treffelijke burgers hielden er een levensstandaard op na, die een gewonen huidigen dag-

(1) Opmerkenswaardig is het wel dat, in den Westhoek, er steeds zooveel booten te versche als reeders en deze reeders steeds patroon-visschers op hun eigen boot waren. Een paar uitzonderingen niet te na gesproken. Alleen patroon-reeders, die tevens visschers zijn, verdienen hun boterham. Nog zij aangestipt dat, in de verleden eeuwen, de reeders de voorkeur gaven aan kapiteins die tevens een aandeel in de boot bezaten. In de kabeljauwvaart is dit niet het geval geweest. Deze tak is verdwenen, de visscherij te versche niet. Naast zooveel andere, is dit feit ook wel oorzaak geweest van het verval dezer nering

looner geen oneer zou aandoen. Onder de visschersbende waren de IJslandsche visschers graag geziene gasten en de kapiteins, schippers of stuurmans der Nieupoortsche kabeljauwsloepen hadden rang en stand in het stadsleven.

Men mag echter dit stadsleven met het huidige niet vergelijken. Was er geen groote weelde, er was voldaanheid, wederzijdsche genegenheid, vrede en verstandhouding en de menschen gebruikten de dagen zooals God ze schonk. Werken, ja, dagen lang en stukken in den nacht, maar kermisdagen, zon- en feestdagen werden uitbundig gevierd. Geen jacht en gejaagdheid langs de straten, wel gezapig gekuier van mannen, vrouwen met kinders die, alhier, aldaar, een pintje op het gemak gingen drinken of in hun bonden, kringen of gilden hun jolijt uitvierden. Het gildeleven werd in eer gehouden. De drift om buitengewone dingen te zien, de aandrang om nieuwsoortige zaken te gaan bewonderen, de lust om verre reizen te ondernemen, bestond niet. Op dagen van rust en verzet, liet men de spieren terug op plooi en de lichamen op nieuw verhaal komen. En zulks gebeurde op doodeenvoudige wijze in de ‘bollingsprijskampen’, in de ‘schietingen’, in de ‘kaartpartijtjes’. Op groote feestelijkheden ging men aleens tooneel bewonderen of deed men een ‘zuipersrondeke’ met de muziekmaatschappij, waarna, ter markt, oud en jong in volksbal zich verlustigde. En wat te zeggen van de feestdagen en van de feestavonden van de gilde of de maatschappij, met het bezoek aan de herbergiers-confraters, den optocht door de stad en het feest- of avondmaal met de vrouwtjes bij, en waar gegeten en gedronken werd om den broekband los te doen springen!

Voornamelijk de visschers brachten in dit kalm-verloopend leven de afwisseling en de luidruchtigheid. In het stadsbeeld schitterden ze in de helle roode kleuren van hun typische kazuifels en brachten uit zee mede de ruimte van de oneindigheid en den zwaren adem van het Noorden. Die adem kon alles opslorpen, die adem kon alles wegvagen zonder een spoor na te laten. Een zuip-

partij en een dansfooie waren de bekroning van maandenlang zwatelen op zee en de terugkomsten waren dan ook niet alleen voor den thuis zelf. maar ook voor de gansche stad, de gelegenheden om er eens duchtig door te slaan.

In September kwamen ze binnen van hun zomervaart om St Michielskermis te vieren. Dit was de visscherskermis. Maar omdat de heele bevolking profiteerde uit de visschersnering, wilde iedereen die kermis om ter meest mede maken.

't Was ook op St Michielskermis dat de onderscheidingen die de visschers in verschillende gelegenheden bekomen hadden, uitgereikt werden. Zoo vinden we b.v. speciaal vermeld, dat op St Michiels-kermismaandag van 1867 te 3 uur, aan Desiré Desmet, visscher en sluisknecht aan het provinciesas, het eeremetaal werd overhandigd, hem toegekend in de tentoonstelling van Boulogne (Boonen) voor zijn ‘op buitengewone en uitstekende wijze gebreide vischnetten’.

In het gewoel der kermisdagen floreerden de kapiteins als statige bazen. Waar ze voorbij wandelden of rustig hun borrel zaten te drinken, werden ze, met bewondering en eerbied, gegroet.

Karnaval was de bekroning van het winterseizoen. De karnavaldagen waren toen ‘esbattementdagen’, waarvan we ons thans nog moeilijk een gedacht kunnen vormen. Geheel de stad was op straat. Het ging er uitbundig, zottig maar deftig aan toe. Mannen en vrouwen kwamen op straat om kinders en ouderlingen plezier te laten beleven en vreugde te verschaffen. Men bakte pannekoeken en oliebollen, die te grabbelen werden gegooid. Men sloeg een flikker op lustige muziekdeuntjes uitgevoerd. Men vaarde in rondedans de markt rond en midden den kring tierde de ‘majordoom’ het bevel van een gezamenlijken ‘beentjesop’ of een ‘gehurkten schijverzet’. 's Avonds ging men, in groepjes, een dansje doen of rustig gaan neerzitten in herbergzalen, waar de gemaskerden alleen ten doel hadden de gemeenschap te verlustigen. En den Woensdag zag

men allen naar de kerk trekken. Drie dagen lang hadden ze ‘hun hartje opgehaald.’ Nu gingen ze deemoedig een asschekruiske ontvangen om waardig den Vasten in te zetten en vol te houden.

Na die dagen werden de booten grondig onderzocht, opgekalefaterd, in gereedheid gebracht en uitgereed voor de groote IJslandsche vaart. En toen was het terug het Noorden in met de eenzame zee als wereldvlak en de stormen als maats.

Alle andere oude geplogenheden werden insgelijks in eer gehouden. Voor iedere afvaart was er beschepingsmis in de groote kerk en groote fooie in een of andere herberg. In de kerk van Lombardsijde werd O.L. Vrouw door de afreizende visschers en door de familieleden fel gevierd. In dien tijd kende O.L. Vrouw van Lombardsijde haar hoogdagen.

De sloepen op de kabeljauwvaart waren doorgaans bemand met zeven of acht koppen. Er waren zelfs kapiteins die de reis ondernamen met vijf man. We zagen reeds dat die sloepen ingericht waren met zwembak of beun. Het beun diende niet alleen om het lokaas te bergen, maar tevens om den kabeljauw, die men in goede voorwaarden onthaken kon, springlevend te behouden tot bij de aankomst. Het schip was een soort drijvend magazijn. Het beun kon in verschillende vakken verdeeld worden. Dit door middel van dwarsbalken die men, in gleuven langs de wanden, op elkander liet zakken. Naarmate de hoeveelheid prik minderde, werd de bergingsplaats voor kabeljauwen grooter en bij de thuiskomst was het geheele beun een kabeljauwaquarium geworden. Die levende kabeljauw werd aan heel dure prijzen op de markt gebracht. Zoo liep, in Januari 1870, de sloep ‘Stad Nieupoort’, met een honderdtal levende kabeljauwen in zijn beun, de haven binnen.

De ingebrachte visch werd meestal in openbare verkooping aan den man gebracht. Koopers waren de vischhandelaars van stad en ommeland, die den visch dan in het klein voortverkochten.

Het zout dat voor de inpekeling noodig was, werd door een of meer booten naar Spanje zelf (St Ubez) gehaald. Nu en dan werd ook koopvaardijvaart met een of twee sloepen bedreven. Dit gebeurde wanneer ofwel een stuiver met de vracht kon verdiend worden, ofwel wanneer de reeder zelf, als handelsman, een bepaalde koopwaar verhandelde: b.v. Engelsche kolen of Spaansche vruchten. Zulke reizen duurden dikwijls maanden. Zoo vertrok de sloep 'Doggersbank' kapitein Tjeenen Billiaert, op 18 October 1869 uit Nieupoort, kwam te St Ubez aan den 29 October, laadde er, tot 8 November, zout en fruit, en kwam te Nieupoort terug den 28 November. De sloep had zestig ton koopwaar mede! 't Zij dus zestig duizend kg. vracht, maximum ladingsvermogen van deze sloepen.

In 1870 deed dezelfde sloep een reis van belang. In October vertrok de boot naar Sunderland om een ladingske kolen. Die lading werd naar Lissabon (Portugal) vervoerd, waar het schip, op 10 November aanlegde. De kapitein verkocht er de koopwaar en vertrok dan naar St Ubez, waar hij, 9 December, zout en fruit laadde, om op 17 December te Nieupoort aan te komen. Met gunstigen wind konden die sloepen nog al wat mijlen afleggen.

Zulk reisje werd voor Tjeenen Billiaert zoowat een jaarlijksch karweitje. Hij stond trouwens bekend als de koopvaardijer der vloot. In 1872 zeilt hij, den 6 October, uit Nieupoort naar Cardiff, laadt er kolen, vertrekt uit Cardiff, komt in November te St Ubez aan, verblijft er veertien dagen en met goeden wind zien we hem op 16 December te Nieupoort terug.

De reeders verkozen zelf het zout te gaan halen, omdat in dien tijd het zout een dure post was in de begrooting. De inkomende rechten op het zout (18 Fr. het honderd kg.) bleven immers bestaan tot in 1870. Hier zout aankoopen was dubbel schadelijk. De prijs werd natuurlijk beinvloed én door de rechten én door de vervoerkosten. En bij dit alles moest er door den verkooper toch ook winst genomen worden. Met zelf

het zout te halen schakelde men de vervoerkosten en de winstmarge van den verkooper uit. Immers vermits men ook andere koopwaar naar de inschepingshaven vervoerde en van daar, naast zout, ook nog fruit medebracht, herleidden die retourvrachten de vervoer- en andere kosten tot een minimum. Ten slotte deed de inkoop aan de bron allerhande bijkomende onkosten verdwijnen. De zoutvaart werd later behouden, wat wel het beste bewijs is dat zulke reisjes rendeerden.

(*Slot Oolgt*)

J. FLLLIAERT

Amandus Missiaen

In ‘Biekorf’, hierboven blz. 190, wordt gevraagd om verdere inlichtingen over den dichter Amandus Missiaen.

Ik bezit een gedicht van zijn hand, betiteld:

‘LYKTRANEN gestort op het graf van den vermaerden Volksdichter David Desimpel, overleden binnen Staden op den 9 Juny 1851, door Amandus Missiaen’.

Onder dat gedicht staat nog een ‘Grafschrift’:

> ‘Hier rust De Simpels asch, - hij was een kristen mensch,
> ‘God geef zijn ziele rust, is all' ons harte wensch.
> ‘Lichtervelde, Oogstmaend 1851

Am. Missiaen

(voor kenzin: Men leert door 't Opperwezen in Lichtervelde)’

Dat stuk is gedrukt bij J. Sackenpré te Dixmude. Het gedicht behelst 74 regels, en overschouwt den levensloop en de dichterlijke gaven van David Desimpel, alsmede zijn successen.

B.H. DOCHY

Zantekoorn

En heur ringen, ze schetsen nogal een brokke!

(boerin van Koolkerke)

(Schetsen = schitteren) De Bo vermeldt dit werkwoord niet.

*

't 'n steekt in geen haar als g'een koe scheert met de sikkel. (Het komt er zo nauw niet op aan, als ge toch grof werk verricht.) Harelbeke.

G.P.B.

De strijd tegen de zee in het Yserbekken
(*Vervolg en slot van bl. 198*)

WANNEER er groote breuken hersteld werden, gingen er verschillende leden van het bestuur der wateringen ter plaats om de werken bij te wonen:

'1749. Betaelt aen dheer Heinderyck Frans Augustus Strobant, heere van Oudenfoort, Burgemeester en lanthouder van de weth. dheer Joes Despodt, schepen en ceurheere, en dheer en meester Joes Vastenhaven raetpensionaris respectivelick deser Stadt en casselrie, over gevachiert te hebben gedurende den tydt van vyfthien daeghen op de zeedycken gelegen op de prochie van St Joris ter cause vande doorbraecke aldaer gebeurt door den feilen wynt en hopgen stroom der zeewaeteren uitgegaen den 12 Maerte en wedergekeirt den 26 daernaer...'

Dit bewijst dat er soms ernstige breuken moesten hersteld worden, zooals ook hieruit blijkt:

'1751, Betaelt aen Pieter Maertens, hoofman der prochie van Oostduynkercke, over vyfthien mannen gefourniert te hebben als pioniers geemployeert geweest hebbende yder drie daegen tot het erstellen de zeebreucke op den groenendyck op de prochie van St Jooris...' Idem: 'Betaelt aen den hooghman der prochie van Ramscappel over gefourniert te hebben den nomber twyntigh pioniers gheemployeert geweest hebbende aende zeebreucke by Nieuwpoort aenden zeedyck jegens den polder van Oudenburgh, die aldaer hebben geemployeert geweest den tydt van vyf daegen a thien stuyvers daeghs...'

'Aen Pieter Jacobus Cheren over diversche diensten ende voorschotten door hem ghedaen ten jaere 1750 int visitteeren de dicken van de Abdye van Oudenburgh doorgebroken den 11^{n} Maerte van geseyde jaere...'

Men onderzocht ook de dijken vóór den winter om de gebrekkige plaatsen te versterken.

1750. 'Betaelt aen geseyden heere van Montigny, Burge-

meester ende Lanthoudere vande commune, ende dheer Le Majeur, raet griffier van vierschaere, over by hun op den 19n ende 20n der maent september 1749 gevachiert te hebben langst den veurenambachtschen dyck ten einde te examineeren offer eenige periculeuse plaetsen waeren de welcke voor den winter mosteden vermaeckt worden...'

'Betaelt aen Pieter van de Walle over op den 18-19-20 en 21 December 1753 geweest te hebben op den veurnambachtschen dyck omtrent het foort de Knocke alwaer eene breucke menasseerde indien niet tydelyck en hadde voorzien geweest...'

- 'Aen Pieter van de Walle, baes timmerman binnen Veurne, over op den 6n ende 7n April 1749 geweest te hebben met d'heeren commissarissen ande generale visitte om aftemeten de gebreken vanden dyck inbegrepen synen aerbeyt int accomodeeren de cogge gediend hebbende tot de selve visitte...'

Men vervaardigde ook dammen voorzien van houten pijlen om overstroomingen te beletten:

1757. 'Betaelt aen Pieter de Gans over op het order van den heer Lanthouder gelevert te hebben den nombre van een hondert gewaeterde plantsoenen tot maecken van Dammen jeghens d'ynondatie...'

Ook houten afsluitingen werden aangewend in geval dat een sluis in slechten staat verkeerde. Deze afsluitingen waren gemakkelijk om plaatsen, en konden ook, in geval van groote regens, gemakkelijk weggenomen worden. Zij worden heden nog gebruikt in droge zomers om het indringen te beletten van het zoutewater in de kleine vaarten en grachten. Tegenwoordig bouwt men twee muren tegen de twee oevers van de vaart, rechtover malkander, en twee in het midden van de vaart, om zoo drie afsluitingen te kunnen vormen voor de geheele breedte. Deze muren zijn voorzien van geulen, waarin men balken kan schuiven, de eene op de andere. Ieder afsluiting is dubbel, zoodat er eigentlijk zes zijn in het geheel, op twee rijen geplaatst. Men noemde vroeger deze afsluitingen *dammen*.

1757. 'Betaelt aen Pieter de Wachter, slootmaecker binnen dese stadt, over door order vanden heer Lanthouder, ghemaeckt ende gelevert te hebben diversche yseren bouten, scheirsen ende haecken geemployeert aen den dam inden Coolhofvaert jeghens d'innondatie...'

‘Aen Pieter Maziere over de leverynghe van diversche eeclcen pylen, vier schofpylen, houtten hanckers, lysten ende schofplancken dienende inden selven dam...’

‘Aen Pieter vande Walle over gemaeckt te hebben den dam inden Coolhofvaert met verleggen den barm tot ophouden de silte waeteren in cas van jnondatie...’

Dit alles bewijst dat de sluizen, blootgesteld aan de getijstroomen, soms konden ten deele of geheel wegspoelen. Dit is gebeurd o.m. te Nieuwpoort, in 1665, met het Lekesas, dat stond rechtover het Oude Veurnesas, tusschen Nieupoort en de zee, volgens het archief van Vladsloo-Ambacht:

‘De selve sluyse, soo hier vooren meermaels is te kennen gegeven, op den 5 December, door een nooyt gehoorden ende noyt gesienen sprynkvloedt ende wind, weg gevloeyt ende ingestort, zoo danig dat de wateringen van Vladsloo, Camerlynckx, Ghistel ende Zevecote houck by naer gheel gheynnundeert zyn geworden.’

Dit was nochtans reeds een sluis met vier afsluitingen, volgens de beschrijving die volgt:

‘De zelve sluyse heeft gehadt dry kamers, te weten, een verschen camer, tusschen 't schof ende 't slag gebindt, een donker kamer, tusschen beede de slag gebinden, ende een soutte camer, tusschen 't slag ende soutte schof gebindt, met rechte ende schillewe gebinden, soo in de versche als in de soutte, tusschen de gebinden.’

Maar deze sluizen waren nog geheel uit hout vervaardigd, en konden dus den weerstand niet bezitten van onze moderne sluizen, met hun dikke en zware muren in steen gebouwd: alleen de verlaten en de deuren zijn nu nog in hout.

Veel oude dijken, die trapsgewijze de monding van den Yser ingepolderd hebben, zijn nu nog rond Nieupoort bewaard. Dit zijn inpalmingsdijken geweest, die voor gevolg hadden dat de Yser meer en meer ingesloten werd om eindelijk tusschen twee gelijkloopende dijken te vloeien. Tusschen de zee en Nieuwendamme waren deze dijken blootgesteld aan de getijstroomen, waarvan de drukking toenam naarmate ze dichter van elkander lagen. Vandaar de menigvuldige breuken langs deze dijken.

West van Nieupoort hebben wij als oude inpalmingsdijk, de nu genaamde Groenendijk, vroeger genaamd dijk van Jan van Belle, en meer west, dijk van Jan van Namen, gelegen tusschen Nieupoort en Oostduinkerke, maar thans bijna geheel verdwenen. Hij werd gemaakt tusschen 1280 en 1311. (Archief van Nieupoort). Oost van Nieupoort vinden wij nog talrijke oude dijken. Een weinig west van Nieuwendamme was er vroeger een dijk gemaakt vóór 't jaar 1200, tusschen den Yser en de binnenduinen van Westende; nu nog de uitweg zijnde van de hofstede Ronse. Hij begrensde ten oosten den Breemuyle-polder. West van de Groote Bamburg is de Boterdijk, gemaakt rond 't jaar 1200, en die vroeger lag tusschen den Yser en de binnenduinen van Lombardie. Het gedeelte dat nu nog bewaard is, ligt tusschen deze duinen en de vaart van Plasschendaele. Nog meer west ligt de dijk van Lombardie, gemaakt vóór 1276. Ten oosten ligt de Speelmanspolder (behoorde aan de Abdij van Oudenburg) ten westen de Cayepolder; en tegen den Yser, Diederic Volkravenspolder, later Sint-Arnoldspolder (1725). Van bij de oude Lekesluis tot aan Lombardie, nog een oude dijk gemaakt in 1276, gelegen ten westen en ten noorden van den Cayepolder. Noord van dezen dijk ligt de groote Hem (behoorende aan de Abdij van Oudenburg), een soort zandachtige polder, gevormd tusschen de duinen van Lombardie, uit de VIIe eeuw, en deze langs de zee gelegen, in de XIVe eeuw ontstaan in de monding van den Yser.

Ten noorden van den Ouden Yser, (nu Kreek van Nieuwendamme) ligt Sint-Maximiliaenspolder of Vette Polder; meer oost, St Jans- of Moreelpolder. Ten zuiden van den Ouden Yser ligt de Papenpolder (poldre des Moisnes, 1448) tegen de haven langs den oostkant; er stond een huis op genaamd Moneken huus, dat behoorde aan de Abdij van Duinen (1550). De dijk van dezen polder is reeds vermeld in 1275, in een brief van gravin Margareta, onder den naam van *Utdiic monachorum* (Cart. Dun,) of Buitendijk der Mon-

niken. Meer oost de polder het Hemmekin van 1272, nu Groeningpolder. De dijk die ligt in deze polder was genaamd de Groenendijk. Meer zuid, de Gravedijk, vermeld in 1272, en later genaamd dijk van Broekburg en Sint-Joorisdijk, nu de steenweg van Nieupoort naar St-Jooris. Dicht van Sint-Jooris ligt er een dijk in noordelijke richting: 't is de dijk van Nieuwlandekin of Abdessedijk, van 1272 (behoorde aan de Vrouwenabdij van Broekburg). Deze dijk wordt nu genaamd de Kruisdijk. Eindelijk ten oosten ligt de Groot Noord-Nieuwlandpolder (Nieuwlandekin in 1272).

Al deze dijken toonen hoe de breede monding van den Yser trapsgewijze ingedijkt werd, terwijl uitgestrekte vette weiden en zaailanden veroverd werden op de zee.(1)

Coxyde 1948

K. LOPPENS

Allerheiligen-allerzielen
Een merkwaardig gebruik bij onze Nieuwmarktenaars te Roeselare.

DEzogezegde 'Nieuwmarktenaars' vormen te Roeselare een speciale bevolkingsgroep met eigen aard en eigen zeden. Op Allerheiligen o.m. houden zij er een merkwaardige geplogendheid op na. 's Namiddags op dien hoogdag, dus op den vooravond

(1) GERAADPLEEGDE BRONNEN: Rijksarchief Brussel. - Archief van Nieupoort. - Archief Noordwatering Veurnambacht. - Onze Toponymie van Nieupoort, nog in handschrift.- Register van alle waterloopen enz. van Vladsloo Ambacht, uitgegeven door A. Ronse. Brugge 1937. - Histoire d'Oudenbourg, Feys en Vandecasteele, Brugge 1873. - Bij de nota van blz. 195 kunnen we nog een vroegere vindplaats voegen van het jaar 1163: 'Concessi quoque eidem modicum terre ex utraque parte Venepe, circiter trium mensurarum citra et ultra *sclusam*'. (Cart. Dun. blz. 450, n. 450.)

van Allerzielen, plaatsen zij op de grafstenen hunner overleden familie een groot aantal kaarsjes die zij brandend houden tot laat in den avond, zolang het kerkhof open is: daarom ook lossen zij elkander af. Het aantal brandende kaarsen schijnt in verhouding met de grootte en den praal der grafmonumenten waarvan sommige een kapel vormen, waar dan ook de vlammetjes beschut zijn tegen weer en wind. Of het aantal kaarsen in verhouding staat tot het aantal overleden familieleden die men wil gedenken, hebben wij niet kunnen te weet komen; aanvankelijk was dat misschien wel zo, maar nu heeft het den schijn niet daarvan.

De gewone bevolking van Roeselare doet daaraan niet mee; evenals overal elders (sedert den eersten wereldoorlog) versiert zij de graven met bloemen en gaat daar den vooravond van Allerzielen een bezoek brengen en een gebed storten. Thuis staan wel kaarsen te branden op de schouw, ‘voor de zieltjes’.

Bovenbeschreven gebruik bij de Nieuwmarktenaars is zeer oud; het slaat verder dan mensengeheugen strekt: het behoort tot de eigen zeden en gebruiken van onze Leurdersbevolking. Edoch: stilaan is die merkwaardige en schone geplogendheid aan het wegsterven en komen bloemen de plaats innemen van de sprekende brandende kaarsen! Mode...!!

Waar haalden onze Nieuwmarktenaren dat eigenaardig gebruik vandaan? Hebben zij het geleerd op hun zwerftochten in den vreemde, of wijst het naar hun verren oorsprong en houdt het verband met de bakermat waaruit zij heengetrokken zijn naar onze oorden? In alle geval bestaat hetzelfde Allerheiligen-gebruik nog elders.

Zo vinden wij bij Van Gennep[1] dat in de streek van Valenciennes en van Avesnes (Noord Frankrijk) tot vóór 1914, ter gelegenheid van Allerheiligen-Allerzielen, de landelijke bevolking aldaar op de kerkhoven

(1) Le Folklore de la Flandre et du Hainaut Français. I, p. 366-367.

lich aanstak zoals onze Nieuwmarktenaars doen. Vroeger heeft hetzelfde gebruik bestaan in de streek van Dijon.

De Franse schrijver Jean Mistler, in zijn roman Ethelka, verschenen in 1929, verhaalt hoe een jonge Hongaarse vrouw na tegenslagen in haar huwelijk zelfmoord pleegt: zij werpt zich in den Donau. Haar lijk wordt opgevist door landlieden, op Allerheiligen, dus daags voor Zieltjesdag, en de meisjes van het dorp plaatsen brandende kaarsen op het graf der onbekende: ‘Zo heeft ook Ethelka evenals de anderen’, zegt de schrijver, ‘een vlammetje dat brandt op haar grafstede, laag tegen den grond, als de ziel van een ras dat niet sterven wil.’

Hongarije-Dijon-Valenciennes-Avesnes-Roeselare: wie weet waar dat gebruik nog bestaan heeft of blijft bestaan? en wie weet tot welke oertijden het terugslaat!

B.H. Dochy

Kerstviering in ‘Den Broek’

De Winter met zijn donkere dagen en bijtenden wind uit 't vriezegat, die alles met sneeuw bedekt - dat is nog de meeste peste van al - brengt ons ook de aangenaamste feesten; dat zijn de echte familiefeesten voor oud en jong. De dagen zijn nu reeds veel gekort; in de drie donkere weken voor Kerstdag gaan ze nog met moeite open en toe.

Op de schaaphofstee, - neerhof bij 't kasteel ‘de Spijkere’ - in den Broek, haasten ze zich om, met het vallen van den avond, gedaan te krijgen met het werk buiten huis. 's Avonds, rond den heerd gezeten, nemen ze reeds hun schikkingen voor de aanstaande Kerst- en Nieuwjaardagen.

Op Gulden Woensdag - 't mocht alle weer zijn dat 't wilde - zou Wantje, 't oud boerinnetje, voor niets ter wereld gelaten hebben van naar de ‘*Messiasmesse*’

te gaan. 't Was wel een klein mager ding, maar een rappe pikke van een wijvetje dat nog de bazinne speelde, en 't kon eeuwig goed snateren.

- Ja, ja! jongens! 't Is nu te doene en als het ons zalig is, ben ik zekers van verhoord te zijn; dat is een krachtige messe en een oude devotie, w'en 't altijd alzoo van ons ouders geleerd.

En inderdaad, uit ieder hofstee daar omtrent: uit ‘Kleen Schoonhove’, ‘Broekhove’, ‘Groot Schoon-hove’ en ‘'t Vagevier’ kwamen ze getweeên den Leegeweg opgegaan, en trokken in dien kouden winternuchtend naar de kerk. 't Moet gezegd dat Mevrouwe van 't kasteel, in allen eenvoud, 't voorbeeld gaf.

De week vóór Kerstdag was een echte peerdeweke. Met Allerheiligen hadden ze eigenlijk maar een hutsepotzwijntje geslacht; maar nu, met Kerstdag zouden ze den grooten vetten bar - een zwijn van boven de 350 kg. - de keel afsteken. Bertje Bowe, de slachter uit den Broek, moest hier alle jaar vier zwijns slachten; samen met Leon, zijn loopjongen, en den hofknecht hadden ze in een ommezien den bar omvergetrokken en bloed gelaten - ze moesten het niet opvangen, er wierd nog geen Woeling gemaakt. Van zoohaast het strooi in laaiende vlammen opsloeg, kwamen de twee koeiwachters toegeloopen.

- Die zijn neus in 't zwijnsgat steekt, krijgt den steert, plaagde de slachter.

Hintje, de jongste van de twee, zat al op zijn ‘nuk’ de neus tegen 't eersgat, en... pletse! heel de(n) aker water spoelde over 't zwijn en over Hintjes witten borstelkop. Druipend van 't water snakte hij dulweg naar zijn welverdienden zwijnsstaart.

Tone, de oudste koeiwachter. - die altijd met de melkezel naar Brugge reed - reklameerde de blaze. ‘'t Is om met onzen rommelpot rond te gaan, Bertje, je weet wel, he, met de Kerstdagen?’ Ze waren altijd verzot op de blaze, die koeiwachters, want ze konden er drie stuivers voor krijgen als toebakblaze; ze mochten

ze ook altijd verkoopen op ‘'t Bisschopskasteel’, om de geleipotten te dekken. Eindelijk trokken ze beide naar hun bezigheid terug, al knauwend en peuzelend aan een gebrande zwijnsschoe.

De twee schapershonden liepen ook hunkerend en gejaagd rond; ze waren zekers van hun aandeel, maar... dat wachten! De bleekroze, lillende ‘lichte’ die hun slierend werd toegesmeten, daakte met moeite den grond; ze beten gulzigtoe en liepen met de warme brokke rechte naar den hoek van de schaapstaldeur.

In de keuken waren ze ook in de weer; stuk voor stuk werd 't geslacht zwijn binnengebracht: de kop en 't keelstuk in een eikenhouten emmer, de hersens in een groote gebloemde spoelkom, pooten en ooren op een eerden teele; de ingewanden werden op tafel gesmeten om gekuischt te worden, en 't lang gebogen ribbebeen wierd in den kelder gedregen. De groote achterhespen wogen van 35 tot 40 kg., - de voorhespen zouden in scheutels gesneden worden, - de overgebleven zwijnsromp werd op een stok, in den kelder, te stijven gehangen.

Bertje sneed nog een schroo vet van de vlage - de koeke -; Rooslie, de dochter peelde er seffens het vliezetje af en rolde de schroo vet op. Dat was goed vet voor de gesprongen handen en de kenen in de hielen[1] en zelfs om kwetsuren te genezen, Leon, de loopjongen, bond een snoertje rond den ‘smoukter’ en gaf dat zwijnsoverschotje aan den ouden schaapboer, die het op zijn gekende plaats in den heerd hing; ze wreven daarmee hun kapleerzen en werkeschoen in, om 't leer zacht en waterdicht te houden.

- ‘'t Is al goed dat van 't zwijn komt, bofte de slachter, behalve 't vel van zijn mage - taai gelijk een schoezole - en 't strop van zijn gat’. Hij was zoodanig met die slachtersgedachten vergroeid, dat hij zijn slachterstestament zei aan al die 't hooren wilde:

(1) Een ander geneesmiddel was gesmolten pek in de kenen vullen, totdat de gabbe toe was; 't schijnt dat zulks heel pijnlijk was.

‘Je krijgt mijn str...zak voor slaapmutse, mijn eersderm voor wal(t)hoorn(1) en mijn blaze voor toebakzak.’

's Anderendaags deed Wantje heel de keuken met glei strooien, voor de vetbrokken op den vloer bij het over end' weer loopen. Boven den heerd hing er een kokende ketel water om de messen bijtijds te ontvetten. In 't midden stond de oude esschen kapblok; - een overlangs gezaagde boomtronk op drie pooten: twee op 't breedste en één op 't smalste einde - ze moesten een groot 50 kg. vet en wel 15 kg. worstevleesch kappen; de Hane van Hoorewegens moest helpen omdat het anders niet doenlijk was. De magere derm werd goed aan den worsthoorn gespannen, en duwen was duwen, dat de overgekrulde duim er stijf van stond. Toen moeder Wantje nog bezorgd vroeg: ‘Er zit toch veel vleesch in, hé, Bertje?’ trok de slachter een oogje naar den schaapboer: ‘Van zijn eigen, bazinne, maar je weet dat, hé:

Worsten knauwen
en wêewaars trouwen,
Je weet niet wat d'er is ingedouwen.

't Bazinnetje draaide zich al schetterend rond: ‘Maar je moet dat niet altijd herzeggen dat Seven Hoste weêwaar was, als ik er mee trouwde.’ De oude versleten Seven schudde van 't lachen op zijn laag stoeltje bij den heerd; hij was bezig met de wit getrokken en gekookte vette derms te ‘pruisen’ op een roostertje dat het vet in 't vuur drupte.

De boerin liet den zwaren koperen lauwer met het zacht-gekookte hoofdvleesch afzetten; kop, keelstuk, hart, nieren, tong en smalle, 't werd al te gare gestekt in een koelvat om er hoofdvlakke van te maken. Ondertusschen legde Flore, 't meisen, het gebraden vleesch in de bruin eerden karmenadekom, om het onder vet te bewaren. Al 't ander vleesch werd gezouten en in de vleeschkuip, onder[1]

(1) De waldhoorn werd altijd op een begravingsdienst, 1e klas, gespeeld en stond in hoog aanzien bij de boerenraenschen. We hoorden dit gezegde ook anders: Mijn eersdarm voor trompette.

pekel, bewaard; de worst hing om een stok in 't rek, aan de zoldering te drogen.

't Boerinnetje bezorgde zelf het vetsmelten, want daar was veel aan gelegen en de smaak van 't smout hing er van af. Ze deed dit - voor 't gemak - in 't ovenbeur, in den zwart berookten koeiketel en ze roerde standvastig met een houten smoutspaan. Ze geloofde dat elzenhout alleen moest gebruikt worden om een geschikt vuur te stoken. Al de arbeiders kregen wat kaantjes mee om een saus of drie te maken en wat velletjes voor een hutsepotje, waarvan dat ze zeiden:

> Hutsepot met lange toten,
> Letter vleesch en veel karoten.

(*'t Vervolgt*)

M. CAFMEYER

Mengelmaren

Vlaamse Realisten

The Flemish Primitives. Door Leo Van Puyvelde. (Collins, London).

Dit boek brengt hulde aan onze oude meesters. Niet al de inleidingen en woorden-vooraf in de prachtalbums van Europese meesterstukken zijn hun onderwerp waard geweest; al te dikwijls is, in voorgaande jaren, stof verschenen die hopeloos verward was; kreupel vertaald uit het Duits of slordig gedrukt in 't kwaadste van 't geval.

Het voorwoord van de Vlaamse Primitieven van Leo Van Puyvelde is helder als kristal en 't werpt klaar licht op de vorm en de geest van de werken onzer vroege schilders.

Wat is dan wel de geest die wasemt uit de verbijsterende panelen van de late middeleeuwen?

De Vlamingen der vijftiende eeuw stelden ongemeen belang in de wereld rondom hen; hun persoonlijke kijk op 't uitzicht der dingen, en hun diepe vroomheid, bewogen onze voorouders ertoe het mysterie van de Eeuwigheid uit te drukken met de uiterste gevatheid en klaarheid. Zij speelden met de mystiek als kinderen met hun speelgoed. Heilige. taferelen werden in het raam gezet van hun eigen dagelijkse bezigheden. En toch is hun schilderwerk zo verheven

dat wij voelen hoe bij deze kunstenaars de dwang ontstond tot wekken, verwekken en uitvoering van hun doeken.

De mirakuleuse onderdelen en de goddelijke symmetrie van de panelen der Van Eycks, deze van Memlinc en hun opvolgers kent de Bruggeling genoeg. Wat we zien in dit modern boek zijn niet alleen kleuren als fonkelende juwelen, alsmede de bindende verfstof, maar tevens zijn nog enkele bladzijden gewijd aan de uitslagen van de allerlaatste scheikundige onderzoekingen betreffende de verflagen.

Bij het verschijnen van zulk een werk treurt de Bruggeling om het feit dat zoveel Vlaamse primitieven verspreid zitten - niet in 't buitenland, want daar zijn ze trouwens onaantastbaar - maar ook in België, waar ze in 't Museum zo zelden worden bezocht, omdat de toevallige museumganger er geen belang in stelt en de fijnbesnaarde primitieven-'minnaar' ze niet weet hangen.

De Vlaamse Primitieven saamgebracht in een boek van Leo Van Puyvelde is goed. Verzameld te Brugge ware beter; dat leerde ons 1939 met de Memlincs. Maar best nog ware: door de grootmoedigheid van de 'Vrienden van 't Museum' aller steden een verbond gesloten tot wisselwerking en uitbesteding. De Primitieven te Brugge, al de Leieschilders van de Latemse school in 't Park van Gent, de scholen van Brabant te Brussel en te Antwerpen de reuzen van de Vlaamse Renaissance.

Zo ware eenieder gediend met vruchten van eigen bodem.

Of telt doelmatigheid, planmatigheid en nieuwe zakelijkheid dan niet voor onze oude meesterstukken?

En ware dit 'schommelen' geen enige gelegenheid om te breken met sleur en slenter, en 't kaf te ziften van het koren?

Ten slotte zou het in bruikleen ontvangen van de elders hangende primitieven slechts een geringe vergoeding betekenen voor 't uitlenen van onze meesterwerken in grote tentoonstellingen.

Is het waar of niet? Moet de liefhebber van Brugge niet sterk een oog in 't zeil houden om zijn lieveling Kannunik Van der Paele te zien te krijgen? De wonderbaarlijke kerel reist telkenjare West Europa op en af zodat wij 't flink aan boord moeten leggen om onze oude stadsgenoot eens goeden dag te kunnen zeggen.

In October jongstleden melde ik mij zonder voorbericht aan, maar de gastheer was alweer afwezig in het buitenland.

Vandaar mijn bescheiden verzet in 'Biekorf'. G.P. BAERT

Gezelliana.

Toen Gezelle nog onderpastoorde te Kortrijk, liep hij vóór de mis steeds wat over en weer in de sacristij en hij kuimde nu en dan. De misdieners wisten dat hij dan bezig was ‘met een gedicht te maken’. Een van die guiten, nu 70 jaar, vertelde mij dat zekere morgen Gezelle kuimde en zei: ‘hum’. Daarop vroeg een kleine aan de openstaande deur van de sacristij of hij - Gezelle - op ‘hum’ ook een rijm kon maken. Vlug als de wind, antwoordde de Meester: ‘Ja ik, hierzie, ‘Bum!’ en hij sloeg de jonge kluitspeler, met 't platte van zijn hand, zijn hoedje over d'oren!

(Mij verteld door Alois L., Kortrijk)

G.P.B.

Uitsteekberd.

Is het bierschuim dat boven het glas staat en met een mes afgesneden wordt.

- Is me dat ne pot?! 't is al uitsteekberd dat er in is!

Geh. te Lichtervelde.

Zoo klinkt het Iepersch.

Een oud-Boezingenaar wist de spraak der Ieperlingen te typeeren in dezen zin:

‘D'hoens (de honden) en de kats springen de tafels on de stoels omme da' je zoudt de beens derover breken’.

L. v. A.

Deureleek. - Vgl. hierboven bl. 144.

Wanneer men iemands gezegden volledig beaamt, zegt men wel eens: ‘Nateurlijk’. Waarop de andere lachend laat volgen:

‘Nat-deurlik is kaffiezop.’ Of ‘kaffiesput.’

Sput van kaffie, swol van kaffie, lunte van kaffie, deurejas van kaffie is allemaal 't eigenste en 't zelfde, nl. kaffie ‘waar men 't jaargebed kan deure lezen.’

Veel werk.

Wanneer de boeren ‘groene zijn’ van 't werk, t.t.z. als ze niet weten waaraan eerst begonnen van klare veelte van werk, lijk b.v. in den oest, dan zijn ze tentelijk en zegt men: ‘Ze zou'n hulder dood springen tegen ên stake.’

A.B. Stavele

[Nummer 12]

Kerstviering in ‘Den Broek’
(*Vervolg en slot van blz. 238*)

DAAGS voor Kerstdag droeg Rooslie ‘een zende’ naar 't kasteel en van daar trok ze verder met haar tweede zende van korteletten, worst en hoofdvlakke naar Mijnheer pastoor in 't dorp. Wantje zou, met den hoogdag, wel zelf een presentje van 't een en 't ander meedragen naar haar oudste dochter Zenia, die daar met den koster getrouwd was.

De koeiwachters liepen van 's nuchtends vroeg al schuifelen rond, klaar van geluk omdat het vandaag vigilie was; peis een keer, heel den dag boter op de stuiten! - 't smout was verboden - en ze wedden hoeveel snêen ze meer zouden eten dan anders.

Wie geen koeken bakte dien avond, kwijlde van de goeste als ze ergens de koekereuk opsnoven; gelijk die pensjager te Oedelem aan ‘'t Vliegende Peerd’. Eer hij het zelf goed wist, stond hij al gebogen in 't laag deurgat van dat arm huizetje. - ‘Zeg moedertje, hier zie, dien haze is den uwen, maar 'k moe'

mijn goeste koeken eten!' 't Vrouwtje knikte verbauwereerd van ja; en de uitgehongerde pensjager sloeg al de koeken naar binnen, totdat heel de temperpot uitgebakken was. - ''k 'hên djuiste alzoo gepeisd' zei hij opstaande, ''k hebbe maar half mijn goeste geëten; 'k ga je morgend een wild keuntje in de plaatse brengen.' En dat arm sukkelestje stond daar, als van d'hand Gods geslegen, met een ijdelen temperpot en die flauwe belofte van dat keuntje dat nooit zou komen.

Met Kerstavond was er eten voor al 't volk dat op de schaaphofstee wrocht en ze wisten dat; de schaap-boer stond wel bekend als profijtig en een beetje nauwe in 't uitrekenen, maar als 't op eten aankwam! 't was een 'vettekot' voor menschen en dieren.

Van achter den noen begonnen ze al aan de koekebak; als de deeg, met de mastellen er in, genoeg gerezen was, bakten ze om ter zeerst met drieën te gelijk. De heetekoeken bakte Flore op de groote ijzeren plaat; Rooslie draaide en keerde het wafelijzer op den brandel, en Toria, het aankomende jong meisen, kon niet rap genoeg den temper gieten. De koeken werden effenaan op glei gelegd, om te verdoomen, en daarna op eerden teelen geklast.

't Was nog geen vier uur, of de vlei in de schuur viel stil, en 't geronk in 't zwingelkot hield op; ze kwamen uit alle hoeken van 't hof op de keuken toe gegaan; de twee ongehuwde zoons, Louis en Pol, uit den schaapstal komend, dweersten de eersten het hof; al de anderen volgden hen op de hielen: schaper, peerdeknecht en hofknecht, desschers en zwingelaars, en de twee koeiwachters. Ze schoven in twee rijen langs de tafel en de koeken vlogen naar binnen; niet één die een woord sprak, anders niet dan koeken doppen in de warme zoetemelk. Flore zette de eene klas koeken na de andere op tafel. 't Eigen volk zat bijeen aan de kleine tafel tegen den muur: zij smulden meer aan die krakende wafels.

Van als de melkteelen uitgedopt waren, zette 't bazinnetje een boterpotje bij 't werkvolk.

- ‘Daar zie, menschen, spreedt nu maar de reste met boter, maar een beetje profijtig he!’

Dat was alzoo 't gebruik in den Broek als ze koeken aten: ‘Vijve met boter en zesse met melk’.

Als ze hun bekomste hadden, stonden de dagheuren op, wenschten den goên avond en trokken elk al een gat naar huis. De koeiwachters trokken er dievelinge van onder, zonder ‘boe of ba’; ze moesten nog kerstliedjes gaan zingen met andere koeiwachters en dubbele jongens, volgens afspraak. 't Was nu goed en rustig rond den heerd; de groote reuling brandde en knetterde dat het kuwelde tot aan de zoldering: de klokken luidden toch zoo schoon te Brugge, en als de wind diende, konden ze de klokken onderscheiden. Al met eens ging de hofhond aan 't janken en bassen; stappen naderden de achterdeur en ze zongen:

> Maria die zoude naar Bethlehem gaan,
> ....
> Sint Jozef moest er om watertje gaan,
> en 't pitje was toevervrozen,
> Sint Jozef die sloeg er een lommetjen in,
> Al met zijn toebakdoze.

Hier binnen hadden ze er leute mee, ze herkenden Tonens klare stem die de andere meesleepte; Hintje blies op de zwijnsblaas met valsche knoopen rondom, en naarmate dat de blaas opzwol, sprong de eene knoop na de andere met een droog klakkebussegeruchte, dat het gezang overstemde. Binst dat hij zijn touw herknoopte zongen de anderen nog:

> ‘Ach menschen, vergeet toch de armen niet,
> Want Gods eeuwigheid duurt zoo lang.’

- Baas en bazinne 't is tot junder eere!

Rooslie kwam in 't deurgat staan: - ‘Gij verduivelsche jongens! met hoevelen zijt je. Tone?’ Ze telde voor elk een koppel eiers in de schooiersmande van Garden Klerk. Welgezind voor die eerste gifte

trokken ze verder langs den hofwal, voorbij den schaapstal, den slag op naar ‘Klein Schoonhove’.

't Ongeluk wilde dat ze daar reeds de tweede bende waren om te zingen, zoodat de boer daar niet meer mee gediend was; hij liet den hofhond op hen los en de jongens, rap gelijk hazen, gingen aan 't loopen, maar... al die schoon eiers lagen in een eierkoek gebroken, op de bom van de mande. - ‘Da's nieten!’ troostte Garden - die de oudste was - ‘da's de buile tegen de blutse! Kom we gaan naar Speijbroeks op Broekhove, da's van den schaapboers naaste familie.’

Ondertusschen was er een andere bende aan 't zingen bij ‘de Spijkere’; gedempte mannestemmen zongen gezapig, met begeleiding van den gewonen rommelpot met pijpesteert in:

Jezus, Maria
Onze moedere, met haar klein kind
dat zij in die arme doekjes windt.
Aanziet Maria, die hemelkoningin.
Zij verhoort ons gezin, zij verhoort ons gezin,
Zij verhoort ons gezin, heel ons huisgezin.

Daar alles stil bleef in de keuken, begonnen ze een ander deuntje:

Sint Jozef, Jezus vadere,
Hij ging met zijne moedere,
Gaan vragen om logist.
En zij vroegen, wie is er daar?
Jan met zijn krikke,
'k Ben te 'k ikke.
Geef dat kindetje een goeie loon.(1)

Flore, 't meisen, was danig kurieus om te weten, wie het was; van als Louis, de jonge schaapboer, met een handsvol heetekoeken en een roggebrood afkwam, liep ze vorenop met de olielante om ze uit te luchten. 't Was baldonker; twee gestalten sprongen haastig achteruit, de andere, Sies van Nevel - een dagheure

(1) Gewoonlijk zongen ze als slot: ‘Geef dat kindetje een nieuwjaar’. Ze zingen dat liedje met nieuwjaar, maar de drie eerste regels zijn anders.

van tenden Spijkersdreve bleef met den zak staan om 't Godsdeel te ontvangen.

Op sommige hoven, wat meer ten uitkante, ging de deur hoegenaamd niet open; 't brood, of ook wel een klutsje aardappelen, werd tusschen de ijzeren staven van de vautevenster gegeven. 't Waren dikwijls onbekende zangers; er was toen veel armoede en ellende onder 't klein volk en... je kon nooit weten? Toen Garden Klerk het vorig jaar met de sterre rondging, heeft hij alzoo een keer aardig gevaren: ze kwamen met hun gedrieën al door ‘de Schaapdrift’, langs ‘den Spijkerwegel’ gegaan en bleven voor de deur van den Turk Verlinde - een oud soldaat van Napoleon - zingen. Seffens schoof er een ‘savel’ over end'weer onder de deur en Garden, die de dichtste stond, zag de kappe van zijn kloef voor zijn voeten rollen. Of ze verschoten en spotterden!

In 't dorp waren het eerder Brugsche zangers die - van al ‘'t Vrijbusch’ (Peterseliestraat) en ‘den Tiefagow’, (hoek Rolleweg en Roopeerdstraat) of van al de Vulderstraat en den Duvelshoek -, langs de Kruispoort kwamen afgezakt; ze zongen aan de voornaamste huizen en aan de staminees:

> Sint Jozef ging al treuren,
> Hij ging van deur tot deure,
> Gaan zoeken om logist.
> ....

Een goedjonstige herbergiersbaas zou dan wel eens geplaagd hebben: ‘Maar he' je giender daar al te mets geen flaschje zitten?’

- ‘Och! ja me' baas, ja me! als je zoo goed wildege zijn?’ En hier een kloksje en daar een dreupeltje gerocht dat fleschje ook nog vol.

Op 't hof in den Broek was het nu rustig geworden; de schaper vertelde van Wassenhove, den strontraper van Avejoengen - armhuis bij Lettenburg - die 's zomers met zijn mande achter de schapen ging.

- ‘Als ik hem dan beu ben, is hij seffens van achter mijn hielen,’ bofte de schaper ‘'k moet maar beginnen met dat spook van Duvenil’ (Duhamel, de begiftiger van 't armhuis).

- ‘Zeg, Wassenhove, 'k heb je gisteren nacht weer in je sleppe rond den vischput doen draven he,? en al de peurders gelooven dat ze den geest van Duvenil op ‘den Vorten wal’ te peerde zagen rijden.’[1]

't Was maar een vies man, die schaper, en je wist nooit of hij het serieus meende, en hij kon overdreven boffen; maar van tooverboeken was er geen sprake. Hij zat er niet mee in, met den Waterduivel die daar in den rootput van Broekhove van zijn perten droomde, en de voorbijgangers verontrustte met zijn rammelende ketens onders water, of met heel 't gewicht van zijn hondenlichaam op hun schouders drukte.

- ‘Hij heeft algauw gedaan met zingen[2], als ik aankom’, bofte hij weer, ‘een kluitje eerde van mijn makke in den rootput en plets... hij duikelt met broek en heel de santeboetieke al rammelend onder!’

Die rond den heerd geluisterd hadden, verzuchtten een keer en knikten: ‘He ja!’ Elk geloofde er het zijne van, maar ze hadden al rare toeren beleefd met dien Waterduivel en ze zouden er nu maar liefst over zwijgen, 't was kerstavond. Rooslie stelde daar zelf een einde aan. - ‘'t Is tijd van 't eten!’ zei ze beslist.

De gestampte aardappelen en de kerrepap werden op tafel gezet. Seffens daar achter begon het avond-

(1) Over Avejoengen (Avignon) zie Biekorf 1947, blz. 169 vlg. Dit armenhuis was maar slecht befaamd, ze zeiden dat er daar spoken verkeerden omdat het Tempeliersgoed was, en dat de Duvenil (Duhamel) te peerde rond zijn goed reed. Wassenhove was een keer 's nachts naar de W.C. gegaan in zijn slaapkostuum en al de peurders sloegen op de vlucht.

(2) Ze vertellen altijd dat de waterduivel, in den zomer, zijn broek vermaakte en zong:

‘Zet ik het hier, 't is lap op lap,
En zet ik het daar, 't is nevens 't gat.’

gebed; elk knielde op zijn gewone plaats voor zijn stoel. Nanten Huys - de peerdeknecht - hield altijd zijn mutse voor zijn oogen; de schaper schartte in zijn lang streuvelhaar, als hij ophield van scharten begon hij te dutten; de hofknecht steunde ook met de ellebogen op de zate, maar hij staarde in 't heerdvuur; Pol, naast hem geknield, deed t zelfde en zijn broer Louis hield zijn verminkte hand - drie vingers afgeschoten - kloek in de rechterhand gesloten; Rooslie zorgde altijd dat de koeiwachters op hun kloefen niet gingen zitten. 't Zou een lang avondgebed zijn; ze moesten trouwens een heelen paternoster bidden voor den hoogdag, en daarom bleven de oudjes in den hoek op hun stoel zitten.

Ze zouden later met tweeën - Pol en de peerdeknecht - naar de nachtmis gaan in de Roonunnen te Brugge; daarom mocht iedereen die wilde, opblijven van den avond. Ze spraken van vervlogen Kerstdagen, ten tijde van grootvader zaliger, die hier ook geboerd had, en dat ze toen geloofden dat de dieren met Kerstnacht spraken. Nanten, de peerdeknecht, schoof zijn stoel wat dichter.

- ‘Omda' je da zegt, maar d er was een keer...’

Ze begonnen allemaal te lachen, ze kenden 't vertelseltje van buiten.

- ‘'t Doet er niet aan, 'k ga 't algelijk nog een keer vertellen... Zoo, die peerdeknecht had hem goed weggestoken bij 't rosteel; en als nu die vrekkige boer 's nachts ten twaalven daar in den stal kwam, vroeg hij benieuwd: - ‘Baaie, wat is 't eerste dat we van de jare gaan doen?’ - En de peerdeknecht, met een buikstemme, zei: - ‘Onzen gierigen boer naar 't kerkhof voeren!’ - Zeg Flore - tot 't meisen - je moe' nie' vragen of die boer met de koorts op 't lijf in bedde kroop; en van 's anderdaags was het gedaan met de krotte aan tafel.’

De eene zei dit en de andere dat, en vertellen was vertellen: van de zende ratten op ‘de Blauwe Zale’; van dat gouden schip op ‘Boonem’ ten tijde van de

Spanjaards; van de Tempeliers die mis deden op de vautekamer van ‘Avejoengen’, die daarom al den oostkant gelegen was; en van... en van...

't Vrouwvolk maakte zich gereed om te gaan slapen. Flore, die straf devoot was, legde nog eerst een kant brood buiten; 't zou dezen nacht gewijd zijn en dat gewijd brood bederfde niet, 't was een goede remedie als er iets schilde met de beesten. Wantje was ook met niets anders meer bezig dan met den Hoogdag; 't zou morgen te communie gaan - op de vier hoogdagen gingen ze te communie - en dat was een heele voorbereiding. Voor alle zekerheid spoelde het nog eens heel goed zijn mond; Flore ging veel verder, naar 't skrupuleuze toe; ze wist een beetje van een aangelaan witte tong en, in 't duikertje, ging ze die vuile tong afschrepen met 't averechtsche van 't mes.

't Was vroeg dag op 't hof. De kerstmis begon te vijven en ze wilden er allen naar toegaan. De schaper en de hofknecht die niet te communie gingen - 't waren jaarlingen - waren seffens gereed: vette witte stasen, versch strooi in de kloefen, de veste goed toegeknoopt en de haren muts goed over de ooren getrokken; ze zouden van achter in de kerk staan aan 't wijwatervat. Wantje, met zijn gestriepten ‘flemmingrok’ aan, werd warm geduffeld in zijn gebloemden halsdoek en zijn kapmantel. 't Was bijtende koud en helledonker; Louis ging met de stallanteern vorenop, Rooslie kwam de laatste en 't boerinnetje trippelde tusschen beide; ze gingen achtereen ‘lijk molenaars koeien’ op dat hard bevrozen smal voetpaadje van den Melkwegel.

Ze zouden drie missen hooren, want ge mocht dan drie dingen vragen aan 't Kindje Jezus. Een kribbetje was er eigenlijk in de kerk niet te zien. Al den kant van 't sakrestie, op een hoog voetstuk, stond er een kindje Jezus, met de wereldbol in de linkerhand en een kruisje in de rechterhand, tusschen twee brandende keersen; ze klaagden daar niet over, die boeremenschen,

maar ze waren spijtig dat het kindje ineens zoo groot was voor een kerstekindje.

Na de mis ging het vrouwvolk om een kommetje koffie - om 't ontnuchteren - naar moedertje Hoste in 't Gemeentehuis of naar Martje De Bruyne, de bakker, of bij de koster, nevens de school. Ze wisten heel goed waar naartoe, maar ze moesten zich een beetje verdeelen, want 't was al ‘familie en hondejong’ in den Broek en in 't dorp. Onder 't koffiedrinken legden ze hun gifte koeken of een presentje van 't zwijn op tafel. Het mannevolk ging regelrecht naar huis; na de hoogmis zouden ze wel de ronde doen in 't dorp en een halvetje pakken, maar... ‘drinken’ deden ze niet: 't was hoogdag en ze hadden te communie geweest.

's Noens was het zwijntjeskermesse: soep van den kop, patatten en spruiten met vette korteletten en daarachter een gebraden ‘rusepier’ of ‘ruischaart’ (grauwe renette) met een let worst. Daarmee waren ze goed ingevet tegen de koude om 's achternoens naar de vespers te gaan.

De avond ging verder vredig voorbij met kaarten, vertellen en zingen: ze waren gelukkig.

M. CAFMEYER

't Is al gebeld voor de kaartjes.

In den ouden tijd, toen er nog zoveel treins niet liepen, ging een van de ‘piossers’ (piocheurs, statie-werklieden) gaan luiden met een grote bel die vastgemaakt was aan den gevel van de statie. Zo luidde men om kenbaar te maken dat men binnen in de statie begon met de ‘treinkaartjes’ te verkopen. En dan had men niet veel tijd meer te verliezen, wilde men meegaan met het konvooi.

‘'t Is al gebeld voor de kaartjes’ is nu zoveel als: 't Is hoog tijd om dit of dat werk te beginnen, g'en hebt geen tijd meer te verliezen.

Meulebeke.

Teleurgang van de Nieupoortsche kabeljauwvaart
(*Vervolg en slot van blz. 227*)

ZULKE reizen van maanden ondernemen met en op zeilsloepen, die notedoppen waren in vergelijking met onze moderne schepen, dat wilde wat zeggen! De bemanningen beleefden dan ook gevaartenissen, die van ouder op kind en in den volksmond zijn blijven voortleven als verschrikkingen. Men moest van staal en ijzer zijn om, op een Nieupoortsche sloep, de kabeljauwvaart mede te maken, De kapiteins waren dan ook zeemannen, waarvan de weerga niet meer te vinden is.

Naast Tjeenen Billiaert, mogen we wel Jan Lauwereyns, schipper op de *Prinses Charlotte*, als een der stoutste kapiteins vermelden. Men noemde hem ‘den aandeduiker’. Door storm en ongeweerte liet hij zijn schip vliegen, dat, bij iederen openstroelenden golf, onderdook als een eend. Op zulke oogenblikken stond Lauwereyns steeds aan 't roer en wist zijn schip door de felste zeeën weer recht en omhoog te doen veeren.

Hij werd eens, benoorden Feroë, in een storm gevat, zoo geweldig dat iedereen aan zijn eind dacht. Spijts al zijn kennis, kunde en handigheid vermocht hij het niet zijn boot over de banken te jagen. Hij deed de manschap, geknield in het ruim, een gebed voor hun zielelafenis opzeggen en liet zich dan, met een hemel-hooge zee, over de klippen vliegen. 't Gelukte, maar in het geweld werd het roer gebroken. Boot en manschap gingen thans, als speelbal van zee en wind, een afgrijselijken dood te gemoet. Dat zou en dat mocht echter niet. Hij beval twee kabeljauwmanden achteraan het schip te brengen, liet ze, door middel van twee kabels weerszijden de boot en naast de roerplaats in 't water zakken, snoerde ze vast aan de verschansing

en vroeg twee mannen van goeden wil om ‘'t roer te vermaken’. Hij had maar te kiezen en liet ‘touwtje trekken’, om de twee mannen aan te duiden, die 't werk zouden uitvoeren. Er was één kans op tien om, van onder het schip, weer levend aan boord geheschen te worden. Daar was het gevaar uit de manden geslingerd, daar was de bedreiging versmacht te worden door 't overspoelende water of doodgeslagen te worden tegen de scheepswanden. Dan maar op Gods genade. De twee mannen gingen, in de manden gezeten, het ijskoude water in. Boven op het dek schoorden de andere mannen zich om, naar gelang de bevelen van den kapitein, de koorden op te trekken of te vieren, ten einde de twee waaghalzen daar beneden, zooveel het doenlijk was, op éenzelfde hoogte te houden. Na onmenschelijke pogingen, die een heelen dag duurden, - beurt om beurt gingen de mannen de manden in. - gelukte men erin het roer voorloopig terug vast te haken en schip en bemanning te redden.

Dat er, in zulke omstandigheden, rampen te betreuren waren, zal wel niemand verwonderen. Deze van 't jaar 1867 willen we even schetsen:

Op 23 November zeilde Jacob Bailleul met *De Graef van Vlaenderen* op wintervangst, de haven uit. Hij had een der jongste en kloekste bemanningen aangemonsterd. Hijzelf, alhoewel slechts 31 jaar oud, was de oudste aan boord. Hij had vrouw en drie kinderen. De overige manschap bestond uit Antoon Double, gehuwd en twee kinderen, Bailleul Desiré, broeder van den stuurmanschipper, Dedrie Jakob, Dewitte Willem en Messen Louis. Deze vier laatsten ongehuwd. Begin December woedde er een hevige storm, die dagen duurde. De sloep bleef in zee, evenals de andere sloepen der reederij, die mede naar de noordvisscherij vertrokken waren. In Februari waren alle sloepen terug, *De Graef van Vlaenderen* uitgezonderd. Het werd een angstig verbeiden, een martelende onzekerheid, een slingeren tusschen hoop en vrees. De sloep kwam nooit meer terug en nooit heeft men er nog iets van vernomen.

In dien tijd bestond er noch geen wet op de werkongevallen of een verzekering voor de visschers. Zelfs was, op 25 Februari 1868, de aanmoedigingspremie voor de visscherij op Doggersbank, Feroë en IJsland afgeschaft geworden. Wel werkte te Nieupoort een soort: *Onderlinge Voorzienigheidskas der Visschers*, enkele jaren vroeger gesticht, maar de beperkte middelen waarover men beschikte, lieten slechts toe bedragen uit te keeren, te gering om te leven en te groot om te sterven.(1)

(1) In 1868, dus na de ramp, had de kas een staatstoelage verkregen van fr. 183.69. In 1869 werd, bij uitzondering, een toelage van fr. 700.- geschonken. De rekening zag er op het einde van het jaar 1869 als volgt uit:

In kas op 1-1-1869:		fr. 6339.21	
	Toelagen Staat		fr. 883
	Bijdragen reeders en visschers		529
	Interest geplaatste gelden		12
			—
			fr. 7912
Waaruit betaald:			
	Jaarwedden aan vijf weduwen, negen weezen, zes ouders en drie oude visschers	fr. 888.-	
	Kosten aankoop Belgische titels	17.49	
		———	
			905
			—
	Blijft over:		fr. 7007
In kas op 1-1-1870:			—

Wat deed men dan om de ellende te weren? Wanneer, te lande, bij schamele menschen een koei te kwiste was gegaan, dan ging de zak rond om een godspenning. Het zelfde had plaats in de visschersplaatsen, wanneer de zee haar tol had opgeëischt. Een door het stadsbestuur goedgekeurde steunlijst werd van huis tot huis aangeboden. Door het plaatselijk weekblad *De Stad Nieuport* werd ook een inschrijvingslijst geopend. Ze bracht Fr. 463,75 op.

Een derde lijst werd door zekeren Heer A. Buysse, Nieupoortnaar van geboorte, maar te Parijs, 83 Rue de

fr.
7516.66.

l'Arcade verblijvend, bij vrienden en kennissen rondgestuurd. Ze bracht Fr. 511.- op.[1]

Een ‘lierdichter’ uit Melle en die J.K. naamteekent, dichtte een liedeke op de ramp. We geven het hier onverminkt weer.[2]

Herinnering aan de Manschappen der Beunsloep ‘De Graaf van Vlaanderen’

Als de winter is gekomen
En het land is zonder pracht,
Wen de woede noorderstormen
Ons doen ijsen dag en nacht.

Dan toch bij dit kou getijde,
Varen uit ons dierbre steê
Menig goede stadgenoten,
Op een schuitje of sloep naar zee.

Vele jaren, onze visschers
Vonden heil bij hunne vangst;
Kwamen weder, hoogst tevreden,
En vertrokken zonder angst.

Maar helaas! de laatste winter
't Noodlot sloeg ons wreed en hard,
Onze beunsloep ‘Graaf van Vlaanderen’
Kwam niet weder, welke smart!

Hier beweent men goede jongens:
Twee gebroeders DIJS en KO,
Vrouw Bailleulles brave zoonen,
Ze beminde ze toch zoo.

Velen vinden zich in smerte,
MESSEN treurt om zijn LOUIS,
TONE DOUBEL met DE WITTE
Zijn gebleven met DE DRIE.

Brave vrouwen, teere kindren,
Zucht en stort uw tranen nu,
Arme ouders, broers en zusters,
Dit verlies is groot voor u.

(1) De Heer Buysse moet een invloedrijk man geweest zijn, want in zijn lijst komen alleen namen voor van adellijke en aanzienlijke lieden, die toen te Parijs verbleven.

(2) Verscheen in *De Stad Nieuport*, N^{r} 361 van 27 Mei 1868.

Maar toch troost u, diep beklaagde,
Daar bestaan nog goede lien,
Die u zullen ondersteunen
Hulp en bijstand komen bien.

Gij welstellend' rijke menschen
Brengt nu hulp in 't droevig lot,
Alles zal zijn loon ontvangen
'Die den armen geeft, leent God.'

In hun name, goede harten.
Dank ik u voor uw bijstand,
U geleide d'Albehoeder
Naar het eeuwig, heilig land.

* * *

Het verschijnen dezer lijsten zal ongetwijfeld bij de verwanten der visschers, die inmiddels naar 't Hooge Noorden waren vertrokken, pijnlijk hebben nagewerkt. Een zelfde lot kon ook hun dierbaren treffen. Zooveel te meer omdat in 1868 zeer talrijke visschers en zwatelaars op IJsland moesten. Het leven was immers moeilijk te doorworstelen. Dit jaar vertrokken er, uit Duinkerke alleen, boven de honderd vaartuigen naar IJsland. Gelukkig waren de tijdingen die gedurende dit seizoen uit de IJslandsche wateren toekwamen, geruststellend.

Op welke wijze werden die nieuwstijdingen overgebracht? In 1730 moesten de reeders zelf een 'jager' daartoe uitrusten. Met het toenemen der IJslandsche bedrijvigheid in de havens van Oostende en van Antwerpen, werd door de Belgische regeering, die hierin het voorbeeld van Frankrijk navolgde, een schip uitgerust, dat voor opdracht kreeg de Belgische visschersvloot in de Noordpoolzeeën, gedurende de vischvangstperiode, te bewaken en te bezoeken.

Dit schip was de driemastbark *Mathilde*, waarop, jaren lang, K. Claeys kapiteinde. Gedurende den winter deed de bark dienst als opleidingsschip van jonge matrozen. In het zomerseizoen ging de boot op rondreis in de hooge zeeën. Naast de officieren en de bemanning bevonden zich een aantal kajuitjongens aan boord. Ze

werden op die wijze, aldaar, verder in de zeemanspraktijk en in het visschersvak onderwezen. Op haar rondreis van 1868 had de *Mathilde* 25 kajuitjongens ingescheept. De in de poolzeeën ronddobberende Belgische visschersloepen werden opgespoord. Kennis werd genomen van de reeds gedane vangst, maren en tijdingen werden aangebracht en op terugvaart medegenomen.

Uit een verslag van 1869 vernemen we dat de *Mathilde*, op haar rondreis, in Juli en Oogst, ontmoette: *De Eendracht*, schipper Caroen, 15 weken zee, had 75 tonnen visch, (die sloep liep later binnen met 97 tonnen). - *De Stad Nieuport*, schipper Monteny, 12 weken zee, had 68 tonnen visch, (liep binnen op 19 Oogst met 90 tonnen visch). - *Voortgang*, schipper Messen, 9 weken zee, had 52 tonnen aan boord. - *Nijverheid*, schipper Monteny, 11 weken zee, had 52 tonnen aan boord. - *Prinses Charlotte*, schipper Lauwereyns, 10 weken zee, had 22 tonnen aan boord.

Op 1 September liepen de *Nijverheid, De Voortgang*, en de *Doggersbank*, schipper Billiaert, binnen, onderscheidelijk met 65, 57, en 128 tonnen visch. De *Prinses Charlotte* bracht 51 tonnen op. Zooals men ziet, zijn we veraf van de groote opbrengsten uit de vorige eeuw. Oorzaken: kortere vangsttermijn, kleinere booten, mindere bemanning. 1869 was een slecht jaar. De Noordsche Campagne bracht slechts 468 tonnen op. In 1872 brachten de zes Nieupoortsche sloepen, van hun IJslandsche reize, 456 tonnen op. De wintercampagne gaf gemiddeld 50 tonnen per sloep. De totale gemiddelde jaaropbrengst benaderde dan ook maar de 1000 tonnen. De opgebrachte visch werd meestendeels in openbare veiling en dadelijk na aankomst verkocht. Die ‘vendities’ geschieden ofwel ter kaai, ofwel vóór de magazijnen van de reederij. In tegenstrijd met wat in de vorige eeuw gebeurde, werd geen visch gestockeerd.

De prijs die betaald werd, bleef nagenoeg ieder jaar rond dezelfde bedragen schommelen. Men betaalde van 65 tot 73 Fr. de tonne visch,

In de jaren die volgden bleef de toestand ongewijzigd. Geen vermeerdering in de vloot en even geringe opbrengst. Het bedrijf kwijnde langzamerhand naar een roemloos einde om in 1884 den genadeklop te krijgen. Vanaf 1885 is er te Nieupoort geen spoor van kabeljauwvaart meer te vinden.

J. FILLIAERT

Mengelmaren

Onze windmolens.

In 1947 werden te Lendelede twee staakmolens op teerlingen gesloopt. Hun afbraak was reeds een heel eind bedongen. De Beiaardmolen, gebouwd in 1768 (mulder A. Van de Maele) was zeer vervallen, reeds lang draaide hij met één roede. De Groeninghenbergmolen had in Februari 1946 een grote averij opgelopen in een storm. De kuip was er gescheurd. Dat beide molens geklasseerd waren, blijkt - eens te meer - zonder belang. Merken we eenvoudig op dat op de Lijst der Geklasseerde Monumenten en Landschappen, officiële uitgave 1948, de verdwenen molens van Heist, Nieuwmunster en Wingene nog een vermelding vonden. Bovendien lezen we in dezelfde bron dat zelfs aan de rangschikking van de Pannemolen te Heist 'bindende kracht werd behouden' bij besluit van de Regent dd. 9 Februari 1946.

In Maart 1948 is de staakmolen van E. Ramman te Snaaskerke afgebroken. Sedert 1933 buiten gebruik, was de molen zeer vervallen, o.a. was de trap weggerot. Maandag 1 Maart werden de werken aangevat door molenmakers Ch. Peel van Gistel en H. Lejeune van West-Vleteren. De Donderdag is de molen gevallen, wegens de dikke mist hebben weinigen hem zien kantelen. Vroeger zocht de molenaar zijn molen te verkopen om hem ergens als monument op te richten, maar hij is er niet in gelukt.

De molen te Vollezeele (De Burgghraeve) is weer te koop. Van het plan hem naar Bulskamp over te brengen, wordt afgezien (zie Biekorf 1945, blz. 115).

Te Werken werd dit jaar voor de eerste maal in België het Nederlands fokwiek-systeem van Ir. Fauel toegepast. Het systeem heeft de functie van de fok in het zeilen. De uitvoering gebeurde met dorpsvaklieden, saam met molenaar Van den

Berghe die het stelsel in Nederland had bestudeerd. Volgens de mulder geeft het voldoening.

In Zeeland wordt niet getalmd met de molen-herbouw: Middelburg, Veere en Retranchement (fokwieken). Eerlang komt ‘de Brak’ te Sluis ook aan de beurt.

CHR. DEVYT

Boerenkrijg in West-Vlaanderen.

Het herdenkingsjaar van den Boerenkrijg heeft A. LOWYCK aangezet om de plaatselijke gebeurtenissen op en rond Brigandszondag in West-Vlaanderen samen te brengen in een verdienstelijk werkje (*Boerenkrijg in West-Vlaanderen*, Roeselare, Hernieuwen, 1948; 50 blz. Fr. 20). Op een bondige inleiding volgt een alphabetisch repertorium van onze gemeenten met telkens de gebeurtenissen, de namen van bekende, opgezochte of gesneuvelde Brigands en andere slachtoffers. Schr. heeft ‘bij voorkeur de archieven van de brigands gebruikt’: hij geeft voorlopig geen verderen uitleg over den aard van deze bronnen. Deze bladzijden zullen, naar den wens van den Schr., een aanwakkering zijn om alhier aldaar verdere opsporingen te doen in familiegeschiedenis en -overlevering en de nagedachtenis van de edelmoedige voorzaten in ere te houden.

V.

'T BEERTJE. Volkskundige Almanak 1949. Die 't nieuw Beertje nog niet heeft, mag niet nalaten 5 Fr. te besteden: 't is overal verkrijgbaar en zijn geld weerd. 't Begint met de weergave, blad voor blad, van een Brugsen Schapersalmanak van 1850. En verder wordt er verteld over de Barge en het Wonderspinnewiel en Familienamen en Toverij, en gezongen(?) over Apothekers... Een deugdelijk Allemans-gerief.

B.

In memoriam

JUUL FILLIAERT van Nieupoort (geb. 1890), sedert vele jaren medewerker van Biekorf, is onverwacht uit het leven geroepen. Nog in dit nummer verschijnt het slot van zijn Nieupoortsche Kabeljauwvaart, die hij nog verder zou aanvullen. Werklust en werkkracht schenen bij hem hersteld en vernieuwd, en lieten nog veel verdienstelijk onderzoek op zijn eigen gebied van zeevaart en visvangst verwachten. Het mocht niet zijn. Het Berek van Biekorf deelt oprecht in de beproeving die zijn achtbare familie zo zwaar treft.

Nagenoeg heel het werk van J.F. is gewijd aan zijn geboortestad. Hij beleefde haar vernieling en verrijzenis: zijn

eerste opstellen van 1915 over de ‘Dood van Nieupoort’ in De Belgische Standaard werden naderhand gebundeld (1938) en aangevuld door een lyrische kroniek van de barakkenjaren 1920-22: ‘Tijl's oog op den puinhoop’. Nevens zijn opstellen over den Beiaard en het Fransch kerkhof van Nieupoort publiceerde J.F. alhier in 1935 een eersten worp van ‘De IJslandvaarders’, die weldra tot het algemeen bekend en geprezen boek zijn uitgegroeid. De verering van O.L. Vrouw van Lombardsijde heeft hij in twee bijdragen (1936 en 1938) onderzocht en beschreven. En jaar na jaar groeiden de hoofdstukken van een ernstig gegronde en boeiend geschreven geschiedenis van Nieupoort: de Vissersnering (1937), de Grootvisserij op den haring (1947). De Kabeljauwvaart (1948) - met daarbuiten in boekvorm de ‘Compagnie van Vischvaert’ (1939) en een flink gebouwde Jan Bart (1943). En in een stuk als ‘Garnalen’ (1947) was J.F zeker op zijn best. Hoe heeft hij hiermede - en met zijn kleiner werk in Zantekoorn en Mengelmaren - onze kennis van het volksleven der kust verrijkt. Hij zocht en zag in alles steeds het leven: het ‘volk van Nieupoort’ deed hij in zijn schriften leven en herleven, echt, oprecht. En hij leefde en sprak mee, opgetogen, heftig soms. Hij blijve alhier in dankbare herinnering voor zijn eerlijk werk en zijn trouwe toewijding.

B.

Bladwijzer - 1948

A. Opstellen

De molen van Poelvoorde en zijn zeven gematen	J. FRAEYMAN.	1, 37, 63, 91, 115, 133
Het Stevenisme te Gits rond 1850. I. De gezusters Theresia en Barbara Van Canneyt. II. Het geval Lodewijk Callewaert	RIK VAN ONLEDE.	15, 76
De oude preekstoel van Nieuwpoort	C.D.	20
De zogenaamde sage van het Minnewater te Brugge	H. STALPAERT.	31
De Beuterdijk	K.S.	42
Een schepenakte van het Maandagsche	J. DE SMET.	44
De bevolking van de Duinenabdij in de 16e eeuw	A.V.	46
Doopnamen te Brugge in 1947	H. STALPAERT.	49
Van dokkewortels en dokkeblaren gesproken	M.D., P. VANDE VYVERE.	59
Onze kust in Napoleon's tijd, 1803	J.D.S.	73
Molenaarscijfers en nog wat	A. BONNEZ.	78
Michiel Scherrier van Poperinge, beeldsnijder te Brugge, 1534-1552	A. VIAENE.	85

Aloïs-Alwîs	J.D.W.	88
Van de wieg tot het graf.		
I. Er is een kindetje geboren		97, 148
II. De schoonste dag		176
III. Dat was de jeugd	M. CAFMEYER	205

Peerdezurkelwortel. I. Peerdezurkel in de plantenkunde. II. Peerdezurkel in de volksgeneeskunde	P. VANDE VYVERE.	107
Wat betekent Assebroek?	J.D.S.	119
Brugse orgelmakers	P. FRANÇOIS.	121, 155, 215
Kleine kroniek van de Folklore. Het boek der duizend en één nacht	H. STALPAERT.	127
De Blankenbergse vissers in 1803	J.D.S.	138
Een proces van bespieding te Brugge in 1690	J. DE SMET.	162
Coornaert, Hoornaert en Cockuyt	EG. I. STRUBBE	169
De Sint-Sebastiaansgilde van Dudzele	A.V.	181
Uit Bourgondië	G.P. BAERT	185
Een vergeten rederijker; Amandus Missiaen	R.V.O.	190, 227
De strijd tegen de zee in het Yserbekken	K. LOPPENS.	193, 228
Een uitvaart op het einde der 16e eeuw	J. DELBAERE	198
Nog over Brugse Orgelmakers	L. VAN ACKER.	215
Teleurgang van de Nieupoortsche kabeljauwvaart	J. FILLIAERT.	217
Allerheiligen-Allerzielen. Een merkwaardig gebruik bij onze Nieuwmarktenaars te Roeselare	B.H. DOCHY.	232
Kerstviering in ‘Den Broek’	M. CAFMEYER.	234, 241
Onze windmolen in 1948	CHR. DEVYT.	256

B. Vertellingen

Van Jan van 't Poortji	K. DE WOLF.	25, 54, 81
Pier van den Ruidenberg	K.S.	112
Van 'n boer die 'n spiegel vond	B.S.	140, 167
Belle	K.S.	145, 188
Najaarsgeruchten	G.P. BAERT.	213

C. Zakenwijzer op de opstellen en de mengelmaren.

Plaatselijke geschiedenis.

Blankenberge, 75, 138. Brugge, 44, 200. Diksmuide, 20. Dudzele, 181. Gits, 15, 76, 190. Hoeke, 22. Ieper, 20. Koksijde, Duinenabdij, 46. Nieupoort, 193, 217, 228. Noordwatering, 195, 228. Oostende, 74. Oostkerke, 22. Pollinkhove, 79. Poperinge, 85. Stavele, 79. Wenduine, 74. Wilskerke, 22. Wingene, 1, 37, 63, 91, 115, 133. Yserstreek, 193, 228.

Plaatsnamen.

Assebroek, 119. Beuterdijk (Beerst, Werken), 42. Den Broek (St Kruis), 234. Dijknamen van het Yserbekken, 231. Maandagsche, 44. Poortjen Oera, 25. Tiefagouw, 245. Vrijbusch te Brugge, 25, 245.

Molens te Wingene: Goemaringemolen, Leenmolen, Lentakkermolen, Pijpemolen, Plaatsemolen, Poelvoordemolen, Veldensmolen, Zandbergmolen, 1, 37, 63, 91, 115, 133.

Onthoudenswaardige mannen.

Blondeel Lancelot, 85. Gezelle Guido, 64, 240. Hoossche Jacob de, beeldhouwer, 20. Missiaen Amandus, rederijker, 190, 227. Scherrier Michiel, beeldsnijder, 85.

Oudheidkunde.

Boerenmakke, 21. Kasteel van Bladelin te Wingene, 4.

Orgelmakers van Brugge: Adriaen Pietersseune, geslacht de Bus, Jan de Clerck, geslacht Waeghers, Ysebrandt Claesseune, Nicolaas Helewoudt, Crispin Dubois, Boudewijn Ledou, geslacht Berger, geslacht Hooghuys, 121, 155, 215.

Folklore.

Allerheiligen, Allerzielen: kaarsjesbranden, 232. Bakweêre,

19. Bedelzingen op Kerstnacht, 243. Boerenmakke, 21. Dokkewortels (volksgeneeskunde), 23, 59. Doopgebruiken, 101, 104. Doopnamen, 49, 103. Eerste Communie, 179. Geboorte, 97, 148; geschenken bij -, 148. Kattefeest te Ieper, 70. Kerkgang bij geboorte, 148. Kermis, St Michielskermis van de vissers, 224. Kerstviering, 234, 241. Kinderliedjes, Brugse: opgenomen, 142. Kinderziekten, 149. Kinderen: oorsprong, 101; betovering, 101; leren lopen, 153. Kindje Jesus (voor Kribbeke), 248. Klokgelui bij doopsel, 104. Koeiwachters, 208. Koekebak op Kerstavond, 243. Lering (catechismus), 177. Loting, 209. Offeranden van dieren en vruchten, 22. Pastoor als peter, 104. Peerdezurkel in de volksgeneeskunde, 108. Peter en meter vragen, 101. Reisverhalen van Sindbad de zeeman, 131. Remedies tegen kinderziekten, 151. Schommel- en wiegeliedjes, 152. Sint-Jan in de volkswijsheid, 154. Spellewerken op school en spellewerkliedjes, 205. Stroo in de kerk bij uitvaart, 23. Toveressen bij kinderen, 150. Trouwen met een doopkind, 102, 143. Volksgeloof bij zwangerschap, 98. - bij verlossing, 99. - bij doopsel, 104. Vontegifte, 102. Waterduivel, 246. Zwijnslachting voor Kerstmis, 235.

Kroniek van de Folklore: Het boek der duizend en één nacht, 127.

Heiligenverering en verbeelding.

Keldertje Gods, 150. Kruis van Damme, 150.

O.L. Vrouw van Assebroek, 98. - van Blindekens, 150. - van Bredene, 98. - van Lombardsijde, 225. - van de Potterie, 149.

Antonius abt, 22. Apollonia, 149. Brigida, 23. Coleta, 98. Cornelius, 149, 150. Godelieve, 150. Guthago, 22. Jan Baptist, 150. Job, 150. Joris, 150. Lenaart, 98. Marculphus, 9. Mauritius, 150.

Gelegenheidsrijmen: 120

Liederen.

Anna zat op een blauwen steen, 24. Een boerinneke uit Frankrijk, 24. Dansliedje, 48. Douw, douw, 152. Een, een, een

is een, 205. 't Is op te letten, 206. Lotingliederen, 212. Trappe da' puidje, 152. 'k Vaarde op zee, 152.

Raadsel: 72.

Ambachtstaal:

Pikkerstaal, 180. Schurederschers-tale, 168. Stroodekkerskunste, 72.

Namen:

Aloïs-Alwîs, 88. Coornaert, 169. Cocquyt, 174. Dobbel David, 191. Hoornaert, 172.

Zantekoorn.

Awierig, 168. Brinzen, 144. Zijn dikte hebben, 154. Fenteneeltjes, 4. Kotralie, 96. Leuring, 168. Lierelouwer, 154. Zich moveeren, 72. Zijn pap afvagen, 154. De papsterre, 72. Pietje-pak-het-al, 96. Scheren met de sikkel, 227. Schetsen, 227. Schrepelingskes, 48. Zich spineeren, 96. Lijk nen tegeldekker, 72. Met top en deel, 144. Vol en overvol, 96, 106.

Volkzeg over dorp en steê:

Leie en Schelde, 48.

Woorden en wendingen.

Klaar bescheid, 216. Blauwster, 28, Met de bate naar den zak, 48. Wilde Catechismus, 80. Deurleek, 144, 250. Duivels van menschen, 47, Van flauwte gesproken, 19. Aan 't gers houden, 120, 166. Het hol van fluithol, 168. Iepersch, 240. Ingebeelde kost, 216. Leg de kalle up de pupegale, 96. Klisgei en Dodder, 47. Knechteklakke, 62. Koor, 95. Geen krem, 48. Mis blauwen, 216. De nijper op den steert leggen, 120. Piep, 95. Prokkedizie, 48. Regenweer, 48. Schaalgeld, 168. Schaapsgat, 47. Schapliertjes, 28. Goed slapen, 106. Geen van de slimste, 106. Lijk een sloepe deur de vitsen, 168. Stedenbouw, 71. Aan iets of iemand tinnen, 144. Truttedekkertjes, 28. Uitsteekberd, 240. Veel werk, 240. 't Is al gebeld voor de kaartjes, 249.

Vragen en antwoorden:

Ovenskappelletjes, 23.

Doodmaren:

Emiel Van Cappel, 191. Karel de Wolf, 192. Juul Filliaert, 258.

Boekennieuws.

K.C. PEETERS. Eigen Aard, 94. R.A. PARMENTIER. Documenten betreffende Brugsche steenhouwers uit de 16e eeuw, 85, 94. J. VANGAVER. De Banmolens van Harelbeke, 95. Brugge kunststad, 142. J. DE SMET. Het Vlaamse polderland en de kust, 142. G. CELIS. Kapel en Beeld in Europa, 190. L. VAN PUYVELDE. The Flemish primitives, 238. A. LOWYCK, Boerenkrijg in West-Vlaanderen, 257. 'T BEERTJE. Volkskundige Almanak 1949, 257.

Van 't Berek.

Blok, 258.

Prenten.

Buiten tekst: De molen van Poelvoorde, 8. Barbara Van Canneyt, 76.
In de tekst: Molenaarscijfers, 79, 80. Tinnen schotel, vontegift, 102.